

N. IORGA

DĂZBOIUL NOSTRU R ÎN NOTE ZILNICE

VOLUMUL I

*Colectia
Ramuri*

EDITURA
„RAMURI” S.A.
CRAIOVA

www.dacoromanica.ro

**RĂZBOIUL NOSTRU
IN NOTE ZILNICE**

N. I O R G A

—

Războiul nostru
în note zilnice
1914 — 1916
VOL. I.

„RAMURI” —
===== CRAIOVA

*Articolele s'au reprodus fără schimbări.
Am făcut însă pe alocurea operă de
dreptate față de oameni cari și-au putut
explica intențiile de atunci.*

N. I.

Războiul general și România

Deci războiul a început.

Va fi unul din cele mai mari ale istoriei omenirii prin mărimea oștirilor—20 de milioane omenești pornite pe măcel și dare de foc—, prin perfecția mijloacelor de distrugere, prin învățătura tacticienilor și strategilor, prin imensele pagube pe care le aduce culturii umane.

Dar supt raportul ideilor, supt acela al îndreptării morale, al scopului de atins, acest odios masacru va fi unul din cele mai josnice acte de ură idioată care s'au săvârșit vreodată pe fața pământului, o dovadă atroce a păcatelor pe care le poate săvârși această lume fără Dumnezeu și fără ideal.

De ce Ungaria lui Berchtold și Tisza, firind după dînsa zdrențele austriace, a atacat Serbia? Pentru a zdrobi o idee națională în mers.

De ce Germania declară războiul Rusiei? Pentru a dovedi că „rasa germană“ e superioară «rasei slave» și are deci dreptul de a supune Europa comerțului său năvălitor.

Nicăiri un principiu național care-și caută drumul peste orice împotrivire menită să fie sfărîmată. Nicăiri avîntul spre civilizație care lovește cu drept în piedeca barbariei. Nicăiri măcar fanatismul unei concepții superioare pornită cu sabia în mîină pentru a cuceri lumea în numele unui nou adevăr.

Ci pretutindeni lăcomia capitalurilor în căutare de debușeuri, nevrosa unei burghesii stricate, delirul unei prese destrăbălate și fără vre-o răspundere, turbarea băloasă a demagogilor care umblă după reputație cu prețul nenorocirii sutelor de mii de văduve și orfani, crima rece, calculată, a unor diplomați și ofițeri alergînd după cariere strălucite peste rîuri de sînge și de lacrimi și, ca singur element superior, un imperialism tot așa de brutal ca și

călciul unui biruitor beat care strivește, cu țeasta unui rănit, o lume întregă de cugetare și de simțire.

Acest războiu ignobil, acest danț canibalic se învîrte și în jurul nostru, ademenitor de o parte, de alta terorizator.

Și noi ne-am prinde în acest infernal sabat pe temeiul de „vechi tradiții“, de „interese comune“, de „echilibru“ și alte asemenea formule ipocrite ?

Orice conștiință va răspunde hotărît, din toate puterile sufletului: nu! Avem o armată—deie-i Dumnezeu cinste și glorie nouă!—pentru a ne apăra de asemenea contacturi imunde ale barbariei, iar nu pentru a o arunca în hora lor sălbatecă.

Ca un popor de omenie, cu liniște, arma la picior! Ceasul nostru va veni, dar numai atunci cînd asupra ambițiilor zdrobite ideia senină va veni să cumpănească dreptățile naționale care, azi nu se văd de-asupra măcelului.

27 Iulie 1914.

Franta și Germania în cum- pana recunoștinței noastre.

Ne-am hotărît pentru neutralitatea armată, după cum era și dorința exprimată cu două zile înainte în declarația din fruntea acestui ziar, și sîntem mulțămiți. Nădăjduim ca această neutralitate să fie păstrată pînă la sfîrșit, orice măr ar putea să arăte, din arborele binelui și al răului, orice Satană Evei noastre românești.

Dar o foaie din Ardeal adaugă că, în Consiliul de Coroană, arătîndu-se temerea că Rușii, venind chiar ca aliați, n'ar mai ieși din România, persoanele adunate acolo ar fi emis părerea că, în definitiv, dacă s'ar face de Unguri Romînilor de dincolo concesiuni pe care, natural, tot Ungurii le garantează și tot Ungurii le aplică, am merge, pentru ispita acestei pomene nouă, cu «drăgușii» din partea ceia.

Și, anume, pentru că mai e un motiv ponderos: că Germania ne-a susținut în multe, și, acum de curînd, în chestia neatingerii tratatului din București.

De sigur!

Mai sîntem îndatoriți Germaniei pentru toată cultura pe cari atîția fii ai acestei țări au primit-o în marile laboratorii de știință

ale Imperiului. De aceea dorim ca Germania să rămîie întreagă și folositoare omenirii cum e astăzi.

Dar parcă-mi aduc aminte că expediția peste Dunăre a fost recomandată și susținută de cineva care a aplaudat din răspuțeri la succesul nostru, consfințit prin pacea dela București.

Acel cineva e Franța.

Și mai sînt persoane care susțin că între această Franță, încălcată azi pe teritoriul ei, peste neutralitatea, violată brutal, a Belgiei și Luxemburgului, și amenințată cu sfîșierea, și între noi ar fi oarecare legături de vechiu sînge latin,—știu eu? așa un fel de frăție, deși atitudinea unora din frații, așa de apropiată, din Ungaria ne arată că, de un timp, marfa asta frățească a cam scăzut la preț.

Franța a dat și ea atîta din cultura ei la tineri cel puțin de două ori mai mulți decît cei ce învață în Germania și cel puțin într'un timp de două ori mai lung decît acela de cînd căutăm lumină și la Germani. Și mai știu că dela începuturile conștiinței noastre naționale ideile ce ne-au inspirat și susținut au fost în mare parte nobilele și înălțătoarele idei pe care ai noștri le-au primit la Paris.

Ba chiar se zice că, mult mai înainte de Impărații cari calcă în picioare steagurile de neutralitate ale țerilor mici și, fiind în lanțuri Posnania, vorbesc de libertatea Poloniei rusești, a fost un Împărat latin care a pus în cumpănă toată influența și tot prestigiul său pentru ca din Moldova și Valahia să se facă România de azi. Am cercetat la «Asociația latină», care n'a dat niciun comunicat astăzi, cînd e vorba de moartea gloriei și demnității franceze, și ni s'a spus că acest împărat ca pentru altă vreme se chema Napoleon al III-lea, biruit apoi și prins la Sedan

Și de aceea astăzi, oricît de mult ar face prietenia ungu-rească — veche, firească și sigură — pe unii din frații noștri de dincolo să dorească triumful Germaniei aliate pe ruinele Parisului distrus de bombe ca un Belgrad oarecare, noi strigăm, cu sentimentul că nu călcăm nicio datorie de recunoștință, ci tocmai reprezentăm pe cea mai mare.

Franța nu poate peri. Ar fi o catastrofă morală pentru omenire. Și noi nu putem ajuta prin nimic, fie și printr'un gest, la pierrea ei, căci ar fi o crimă națională!

27 Iulie 1914.

Atitudinea Italiei.

— Dar Italia ?, mă întreba cineva care, judecînd, ca d. Stere că Rusia lîngă Franța înseamnă: barbarie, iar Germania lîngă Ungaria și vre-o Turcie oarecare: civilizație, că Austria ne-a scăpat de cucerirea prin Muscali și că acel ce începe un războiu e sigur că-l cîștigă și deci, îl va cîștiga («argumentele» despre datoria noastră de a merge alături cu jandarmii și temnicerii frașilor noștri nu apăruseră încă). — Dar Italia? Adecă: dacă Italia latină, Italia, doamna Romei, urmașa Cesarilor latini, merge cu Tripla Alianță, noi de ce-am face altfel?

M'am gîndit atunci la lucruri din Veneția, unde acum cîteva luni mersesem pentru a ținea niște conferințe istorice. La Ateneo Veneto, înaintea unui auditoriu de intelectuali, tineri și bătrîni, arătam că Republica Sfîntului Marcu avea o mare misiune istorică de îndeplinit: să stăpînească exclusiv Adriatica, de pe un țărm și de pe cellalt, moștenitoarea, vechii rase ilirice, cu care așa de aproape, sîntem înrudiți și noi, că ajunsese aici după anul 1000, dar că ambiții imperiale, firești, dar fatale, au dus-o în alte ape, la Bosfor, apoi pe coastele Asiei Mici și Siriei și că locul ei în Dalmația, în Balcani l-au luat alții: acea Ungarie ale cărei tradiții medievale trăiesc și pătrund astăzi supt scutul diplomației vieneze. Și trăgeam încheierea că Italia unită, asupra căreia a venit și averea de amintiri a Veneției, are de ales între politica, nefirească, alături de Austria și contra Balcanicilor și politica, așa de logică, alături de Balcanici și contra Austriei.

Au fost de aceia cari au aplaudat ideia. Mai ales bătrîni. Doar ei au trăit în «regatul lombar-do-venet» al Impăratului și Rege, au văzut Croații și spionii, au luat parte la tăcuta luptă învierșunată contra apăsătoarei și brutalei dominații străine, cînd nu se găsea în Veneția o fată care să ie pe cel mai frumos și mai cumințe ofițer imperial, cînd se părăsiau cafenelele unde se servise un „Kaiserlich” de aceștia; pentru ei avea un sens deosebit plîngerea lui Silvio Pellico în „Le mie prigioni”, din tainițele tiraniei austriace, și, trecînd pe lîngă mormîntul lui Manin, lipit de vechea piatră a glorioasei biserici, ei aveau un fior gîndindu-se la tribunul îndrăzneț care n'a putut duce la biruință, în 1848, steagul național italian, supt care tot sufletul venețian se adunase și purtase lupta.

A doua zi, unul din ziarele locale — acel care explică și aprobă azi „neutralitatea“ Italiei cu expectative curioase — făcea rezervele sale față de ideile conferențiarului, în numele credinței față de «Triplice»: doar iachtul lui Wilhelm al II-lea era în port și trimitea arii războinice orașului, în așteptarea impunătorului oaspete! Dar, trecînd peste această rezervă, eu mă țineam de spontanea manifestare ce salutase la «Ateneo Veneto» ideia anti-austriacă, ideia viitorului italian în Adriatică, „mare nostro“, pe coastele Dalmației și Albaniei, însemnate pretutindeni cu efigia Leului venețian.

Și aveam dreptate!

Italia are de apărut colonia libică, pentru care a cheltuit și a riscat atîtă. Aceasta se află însă între Egiptul englez și Tunisul francez, și drumul spre dînsa trece peste linia corăbiilor acelei Anglii care vine azi să-și satisfacă împotriva Germaniei dominante și provocătoare una din urile cele mai, adînci care au despărțit vre-odată popoarele.

Dar Italia are dincolo de Mare amintiri care sînt așa de amestecate în orice sentiment politic al poporului său, încît toate calculele diplomației celei mîi abstracte, mai matematice, nu sînt în stare să le isgonească. Albania e nu numai un interes politic de astăzi al regatului, ci ea înfățișează și o datorie de demnitate peste care nu se poate trece.

Și înșfîrșit — oricît ar zîmbi miniștrii și ambasadorii — este în hotărîrea Italiei „neutre“ și spectrul poliștului și spionului de pe vremuri, al Croatului cu biciul în mînă, și e și acel ideal — către Istria venețiană, către frumosul Trento, către Trieste bogata, către întinsa Dalmație, — care făcea dăunăzi pe studenții Universităților italiene, să aclame viitorul supt amenințarea săbiilor armatei apărătoare a alianțelor.

Pentru acestea toate, Italia a cutezat să fie „neloială și nerecunosătoare“.

Și azi, dacă neutralitatea s'ar poticni către d. Carp, aș putea întreba eu: Dar Italia?

3 August, 1914.

După neutralitate...

Neutralitate, și pe urmă?, se întrebă ziariștii și cetitorii de ziare.

Și noi credem că această întrebare trebuie pusă pentru a arăta cât rost are.

Cînd ești neutru, aceasta înseamnă că procesul în desbatere nu te primește supt raportul datorilor sau sub raportul dreptăților.

El poate avea însă un mare interes supt raportul realităților puse în discuție.

Acestea însă sunt în legătură cu alte realități, a căror valoare se fixează acum pe cîmpul de luptă.

Și până atunci, peste cîteva luni, poate fiindcă e vorba numai de calcule care trebuie să fie, supt cele mai aspre pedepse, riguros exacte, ce am avea noi de schimbat în atitudinea noastră?

3 August, 1914.

Către Romîni cari cad pe cîmpurile de luptă străine.

Am spus ce atitudine va trebui să avem față de unii frați de dincolo, cari, în declarațiile lor de ieri, au uitat, în avîntul unui „patriotism” care degenerează în «frăție» cu dușmanul lor etnic, aceea considerație care se datorește unor sentimente pe care pînă azi eram în drept să credem că le împărtășiau. Vom iubi pe Romîni și mai departe, dar vom avea de aici înainte rezervă față de cetățeanul ungar, de «fratele» Maghiarului, cu care, după ce ni l-au descris, o viață întreagă, așa de grozav tot Ț-lor, ni vine cam greu să ne facem frați și noi.

Dar, în aceste împrejurări, gîndul nostru se duce mai ales către alții.

Către acei bieți săteni romîni din văile Ardealului, de pe cîmpiile mănoase ale Banatului și Ungariei, din munții Maramurășului, cari, ca ai lor și ai noștri de același singe, din preajma mănăstirilor Bucovinei, s'au dus să-și verse singele pentru steagul care este al unuia și altuia dar al nației românești nu e.

Ii împuşcă gloanțele, îi sfîrtecă ghiulelele, și la Belgrad, de unde ni vine cea d'întăiu listă de morți cu sergentul Olariu în frunte, și la Șabaț, și pe Drina, și la Noua-Suliță supt ochii noștri, și în șesurile Poloniei, unde s'au trimes, cu minciuna că Rușii sînt la Iași și deci ei, Romîni ardeleni, ar fi chemați să ne răsune, regimentele din Țara Oltului și din Țara Bîrsei, acei cari cîntau supt

ferestrele ziarului românesc din Braşov [«La arme» al Braşoveanului Iosif.

Fiind cei mai viteji și fiind trimeși, pretutindeni, cei d'întîiu ei dau cel mai mare număr de morți și răniți. Și peirea, suferința li vine adesea din mîna altor Romîni ca și dinșii, viteji și ei și trimeși, pretutindeni, cei d'întîiu, cari luptă pentru alte steaguri decît tricolorul neamului nostru.

Cumplită fatalitate, necunoscută poate lor, sfășietoare însă pentru inimile noastre, cari *știm* și cari *nu putem împiedeca*.

Dar este și o mîngiere în mijlocul unei așa de mari dureri, o mîngiere care ar putea aduce un zîmbet pe buzele celor cari mor.

Cînd soarta orînduiește ca părți dintr'un popor să lupte pentru alții, să lupte *între sine* pentru alții, stăpînii cari au poruncit măcelul se bucură. Se bucură pentru cei ce cad la dușman, și, pentru cei ce cad la dîșii, dacă nu se bucură, nu plîng.

Un gînd ar ajunge însă ca să li oprească păgina bucurie. Este o dreptate pe lume. *De sigur că este. Și această dreptate face ca orice silință, orice jertfă a unui individ, ca și a unui popor, oriunde și oricum s'ar face, să se reverse, peste oricîtă vreme și împotriva oricării piedici, asupra lui.*

Să fiți deci voioși aceia cari, în strigăte de comandă străină, supt steag străin muriți! Undeva un alt steag se ridică, în măsura în care voi vă cheltuiți vitejia, vă dați sîngele finăr, fără să-l vedeți. El se ridică, tot mai nalt, tot mai larg, săltat în sus și răsfirat de fiecare silință desnădăjduită a puterii voastre care se stinge. *Și să știți că urmașii voștri, în ciuda tuturor puterilor lumii, supt acest steag pe care în neștiință, în durere și în întunec voi l-ați înălțat, desfășurat și sfințit, vor fi toți împreună.*

10 August, 1914.

Argumente de înlăturat.

N'am îndemnat România să participe la războiul european și nu îndemnăm nici acuma. Lucrurile au ceasul lor. Acest ceas nu e, pentru idealele firești ale Romînilor, cel de azi. Probabil că nu va fi nici cel de mîne. Dar cine va trăi, va vedea. Și cine va ști să judece cu înțelepciunea și răspunderea cuvenită, acela va vorbi,— și va fi ascultat.

Dar totuși anumé persoane, prin articole de ziar și prin broșuri, dau războiul de moarte cu Rusia.

Evident, beligeranți mai vechi, cari n'au încheiat pacea nici la banchetul de la Constanța. În regularea afacerilor Europei la congresul de pace se va ținea seamă, natural, și de acest conflict. Dar, dacă România nu se poate alia cu Rusia contra d-lui C. Stere, să-i fie iertat să nu se alieze cu d. C. Stere contra Rusiei. E prea riscat.

Dar în aceste tentative, care se fac și prin trîmbița de mobilizare ungară a unor Ardeleni se aduc două argumente care trebuie înlăturate. Și anume:

- 1) Rusia e despotică.
- 2) Rusia e panslavistă.

Deci hai cu fratele Ianoș, «liberul», să-l dăm tava pe Ivan, «despoticul», și să-i luăm Basarabia!

Eu n'am, azi, nici-o părere cu privire la Ardeal și la Basarabia. Prea nu-mi dau voie unii cu privire la cel d'intîiu și prea-mi dă voie d. Stere cu privire la cea de-a doua. Și de aceia mă feresc.

Însă despotismul rusesc poate fi el un motiv ca să combatem alături cu dușmanii Rusiei?

Dar ce mă privesc lucrurile constituționale din casa vecinului? E brutal, — regretabil din punct de vedere umanitar! Dar purtarea mea se va îndrepta față de el de interesele mele, iar nu de teoriile politice pe care el le aplică, și se vede că *are cui* le aplica, de vreme ce, afară de cîțiva nihiliști cari omoară și sînt omoriți, cînd nu trec, să zicem, în Elveția, ceilalți găsesc că se poate trăi cu acest regim, pe care, dintr'o singură mișcare, acele milioane, dacă ar avea conștiința necesității formelor libere, l-ar dărîma.

Dar, dacă Mongolii, Iacuii, Turcomanii, Ciuvașii n'au necesități de viață parlamentară și de libertate a întrunirilor și a presei, — *pentru aceasta* să atacăm Rusia? Franța e ceva mai înaintată ca liberalism decît noi, și nu i se pare de loc că acest iuft autocratic miroase prea rău.

Dar «panslavismul»?

Panslavismul e o musică sentimentală rusească, din care Viena a făcut cu dibăcie o întreagă teorie, pe care Berlinul a rafinat-o.

Pangermanismul s'ar mai înțelege, de și Danesii sau Flamanzii răspund la îndemnurile lui printr'o neutralitate căptușită cu ideia

revanșei la cei d'întîiu și prin cea mai răspicată ură contra invasiei germane la cei de-al doilea. Pangermanismul, politica rasei germane, are pentru sine geografia, cultura și mai ales are răsă, care există.

Panlatinismul? Nimeni nu vorbește de el. De ce? Cultura este și, în ea, sînt amintirile. Geografia? este afară de noi. Dar sînt și *antagonisme geografice*, în Maroc, în Mediterana.

Panslavismul întrunește el oare condițiile: unitatea de cultură, apropierea fără antagonisme geografice și, al treilea și mai ales, răsă?

Limbile, dela Cehi și Moravi la Rușii Mari, de la Polonesi la Bulgari, samănă și nu prea. Influențele culturale, *nu*: latinism și ortodoxism sînt cei doi poli spre cari se orientează Slavii: Sîrbul catolic se crede Croat și urăște pe Sîrbul ortodox, fără a vorbi de Sîrbul mohammedan, care, ca Turc bosniac, îi dă dracului pe amîndoi.

Geograficește, ar fi continuitate, de la Spitzberg până la Cătăro, *însă*... Însă se pot înțelege Bulgari și Ruși asupra Bosforului, Ruși și Poloni asupra Balticej? *Nu*.

Dar răsă, cu toate instinctele, obscure și atotputernice, din ea?

Rusul semi-fines (în Nord) ori semi-trac (în Sud-Vest), Bulgarul, frămîntat cu Traci și Uralieni, Cehul, Moravul, cu nume adesea germane, Sîrbul, cu cap latin și basă etnică ilirică, vor zice hotărît: nu! Și cine ar putea analiza puritatea slavă a Polonului?

Nu pot și nu vor Slavii să facă panslavism, chiar dacă Rusia ar putea și ar voi. Cercetați toată istoria lor!

Și atunci?

Să judecăm problema: întîiu acasă, între cărți, și apoi la «Universul», iar nu întîiu la «Universul» și apoi acasă între cărți. Dar să eliminăm doi factori de rătăcire, împlîtoare sau voită autocrația rusească și panslavismul!

10 August, 1914.

„Regele și Țara“.

Unele foi spun public și unii oameni politici șoptesc în taină că greutățile politice externe a României în momentul de față vin dintr'un desacord permanent între dorințele Regelui Carol, care se îndreaptă spre Germania, și amintirile ca și aspirațiile țării, care tind în direcție opusă.

S'a ajuns de la polemice de ziare la comunicate oficiale mai mult sau mai puțin dibace și bine venite.

Dacă vorbesc și foile Guvernului în articole-prime, iertat să ni fie să atingem și noi această chestie.

Noi știam că Suveranul României e din neamul vechiu și glorios al Hohenzollernilor atunci când țara i-a încredințat conducerea soartei sale; noi ni dădeam seama că tânărul principe a crescut în mediul național german, că a purtat uniforma lui Wilhelm I-iu, că frați ai săi luptă—și erau să singere—supt steagul Imperiului.

Știam însă, pe de altă parte, că niciun viitor Domn al României nu poate veni dintr'o societate fără caracter național, căci doar nu era să alegem pe nepotul presidentului Elveției ori pe fiul unui senator din Cleveland. Dar mai știam un lucru: că orice om este ce datorește înaintașilor săi, singelui său, pământului în care s'a născut, și ce-și datorește și ie însuși, atunci când o misiune istorică îl așează prin voia lui Dumnezeu pe alt pământ, între oameni de alt sânge și cu alte tradiții în suflete. Și știam că marile conștiințe nu văd nimic decât drumul drept al chemării lor providențiale. Ori vre unul din marii șefi ai lumii catolice au fost altceva decât urmașii Sfintului Petru, orice ar fi șoptit în taină inima lor de Italian, de German, de Francez?

Și că Regele Carol este înaintea de toate o mare conștiință, s'a îndoit cineva?

Dar, odată făcute aceste constatări, să privim și altă latură a chestiunii.

Sînt suflete în care se petrec tragedii sfișietoare, în care se poartă grozave lupte tăcute. În chip eroic, datoria biruește în ele. Rezervistul din 1907, care a tras asupra țăranelui răsculat care era tatăl său și, după aceea, a cerut voie să iasă din rînduri pentru a-l înmormînta, acela avuse în sufletul lui simplu o astfel de eroică hotărîre. Dar, dacă s'ar fi găsit cineva care să-i facă atunci, *lui*, morala datoriei, s'ar fi putut califica fapta aceasta altfel decât ca o infamie?

Și oare este o simplă nedelicateță să se dea astăzi, cînd Hohenzollernii stau în fața gloanțelor, cînd floarea fineretului german cade în lupta pentru idealul, bine sau rău înțeles, al patriei și cînd România așteaptă, prin hotărîrea unui Consiliu presidat de Regele, numai ceasul *ei*, îndemnuri de rominism sufletului singerat dar plin de resemnare eroică al lui Carol I-iu?

Care e dușmanul nostru?

Sîntem în căutarea unui dușman.

Nu că nu i-am avea. Sînt atîția vechi. Toți acei cari nu voiesc independența României, toți acei cari nu admit ca Romîni supuși lor să-și păstreze limba românească și să-și desvolte sufletul românesc.

Aceștia sînt dușmani de ieri și dușmani de mine, dușmani permanenți. Dar din dușmănia lor nu rezultă datoria de a merge azi contra lor. Atunci un popor în trista noastră situație ar trebui să aibă puterile ce trebuie pentru acest războiu, al cărui capăt n'ar fi decît satisfacerea întregului nostru drept național.

Iar a merge cu un dușman contra celuilalt e o politică foarte bună pentru cine—o, cum nu-s și eu acela!—poate ști exact care dintre dînsil va fi biruit azi, și fără să-și *poată lua revanșa mîine, asupra noastră mai înțiu.*

În contra acestor dușmani lucrează deocamdată un factor nevăzut și atotputernic: cultura. Armatele nu vin decît după dînsa, și *tot ce se petrece în Ardeal pare a ne arăta că n'a venit ceasul lor.*

Dar un dușman îl avem azi: cel mai grozav.

El vorbește mai multe limbi și poartă mai multe uniforme, dar e același. S'a născut din iubirea vinovată a lui Napoleon I-iu cu nevasta unui bancher de naționalitate indecisă. Vrea sînge pentru steaguri și, mai ales, bani pentru tarabă. E imperialismul, romantic ca sabîz lui Wilhelm al II-lea, practic ca exportatorii de mărfuri și dictatorii tratatelor de comerț.

Acest imperialism, care, de la Londra, stăpînește cinci continente, de la Petersburg, cere și Balcanii și Manciuria, de la Viena urmărește și Serbia și Ucraina, de la Berlin visează Asia-Mică și drumul Bagdadului, peste noi toți, meniți a fi vasali batjocuriți și despoiați, acest product bastard al ambițiilor nelegiuite din veacul trecut, acest monstru brutal care sfarmă națiunile și drepturile ca un Luxemburg, ca o Belgie oarecare, acesta e dușmanul cel mare al nostru, cari sîntem tot ce sîntem și putem fi tot ceia ce sîntem chemați a fi, *prin ideia națională, numai prin ideia națională.*

Avem noi puterea de a-l doborî? Cine se poate gîndi la aceasta?

Dar imperialismul are dușmanul său, tot așa de puternic ca

și fălcile lui uriașe. Acest dușman nu e altul *decît el însuși*. Și opera lui de distrucție a pornit.

Vor perî sute de mii de oameni, bogății imense se vor distruge, opere de artă fără pereche vor fi nimicite. Ce păcat pentru toți și pentru toate! Dar o mîngiere este pentru noi, și iată care :

Purtătorii steagurilor imperialiste nu se pot *anihila*, dar a se *anula* pot. Destul de tari pentru a-și face un nesfirșit rău, *ei vor rămînea totuși, la capătul imolațiilor uriașe, ca și la început, unul în fața altuia*.

Vor rămînea, dar cît de slăbiți! Pentru decenii întregi!

Și în acest timp de sigur se va împuternici noul idealism uman, care va face imposibile aceste crime ale turbatului materialism de astăzi!

17 August, 1914.

De ce iubim Franța?

Că iubim Franța,—e neîndoielnic, de și azi e, se zice, învinsă de Germania. Tot așa cum e neîndoielnic că respectăm și admirăm Germania de și e, azi, se zice, învingătoarea Franței. Și cum e neîndoelnic că restul beligeranților celor mari ni e indiferent, dacă se lasă la o parte adîncă milă pentru sîngele vărsat în zadar.

De ce iubim însă Franța?

Pentru că întreaga noastră clasă superioară trăiește în moda și luxul ei? Poate, pentru acea clasă.

Pentru că sîntem latini și cetim franțuzește? În mare măsură, da.

Dar mai ales, la noi toți, nediplomații, pentru un al treilea motiv.

Ce vrea Germania? Domnia în Europa, pentru economia sa națională, pentru puterea sa politică,

Ce vrea Rusia? Aceiași domnie politică în Europa și, dacă se poate, și mai departe.

Ce vrea Anglia? Păstrarea domniei mărilor și a cîștigurilor ce aduce.

Ce vrea Austro-Ungaria? Întărirea și întinderea ambițiilor un-gurești în Carpați și Balcani.

Ce vrea însă Franța?

Ea vrea să trăiască. Să trăiască Statul francez și nația fran-

ceză. Să-și păstreze pământul și drepturile. Să-și răsbune onoarea.

Și numai după aceea vine partea întru cât-va condamnabilă a acțiunii sale: aceea care urmărește limite istorice care nu sînt și limite naționale.

Și pentru că ea singură duce lupta unui suflet național pentru dreptul și idealul său, de aceea, da, fără să ne bucurăm de răul nimănui și fără să calcăm față de nimeni elementare datorii morale, ei bine! da, iubim Franța!

17 August, 1914.

Ceasul nostru

Se poate prevedea ceasul nostru ?

Cred că da.

El va veni atunci cînd alianța balcanică va da, orice ar crede Junii Turci mutați din Jidovimea de la Salonic în palatele din Constantinopol, o nouă Putere europeană, *cînd Dunărea nu ni va mai fi o piedecă, ci un sprijin.*

Atunci și numai atunci ceasul ofensivei, al acțiunii provocătoare va fi venit. Și el va fi mîndru.

Până atunci nu noi vom fi luat ceva, ci vom fi așteptat numai cu dibăcie trecerea Norocului.

Dar jînta ultimă tot siguranța basei balcanice trebuie să fie.

17 August, 1914.

Infrîngerea Ungurilor în Serbia

Lîngă Șabaș, vechea cetate turcească în fața căreia s'a oprit săptămîni de zile Corvinul Matiaș, rege al Ungariei, o armată austro ungară a fost aproape nimicită de avîntul Sîrbilor cari se răpeziau nebunește, cu baioneta desperării lor în mîină, asupra cotropitorilor.

Pe frații noștri din Ungaria comunicatele oficiale i-au mințit de două ori spunînd că trupe de Romîni au biruit la Șabaș.

Azi statul-major chesaro-crăiesc recunoaște însuși, învăluind-o în scuse copilărești, infrîngerea. Și tot odată presa maghiară spune apriat că la Șabaș au fost «Unguri, cu prea puțini Cehi și Croați».

Deci ce s'a petrecut la Șabaș, e cea dintîiu mare încercare

militară a imperialismului maghiar pornit cu trufie la cucerirea Balcanului.

Un neam a luptat cu alt neam, și Dumnezeu a ținut de-asupra lor cumpăna dreptății. «A coborît din Scaun», spune Scriptura, «pe cei puternici și a ridicat pe cei umili».

Conștiința umană va tresări de caracterul tragic al acestei pedepse.

P. S. Totuși cu adîncă durere trebuie să însemnăm pierderea regimentului 2 din Brașov, avînd 75% Romîni.

17 August, 1920.

Tratatul de la București

Noi nu putem schimba tratatul de la București,—a fost răs-punsul dat de toată lumea, acum citeva săptămîni unor ziariști turci veniți, supt un pretext ori altul, *anume* pentru aceasta.

— Dar e bun tratatul de la București?

— Nu e bun. Dar totuși noi îl vom apăra.

— Și de ce?

— Pentru că dincolo de dînsul este războiul în Balcani. Și noi nu-l voim.

Așa vorbiam atunci. Dar avem acum alt războiu, de rezultatul căruia va afîrna și situația în Balcani, pentru că Balcanii singuri n'au știut să-și dea rezultate teritoriale definitive, garantate printr'o impunătoare unire militară, mulțămîită căreia biruința de la Șabaț ar fi fost a noastră, a tuturor, cu toate consecințele acestui fapt.

Atunci, zic anume scriitorii, să schimbăm tratatul din București.

Dar unii nu pot s'o facă azl, căci *aceasta ar însemna a scă-dea*. Toți afară poate de Grecia, ar putea s'o facă *atunci cînd, printr'o nouă înțelegere, s'ar căpăta, aiurea, mîni, alte hotare*.

Pentru România în special, tratatul din București are un singur sens: imperialismul otoman nu va fi înlocuit prin altul și, al doilea, schimbările de hotare nu vor face din Statul român al doilea în Balcani.

Bulgarii se pot gîndi la aceste motive. În loc să împiedece *altă* Romănie pentru a căpăta de la Austria Bulgaria Mare, ei ar face, cred, mai cuminte, să dorească acea Romănie cu frontiere naționale mai vaste, care n'ar avea nimic de obiectat față de o Bulgarie crescută și și-ar da toate silințele ca această creștere să se facă fără nicio vărsare de sînge.

17 August, 1914. www.dacoromanica.ro

Morituri te salutant...

În sfârșit, dacă nu prin foile ce cîntă «Gott erhalte» în traducerea oficioasă maghiară, aflăm măcar prin persoane care n'au putut fi împiedecate de a trece prin Ungaria și de a vedea, de a auzi în jurul lor adevărul asupra felului cum merg la moarte ostașii romîni din monarhia vecină.

Bieții oameni nu sînt șovăitori; ei sînt nedumeriți. „Unde mergem?” «Impotriva cui mergem?» Și, mai ales, cu durere: „De ce mergem? De ce?” «De ce să murim pentru ce nu cunoaștem, pentru ce nu înțelegem, pentru ce nu voim?».

Și totuși merg, cu o hotărîre sumbră, și, în fundul zării, pentru acești 350.000 de osîndiți ai credinței, vitejiei și nenorocului lor, răsare o depărtată geană de lumină. «Să murim noi! Poate cine va veni după noi va apuca alte vremuri!»

Și cîntă, li se dă voie să cînte, li se impune, — prin cea mai tragică ironie pentru acești oameni cari umpleau temnițele și singerau de baionete pentru un «Deșteaptă-te Romîne», șoptit seara, pe drum de sat singuratec, — să cînte cîntecul lor. „Cîntați numai, cîntați... Mai mult! Și mai mult.” Cîntecul libertății în cătușele robiei, între bătăile de ciocane care asigură și întăresc lanțurile. Și se cîntă: «Deșteaptă-te Romîne», «La arme», «Pe-al nostru steag». Cîntă pînă se îmbată; pînă nebunesc, pînă uită! Și de pe peroanele gărilor Jidovimea patriotică aplaudă: *Eljen, Eljen!* Și pe pălării, la brîie, în latul pieptului, *tricolorul*. Și vestea zboară din om în om că a venit ziua neamului, a neamului întreg, că Maghiarimea spală picioarele sclavilor, că merg toți în Moldova, în Iașii lui Ștefan-cel-Mare, în Basarabia străveche a dreptului nostru. Nedumerirea încetează: oamenii cred că au înțeles.. Și merg orbi înnainte.

Merg la Orșova, fără tunuri, și, din ascunzișul lor, cele patru tunuri sîrbești sigure îi distrug. Artileria din Lugoj pleacă grăbit. Ajung la locul de luptă, și tunurile Sîrbilor tac. Se găsesc luntrile și trec dincolo la dușman.. pentru ca niciunul să nu se mai întoarcă. Alții se cufundă în mlaștinile dela Șabaș, de unde nu se pot scoate cei ce mor de foame în mîluri, căci artileria lor, a fugarilor, fulgeră de dincolo de apă pe cei ce încearcă să mîntuie. Un regiment dispăre; se trimite altul, supt același tricolor, în ace-

leăși cîntece, pe cînd Jidovimea de pe peroane își face cu ochiul și, umflîndu-și burta, strigă „Eljen, eljen“.

Cînd în arenele Romei Cesarilor, a infamei Rome sîngeroase, se dădea drumul fiarelor flămînde, cînd se întea un prins asupra altui prins, un rob asupra altui rob, un frate asupra altui frate, li se cerea să salute figura imobilă a Impăratului, vestindu-și bucuria morții pentru dînsul: *Ave Caesar, morituri te salutant*.

Dar în această tragică ironie, care era salutarea devotată, mîndră a calăului, un lucru lipsia, și anele lingușitorilor plățiți ai acestor cruzimi desfrîdate nu pomenesc ca vre-odată, înaintea sfîșierilor între sine, înaintea frîngerii cu bestiile pustiului, să se fi cerut acestor victime gata de imolație, cu cununile de flori pe frunte, un lucru: *să cînte în auzul mulțimii avide de crunte petreceri imnurile sfinte ale libertății lor învinse și distruse*.

24 August, 1914.

O datorie a Societăților pentru răniți.

Avem, nu o singură societate pentru ajutorul răniților, ci mai multe. Unele lucrează de timp îndelungat; altele s'au înjghebat numai.

Dacă va fi să ni încercăm puterile pentru scopurile noastre firești, acele societăți vor alina durerea luptătorilor supt drapelul României.

Dar pînă la acel ceas — dacă va fi — alți Romîni sufăr în trei țări vecine, de pe urma unor războaie cu care neutralitatea noastră n'are nimic a face și pe care simțirea noastră umană ca și simțirea noastră românească le deploră.

Zilnic, de pe cîmpurile de luptă din Serbia, din Galiția, mii de răniți romîni se îndreaptă spre spitalele acelor State în folosul cărora, cu sau fără voia lor, frații noștri luptă.

În Serbia, în Austro-Ungaria, în Rusia li se dă ajutorul care se cuvine pentru neprefuitele servicii ce le-au adus „patriei“ lor care nu e România.

La acest ajutor contribue compatrioții cari nu-i iubesc, dar pe care îi leagă de dînsii o datorie de neînlăturat.

S'ar putea ca mîne Ungurii, Rușii și alții să li amintească de această mîngîiere și să li puie în vedere că ea n'a venit și dela

frații din România. Și multora pare că li s'ar aprinde rănile din nou la această constatare.

Cred că nu greșesc spunînd că societățile noastre trebuie să se gîndească la această îndatorire.

Cînd Cehii au alergat la căpățîiul răniților sîrbi și bulgari, cînd noi înșine am trimes ambulanța Turcilor, ar fi o rușine ca răniții romîni din alte State să nu poată auzi un singur cuvînt de îmbărbătare în limba noastră comună.

24 August, 1914.

Nietzsche...

Foi din România reproduc, în mijlocul tumultului războinic, pagini din cea mai oribilă Evanghelie pe care a rostit-o, în frigiditățile unui delir genial, gură omenească. Ele par scuipate dintr'un obusier de 42 de centimetri...

E profeția lui Nietzsche, teoreticianul „bestiei blonde“, care peste zvîcnirile muribunzilor uciși de dînsa își urlă beată triumful.

Nietzsche își are, afară de nebunia care l-a distrus, explicația și scusa :

O întreagă societate gîndia și simția ca dînsul. Și astăzi, întărită de elixirul „filosofic“ al acestei „doctrine“, ea lasă în urmă ruinele orașelor milenare, în care cenușa artei și cenușa trupului uman se înfrățesc în bătaia vîntului incendiilor.

Dar de ce reproducem noi pe Nietzsche ? *Tocmai* pe Nietzsche ?

Și, în loc să facem să se audă în românește biuguielele blasfematoare ale acestui sinistru cugetător, n'ar fi mai bine să tragem perdeaua de către altarul idealului pentru a se auzi cuvintele de iubire de oameni ale Evangheliei ?

24 August, 1914.

Trenul german.

O ađincă nemulțămire a produs în societatea noastră întreagă trecerea clandestină a trenului german care ducea la Constantinopol în vagoane militare și, desigur, cu toate cele de nevoie, mai multe sute de marinari germani.

Că erau soldați, o spunea toată înfățișarea acestor „lucrători, de deosebite naționalități, ai căii ferate a „Bagdadului“, ca să întrebuițăm cuvintele comunicatului oficial, care adaugă că de acum

înnainte nu se vor strecura prin România decît „grupe de pănă la 20 de persoane“. La Sighișoara ei au fost serbătoriși de Unguri și Sași ca soldași ai Impărăției aliate, și ei au răspuns la „Gott erhalte“ cu „Wacht am Rhein“.

Nemulțămirea se datorește unui îndoit motiv.

Întîiu nu ni place, nu permitem a fi înșelași, și chiar într'un chip mai inteligent decît acesta.

Dar mai ales pentru că nu putem îngădui ca neutralitatea pe care *o voim—și știm toți de ce o voim*—să fie compromisă prin acte ca acela de care s'au făcut vinovași trimefătorii marinarilor de cari au nevoie vasele germane „cumpărate“ de Turci.

Noi nu tolerăm ca printr'o atingere vădită adusă neutralității noastre să se provoace conflictul cu Rusia care ne-ar sili să rupem acea neutralitate pentru „apărarea hotarelor“.

Aceste procedări pot fi pentru Congo și Togoland; pentru București, nu!

24 August, 1914.

† Louvain.

Nu e un om, e un oraș care a murit. A murit, la vîrsta de o mie treizeci de ani, supt tunurile germane, pentru că locuitorii trăsaseră cu desperare asupra străinilor ce se încuibaseră într'însul.

A murit. „Vechiul oraș Louvain, atît de bogat în comori artistice, nu mai există astăzi“. Cine scrie aceste rînduri infame? Un șef de canibali care crede că „arta“ e sașba de sticlă colorată pe care o poartă la gît ori desemnurile fantastice cu care și-a împiestrit pielea neagră? Nu, „Vossische Zeitung“, „vechea“ „Vossische Zeitung“, care apare la Berlin, Capitala Germaniei, cel mai „civilizat“ Stat din Europa secolului al XX-lea.

„Comorile artistice, care nu mai există astăzi“, după ce au lucrat obusierele servite de absolvenții eroici a patru clase primare, al căror simț de artă se ridică pănă la cromolitografia patriotică, sînt: Universitatea care a dat lumină în Apusul întreg, cu strălucitele sale Colegii, Primăria, o minune de stil gotic, plină de figuri incomparabile, Sf. Petru cu porțile de fier splendide, Sf. Mihai cu „confesionalele sale brodate în lemn“, Sfînta Gertruda, cu corul său admirabil, hala cea veche a postăvarilor. Acestea, azi, nu mai sînt.

Louvain, de unde a pornit Papa Adrian al VI-lea, nu mai este. Va crește iarba între ruine, ca supt copitele calului lui Attila.

Căci *toate* au murit: sufletul lui Goethe, cugetarea lui Kant, melancolia mistică a lui Beethoven și Wagner. *Toate* au murit... Dar *unul* e viu: scuturînd țerna unui mileniu și jumătate, a răsărit, din mormîntul uitat în fundul stepei, regele hun Attila. Și visul cruntei sale patimi s'a îndeplinit: mii de oameni pot muri într'o clipă și orașe se pot fărîma într'un ceas.

Calul fantastic al lui Attila străbate lumea îngrozită. Buletinele de victorie ar îngrozi un barbar nebun și beat.

Trăiască «civilizația»!

24 August, 1914.

Napoleon?

Cînd, de la 1912 înnainte, lumea a pornit pe lupte fără pă-reche, în schimbarea subită petrecută în sufletul ei jubitor de frumuseță, duios pentru orice suferință, cruțător pentru orice viață, tolerant pentru orice gînd, mi s'a părut că văd trezirea, la o sută de ani după catastrofa sa, a geniului lui Napoleon I-iu. Pare că piatra de porfir de la Invalizi s'ar fi mișcat și patima de biruință și stăpînire a aceluia spirit fără margini și fără frîu ar fi apucat furtunos asupra lumii, prefăcînd în cîmpii de luptă ogoarele muncii omenești.

Dar nu, nu era Napoleon!

Napoleon era un ideal, Napoleon era o concepție, Napoleon era o civilizație. Si azi trăim, liberați de tirania lui, în formele romane pe care le-a impus Imperiul lui. Și Napoleon, despoietorul de tablouri, de statui, al Italiei, era în deajuns de Italian el însuși ca să se închine înnaintea pînzei, a pietrei divinisate prin geniul creator.

Dar, azi, ce ideie se răspîndește asupra lumii peste movilele sutelor de mii de morți? Ce respect pentru mintea omenească făptuitoare de frumuseță se poate desluși la fiarele care au distrus Louvain, opera a zeci de generații care *n'au* tras asupra soldaților germani, pentru fapta desnădăjduită a unor patrioți reduși la extrem?

Napoleon?, nu Napoleon!

Attila! ! .

24 August, 1914.

Copilăriile războiului

Oamenii nu fac copilării decât atunci când se află prinși în îndeplinirea unor fapte mari. Aceasta e o regulă generală. O fi cerînd-o legea contrastelor. La priveghiurile morților, se rîde cu hohote.

Oribilul războiu european din 1914 nu se putea să nu-și aibă copilăriile sale.

Căci ce alta e răsbotizarea stradelor pentru a face în năcaz dușmanului, ca la Pesta? Ce alta e traducerea în slavonă a Petersburgului, devenit un Petrograd nou-nouț, în ciuda lui Petru-cel-Mare, care nu se temea de Nemți?

Și, azi, ce alta e hotărîrea lui Haeckel, a marelui Haeckel de a și părăsi titlurile și onorurile științifice pe care i le-a dat Anglia?

Ce? oare generalul French, oare amiralul biruitor la Heligoland, oare lord Grey sau Asquith, *aceia* au recunoscut că studiile de fiziologie ale marelui învățat german merită să fie răsplătite? Și, a doua zi după aceste acte de sălbătăcie ale omului primitiv, trezit în represintanții civilizației europene, va trebui să ne pitim fiecare după obusierele noastre, de 42 cm. sau mai mici, cum ne-a ajutat Dumnezeu? Cum, hotarele vor trebui ridicate la înălțimea unor ziduri chineze îmbrăcate cu pielea inamicului prigonit? Cum, vom întrerupe cursele de vapoare, mersul trenurilor și vom cere celor ce se coboară la otele certificate de rasă autentică?

Dar asta ar însemna ca furiile frigurilor tifoidе, produse de infecția educației materialiste de astăzi, setoase de dominație: om pe om, clasă pe clasă, țară pe țară, rasă pe rasă, să se prefacă într'o nebunie permanentă, care ar aduce degenerarea omenirii! Și dacă, din potrivă, va trebui o nesfârșită iertare și iubire ca să putem uita și lucra împreună, cine trebuie să dea exemplul, *încă de azi*, decât bătrînii oameni de știință, decât răspînditorii de idei ca Haeckel, cari trebuie să știe că tocmai luptele cele mai mari sînt fără ură?

24 August, 1914.

Au steagul lor.

Romîni din „Monarhie“ au dus totdeauna dorul steagului lor. Căci ce e acest steag decât forma materială, care flutură în
www.dacoromanica.ro

aierul liber și îndeamnă la luptă, a tuturor avânturilor către neafîrnare, către războiul neamului?

Acuma li s'a dat. Il au. Cum vor: steaguri mari dăruite de femei care plîng, întinzându-l, steaguri cumpărate din crucerii strînși laolaltă ai soldașilor, mici steaguri ce se pun la piept, fășii tricolore care țin cald inimii în nopțile înghețate ale toamnei și în fiorii de groază ai începuturilor de luptă. Il au, și-l duc în cîntece, cheltuind supt el toată vitejia lor. N'aud comandele străine, nu văd chipurile din față ale apăsătorilor, uită și de uniforma care-i face una cu Ungurii; un singur lucru văd bine, deplin, în proporții uriașe: steagul *lor*, care pare că tot cerul îl acopere.

Și șefii politici și militarii, isteți ca un precupeț de bâlcu care strecoară bani falși și vinde stofă putredă, clipesc din ochi cu bucuria că au găsit momeala Valahului, care-l face să spumege, să turbe, să biruiască și să moară.

Bucurați-vă, isteți domni, dar eu cred că nu prea aveți de ce.

Va fi biruință—cum credeți voi—, va fi înfrîngere—cum bănuiesc eu, de și nu sint profet—, dar după luptă să știți că *acel steag se întoarce*.

Cu siguranță că se întoarce. Pușini vor fi cei ce-l vor aduce, dar cu atît mai strâns îl vor ținea. O să-l vadă sate și țîrguri în Ardeal: o să-l vadă și o să-l fie.

Și un steag nu e ce credeți d-voastră, momeală pentru Valahul care, în folosul vostru, trebuie să turbe, ci ideal, dorință de neafîrnare și sete de luptă.

Iar după războiu nu vor mai fi în față nici Sîrbi, nici Ruși.

Și atunci veți vedea voi ce înseamnă să vă jucați cu tricolorul românesc!

31 August, 1914.

In preajma noastră e războiul.

(Rușii în Bucovina)

Sintem tot în pace, cu toate că suferim și noi destul în prețul crescut al lucrurilor, în lipsa de locuri și de rosturi, în tăierea legăturilor cu străinătatea și în gîndurile grele care tulbură mintea fiecăruia, în simțirea de spaimă ce strînge inimile la veștile cele mari, fără să mai vorbim de aceia cari și-au lăsat pe ai lor, adesea

fără niciun sprijin, ca să alerge supt steaguri pentru a fi gata la orice semn al țerii.

Dar deocamdată, cînd mii și mii de Romîni se pierd în oști străine, luptînd pentru un scop care nu e al lor, ca să se întărească domniile lor de alt neam și, pe urmă, cu atît mai greu să cadă asupra celor ce vor scăpa de glonte, ca și asupra neamului întreg,—nouă nu ni s'a cerut încă să ni dăm sîngele pentru binele, siguranța și înălțarea Romăniei.

La hotarē însă arde focul și seceră moartea.

Din partea de către Oltenia, la Orșova, lîngă Vîrciorova noastră, s'a potolit flăcările cea sălbatecă Sîrbii au rupt în bătaie pe Austrieci, duși fără socoteală la măcel, și au curățit țara de dînșii. O, săracii frații noștri ardeleni și ungureni cari au fost între dînșii și n'aveau să-și mai vadă niciodată căsuța ridicată dintr' trudă și toți cei dragi ai lor cari, cu lacrămile în ochi, îi tot așteaptă, neștiind în fundul cărui cîmp străin li zace trupul sfîrțicat!

Dar toiul luptelor, care e astăzi la Miazănoapte, tot în preajma noastră se poartă. Acuma, în preajma Moldovei și pe un pămînt care a fost odată moldovenesc, pînă acum ceva peste o sută de ani, pe un pămînt care închide moaștele lui Ștefan-cel-Mare și ale neamului său, precum și al atîtora din boierii și Vlădicii vremurilor noastre de mărire, în Bucovina.

Două săptămîni s'au frămîntat Austrieii cu Muscalii; de o parte și de alta au căzut ațiția dintre Romîni ajunși în stăpînire străină: în loc să se îmbrățișeze, bucuroși de întîlnire, s'au nimicit de departe fără să se vadă în ochi; de glonte romînesc s'au stîns ațitea suflete romănești. La urmă a biruit steagul rusesc: cum sînt în Lemberg, tot așa sînt și în Cernăuți, Capitala Bucovinei, Rușii.

Și-au primit pedeapsa aceia cari cu un veac în urmă, la 1775, ni-au furat Bucovina. Dar, pînă acum măcar, nu noi sîntem răsplătitorii, ci alții. Și greu ne doare cînd ne gîndim că asupra mănăstirii dela Putna, care adăpostește oasele lui Ștefan-Vodă, un steag străin va cădea, și *alt* steag străin se va ridica!

Doamne, apără-ne și pe noi! Dă-ni măcar astfel de căpetenii cît sîntem noi vrednici!

Și atunci se va întoarce la noi moștenirea noastră!

Finis Albaniae.

Wilhelm de Wied și soția lui au poruncit să se dea jos steagul lui Scanderbeg de pe palatul de reparație din Durazo și, prin mijlocul creditorilor furioși, de cari-i păzia o mână de Romîni îndrăzneți, s'au strecurat, învinși, spre vaporul italian menit a-i duce în romantica liniște a Veneției, odinioară regina acestor ape.

Abia jumătate de an a trecut dela intrarea solemnă a părechii domnitoare, în desfășurare de steaguri, în salve de tunuri, în aclamații, pe cînd pe albastrul cer al speranțelor zburau porumbeii albi de bună venire.

Acuma totul s'a isprăvit.

«Insurgenții» dela Șiac, adunătura de barbari care cred că zahărul e ghiafă, vor fi stăpîni în Capitala de un an a Albaniei. Vor intra cu steagul Islamului și se vor bate cu pumnii în piept prin moscheile pînă acum neglijate. Vor chema poate pe Eșad, care, de departe a învins pe rivalul său încoronat, și vor trimete adrese de solidaritate musulmană d-lor Enver și Talaat dela Constantinopol.

Inseamnă aceasta că va fi de acum o nouă Albanie, mai tare, mai sigură, supt formă musulmană?

O, nu! O singură Albanie era posibilă, o Albanie inter-religionară, cu prințul creștin represintant al toleranței, Albania lui Scanderbeg care părăsise Islamul și luptase supt flamura creștină. Wilhelm de Wied a voit-o, — și n'a izbutit.

Cealaltă Albanie pleacă din cucerirea otomană și s'a ridicat supt steagul neo-otoman.

Acest steag poate el umbri însă două patrii, cînd la Stambul el e ținut de generalul Lehmann de Sanders și o ghiulea anglo-francesă sau rusească îl poate da jos? Și e în stare «geniul» cuceritor al d-lui Enver să găsească o cale dela Constantinopol la Durazzo? Și este dispusă Italia, dușmana austro-filului Wilhelm de Wied, să primească în loc această parodie turcească opusă ideilor sale?

Creдем că nu. Și de aceia «patrioții» albanesi cari au biruit la Vallona și Durazzo, expulsînd și principe și comisiune de control, nu-și dau samă că, pe ruinele unei independențe albanese care a trecut în domeniul amintirilor, au deschis calea stăpînului pe care-l va da rezultatul războiului general.

O declarație.

În acest moment sîntem datorți să vorbim limpede toți.

Ne-am învoit asupra neutralității fiindcă nu se putea, fiindcă era o imposibilitate morală să mergem cu Austro-Ungaria, fie și pentru Basarabia de mîni, pentru teribila răzbunare de poimîni a unei Rusii care nu e încă în halul Austro-Ungariei.

Voiau sau ba anumiți factori să mergem cu Austria, dintr'un motiv ori altul, bun sau rău? Unii cred că știu și că trebuie să spuie. Eu multe lucruri nu le știu, iar cîte le știu nu cred să am dreptul de a le spune.

Dar țara a spus, prin buzele mai mult sau mai puțin bucu-roase ale persoanelor invitate la «Consiliul de Coroană» că, orice ar fi încheiat, în limitele Constituției ori ba, oricine, nu putem merge cu Austro-Ungaria.

Și aceasta nici dacă s'ar fi îndeplinit două condiții, și anume:

Înfiu, să se fi acordat cele mai largi drepturi naționale Romînilor din Monarhie, să-i fi tratat cu cea mai mare dreptate și prietenie și

Al doilea să fi dovedit că Statul Habsburgilor poate lupta, birui și trăi.

Nici atunci noi n'am fi putut da mai mult decît o neutralitate, care însemna față de dînsa o prelungire de termen, și nu o renunțare, nu o abdicare, căci *nația care renunță, ori abdică dela drepturile ei naturale, nu merită să trăiască.*

Dar s'a dovedit că Romîinii din Ungaria au fost înșelați cu zvonul intrării noastre în acțiune contra Rusiei, momiți nedemn cu impunerea tricolorului și a lui «Deșteaptă-te Romîne», că ei, cei din Ungaria, au fost mînași la moarte innadins, fără nicio acoperire, fără nicio precauție, ca să se mai curățe Valahii. Și azi vine din Bucovina tînărul Grămadă, și sufletul din noi se zbuciumă de o indignare ce nu-și poate afla cuvinte cînd descoperim în sfîrșit ce odioase ficăloșii a țesut administrația austriacă împotriva celor mai buni dintre Romîinii bucovineni, din care ațiția zac astăzi, executați sumar, în cimitirele închisorilor politice, pe cînd alții își blestemă ceasul cînd li s'a impus să-și terfelească sufletul lăudîndu-și călăii și lovindu-ne pe noi pentru că-i iubim.

Iar victoriile lui Dankl și Auffenberg, plătite cu mii și mii de

Romîni asasinați, se rezolvă în fuga uriașă de azi, pregătind poate rușinoasa capitulație de mîni.

Se cer fapte nouă. Iată-le. Ele se judecă dela sine.

Urmează de aici ca opinia publică are dreptul să facă semnul mult dorit pentru trecerea munților?

Aceasta, o spun, din toată puterea conștiinței mele, nu.

Acest drept îl are numai Guvernul.

Dacă el are toate asigurările din altă parte, cu ce sacrificii se pot face, și dacă armata noastră e pe deplin pregătită, regele Carol să facă semnul, să se facă semnul în numele regelui Carol!

Dacă nu există posibilitatea de a ni face o datorie elementară față de idealul pentru care generații întregi au luptat și au sperat, să ni se spuie, în forma în care aceste lucruri se pot spune.

Atunci însă, cu sufletul sdrobit astăzi, nația întreagă să se pregătească pe ziua de mîni, după pacea care ne-ar lăsa cum ne-a găsit războiul, pentru o mare judecată împotriva acelor cari ni vor fi făcut, prin nepregătirea, datorită nepriceperii și lenei lor, mai mult rău decît toți dușmanii noștri etnici împreună.

- Așa cred eu.

7 Septembrie, 1914

Nu de aceia...

S'au strîns studenții la București ca să manifesteze pentru Franța. Au vorbit aprins, ca pentru vrîsta lor. Și au strigat că de aceia îi dorim mîntuirea și înălțarea nobilei fără care reprezintă în depărtatul Apus latinitatea, pentru că fără dînsa noi n'am fi fost, — nici Statul, nici cultura.

Aplaudăm și noi la manifestația tineretului bucureștean. Sînt între noi și Francezi legături de rasă, legături de suflet prin limba asemănătoare, legături de recunoștință politică și culturală. *Sînt*. Și dacă ni-ar fi îngăduit să le uităm cînd avangardele franceze, biruitoare asupra dușmanului ereditar, trecînd Rinul s'ar îndrepta spre Berlin, azi cînd armatele respinse ale Franciei se luptă pentru onoare și viață, cînd acelaș spirit de sacrificiu înfrățește pe toți aceia între cari avem atîția profesori venerați, atîția colegi iubiți, atîția buni și vechi prieteni ale căror chipuri ne urmăresc în gîndurile zilei și în visurile nopții, *azi nu le putem uita*. Și e mîndria noastră că, atunci cînd niciun triumf nu ne-a intimidat, inhămîndu-ne

la carul trufaşului învingător, n'a fost nicio înfrângere împotriva vitejiei şi a dreptăţii pentru care în acest neam, care Dumnezeu ştie câte dureri *ale lui* are, să nu se fi vărsat o lacrimă sinceră şi caldă. Dar de aici până la declaraţia că noi sîntem fiindcă alţii au vrut, e o distanţă mare, şi nu trebuie s'o trecem.

Noi sîntem, dragii miei tineri, fiindcă *noi* am vrut-o.

Am vrut-o peste o mie de ani, am vrut-o cu muncă, am vrut-o cu credinţă, am vrut-o cu suferinţă şi cu sînge am vrut-o.

Şi, de aceia, Franţa poate fi învinsă, poate scădea,—o plîngem frăşeşte şi am fi dorit s'o putem ajuta. Dar şi după înfringerea şi căderea ei deplorată, *noi tot vom fi*.

Căci şi astăzi avem doar acea putere de muncă, de credinţă, de suferinţă şi de jertfă a singelui pe care nimeni nu ni le-a dat prin fericirea sa şi, prin nenorocirea sa, nimeni nu ni le poate lua, decît, odată cu viaţa, Puterile de la care am primit-o!

7 Septembrie, 1914.

«Fortificarea Carpaţilor s'a terminat».

La Pesta n'avem decît prieteni. Toţi o spun, de la Tisza până la cel din urmă manifestant care a strigat „Eljen“ la consulatul român din Pesta.

Prieteni... De câte ori şi în ce chip n'au spus-o..

Şi cui n'au spus-o: n'au dat această ultimă înghiţitură de ideal condamnaţilor la moarte Romîni cari se trimeteau spre execuţie, prin inamic, la Şabaş şi la Lemberg?

„România prietenă...”

Dar iată că acum aceleaşi foi româneşti cărora li se impunea să scrie că România merge cu Ungurii şi că i se va da ca „extrawurst“ Basarabia, capătă de la „biroul telegrafic ungar“ ordinul să tipărească vestea că «fortificarea Carpaţilor este deplin terminată şi astfel din partea aceasta nu ne poate ameninţa nicio surprindere».

Fiţi pe pace deci, Romîni din Ardeal, cari v'aţi speriat la vestea că vin Romîni de dincoace, din Regat. Nu vin!

La Sinaia şi la Bucureşti fortificarea Carpaţilor este pe deplin terminată!»!

7 Septembrie, 1914.

Asasini.

Ministrul Serbiei la Paris a denunțat lumii asasinatele pe care supt ocrotirea stării de asediu, le ordonă în Dalmația împotriva fruntașilor intelectuali și politici ai Sirbilor din provincie, împotriva tuturor acelor cari, între lași și vînduși, au dovedit independență și simț național,— autoritățile austriece.

Austria—, nu Ungaria.

Știri sigure arată că în Bucovina, după denunțările învățătorului Chisanovici, a căruia operă de spionagiu se desfășura mai ieri la Bucucești, a fost arestat profesorul ițu, un om de ispravă, dar un temperament vioi și pasionat, care nu se ferea de vorbe imprudente față de asemenea agenți provocători. „Minerva» spune că el n'a fost singura viciimă a spionilor «Ioiali» ci și alții, preoți, profesori și alte căpetenii romînești, pe temeiul unor învinuiri meșteșugite ale miserabililor porniți pe căpătuială din vînzarea singelui neamului lor, au fost trimeși la Innsbruck, la Linz—, ca să nu se mai întoarcă.

Mă gîndesc la pușinii buni din această țerișoară conruptă, la tinerii cu suflet întrînșii, la inimile calde, la caracterele ireductibile, care s'au putut menșinea în acel oribil putregaiu al decadenței austriece, și cu privire la moartea lor— un fior mă trece.

Acuma, în Bucovina se va petrece ce e scris să se petreacă. Va rămînea domn pe cine-l va voi soarta. Dar legalitatea se va întoarce. Și morșii de glonte după sentinșa tribunalului marșial își vor fi lăsat urmași. Cuvîntul scris rămîne, și alte suflete tinere se vor încălzi și îndemna de dînsul. Și, atunci, chiar dacă regimul de ieri va rămînea la Cernăuși, va suna ceasul socotelilor.

Și va fi vai de asasini! Să și-o scrie în frunte!

7 Septembrie 1914.

Două feluri de simpatii pentru Franșă.

Bucureștii — „petit Paris* ; vitrinele librăriilor de lux—numai cărți franceze; saloanele răsunînd de jargon parisian, orașele de petrecere ale Franciei și locurile de petrecere ale Parisului, pline de „boyards valaques“.

S'ar fi putut crede că, de se va nîlca în România un strigăt

de durere pentru Franța a doua oară învinsă, un avînt spre a o ajuta cu ce putem, el va porni dela cei ce călătoresc în orașele de petreceri ale Franciei, de la cei ce-i frecventează teatrele, dela cei cari-i cumpără cărțile și-i vorbesc exclusiv limba.

Ei bine nu, între austrofili, afară de cite un refugiat din Rusia, care a venit cu ura împotriva prigonitorilor săi, se găsește «fina floare» a societății romîne, frunțași tineri și bătrîni ai conservatorilor, „habitués” ai spectacolelor «orașului-lumină», sportsmani chinuiți de nostalgia bulevardelor, băieți de familie îmbrăcați pe din-năuntru și pe din afară în fabricație francesă.

Și pentru Franța sîntem cu adevărat noi, aceia cari am protestat contra modei parisiene, contra absenteismului în Franța, contra literaturii „bulevardiere”, noi cari am dat spectacolul urgisit dela 13 Mart 1906 contra maimușăriilor *acestei* boierimi instrăinate.

Este o explicație, și așa de ușoară! Nouă ni-a fost drag înaintea de toate poporul nostru. Dar, după el, prețuiam în Franța cultura desfășurată în cursul veacurilor, patriotismul unei burghesii admirabile, economia îndărătnică a țeranului ei, elementele serioase, indisruptibile de apropiere între noi și dînsa.

Acestea sînt însă și azi.

Dar pentru ceilalți Franța nu mai are prestigiul de ieri, Franța nu va mai avea poate mîni, în durerea ei, nici veselia comandată a saelor de spectacole și petrecere pentru streini. Și, atunci, ca orice Fanariot cum se cade, abia ai isprăvit *Vive la France!*, și cauți alte silabe exotice pentru a scoate altă aclamație, de sclav al altei puteri, de care te vei apropia tot așa de superficial, cum te-ai apropiat de Franța, uitată din clipa chiar a nenorocirii sale!

Maimuțe fără suflet!..

7 Septembrie, 1914.

Desființarea capitulațiilor.

Turcia lui Enver-bei și a lui Talaat a profitat de războiul european, de ofertele ce i se fac din toate părțile și așa cum s'a folosit — *alla turca* — de aurul și oțelul Germaniei, se folosește acum, față de toți, desființînd, în mijlocul entuziasmului populației Sтамbulului, capitulațiile.

Incheiate înfîu între Francisc I-ii și Soliman-cel-Măreș, într'un ceas de apropiere politică, de strînsă alianță, aceste tratate — căci

„capitulum“ înseamnă articol de tratat—, aceste învoieli internaționale, care, să ne ierte d. Talaat, de și date supt forma de privilegiu, cerută de vechea mîndrie otomană, nu erau simple concesiuni mărinimoase, au fost cerute și dobîndite pe rînd și de celelalte Puteri creștine, pînă la Statele de al doilea și al treilea ordin.

Pentru Turcia veche, ele nu erau o scădere: era așa de mare și de puternică! Pentru Turcia nouă, ele au fost o veșnică umilință și o veșnică primejdie. Doar esența lor e permanența jurisdicției consulare și a situațiilor speciale garantate de ambasade.

Încă de la revoluție, «Otomanii» de la Salonic voiau să le suprime. Austro-Ungaria primise ideia, între altele cu care a cumpărat părăsirea Bosniei și Herțegovinei. Astăzi reprezentanții Europei fac reserve, pește care Statele vor trece, poate, mine.

Bucuria din Sтамbul e legitimă. Dar, dacă Turcii cred că prin judecarea streinilor de către magistrații lor, ceva mai rău pregătiți, au înaintat hotărît pe calea liberării Statului lor de tutela, sfîșiată de discordii, a Europei, se înșeală.

Nu capitulațiile minează Impărăția scăzută, *ci toată acea viață economică străină*, monstruos cancer, vioiu și spornic, întins peste toate provinciile, căruia „nația otomană“, încă absolut indefinită, nu-i poate opune nimic.

Se va înțelege odată că această nație nu poate fi de altă esență decît alte nații, și i se va infiltra gustul muncii, — atunci în adevăr se va fi folosit ceva. Până atunci, vor fi numai demonstrații,—și știm ce valoare au ele, oricînd și oriunde.

7 Septembrie, 1914.

Vin dovezile!

Bănuiam că războiul de azi al contelui Tisza mai are și alt scop decît gloria de la Krasnik întîiu, și pe urmă,—de la Lemberg.

Și, cînd spun aceasta, nu mă gîndesc la declarațiile naive al *altui* conte că simte mare bucurie de pe urma faptului că Monarhia nu s'a sfărîmat, că damblagiul a putut să umble.

Mă gîndesc la ceva mai grozav, pe care acum știri precise din Ardeal, publicate de «Minerva» ni-l întăresc.

Acest războiu a fost menit de fruntașii maghiarimii, nu contra Sîrbilor sau Rușilor. Din afară, în rîndul întîiu, ci contra Romînilor, din lăuntru.

Se înmulțiseră, se întăriseră, aveau șefii lor, erau capabili de rezistență națională, de înaintare.

Și, atunci, a venit războiul. Terorisați sau momiți, șefii lor au făcut declarații care i-au omorât moral, pe toți, afară de Iuliu Maniu, cu toate înfilnirile clandestine, la Brașov, cu d. Stere.

Iar tineretul satelor a fost minat împotriva tunurilor rusești, *fără acoperire, anume pentru măcel*. O spun răniții: «*Am fost măcelăriți ca niște cîini*»...

Diciun Stat nu s'a făcut până acum capabil de o asemenea monstruoșitate morală.

Dar domnii de la Pesta sînt mulțămiți. Fie ce-o fi; Scopul s'a atins. *Au distrus pe... credincioșii soldați romîni ai lui Francisc Iosif I-ii.*

7 Septembrie, 1914.

Ceasul desvăluirilor.

Un ministru englez a ținut un frumos discurs, făcând să reiasă caracterul de echitate și idealism al politiceii pe care, azi, o duce țara sa, inspirată numai de dorința că nimeni să nu-și poată întinde atotputernicia asupra lumii întregi și ca și cei mici să fie îngăduiți a trăi pe lângă cei mari.

Atît i-a trebuit cancelarului german, d. Bethmann Holweg, unul care s'a condus în toată viața lui numai de imperativul categoric al... Împăratului Wilhelm, ca să înceapă a face suratei engleze tot do- prosul: Echitate? Idealism? Respect pentru națiuni? Dar Burii? Dar Egiptul? Dar India? Dar Malaesia? Și cred că a uitat câteva...

Acum, edificați, așteptăm pe ministrul englez să dea replica. Și are de unde... Dar Polonii din Posen? Dar Danezii din Schleswig? Dar Francesii din Lorena? Fără a vorbi de alții mai vechi, cu cari au isprăvit încă strămoșii. Și fără a începe cu aliata Austro-Ungaria, pentru al cărei pomelnic în această privință, n'ar ajunge un volum...

Odată acestea le spuneau naivi scriitorii politici în accese de romantism; acumă și-o spun cancelarii.

Și e bine ca asemenea lucruri în care e vorba de crimele imperialismului să fie pecetluite cu sigiliile solemne ale celor mai mari Împărății de pe pămînt.

7 Septembrie, 1914.

Guvern și opinie publică.

Avem azi, în clipa cea mai grea, două teorii politice față în față, susținute sincer sau interesat.

După una, Guvernul, care știe lucruri ce nu se pot împărtăși oricui, și, poate une ori chiar nimănuia, Guvernul singur e chemat să hotărască atitudinea Statului în politica externă. Deci el are și dreptul de a tăcea, de a nu vorbi nimănuia nimic, de a nu avea o presă pe care s'o inspire, pe care să o recunoască și de care să fie răspunzător; el poate și trebuie să innăbușe orice manifestație, fie ea cît de pașnică și cît de dreaptă, să puie în mișcare — cum cere «Conservatorul» — toată administrația și, dacă mijloacele obișnuite n'ajung, să proclame starea de asediu, să suprimе, să închidă și să împuște.

După alta, «poporul, hotărăște: el are în guvern numai «delegați», cari se dau înlături cînd apare însăși națiunea. Această națiune are o voință, care e «voința națională». Ea știe mai bine decît oricine ce e de făcut și în politica externă pentru că, fiind inteligentă și cunoscătoare, e, mai ales, incoruptibilă și curagioasă, pe cînd Guvernele pot fi momite, intimidate și abătute din calea lor.

Ca o complectare a celor ce arătam ieri, într'o declarație venită din partea unei conștiinți pline de griji și simț al răspunderii, trebuie să spun că nicio teorie nici alta nu se pot admite și că, deci, și pentru Guvern și pentru opinia publică, sînt *alte datorii* pe care, măcar azi, trebuie să știe a le îndeplini.

Niciun Guvern nu poate determina, ori din ce inteligențe ar fi compus și ori de cît patriotism ar fi însuflețit, *sensul unei politice naționale. Acesta se coboară, din mii de experiențe, grele și dureroase, în adîncul sufletului națiunii și trece din generație în generație ca un instinct cu neputință de a greși, mai infailibil decît toate Romele pontificale.* Cînd zice el: nu cu Austria, nu cu Ungaria, toate transporturile de grîu, petrol, arme și dinamită ale unei neutralități suspecte trebuie oprite. Și, recunoscîndu-se solemn acest drept al oricărui neam de a ști ce-i aduce scădere și moarte, să i se vorbească iubitor și respectuos, pe alt ton decît al procurorilor și jandarmilor pe deștri, — căci îmi închipuiesc că de aceia orice Guvern e ținut să-și aibă presa lui.

Dar Jean Jacques Rousseau nu mai este astăzi stăpînul cu-

getelor politice. Națiunea, tocmai fiindcă este așa de mare, nu-și are domiciliul și semnele de legitimație, pentru a fi înfițată, consultată și făcută responsabilă pentru greșelile ei, cu privire la modalitatea cu care trebuie adus la îndeplinire idealul național, care e neschimbat și unic. Unde s'o cauți: la care redacție și în care sală de întrunire,—căci, de amîndouă felurile, sînt mai multe? Și oare domnul care vorbește în numele ei n'a trecut prin vre-un club politic ori, Doamne ferește, prin vre-o legație? Și de aceea, în chip absolut, aceste modalități Guvernul trebuie să și le reserve, după ce face act de omagiu deplin și absolut direcției naționale neschimbate a politicii externe și după ce-i dă, în cea mai puțin «ciocociască» formă, toate lămuririle ce se pot da prin presa înzestrată cu autoritatea necesară.

Du cu Austria—o spune de mult națiunea—, de sigur. Contra Austriei,—cînd o va spune Guvernul, care trebuie s'o spuie.

Așa fiecare va fi în rolul său. Iar România va fi apărată, de o potrivă, de aventurile de jos, care aduc cu ele măcar acel entuziasm care, de afîtea ori, contra politicii sănătoase, a dat biruința și de aventurile de sus, care nu lasă în urma lor, după nesuccesul lor, garantat, decît nenorociri imense și, lîngă dînele, responsabilități miserabile, de la care de cele mai multe ori lumea-și întoarce capul cu desgust.

14 Septembrie, 1914

Xenofobie sau prevedere?

Un mare industriaș austriac spunea mai ieri cuiva despre eventualitatea unei intrări în Ardeal: «Ce? Ardealul să-l iea *ăștia*? Dar Românii de acolo stau de zece ori mai bine... *Ei n'ar voi-o*».

Acest om are mai multe milioane, sute de lucrători îi stau la ordine, e domn în locul unde se găsește.

Și, atunci, m'am gîndit la cite invinuiți de xenofobie fanatică ni se aduceau de cite ori stăruiam asupra ideii că, fie și în porții mai modeste, *ale noastre să ni le facem noi*, fără amestecul oricît de binevoitor, al străinului.

Căci, iată, vln momente cînd trebuie ca *toți* să dăm *tot* ce putem da pentru un scop *unic*, cînd mobilizarea trebuie să cuprindă ultimul ban, ultima energie, toată viața și puterea cite sînt între

hotarele țării. Și atunci se aude strigătul strident, totuși așa de firesc, al străinului, care, el, își face datoria față de ai lui:

«Ce? Ardealul să-l iea ăștia?»

14 Septembrie, 1914.

«Nerecunoștință» și naivitate.

Francesii au ajuns să se mire de „nerecunoștința” Austriei ungurești. O spune fostul ministru de Externe, Pichon, și o spun și alții.

Se știe în adevăr că Franciei această Austrie, pentru distrugerea căreia au luptat Francisc I-iu și Ludovic al XIV-lea, îi era, cu toate legăturile ei germane, oarecum simpatică. Mulți au explorat la Paris, Sadowa și Königgrätz, regretînd că nu le-a oprit intervenția lui Napoleon al III-lea. Și de cînd Ungurii au pus mîna pe cîrmă, cochetăriile lor,—*provenite numai din ura nestînsă față de orice e german*,—pentru cultură francesă, pentru limba francesă, în care și-au făcut o reclamă uriașă au prins.

Francesul e *bon enfant*, puțintel cam naiv și nu știe istoria și geografia.

Acuma însă își poate da seamă pe deplin de cît prețuiesc aceste șiretenii turanice

Să sperăm măcar că această convingere mine va fi definitivă. Fiindcă fiii Asiei viclene vor începe iar pe lângă Franța—mai ales dacă ea va rămînea învingătoare—firirile pe brînci și zimbetele de sclavi, care li-au reușit ieri așa de bine.

14 Septembrie, 1914

«Cea mai bună dispoziție».

„Inima ușoară” cu care Napoleon al III-lea, nenorocitul Impărat al Franciei, victima bolii sale și a încrederii în nevrednici, a pornit ca să meargă la Sedan, își află acum părechea în formula cu care presa vienesă caracterizează situația morală a Austro-Ungariei după Lemberg: „Cea mai bună dispoziție”.

De sigur „cea mai bună dispoziție” la Viena; n’au sîngerat Cehii, Polonii și Rutenii pentru ca plebea internațională a Capitalei, cu plebea bogată și oficială în frunte, să poată aplauda în berării cîntărețele în fustă scurtă ale operetelor decollate?

De sigur „cea mai bună dispoziție” la Pestă: n’au fost mă-

celăriși până la unul Romîni pentru ca nasul d-lui conte Tisza să se poată ridica pușintel mai sus într'o nouă foame de imperialism hunic ?

„Cea mai bună dispoziție“. O aveți, și v'o dorim și mai departe.

V'o dorim anume până cînd înaintea reședințelor voastre îngrozite vor ajunge armate rusești, călcînd peste *ai voștri* căzuși, căci și aceia sînt soldași și, cum au murit ai noștri pentru cauză străină, măcar așa, pentru cauza lor, trebuie să moară și ei.

Cu încredere în Dumnezeu, care n'a lăsat pe niciun om ca să fie vita de jug și măcelărie a altuia, noi așteptăm !

14 Septembrie, 1914.

Naționaliști, narodnici, socialiști...

Am fost de la început contra oricărui sprijin dat Austro-Ungariei. D. C. Stere a fost de la început pentru sprijinul dat Austro-Ungariei.

Azi încă odată, cu energie, „România Muncitoare“ ne așifă contra Rusiei.

Romîni buni cu toții, de sigur: și d. C. Stere, și redactorii „Romăniei Muncitoare“ și—nu e așa?—și, noi.

Dar de ce aceste atitudini deosebite ?

Pentru că socialiștii au în vedere—dar nu dr. Frank, cel adus ieri de pe cîmpul de luptă și îngropat supt steaguri germane la Mannheim—, starea *socială a muncitorilor* din fiecare țară și, fiindcă nicăiri ea nu mai este înapoiată ca în Rusia, ei bine, ei sînt contra Rusiei.

D. Stere e narodnic, și narodnicii, în traducere ieșeană: poporaniști, au în vedere starea *politică a poporului* din fiecare țară, și, fiindcă nicăiri ea nu este mai înapoiată ca în Rusia, ei bine, ei sînt contra Rusiei !

Iar naționaliștii nu țin în seamă decît un lucru, oricare ar fi organizarea politică și socială de aiurea: cine face mai mult rău idealului nostru național, și, de oare ce nicăiri nu i se face mai mult decît în Austro-Ungaria, ei bine, ei sînt, cu sau fără voia d-lor narodnici și a cetățenilor socialiști, contra Austro-Ungariei !

14 Septembrie, 1914 www.dacoromanica.ro

Aceiași oameni...

E abia un an și jumătate de cînd oameni cu aiere grave, inițiați în toate cancanurile Olimpului, frămîntau de moarte opinia publică pentru a se cere Guvernului o campanie de iarnă peste Dunăre, contra Bulgarilor, pentru Rusciuc, Șumla, Varna. Să fi spus un cuvînt împotriva, și erai un trădător.

Erau conservatori, și Guvernul țării, tot conservator. Ca șef, își doriau pe d. N. Filipescu.

Acum, cînd sentimente firești frămîntă, fără nicio ațîțare de la nimeni, lumea întregă, cînd e vorba de Unguri, de Brașov, Sibiiu, Alba-Iulia, Suceava, oameni gravi, inițiați în toate cancanurile Olimpului, pășesc pe furiș fistuind orice strigăt, orice vorbă, recomandînd tăcere și, în același timp, îndreptînd un deget, care, din fericire, nu e magic, spre Basarabia.

Sînt aceiași oameni, conservatori, și d. N. Filipescu împărtășește sentimentele opiniei publice.

È aici un mister. D. Carp de sigur că-l știe. Poate și d. Marghiloman. Noi nu-i putem da de rost.

14 Septembrie, 1914

Cum respectează ziarele germane din România sentimentele țerii.

În București apar două ziare germane: *Rumänischer Lloyd* și *Bukarester Tageblatt*.

Le urmăresc de mult, și nu e întăiași dată cînd îmi arăt părerea asupra lor.

De și au redactori împămînteniți, ele se redactează fără nicio considerație pentru interesele și susceptibilitățile țerii în care se publică. Pentru lucrurile din România ajung citeva informații prezărite; restul s'ar putea tipări la Teschen sau la Mannheim. Pentru cultura noastră niciun interes, pentru sufletul nostru nicio iubire, de și noi purtăm atîta interes și avem atîta iubire pentru cultura germană. Puteau fi, ca foile corespunzătoare din anii 1340—60, o legătură între noi și țerile germane, dar, din despreț, aceasta n'o vor. Atitudinea aceasta se vedește încă mai mult de la deschiderea războiului.

Avem motivele noastre de a iubi pe Francesi, de a admira pe Belgieni, de a simpatiza pe Englesi, de a privi cu o duioasă simpatie silințele Sîrbilor. Oricine scrie la noi are datoria de a cunoaște și de a respecta, din condescendență față de țară, aceste sentimente.

Ei bine, nu, în aceste foi „românești“, „bucureștene“, nu se cruță nicio insultă durerii celor învinși și amenințați în existența lor națională, niciun afront Angliei.

E tot ce poate fi mai de rău gust, tocmai fiindcă se știe că pușini cutesc aceste foi.

Dar „Rumänischer Lloyd“ merge mai departe. Cine nu știe azi cine e Chisanovici, sîngerosul „informator“ al Curșilor marșiale austriece? Ei bine, știți cu ce începe n-l 24 din acest ziar? Cu articolul din „Pester Lloyd“ al numitului Chisanovici.

Iar „Bukarester Tageblatt“ fabrică pretinse cereri ale Rusiei, care nu sînt numai un falsificat, ci, prin înjosirea ce cuprind, o ofensă pentru România. Din nenorocire, și o parte din presa noastră le-a reproduș.

Legea ni permite a pedepsi și expulsa pe cei cari aduc astfel de atingeri mîndriei țerii și astfel de pierderi intereselor ei. Noi sîntem însă cea mai larg ospitalieră țară din lume. Ne mulțămim și de astă dată a atrage serioasa atenție a redactorilor respectivi asupra unor purtări intolerabile, care în Germania, din partea unor străini, ar avea aceste urmări. Să știe că sînt cetiți...

Iar, dacă nu vor părăsi acest ton, ne vom adresa Guvernului.

14 Septembrie, 1914.

O tristă aventură.

Acum două luni plecau în Albania pentru apărarea nepotului Reginei un număr de voluntari romîni cu stema dinastiei de Wied pe calpacele lor albe.

I-am privit cu simpatia care se îndreaptă la noi spre îndrăzneși și noi, neutrii, cînd cetiam prin „Romînul“ din Arad isprăvile făcute de această singură armată a regelui Wilhem, ne bucuram că măcar în astfel de întreprinderi se vedește vitejia neamului.

Acuma tronul albanes servește muftiului de la Tirana ca să-și fiarbă pilaful, iar eroii din Albania... cerșesc la București în zdrențe

și dau ziarelor memorii în care acuză pe șeful lor, maiorul Cristescu, de escrocherie.

E vorba de numele bun al nației, și lucrurile nu pot rămînea aici.

Guvernul trebuie să cerceteze. E adevărată plîngerea, avem un ofițer de șters, cu decret, din rîndurile rezervei noastre. Nu e adevărată, calomniatorii trebuie trimiși la urma lor.

Una ori alta!

14 Septembrie, 1914

Cei ce au îndrăznit...

Rușii au scos pe Weisselberger și alți Germano-Evrei din Consiliul comunal de la Cernăuți și au instalat o comisiune interimară, compusă numai din Romîni. Face parte dintr'însa un Hacman, din neamul fostului Mitropolit, un Onciul—dar nu Ț. Aurel, dușmanul României barbare, care cine știe pe unde și-o fi mutat democrația neagră-galbenă —, deputatul Modest Scalat și avocatul Temistocle Bocancea din Cîmpulung, radicali romîni de veche datină, pe cari i-am văzut în România și i-am primit cu frățească simpatie.

Ce gînd a avut noul guvernator rus al Bucovinei cu această schimbare, nu ne preocupă, de și îl putem gîci ușor. Un fapt însă merită să fie relevat, în acest moment cînd Romîni, cari, un veac și mai bine, n'au dat un primar romîn Capitalei Bucovinei, compun tot Consiliul comunal.

De pe urma unei îndelungate și nespuse de dibace prelucrări, prin terorizare și corupție, Romînul bucovinean a ajuns cea mai prudentă, precaută și timidă făptură omenească de pe lume. I se pare că și pietrele pe care calcă îl spionează și-l trec la răboj. Imi aduc aminte și acum de spaima cu care părintele Vladimir de Repta mă opria de a lucra asupra unei epoce foarte vechi și inofensive în arhivele Metropoliei sale: «Trebuie permisie de la Viena... Noi nu sîntem o Biserică autonomă...».

Că s'au găsit deci oameni, cari, într'un moment cînd încă soarta războiului e socotită de mulți ca nehotărîtă, au îndrăznit, fiind Romîni bucovineni, să primească posturi de atîta însemnătate pentru ai lor, dar și, pentru ei, de atîta risc, e un lucru care nu poate fi trecut cu vederea www.dacoromanica.ro

Ai zice, zău, că printre acești „doctori“, și cavaleri ai clasei suprapuse din Bucovina sînt și oameni de curaj...

14 Septembrie, 1914.

† Reims

După Louvain, Reims.

De aici însă n'a tras nimeni, n'a fost măcar bănuială că au tras. Orașul era însă necesar operațiilor armatei germane. Și nu știu ce bestii care, dacă ar fi plătite de adversarii cei mai neîmpăcați ai bunului nume german, ai onoarei și înțelegerii pentru cultură a marelui și nobilului popor german, n'ar încra altfel, au tras cu tunurile grele asupra cetății pline de urmele glorioase ale vechii regalități franceze. Din biserica în care a picurat mirul pe fruntea unor suverani cari sînt și o cinste pentru omenire, «n'au mai rămas decît cîteva ziduri».

Va trece acest atroce războiu. Națiile vor căuta să se apropie. Interesul umanității li-o va cere, Francesii vor ținea drept o înaltă datorie a lor să refacă, zid de zid, colț de colț, podoaabă de podoaabă, catedrala străbătută de spiritul sacru al vremilor cînd mai sus decît astăzi ținția anubiția națiunii lor.

Și pelerini din toată lumea cultă vor veni cu o infinită evlavie să calce pămîntul pe care a îngenuchiat, așteptînd mirul, Sfîntul Ludovic. Dintre ei toți, numai Germanii, erudiți, artiști, poeți, n'ar putea fi primiți decît cu o singură condiție: să fi dărimat la ei, răsbumînd civilizația, regimul de brutalitate îdoată care, după arderea Louvainului a adus bombardarea până la nimicire a mîndrului Reims.

14 Septembrie, 1914.

Declarația d-lui de Busche ?

În locul d-lui de Waldhausen, disgrațiat, ni-a venit, ca reprezentant al Germaniei, d. de Busche*. D-sa a visat pe un număr de oameni politici și s'a prezentat la Castelul Peleş.

Cu acest prilej, unele ziare pretind că d. de Busche ar fi declarat că, dacă trupele românești vor intra în Ardeal vor găsi

* L-am căutat în *Wer ist's*. Lipsesește. Se pare că pentru publicul german, ca și pentru noi, e încă un necunoscut.

soldai germani cari nu vor lăsa ca niciunul din ai noștri să se întorcă.

Ziarele se înșeală. Așa ceva nu se poate.

Un ambasador e, neapărat, gentleman. Și în felul arătat mai sus nu s'ar putea exprima decât un om fără cultură și educație.

Și, afară de aceasta, România nu e un Stat african trăind din protectoratul exploataților săi.

14 Septembrie, 1914.

Logică germană în timp de războiu.

Între victimele actualului războiu pare să fie o foarte utilă persoană care stătea foarte dese ori în Germania.

E logica.

În adevăr «Hamburger Nachrichten», un mare ziar, argumentează așa:

„Sentimentul național al Românilor a venit, nu din Rusia, ci din Transilvania“.

Și din Transilvania, de la Români din Transilvania. Din Rusia firește că nu, pentru că atunci *Basarabia nu era în Rusia*.

Dar să lăsăm aceasta și să venim la concluzie.

Deci Româniilor nu trebuie să se gîndească la Ardeal, unde, de altminterea, este și o Universitate românească (!).

Hotărît că în ghiulelele de 42 de centimetri este mai puțină minte decât în capetele pe care cu sutele, le pot distruge!...

14 Septembrie, 1914.

Spenul...

Spenul era un onorabil fugar de la Români, între cari se chemase Spînul, ca toți înaintașii săi, neîntrecuți la Ruteni.

Rutean tînăr, Spenul. Deci doritor de Ucraină, de Căzăcia viitorului și, firește, dușman al Rușilor chiar, al Muscalilor usurpatori, și prieten, mare prieten al Austriacilor, cari făcuseră din Pușinătatea Sa un deputat.

Cînd au venit Rușii la Cernăuții, Spenul a crezut totuși că trebuie să rămîie. Să rămîie și, împreună cu primarul Weisselberger și alți onorabili Evrei chesaro-crăiești, să lucreze.

Noul guvernator l-a arestat noaptea, ca și pe ceilalți, și l-a trimis la o destinație necunoscută.

Așa s'a încheiat cu Spenul. Și păcat că nu și cu Coco Wasilkko, care și el era un onorabil fugar de la Moldova la Ucraina.

14 Septembrie, 1914.

Un factor constituțional de care nu se vorbește: Parlamentul.

O strașnică tulburare domnește în spirite: trăim într'o atmosferă de bănuieți, de piri, de minciuni și de intrigi care, trebuie s'o recunoaștem, n'are nimic din senina maiestate a zilelor în care se pregătește înaintarea și triumful unei națiuni. Se face procesul Regelui cu amintiri din Parisul anului 1793, se aduc amare învinuiri Guvernului, se ia în batjocură Consiliul de coroană, se descopăr pretutindeni „trădări“ și „contaminări“; oameni „serioși“ cer eșafodul ca mijloc de mîntuire.

De toți și de toate se vorbește în această rece toamnă umedă de sînge. De un factor constituțional însă nu de unul din cei mai însemnați, care aiurea e însăși întruparea voinței naționale, de Parlament. Se amintește de dînsul numai ca de forma prin care anumite hotărîri pot căpăta valoare legală, adăugîndu-se că se vor lua, de altfel, măsurile trebuitoare pentru tăcerea cerută.

Și de ce oare această desconsiderare absolută a unui corp care ar trebui să dea el direcția, și e chiar ținut s'o dea?

Gîndiți-vă numai la alegerile din 1914 și amintiți-vă, ca o circumstanță agravantă, nu atenuantă, că toate s'au făcut cam așa.

Țara n'a votat pe membrii Camerei și Senatului, ci ei au fost numiți prin țară.

S'a părut că lucrul n'are importanță. Odată ce este un Guvern și, mai presus de el, Suveranul..

Dar iată, din anume motive, o parte din opinia publică îndrăznește a retrace încrederea sa Suveranului însuși. Cît privește oamenii politici la putere, cine a văzut de la ei o faptă în adevăr mare pentru a fi siguri că acum pregătesc alta? Mărimea în politica noastră consistă în cuceriri dibace ale puterii și împăcări istețe ale partizanilor.

Aceasta nu ajunge astăzi. Și ce necesar ni se pare astăzi un adevărat Parlament, cu credințele, pasiunile și luptele sale, cu valoarea sa reprezentativă și cu puterea sa de lămurire și decisiune!

Dar nu-l avem. Și atunci punem cu toată greutatea ei această întrebare, ce cuprinde într'însa o învinuire ce nu poate fi respinsă;

Cînd totul pare a se clătina sus, *de ce ni-ați răpit singurul mijloc prin care voința națională putea să fie altceva decît scandalul de azi, și poate conspirația, răscoala, anarhia de mîne?*

21 Septembrie, 1914.

Ce să facem.

Acum s'a stins sgomotul ultimei întruniri publice, în care aflu că s'a vorbit și de «contaminarea» mea, cînd se știe că nu înțelepciunea se transmite prin contaminare. A fost o întrunire, două, trei, s'au votat moțiuni, s'a cîntat «Marsiliesa» și, natural și imnurile românești, s'au presintat moțiuni și rezoluții. Toate bune, de sigur, intrucît toate sînt sincere. Oricine s'a amestecat în aceste demonstrații va lua parte, neapărat, mîni la lupta pe care o vrea, căci «secăturile entusiaste» n'au, în asemenea vremuri, tristul curaj de ce face zgomot.

Dar aceste mijloace, cum era de prevăzut, s'au isprăvit. Unii propuneau ca mijloc următor în serie revoluția; Guvernul se mulțamește cu un Consiliu de Coroană fără termin fixat.

Dar sînt oameni, și mulți—și nu răi—, cari, nevăzînd steagul revoltei nici rezoluția Consiliului de Coroană, se întrebă, îngrijo-rați, deserați, în patriotismul lor: Ce facem? Dau și eu un răs-puns. E prost și vechiu, dar n'am altul.

Fiecare unde sîntem, să muncim, îndoit, însutit, eroic, nebu-nește. Biruința n'o dă azi entusiasm, ci *pregătirea, absolută, inte-grală,—și a celui din urmă om la cel din urmă lucru.*

Asta o și putem face mai ușor decît să ne credem fiecare centrul țerii și sufletul neamului.

Eu, cel puțin, așa fac.

21 Septembrie, 1914.

Acțiunea profeso- rilor universitari.

Profesorii universitari publică o declarație cu privire la evenimintele politice de astăzi și la datoria noastră.

Nu ne vom ocupa de această declarație, care nu inovează, exprimînd numai sentimentul tuturor, de care, ca direcție, dacă nu ca precizare a modalităților, oricine va trebui să fie seamă. Dacă fiecare din profesorii—și cred că trebuie să fie mulți—cari au studiat serios și de cu vreme, din deosebite puncte de vedere, chestia națională ar fi adaus memoriei, necesare oricărui Guvern, ar fi fost neapărat, încă mai bine.

Și, iarăși, nu vom număra cîți au fost, căci e firesc ca mulți să lipsească atunci cînd, cum e cazul meu — care sînt, de altminterea, așa de puțin profesor universitar! —, atîția n'au văzut în ochi măcar o convocare ca să știe cine chiamă, cu ce drept sau cu ce autoritate și în vederea cărui scop. Ar fi fost de rău gust a se refusa iscălitura unei piese politice însuflețite de așa de frumoase intenții, oricum s'ar fi înfățișat în forma ei.

Ceia ce interesează și bucură e faptul că această corporație înaltă a profesorilor universitari din București, — căci deocamdată numai de ei este vorba — a simțit nevoie, în al 50-lea an de la întemeierea școlii lor, să *facă o declarație de solidaritate înaintea unui ideal*.

Până acum Universitatea a fost împărțită pe partide, pe grupe și pe personalități. Nimic n'a putut strînge împreună pe toți profesorii, nici măcar amenințarea scăderii morale cuprinse în legea d-lui Bădărău. Ba greșesc, odată da: era vorba de creșterea lefilor. Și, în tot acest timp de o jumătate de veac, nici un rector nu și-a datorit locul înaltei sale situații științifice sau influenței sale morale; toate candidaturile au venit de la cluburi sau cu asentimentul cluburilor. Se știe cum a isprăvit rectoratul, rău pregătit în această privință, al d-lui I. Bogdan.

Și acuma visiunea Ardealului face această minune. Profesorii Universității bucureștene se așează în cel d'înfiu rînd al îndrăsnicilor și nerăbdătorilor. Un fapt *nou*.

El va fi un fapt *important*, căci va trebui să aibă consecinți. Intriga și patima de partid trebuie să dispară neapărat din acțiunea profesorilor uniți odată pentru ideal. Rămîind membrii partidului lor, ei se vor manifesta cu acea rezervă pe care li-o impune situația lor — căci, altfel, student și profesor se pot găsi într'un moment combătîndu-se din tabere opuse — și, evident, la pragul Universității vor trebui să lase resentimentele inspirate de profana

luptă pentru putere. Căci altfel n'ar califica o lume întreagă actul din Septembrie 1914 ca inspirat el însuși de acele interese urite de care nu s'ar fi putut astfel despărți ?

Și, tot odată, participînd, — ca unii ce au fost invitați în formele cerute de respectul față de dîinșii—la o întrunire a tineretului universitar, ținută, firește, pentru a exprima sentimente, nu pentru a enunța soluții, profesorii arată că înțeleg în sfîrșit *caracterul dualist al Universității: profesori, da, însă și studenți, cooptoși într'o unitate morală perfectă.*

Un fapt nou și acesta la o înaltă școală unde studenții *aud* numai că s'a ales un rector, care nu li se prezintă, unde învățătorii n'au decît contactul de la curs și de la examine cu ucenicii lor, unde deschiderea cursurilor se face mai banal decît deschiderea unui bîlciu, fără un cuvînt de îndrumare pentru tineri.

Și acest fapt va fi și el foarte important. Căci, de sigur, după aceasta, căzînd ceva din frica de casarmă față de superior, va veni în loc iubirea, încrederea față de bunul dascăl, fără să lipsească acele semne de respect fără care anarhia ar intra în Universitate. Cu d. rector în frunte, profesorii vor cerceta societățile studențești, vor împărți ajutoare, vor răsplăti merite, vor crește caractere. Altfel, în adevăr, răuvoitorii ar putea să spuie că prin studenți s'a căutat a se face ceia ce o samă de profesori nu voiau ori nu puteau să facă de-a dreptul.

În vederea tuturor acestor lucruri, mai mult decît din cauza importanței sale politice propriu zise, acțiunea profesorilor universitari din București ne umple și pe noi de mulțămire.

21 Septembrie, 1914.

Evanghelia lui Koettchau.

Un ziar reproduce din scrisesele unui ofițer superior german, Koettchau, rînduri de o sălbătăcie nespusă, în care un canibal turbat ar vedea traducerea „civilisată“ a visurilor flămînziei sale după copiii fripți.

El spune că războiul trebuie să distrugă, să ucidă, să îngrozească. Orice armă, oriunde, împotriva oricui. Or ce alt sentiment e o slăbiciune, orice altă idee o prostie. Sălbătăcia e cea mai sfîntă din datorii, cruzimea cea mai înaltă dintre virtuți.

Cetesc în ziare că Steinmetz, acela care a dărimat forturile

de la Liège, Malines și Namur, a murit de glonte. Și alți generali au căzut a doua zi după triumfuri.

Koettchau trăiește însă.

Ce soartă să-i dorim? Să fie rănit pe câmpul de luptă, să zacă îndelung zile întregi, chinuit de frig și de foame și, când va vedea o ființă omenească apropiindu-se de dînsul, aceia să-i taie bucățică de bucățică mina cu care a scris acele infamii?

O nu, poate pentru așa ceva e pregătit. Și te trezești chiar că în durerile lui fără de nume ar găsi oarecare plăcere văzîndu-și doctrina aplicată fie pe pielea lui.

Altceva îi dorim.

Să trăiască pînă ce omul va înțelege, că puțină minte de o parte și de alta face să nu mai fie de nevoie ghiuleaua de 42 de centimetri.

Și, cînd o apuca ziua aceia, monstrul crapă cu siguranță, în cele mai înfiorătoare dureri ale sufletului.

21 Septembrie, 1914.

Studentii din lagăre.

Un mare număr de studenți universitari s'au strîns la Dacia pentru ca să asculte, în sensul opiniei publice, frumoase enunțări ale profesorilor, cari, de la d. dr. Toma Ionescu pînă la d. profesor Rădulescu-Motru, s'au arătat, ei cari sînt membrii credincioși ai partidului conservator-democrat, al „neutralității loiale și definitive“, și cei mai călduroși îndemnători către războiul de desrobire a Ardealului.

Liniștea și disciplina au deosebit întrunirea, care a fost o frumoasă manifestare a tineretului. Că au lăsat pe profesori să vorbească, e încă un element nou de care trebuie să se fie seamă, dînd cuvenitele laude. Peste zece ani, alții vor asculta, la rîndul lor, cuvîntul plin de autoritate al studenților de astăzi.

Dar, cetînd dările de seamă ale întrunirii și demonstrației, m'am gîndit și la alți studenți.

Pe ploaia aceasta de toamnă, în lagăre stau supt arme, urmărind și ei cu ochii același vis. În fața lor nu e marea de capete a întrunirilor entusiaste, și nici zgomotul îmbătător al aplauselor nu răsplătește frazele fericite, gesturile măestre. Copii ai poporului, săteni cu fruntea brăzdată de griji sînt în fața lor sau lîngă dînsii,

și în salvele de pușcă, în detunăturile obusierelor și ropotul mitralierelor ei învață împreună taina biruinței. Iar, după ceasuri de osteneală, oasele obosite se lasă pe păturile și paiele umede ale corturilor, pentru ca visuri mari să străbată somnul lor cel greu.

Gîndul nostru, al învățătorilor lor, îi urmărește mai ales pe aceștia, cari azi îndură din greu, și mine vor singera, departe de ochii lumii, fără alt îndemn decît al datoriei și al credinței lor Harnici și viteji băieți, deie-vă Dumnezeu sănătate și biruință!

Iar, cînd primiți foile proaspete cu știri despre agitația patriotică a colegilor noștri, supt conducerea oamenilor cari prin lungi sacrificii și o muncă tăcută și îndărătnică și-au căpătat dreptul de a vorbi mai tare decît oricine despre idealul național, trimiteți-li scrisoarea pe care cu nerăbdare o așteaptă: aceia în care să vi-i doriți ca voluntari, pe toți, până la copilăndrul de 18 ani, care calcă acuma pragul Universității, tovarăși răbdători, tăcuți și supuși ai grozavelor lupte prin care generația de azi e chemată să răscumpere suferințele milenare ale neamului și să-i asigure pentru totdeauna viitorul.

21 Septembrie, 1914.

Oști de cetățeni și porunci de stăpîni.

Era o vreme cînd, dacă fiitoarea vre-unui rege se ridica în rea dispoziție și-și punea mîinile trandafirii în peruca augustă, nervositatea provocată la Curte putea să aducă un conflict diplomatic și de aici să se ajungă la un războiu.

Era vremea cînd Ludovic al XV-lea rămînea *le Bien-Aimé*, «cel Prea Iubit», și până lua boala, mortală, a vărsatului de la fetița grădinarului pe care o îndrăgise și Franța lua doliul pentru acest stricat fără rușine.

Pe atunci d-na de Pompadour putea să facă un război rizînd cu toate benghiurile sale.

Țara pierdea une ori o provincie, dar cel puțin *acei cari sîngerau pentru un capriciu regal erau salariații pentru a muri ai Maiestății Sale*, sclavii săi în uniformă, cari beau și făceau dra-goste în timp de pace ca să fie gata oricînd să meargă în război.

Astăzi, însă, de pe urma Revoluției franceze, *cine poartă răz-*

boiul, e nația întreagă, cu toată energia, inteligența și bunătatea cuprinsă în ea, cu toată imensa suferință omenească ce lasă în urmă.

Oastea s'a schimbat în compunerea ei, luînd, ca număr și ca valoare, proporții uriașe. Dar, din nenorocire, nu s'au schimbat în aceiași măsură concepțiile cetățenilor despre drepturile și puterea lor. Oricît socialism ar face în timp de pace, ei rămîn și într'o țară ca Germania — nu mai vorbim de biata Austrie bastardă ori de întunecata Rusie—carnea de tun a Maiestății Sale.

Și de aceia astăzi, cînd floarea tineretului german, cînd mii și mii de părinți de familie se îngroapă în noroiul șanțurilor de la Reims și Verdun, cînd omenirea pierde atîta energie și atîtea talente, atîtea aptitudini extra-ordinare, nu se poate să nu te gîndești cu oroare și indignare la cauza adevărată a acestui măcel, pe care, orice ar zice ofițeri și scriitori suggestionați de idealuri oficiale, nu-l cerea niciun interes național.

S'a întîmplat că Impăratul Wilhelm al II-lea s'a visat zeu pe pămînt și că fiul Maiestății Sale s'a convins de necesitatea imediată a războiului. De aici a luat foc casta militaristă, pentru care cel mai mare cugetător și poet al Germaniei, nu e decît un «civil» bun de pus la ciuberele regimentului. Și iată că omenirea plătește aceste pasiuni personale, aceste concepții individuale venite de sus cu puterea divină de oracol. Mor miile de oameni și beția lor, aclamă pe Cesar!

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi,—adecă: „de orice nebunie a regilor tot Acheii, cei de rînd, pătînesc“, zicea poetul latin acum aproape două mii de ani.

Și e trist că, după ce a descoperit atîtea telefoane, cinematografe și avioane, *politicește* omenirea a rămas tot la stadiul acela..

21 Septembrie, 1914.

Alții hotărăsc, domnilor!

Se face la masa diplomaților împărțiri de State. Intr'un fel dacă înving unii și, dacă înving alții, în altfel. Și presa pune trîmbița la gură ca să se știe cine și unde va peri, dacă norocul nu-l va conduce pe cîmpii de luptă.

Grozave preziceri, care te fac să te cutremuri! Se vorbește și de Moldova noastră, pe care ar putea-o lua — zice *Vossische Zeitung*, după „știri din izvor sigur de la București“,—Rusia, chiar

aliată cu noi, ca „trâmba” pentru Ardeal, de Oltenia care, după două sute de ani, s'ar întoarce la Austria.

Grozave, de sigur, — dar ele nu tulbură, *de fapt* nu tulbură pe cugefătorul care știe că pe lume nu stăpînesc nici domnișorii pomădați ai diplomației nici bruta păzitoare a tiraniilor polițienești, ci *altceva: sufletele*. Sufletele de oameni și sufletele de popoare.

Da, ele stăpînesc. Erau încă slabe la 1814, cînd, în congresul de la Viena, după ce sabia lui Blücher tăia se, Metternich împărția zîmbind dărăburi de pămînt: și capete de vite omenești. Și au trecut zece, douăzeci, cînzeci de ani,—și ce mai e astăzi din hotarele sîngeroșilor agrimensori, trufașilor păstori de turme umane: —Asupra operei lor a suflat furtuna sufletelor naționale decît care Dumnezeu n'a făcut un mai spăimîntător uragan!

Și, acum, iluștri bărbați de Stat cari făceți din vii morți și tratați ca pe morți pe cei ce au rămas vii. Luați, dați, împărțiți! Peste zece, douăzeci, cînzeci de ani ce vor mai rîde aceia cari vor vedea zădărnicia construcțiilor voastre, crude și naive. Popoarele, cari au băut larg din vinul generos al culturii, se vor rîdica în picioare, și lafurile voastre de pitici se vor desface ca ațe de paianjeni la cea mai mică mișcare a lor!

Iar din cît ne veți fi făcut să suferim pe toți, vom trage atîta înțelepciune cîtă trebuie ca să facem imposibilă oriunde, supt coroană de suveran ori supt tricorn de diplomat, sila voastră neghioabă, piedecă pentru o mai răpede ridicare a omenirii, prin popoare, către culmile pentru care, și nu pentru asasinat și furturi, ea a fost creată!

21 Septembrie, 1914.

Îndreptarea ce ar fi putut fi.

Nu cu Austria? Deci cu Rusia.

Așa judecă toți, și au dreptate. *Hotărît* nu cu Austria; deci *neapărat* cu Rusia, așa judecăm și noi, în agonia neutralității decretate de șefii celor trei partide «de guvernămînt», — nu fără oarecare melancolie și fără multă, foarte multă îngrijorare.

Căci politica noastră *aici* ne-a adus. N'aș zice: la alternativa între două vasalități, dar la trista nevoie de a nu putea face nimic *prin noi în rîndul întăiu*.

Și, cu alți oameni «de guvernămînt», cu alți «factori responsabili» se putea face desigur și altfel, cu mult mai bine.

Pe un timp cînd Austria era numai în germene, ca un element al mărcii carolingiene la Dunărea mijlocie, și cînd Rusia era cnezatul rutean al Chievului, barbar și nesigur, Balcanii și Dunărea, cu anexele lor insulare și asiatice, dădeau Impărăția bizantină, care domina Orientul și putea să înfrunte oricînd pe Apuseni și Bizanțul, dacă nu era Turcii, era însă Grecii, Slavii și Romîni.

La 1877, Turcia lui Abdul-Hamid zăcea la pămînt după o grozavă înfringere. Nimeni nu se arăta a o sprijini sincer. Serbia era furioasă că Rusia-i ridicase în coaste o așa de mare Bulgarie, chiar după amputarea, la Berlin, a hotarelor dela San-Stefano. Grecia-și mușca minile că n'a suportat și ea riscuri pentru a-și avea partea din pradă, în Tesalia, în Epir. Bulgaria nouă se zbătea în brațele unei tutele care o înnăbușia.

Alianța noastră sprijinitoare era dorită oriunde. O puteam încerca pretulîndeni cu siguranța unor mari și durabile foloase. Cel mai mare succes ar fi fost cîștigarea unei preșidenții de onoare și influență asupra unei asociații balcanice *întregi* cu creștinii ca și cu Turcia. Să zicem că n'ar fi fost cu puțință. Puteam încerca—și era preferabil—pregătirea ofensivei creștine contra resturilor Imperiului otoman, și atunci războiul glorios din 1912—13 ar fi fost și al nostru poate, mai ales al nostru, cu Macedonia autonomă la capăt. Ori, dacă nu, puteam, susținînd Turcia sub toate raporturile —și printr'o misiune militară—, să menținem un status-quo impus de noi.

N'am făcut-o nici până la 1912, nici măcar după tratatul din București. Am lăsat ca socoteala cea mare să se încheie fără noi, și România, smerită, *glaneuse* umbla în 1912-3 după snopii uitați de secerători. Norocul ne-a ridicat din cea mai adîncă descurajare. Am fi putut face în August 1913 la București o operă dreaptă și statornică, *în folosul tuturor și în contra tuturor*. Pe-am mulțămît cu diplomația fruntariilor militare și ale echilibrului balcanic. Drepturile naționale căpătate peste Dunăre nu le-am exercitat. În provinciile anexate am fost și sîngaci și brutali. Cu prietenii din nou cîștigați am fost rezervați și reci. N'am cultivat serios legăturile cu dînșii. Diplomația pentru vanități personale a rămas în floare. Am înțeles că aliații trebuie să dea tot fără să ceară nimic.

Serbia s'a îndoit supț furtuna austriacă fără să fim pregătiți a o ajuta, ci am rămas cu picioarele prinse în deplorabila convenție militară reînnoită de Guvernul Maiorescu. Grecii ne întrebuițară ca o amenințare față de dușmanii lor, fără a lua efectiv vre-o măsură în folosul elementului românesc din Macedonia. Și noi aclamam pe Turcii veniți să-și bată joc de naivitatea noastră, la Iași—unde s'a ajuns până la servilism—și la București unde d. d-r Toma Ionescu epuiza pentru ei la banchet tot dicționarul amabilităților festive. Surisuri pentru oricine, surisuri dela oricine, dulce-înșelare de sine, beatitudine de ciocoi gîdilați la tălpi, — iată ce făceam în acel an de zile, merit celor mai serioase pregătiri, în care d. Stere se visă un al doilea Tudor Vladimirescu.

Și iată, teribil moment, lichidarea europeană generală, ceasul cel mare, problema Ardealului, a Bucovinei, a Basarabiei. Cum s'ar ridica din adîncul Mării înaintea unui om care, așteptîndu-se la aceasta, n'a învățat totuși să înnoate comorile uriașe înghițite de valurile mileniilor, așa zîmbia înaintea noastră, peste ape furtunoase pe care nu le puteam trece, miragiul idealului nostru.

Cu Austria, — o nouă pecetluire a vesalității. Cu Rusia — trei milioane zvîrlite la Constanța pentru a da un mare spectacul „responsabililor”, acoperiți de cordoane nouă, pe cînd Suveranul, care avea o convenție militară recentă contra Rusiei, se îmbrățișa cu Țarul Nicolae. Cu Bulgaria, — puștile grănicerilor băteau la graniță. Cu Serbia, — nicio înțelegere asigurătoare și cuprinzătoare de promisiuni față de viitor. Cu Turcia — remeniscentele șampaniei de la Otel Continental. Cu Grecia, — politețele sterpe ale d-lui Venizelos. Cu Franța, — bunele relații personale cu d. Blondel, căruia i dădusem o prefectură în „Cadrilater”. Cu Italia, — nimic, — un nimic așa de absolut, încît eram siguri că și ea, ca și Suedia vor cădea asupra dușmanilor Triplei-Alianțe.

Mai condamnabil în această incurie totală a „capacităților” și „talentelor” era faptul că *Dunărea, în loc să fie o linie de sprijin, era, în cea mai mare parte a ei, o linie de primejdie*. Balcanul, împărțit prin uri tot așa de nefirești ca și unele din alianțele oportunității, stătea legat de mîni și de picioare, fiecare din popoarele sale pierzînd ceva din așteptările sale legitime sau lucrînd la primejduirea propriului său viitor.

A cui e vina? A geniului nostru politic în rîndul întîiu, a

forțelor organizate, care, cu afită trufie, se grupează astăzi în jurul unei neutralități fatale, iar mine, îndrăznind a rupe cu Austria, vor merge neapărat cu Rusia.

Am voit să constat aceasta astăzi, la ceasul comunicatului al doilea.

28 Septembrie, 1914.

Moravuri pe care nu trebuie să le adoptăm.

Toată lumea s'a umplut de revoltă ori de gust cînd a aflat supt ce auspicii a început în anume țeri, cu Germania în frunte, măcelul european: străini supuși bunului plac al oricărui gură-cască autorizat a descoperi spioni, călători închiși cu zilele prin birourile de poliție, bolnavi, bătrîni tîrîți pe drumuri, oteluri devastate pentru un cîntec ori o firmă și alte urite păcate contra civilizației.

Ele nu se vor uita lesne, și istoricii altor timpuri pe temeiul lor vor putea spune cit de lipsiți am fost de cultură morală.

D, inginer Nestor Urechiă semnalează acum că în București. fără să fim în stare de războiu, ci numai în stare de manifestație, au fost insultați oameni cari vorbiau nemțește, și chiar femei.

Aceasta e urît. E ignobil, onorați domni. D. Urechiă o spune mai discret, eu o numesc cum se cuvine.

Că ar fi bine ca prin localuri publice să se fie mai puține conversații în limbi străine prin care, vorbindu-se de războiu, se jignesc sentimente așa de firești ale noastre, că publicitatea putea lipsi banchetului, cu lauda tunului de 42 cm., care s'a dat d-lui von dem Busche, — aceasta e foarte adevărat. Dar, din' faptul că unii oaspeți ai noștri ignorează discreția, dacă nu și cea mai elementară bună cuviință, nu urmează că și noi avem dreptul de a uita datorii acestei ospitalități, care la noi a fost totdeauna foarte largă. Un străin care nu poate fi apărat de armele națiunii sale trebuie să fie apărat de simțul nostru, tradițional, de toleranță.

Față de spioni, Guvernul să fie vigilent și neiertător. Față de oamenii cum se cade să rămînem prevenitori și amabili.

28 Septembrie, 1914.

Atentate la onoarea României.

Și mai ieri vagoanele cu explozibile ale firmelor germane, de fapt ale statului-major german, au încercat să treacă spre Bulgaria și Turcia, supt o mască oarecare.

Ele au fost oprite și, sîntem siguri, se vor reține pînă la ceasul socotelilor finale.

Dar, întreb, oare această strecurare de mijloace de luptă printr'o țară neutră, care, mine, ar putea fi atacată chiar cu ajutorul lor, nu cuprinde în sine, prin presupunerea că noi am putea fi înșelați, corupți sau intimidați ca să le trecem, o desconsiderare, ce se dovedește nemotivată prin opririle repetate din partea noastră?

Alta: Un domn Hennenvogel, care, potrivit cu numele său, ar trebui să clocească altceva decît spionagii și afaceri de presă, propune d-lui Emil Nicolau, cunoscut ziarist și scriitor, să scrie pentru 10.000 de lei 10 articole pentru Austro-Ungaria. D-l Nicolau înaintează acotul procurorului, cu denunțul convenit, căruia ar trebui să i se dea urmare.

Dar, întreb, această măsură urită nu cuprinde în sine, prin presupunerea că orice ziarist român ar aștepta numai un bacșiș gras ca să-și schimbe părerile, o desconsiderare ce se dovedește nemotivată prin refuzul banului de corupție, și prin denunț?

Și oare de ce unii oameni și-ar creia gratuit dușmăni într'o țară care, oricît de mică, e așezată măcar într'un loc de unde, economic și militar, poate aduce altora mult rău și mult bine după cum se respectă ori ba, nu numai drepturile și interesele ei legitime, dar și onoarea ei?

28 Septembrie, 1914.

„Feciorul părintelui Turcu“

Se bucură o foaie de dincolo că pe cîmpul de luptă a fost găsit înfășurat în steagul său, stropit cu sîngele a treizeci de răni căpătate întru apărarea «patriei» și «monarhului», «feciorul părintelui Turcu». Și noi era să reproducem duiosul articol: dacă în 1914 nu vom avea altceva, nu ni vor lipsi măcar cele treizeci de răni ale lui.

Tînărul erou se va îndrepta și va trăi. Ani mulți viteazului! Dar, dacă vor fi mulți cum dorim, frică ni e că se va întimpla ceia ce s'a mai întimplat cuiva.
www.dacoromanica.ro

Precum Avram Iancu, salvator al tronului, a nebunit după ce minile unui ofițer imperial pălmuiseră obrații «pretențiosului Valah», astfel mine, tinărul Turcu, dacă, aducându-și aminte de sacrificiile sale, va îndrăzni să fie altfel decât robii ceilalți, să cînte un cîntec românesc, să-și anine o panglică tricoloră la piept, va afla cît durează recunoștința austro-maghiară.

Și atunci se va vedea mergînd între doi jandarmi, cu vînatăi de pumni pe urmele rănilor sale, «feciorul părintelui Turcu».

28 Septembrie, 1914

Răniții romîni și indiferența

Romăniei

Zilnic sporește numărul răniților romîni, mai ales din Austro-Ungaria. De eroi, un Turcu, un Boeriu (pentru Maghiaro-Cvrei: Boerin), se vorbește; numele celorlalți, pe cari-i roade durerea, rămîne necunoscut. Și, o, cît de mulți sînt!

S'a cerut, s'a căpătat pretutindeni ajutor pentru răniții vitêji ai nobilei Francii. Pentru ai noștri am cerut, dar se vede că această foaie se cetește prea pușin: n'a răspuns nimeni.

Și totuși la 1877 cîte semne de iubire, de milă n'au venit de acolo, din Ardeal, răniților noștri!

În schimb, orașul Zenta petrece întreg pe un Romîn mort în spital de rănile sale. L-au primit străinii, l-au îngrijit străinii, l-au plins străinii.

Luați sama, domnilor! Cu toate manifestațiile d-voastră entusiaste, sînteți pe cale să trageți, cu această nepăsare, încă un hotar între frații noștri și noi: acela al sufletelor!

28 Septembrie, 1914.

Tripla alianță internă.

Cu motiv sau fără, țara aștepta ceva. D. I. Brătianu îi spusese că va fi un Consiliu de Coroană, d. Filipescu vedea necesitatea unei acțiuni imediate, fratele d-lui Tache Ionescu presida pe studenții impacienți, și toată presa conservator-democrată cînta «la Arme», de la pagina întâiu până la cea din urmă.

De-odată ni se spune, fără niciun fel de explicație, cît de dis-

cretă, în tonul dictatorial al unui comunicat, că, neintervenind niciun fapt nou, atitudinea României rămîne neschimbată după părerea d-lor I. Brătianu, Al. Marghiloman și Tache Ionescu, cari s'au adunat și au decis.

Regelui i se va «supune» decisiunea; opiniei publice, *innainte* de aceasta, i se comunică; persoanele doritoare de amănunte se pot adresa, firește, la oamenii de serviciu ai celor trei șefi, cari au ordin să-i satisfacă în marginile discreției lor profesionale.

Cu hotărîrea n'am nimic. Autorii ei au cetit depeși diplomatice și au ascultat expuneri tehnice militare de care noi n'avem știință, și deci nu putem judeca,—fiind și mintea noastră, mai puțină.

Pe mulți însă îi va nemulțami modul și tonul acestei hotărîri fără a mai vorbi de schimbarea la față momentană care se impune, nu fără oarecare jenă, ziarelor războinice ale conservatorilor democrați.

Pe mine mărturisesc că această triplă alianță mă bucură.

Nu judec oamenii cari au condus în ultimele decenii, absolut, viața României. Judec sistemul, care e al unei oligarhii mîndre, leneșe, neprevăzătoare și intrigante. Era greu s'o combați atîta vreme cît situația de opoziție dădea unei părți dintr'însa o atitudine care sămăna cu democrația activă a cării nevoie o simte tot mai mult opinia publică.

E adevărat că la 1907 primejdia internă, provocată de clasa politică a României, a înfrățit-o întregă, pe dînsa și numai pe dînsa. Dar de atunci s'au uitat multe, și măști nouă au putut să apară în balul politic român. Acuma însă primejdia externă, provocată de clasa politică a României, o înfrățeste iarăși întregă, pe dînsa și numai pe dînsa. A zis d. Brătianu, a zis d. Marghiloman, a zis d. Tache Ionescu. Ingenunchiați, noroađe!

Ingenunchem. Nu pentru domniile lor, ci pentru România, pentru liniștea netulburată, dacă nu pentru solidaritatea morală a României, care se capătă prin alte mijloace. Și, mine, dacă norocul țerii, cu acest accesoriu de triplă înțelepciune, ne va ajuta, vom lua parte și la Tedeum.

Dar nu vom striga „ura“ la fereștile mesei unde autorii fericirii românești se vor felicita între ei.

Vom examina atunci ce s'a făcut pe nepregătite și ce se putea face cu pregătire, cu pregătire, cu întreaga pregătire a unor oameni trăind numai pentru țară.

Și ni va părea bine că procesul va fi simplificat, avînd înaintea noastră vechiul regim întreg.

28 Septembrie, 1914.

Rușii în Maramurăș.

Sziget, Körösmező, Hoszumezö,—pe acolo se află azi, ori se aflau ieri, trupele rusești, avangarda de Cazaci, tununile și mitraliezele Țarului, luptînd cu miliția ungară.

Sighetul Maramurășului e, de fapt, orașul evacuat și spre Cîmpulungul Maramurășului s'au retras milițienii, cari sînt în cea mai mare parte Romîni ca și noi.

Se dă lupta deci pentru bulevardul nordic al Ardealului, pentru munții cari au trimes pe cei d'întii boieri ai Moldovei—și «boieri» se zic țeranii aceștia pînă azi, ca și acei din Țara Oltului ardeleană—, se dă lupta pentru moșia lui Dragoș bătrînul, lui Bogdan întemeietorul Moldovei, pentru leagănul dinastiei lui Ștefan-cel-Mare. Ungurii ieri—, mîni poate Ruși, căci și acolo elementul rutean a năpădit pe al nostru.

O zi două, și la Cuhea, de unde a pornit neamul descălătorilor, se va ridica pajerea cea nouă, ca și în alte cîteva zile, la Putna, unde dorm oasele lui Ștefan, strălucita mlădiță maramurășeană

Noi,—potrivit cu nevoile vremii și cu păcatele noastre, multe și vechi,—stăm și privim.

Căci ce putem face altfel? O, ce putem face altfel?

Pier mii de Romîni în foc, gemetele altor mii umplu spitalele străinătății de la Apus și de la Răsărit, nevinovați dintre ai noștri așteaptă în temnițe ceasul morții, ceas de ceas femeii rămîn văduve și copii rămîn orfani, sate se mistuie în flăcări care înghit rodul grelei munci românești; peste toate celelalte strigăte ale desnădejzii pare că se ridică strigătul acestui nobil și nenorocit neam care e lipsit și de ultima mîngiere a unui ideal pentru care ar suferi martiriul.

Cei trei Magi ai noștri au vorbit, au chibzuit, au hotărît. Așa trebuie să fie, altfel nu se poate. Să ne supunem!

O facem. Și totuși niciodată n'am avut cu toții un ceas de descurajare asemenea cu acesta. Ea e așa de mare, încît și puterea unor acuzații împotriva *răspunderii* acestor „factori răspunzători“,

cari n'au știut să ne ducă mai departe decît unde sîntem, încetează
Doamne, facă-se voia Ta, — afîta se desprinde de pe buzele
noastre care tremură!

28 Septembrie, 1914.

«Minerva» se vinde?

După „Epoca“ un consorțiu german ar fi cumpărat de la d. Grigore Cantacuzino pe 3 000.000 „Minerva“, ziare, tipografie, cărți.
Foaia cu acest nume desminte,—dar fără îndignare!

Și-mi aduc aminte rolul de pe vremuri al tipografiei editoare:
„Sămănătorul“. naționalismul literar, cultul idealului de unitate ro-mânească, schimbul entusiast de scrieri cu Ardealul, cu Banatul, cu Bucovina, curentul pan-romănesc al unei culturi nouă...

Și azi bănuielile cu «consorțiul german».. Intre ce ar fi cum-părat sînt și cărțile mele, ce a mai rămas din cărțile anilor de splendid entusiasm.

O, cită ironie este în lucruri, domnilor capitaliști politici din consorțiu,— și ce dureroasă ironie...

28 Septembrie, 1914.

Mediatorul...

În acest timp, cînd toți, pe rînd, se fac vinovați de cele mai urîte păcate față de sufletul și de bietul trup al omenirii, v'ați gîndit cît de greu va fi să se afle mediatorul, în ceasul cînd cel din urmă soldați se vor înfiora să se mai spargă între ei de ha-tîrul Suveranului respectiv?

Ar fi Wilson, Americanul, dar el zăbovește. Și apoi mi se pare că n'ar fi nici competent.

O, da, în vechile războaie, în care era vorba de drept și de nație, se căuta un rege bătrîn și cuminte care să spuie el cel d'in-tîiu dulcele cuvînt: pace.

Dar acum e vorba de prețaluit crime și de potolit violențe. Atît.

Și aș crede că un onest rege african, căruia-i ajunge un om pe săptămină, ar fi cel mai chemat arbitru. Ar sta supt coroana-i de pene și în goliciunea-i mai puțin goală decît sufletul modern ar decide evaluînd morții și răniții.

Iar, ca răsplată, ar căpăta — și n'ar fi prea mult! — un coteț de copii fragezi din toate națiile, pe cari s'ar duce să-i mănînce acasă în liniște, binecuvîntînd „cultura“.

28 Septembrie, 1914.

«Negociațiile» d-lui conte Tisza.

N'aș fi crezut că d. conte Tisza e un bărbat așa de glumeț. Auziți numai ce-i dă în gînd (desmînșirile austrō-ungare nu contează, ca de obicei). Atunci cînd Galiția orientală și Bucovina sînt ocupate de Ruși, cînd Cazacii se apropie de Sighetul Maramurășului, dumnealui chiamă—spune «Epoca»—pe Romîni ca să discute condițiile împăcării.

Grav, contele declară că școli de Stat românești și administrație prin Romîni nu se pot, Statul fiind «unitar-național».

Să fi avînd d. conte Tisza așa de pușin de lucru?

Ori șefii Romînilor nu se gîndesc că, azi, este altceva de făcut decît să stăm de vorbă cu prim-ministrul ungar? *Anume să ni îngropăm morșii*; pe ai noștri și pe ai lor!

28 Septembre, 1914.

Căpitanul Fischer.

Doamne, mulți prieteni am avut noi!

Era serbarea lui Ștefan-cel-Mare. Căpitanul de jandarmerie Fischer, din Bucovina, s'a aprins de admirație pentru faptele eroului moldovean. Și a scris o carte despre lupta din codrii Cosminului.

Cartea s'a împărțit prin Ministeriul de Externe.

Un ofițer romîn a tradus-o. Autorul a fost decorat.

O, cum ne iubia!

Și, acum, cetiți «Universul». Cine e în fruntea prigonitorilor elementului românesc din biata Bucovină prădată și pingărită, cine pune la lanț pe popii romîni, cine umple temnițele Muncaciului?

Admiratorul lui Ștefan-cel-Mare, decoratul regelui Carol: căpitanul Fischer!

28 Septembre, 1914.

† Regele Carol.

S'a întîmplat ceia ce tuturoră li se părea cu neputință, așa de mult erau legate gîndul și voința regelui Carol, liniștită și neînduplecată, de orice lucru se făcea de aproape cînzeci de ani în această țară. Regele Carol s'a stins pe acest pămînt al României de care-l legase o misiune căreia-și consacrase viața întregă. Țărîna noastră va acoperi pe Acela care, potrivit cu credințele sale

nestrămutate, a muncit ca muncitorul cel din urmă, fără cruțare față de sine și fără drept de odihnă, pentru întărirea, înălțarea și mândria noastră. Și ea Îi va fi ușoară, cum e pentru aceia cari s'au străduit mult și au suferit mult!

Căci, dacă viața aceasta a cuprins atâtea clipe mari, ea a cuprins și o suferință, ascunsă cu îngrijire de oricine, dar cu atîta mai puternică.

De ce să amintim evenimente pe care de mult istoria le-a săpat în paginile ei de aramă? Ar fi banalisarea acestui ceas unic, plin de recunoștință pentru trecut, de reculegere pentru viitor. În jurul unor momente ca acesta, cel mai primit semn de pietate e al liniștii absolute, sacre.

Dar pentru oameni, nu pentru aceia cari până azi dimineață au fost supușii Săi, suferința aceasta nemărturisită decît înaintea lui Dumnezeu va face din Carol I-iu, rege al României, una din figurile tragice ale istoriei.

A trăit peste 70 de ani fără altă tovărășie, fără altă comuniune de spirit decît a Dătoriei. Zeul său pe pămînt — și ce zeu nobil, ce zeu teribil! — a fost aceasta. În afară de dînsa n'a cunoscut nimic. Din vremuri foarte vechi ca ale Romei n'a existat om care, în mijlocul vieții, să se smulgă mai deplin din tot ce o alcătuiește, pentru a trăi cu ochii reci fixați la o singură stea care nu poate apune: Datoria sa de Suveran!

Și, odată, a simțit că omul, pe care se torturase să-l ucidă, trăiește în el, că are amintiri de tinereță, vechi reminiscențe de cîmpuri de luptă, că inima bate încă pentru lucruri de care eroic voise să se despartă. Și lumea a simțit: furtunoasă a început, în strigăte de minie, să-l recheme la datoria lui, — pe Dînsul...

Dacă a suferit?... Cu atît mai mult, cu cît nu putea altfel. O sfășietoare dualitate morală se trezise în el. Nu poate fi mai crudă natura pentru un om, pentru un om bun și nobil care a făcut tot ce omenește se poate face ca să atingă culmile ei morale. Și nu poate fi Dumnezeu mai milos de cum a fost pentru Dînsul.

Regele Carol se odihnește. Pace amintirii Regelui Carol! Pace — până la ceasul Dreptății care, înduioșată, se va pleca asupra mormîntului celui d'întăiu Rege al României, știind tot ceia ce nu știm noi astăzi și simțind ceia ce nu toți pot simți în acest ceas al Soartei!

O Domnie nouă.

Nu se poate începe o Domnie în mai grele împrejurări decât a lui Ferdinand I-iu, astăzi Rege al României.

În interior, problema *materială* așa de grea a liberării țării dintr'o robie economică fără păreche între popoarele Europei întregi.

Alături cu dînsa, și cel puțin tot așa de însemnată, problema *morală* a îndreptării unei societăți care n'a trăit până acum decât de o viață sufletească *aparentă*: coborîrea celor răi, ridicarea celor buni, înlăturarea leneșilor și neprevăzătorilor, chemarea la locurile de răspundere a acelor cari aduc cu dînșii o conștiință, o energie și un adevărat devotament către țară și rege.

Iar la hotare războiul european, furia milioanelor, toate patimile de cucerire deslănțuite, violența, brutalitatea, serbîndu-și infernalul sabbat, pe cînd noi stăm înaintea întrebării, nespuse de grele ca urmări, a însuși viitorului nostru național, nu numai al României dar al tuturor Romînilor.

La noi aici vechea ordine s'a scufundat. Au rămas numai formele, fărăime de păreți care, fără temelie, se clatină. *Autoritatea* și-a pierdut puterea asupra sufletelor: nimănui nu mai crede în altul. *Solidaritatea* n'a apărut încă: nu credem încă în noi. O nație needucată politiceste e la dispoziția măgulelilor și întefirilor oricărui agent provocator, în solda unora sau altora, oricărui demagog setos de renume. Se vede această prefacere simptomatică: oamenii cei mai împovărați de păcatele trecutului cari îmbracă piele nouă și, vorbind de ideale în care nu au crezut niciodată pontifică de pe scările templului din care nimeni mai mult decât dînșii n'au făcut o tarabă, despre „prăbușirea zeilor“. Caiafa în hlamida pătată de sînge a lui Isus pe care l-a răstignit.

Afară nimic din legătura morală a națiunilor n'a mai rămas. Un vînt de nebulie oarbă sucește în vârtejul său omenirea și lasă în urma lui zilnic mii de oameni uciși. Ținuturi întregi distruse. Loialitatea, justiția,—cuvinte rămase total fără sens. Principiul național el însuși nu se întrebuițează decât ca momeală pentru cei vii, ca giulgiu al morților pentru o cauză străină.

În aceste împrejurări Ferdinand I-iu începe a domni, în această zi hotărîtoare de 27 Septembrie 1914.

* * *

El n'are popularitate, fiindcă ajutătorii cari s'au impus regelui Carol au făcut tot ce li-a stat prin putință pentru ca el să nu fie o forță prin sine însuși. Despre însușirile Moștenitorului, despre felul său de viață s'au colportat cu stăruință toate zvonurile cele mai jignitoare, cele mai făcătoare de rău, și cine li căuta izvorul îl găsea todeauna în lumea privilegiată a acelor cari se apropiau mai mult pe lîngă dînsul, cari stăteau mai mult pe lîngă el, cari 'i erau datori cu credință absolută și cu toate sfaturile bune. Ziare erau puse anume pentru a-l pierde în opinia viitorilor săi supuși. Se comandau la scriitorii din Paris cărți infame contra lui. Nici sfințenia vieții de familie nu i-a fost respectată, măcar în povestirile ce treceau din om în om pentru ca un popor întreg să creadă că nimic nu e de nădăjduit de la viitorul Suveran. Și, în același timp, se luau măsurile cele mai dibace pentru a-l împiedeca de a sta în contact cu oamenii cari-i voiau binele și fiindcă voiau binele fărăi, pentru a zădărnici orice forță nouă pe care s'ar putea răzima un nou stăpînitor.

Aceasta face ca în credința multora, a celor mai mulți, lovitură Soartei care ajunge astăzi România să fie ca o catastrofă totală pentru Tron și țară.

* * *

Principele Ferdinand a știut aceasta. El a simțit nedreptatea care i se face. „Alteță Regală“, îndrăzniam a-i spune la serbările pentru desvelirea monumentului din Iași al lui Cuza-Vodă, „iubirea unui popor nu trebuie desprețuită“, și mi se răspundea cu cuvintele, pe care nu le-am uitat: „Desigur că nu. Cu greu se capătă și ușor se pierde“. Și tot atunci am aflat nesfîrșita lui iubire pentru țeran, care e singurul element neatins prin păcatele lui proprii de corupție în această țară, arzătoarea-i dorință de a înnoi măsurile lui Cuza-Vodă dacă ar găsi numai puterile politice pe care să se poată răzima. Din alt prilej am păstrat formula că «fiecare om are o conștiință care se deschide numai înaintea lui Dumnezeu» și această altă, tot așa de clară și de nouă, că „pentru ca să aibă o valoare viața, trebuie cucerită“. N'a fost o împlinire că principele Carol a venit aici la Văleni și apoi la Universitatea din București

nu pentru a căpăta cunoștinți, ci pentru a se pătrunde de un ideal. Și nu se cefiau cuvinte scrise de altul cînd, la Craiova, înaintea statuii lui Barbu Știrbei, princiarul cuvîntător afirma că niciun Stat nu poate trăi decît răsămîndu-se pe o țeră nime egal îndreptățită și mulțămită.

Nu știi ce crede Ferdinand I-iu despre modalitățile prin care se poate realiza idealul nostru, dar n'am măcar dreptul de a bănuî că sufletul lui se încălzește de el mai puțin decît oricare din sufletele noastre. În materie de politică internă însă, desigur că această Domnie nu va fi stearpă. Ea va vădi hotăriri nebănuite și puteri la care nimeni nu se așteaptă. Sinceritate, lipsă de fast sînt însușiri pe care noul Rege le împarte cu Regina cea nouă.

El va trebui să fie însă bine sprijinit în acțiunea lui. Nu de ambițioșii cari au ceva de așteptat de la dînsul A-l ridica ar fi poate o mai mare greșală decît a menține tradiții fatale de la o bucată de vreme, care măcar de la o Domnie la alta trebuie schimbate. El va trebui să fie sprijinit de devotamente tăcute și obscure pe care nimic să nu le condiționeze decît însuși interesul patriei și al viitorului ei.

Unui Rege în cea d'întăiu din zilele cîrmuirii sale i se poate vorbi altfel decît unui Suveran deprins a vedea în acei cari-l înconjoară supuși, datori înaintea de toate cu ascultare. E încă așa de mult *între* noi! Și, în această zi de care atîrnă așa de mult tot ce vom fi, ne îndreptăm cu încredere către Regele Ferdinand pentru a-i spune cu un glas pe care încercăm a-l face de o potrivă cu glasul, totdeauna vrednic de respect, al conștiinței naționale înseși:

„Maiestate, fii și de acum înaintea ocrotitorul celor mici, cari numai la Dumnezeu și la Rege își pot ridica nădejțile! În marginile puterilor constituționale, care sînt totuși destul de largi în ele însele, consacră zilele pe care ți le va da Dumnezeu pentru înălțarea lor. Ca ostaș, știi că ei sînt cei mai credincioși, cei mai devotați, cei mai buni; că ei dau pentru fără ultimul ban și ultima picătură de sînge, fără a cere nimic în schimb pentru dînele. Soția Majestății Tale, Regina cea nouă, pe care mila de oameni a dus-o la căpățiul lor, știe că, după silinți de eroi, ei mor o moarte de sfinți, găsind în chinurile lor un ultim zîmbet de recunoștință pentru mărirea lumii care au știut să descopere agonia lor! Cu acești oameni se

pot face lucruri de care lumea să se uimească, atunci cînd ei vor vedea, sus, pe părintele lor în Suveranul țerii. A trecut jumătate de veac de la plecarea lui Vodă Cuza și el trăiește încă în toate sufletele; de ce să fie siliți, săracii de ei, a-și căuta numai lîngă morminte mîngîierea?

„Uită-te în jurul Tău, Rege nou și încă tinăr! Uită-te, Regină, iubită din instinct de un popor întreg care totuși abia te cunoaște încă! Uitați-vă amîndoi, ca Suverani și ca părinți, ca oameni și ca Romîni, cu interes, cu dragoste! Nu știți cîți oameni buni sînt pe pămîntul acesta, cu totul deosebiți de toți aceia pe cari i-ați văzut pînă astăzi în jurul vostru, de la miniștrii unui joc de partide, răzimat pe o falsificație permanentă, pînă la oamenii care prin talente de lingușire și de petrecere au căutat — și unii cred că au izbutit—să străbată în intimitatea Voastră! Descoperiți odată și pe acești oameni de treabă, cari ar d de dorința de a folosi și ei țerii! O clipă de hotărîre, și țara între gă s'ar simți întinerită și ar mulțami Acelui ce a făcut minunea de a o țări de vechile și grelele ei infirmități. Ea însingură nu poate, și nu poți Tu singur: împreună ați fi în stare să săvîrșiți minunea. Și fără minuni nu putem trăi, Măria Ta; nu puteam ieri: *astăzi* și mai puțin!

«Iar noi, cei cari totdeauna am așteptat ceva de la asemenea providențiale prefaceri, cari am putut trăi numai din nădejdea lor, ni vom îndeplini datoria, din colțul nostru de umbră, întrebuintînd toate puterile graiului și scrisului nostru pentru a-Ți crea acea mare popularitate, pe care un Suveran trebuie să și-o merite în fiecare zi prin fapte, și fără care Domnia lui nu este decît o firmă asupra căreia totuși contemporanii ca și urmașii aruncă toată răspunderea pentru nenorocirile care ar fi.

«Să trăiești, Măria Ta», îți zice astăzi țara, care Te vrea biruitor pe drumul nădejzilor noastre și făcător de dreptate ca Domnii cei buni de pe vremuri! Indrăznesc a fălmăci după sufletul mulțimilor acest strigăt:

Viața Ta de om s'a închis în această dimineață, cu toate aplecările și—să zicem!—slăbiciunile omenești ale țărinei noastre. Regele s'a născut *acum*: el nu poate avea scăpătări, șovăiri, slăbiciuni. E icoana de bronz a Țerii, statornică, neînduplecată în cele bune, în cele rele neiertătoare. A trăi e pentru El altceva decît pentru noi, cari

putem căuta odihnă și mângiere în plăcerile vieții; a trăi e a munci, a crede, a jertfi, a se jertfi.

De aceia îți putem spune și noi: Să trăiești Măria Ta!

28 Septembrie, 1914.

Săptămîna Regelui Carol.

Intr'o zi rece de toamnă, cu fulgi de zăpadă oprîți în verdele adînc al brazilor, Regele Carol, care se trezise pentru o nouă zi de muncă și de suferință, la cei 76 de ani ai săi, și-a plecat fruntea înaintea poruncii neînduplecate a sorții. Sufletul său se ridicase către părinții săi cari au fost și numai trupul trecut prin primejdii de războaie și prin aspre încercări ale vieții, în care sîngele curge înlăuntru fără ca o picătură din el să se vadă, se odihnia în sfîrșit, pentru acest ceas și pentru toate cele care vor veni după dînsul.

Am aflat toți vestea neașteptată. Primise și în zilele din urmă și vorbise mai limpede și mai hotărît decît totdeauna. „Eu nu sînt contra îndeplinirii idealului național românesc. Vreau să se știe că nu sînt contra. Dacă s'ar fi ținut al doilea Consiliu de Coroană, toți ar fi văzut-o. Să mergem însă înțelept, făcînd toate lucrurile la ceasul lor“. Și altuia, care-i vorbea de cei cari-l așteaptă dincolo de munți, de dorul tuturor a trece hotarul cu Dînsul în frunte, El îi zîmbia de o supraumană fericire: «Da, în adevăr? Voiți să mergeți cu mine? Așteaptă: vreau s'o spun și Reginei». Iar, peste cîteva ceasuri, Soarta lovia, ea ridică de-asupra acestui mare suflet obosit toată grija viitorului, toată răspunderea hotărîrilor, toată sfișierea vechilor legături și instincte. Muria Carol I-iu, oprit brusc înaintea teribilei decisiuni. Și noi rămîneam uimiți, fără un cuvînt, fără o lacrimă. Ce sînt aceste semne ale durerii omenești cînd trece, cu ochii săi de ghiață Destinul?

Am simțit numai un gol. Căci, la urma urmei, ce este moartea decît aceasta? La început, un gol, care măsoară întăiași dată ce fusese acel care a plecat; o făcere, o prăbușire, un pustiu. Apoi aleargă duioase amintirile, bune și rele, unele aducînd după dînsese plînsul cel mai duios, altele zîmbetul rătăcit din ceasurile fericite, tot ce ni-a lăsat cel care nu va mai veni înapoi niciodată, îl creăm din nou tot mai întreg, cît a fost pentru noi și cît știm că a fost pentru alții, îl creăm din nou din tot ce ni-a dat și ceia ce sufletul nostru restituie pentru a-i da din nou ființa de care nea-

părat avem nevoie. Și golul acesta îl simțiam întinzându-se prin această zi tristă de la un capăt al țării la altul. Steagurile negre ieșiau la ferești prefutindenea, fără nicio impunere. Măcar atîta lucru putea aduce fiecare. Să fi putut aduce mai mult!

Dacă Bucureștii ar avea un suflet, s'ar vedea la ceasuri de acestea. Și tot așa dacă l-ar avea toată această oficialitate pe care El a creat-o, ori măcar El a îngăduit-o. Dar—să trecem.

Orașul, cu tricolorul cernit în largul stradelor sale de căpetenie, așteaptă azi pe Regele cel nou. E un simbol al țării, al neamului care nu moare, această rază clară și caldă care trebuie să treacă în mijlocul bățăilor triste ale miezului nopții. Să fie întâiu ceia ce se așteaptă și apoi cu toții ne vom pleca asupra sicriului celui care a fost.

Deocamdată se cîntă la Mitropolie veșnica pomenire înaintea lui Dumnezeu pentru adormitul «robul său Carol I-iu rege al României». De la un arhiereu la altul trece tînguirea și pentru întâia oară acest nume care se rostia cu adînc respect și mîndrie națională stoarce lacrimi; plîng bărbați în toată firea, lacrimi de acelea care nu curg pe obraji, ci sufletul le soarbe înapoi din ochii umezi. Afară musica sfișie aierul și clopotele orașului întreg vuiesc de la o zare la alta, pentru un suflet de Rege care înainte de a merge în lăcașul eroilor flutură în jurul nostru, plin de păreri de rău și de îndemnuri înțelepte. «Veșnica pomenire pentru Carol I-iu, rege al României»... Din veac în veac va răsuna acest strigăt, cînd vom fi mai mulți, mai tari, mai mîndri și urmașii noștri se vor gîndi la Dînsul. Tare va striga glasul nesupus la bănuială al Istoriei, care știe și cu cîte a avut să lupte un om: «regelui Carol veșnica pomenire».

În jețul regal stă Regele nou. Are privirea omului care vede aiurea. A petrecut douăzeci de ani de ucenicie avînd în față pe acela care acum nu mai e și simte că a moșteni înseamnă o durere întâiu și apoi o răspundere. Răspunderea Neprevăzutului, Incomensurabilului. Ce va fi? Ce va putea? Cu ce-L va ajuta Dumnezeu și pe Dînsul? Ce se va moșteni după El? Ce va gîndi printre lacrimi de părintele său copilăndrul care cu ochii în pămînt deapănă și el acum în urmă firul vremurilor? O conștiință a fost totdeauna Ferdinand al României, dar acum ea se înalță, se lărgește; ea se

zguđuie la atingerea cea d'întăiu cu Viitorul care-i răsare plin de teribile întrebări ca Sfinxul în calea lui Edip. În jos, sînt flori și izvoare și cîntece și locuri de odihnă dulce, Rege Ferdinand,—și uitare; în sus e Calvarul și Crucea,—și este Inviere. și Innălțarea și gloria veșnică pentru Tine și pentru noi.

Acuma, faci Jurămîntul. Cameră, Senat, arhieriei, tribune pline de mulțime. De sigur că nu vezi pe nimeni anume. Vezi Cartea veche a credinței, vezi Crucea care spune numai de Suferință și Sacrificiu și vezi din noi toți o singură icoană, mai sfîntă decît toate formele religiei care ne unește, mai mîndră decît Coroana de oțel spre care privești, mai măreață decît regalitatea Ta care începe Patria! Și de aceia-Ți tremură glasul și cuvintele Ți se rup din suflet, pe care de azi înnainte nu-l mai ai pentru tine. *Noi* Ți l-am luat, întreg, pentru totdeauna. Pe trebuie nouă și copiilor noștri, și nu Ți-l dăm înapoi decît pentru ca să se înfățișeze înnaintea Dreptului Judecător al tuturor Faptelor. O înțelege Regina Maria, care uifînd de acum înnainte că a fost mai presus de toate o podoabă admirată a acestei Țeri are, chemată a fi astăzi mîngîietoarea unui popor, o lacrimă de regret în ochi cînd își acopere cu mîna frumusețea feței.

Regele vorbește. Regele,—nu protocolul, Regele—nu oficialitatea care va vorbi pe urmă, cum e datoria, datina și puțința ei. Acesta nu e un discurs, e un strigăt de curagioasă sinceritate, o făgăduință solemnă în care un suflet se resumă. Incepe de la grația lui Dumnezeu și ca înnaintea lui Dumnezeu, smerit și hotărît, vorbește. Nu va uita pe Acela care a dat regalității romîne un prestigiu moral care poate numai să fie păstrat, căci mai sus nu poate să se ridice. În moștenirea Înnaintașului a găsit o glorie de care acum nu vrea să vorbească—ce este toată gloria înnaintea lui Dumnezeu?—dar a găsit iubire și credință. Cu ele-și va ușura sarcina cea grea; le amintește, cerîndu-le din toate puterile sale. Sînt aplause, jos în încintă, sus în tribune, dar sînt altele, înmiite, care nu se aud aici: *acelea* sînt credința și dragostea cea tare, pe care nu le zguđuie interesele și nu le minează patimele. *Aceia-Ți* sînt prietenii adevărați, cari nu vor sui niciodată treptele către Tine, dar cari singuri sînt în stare să-Ți dea și să-Ți sprijine pe oamenii cu cari în adevăr poți îndeplini pe pămînt facerea de bine. Ești „*bum Romîn*“, o spui cutremurîndu-Te de mîndrie națională și aplause

nesfârșite Îți taie glasul, o spui din nou, ca să simți pentru Tine încă odată dulceața acestor cuvinte, și noi toți, cari-Ți stăm gata pentru orice ajutor, plecați cu bucurie asupra muncii noastre din care ai dreptul să-ți iei, ca Suveran, birul de prosperitate și de glorie, vom face așa ca „bunul Român“ să fie la sfârșitul zilelor sale și un „mare Român“.

„Trăiască Regina“, strigă cineva, și toți doriām să fie cineva care să scoată acest strigăt. Intre însușirile care împodobesc un suflet de femeie, mai presus decît toate talentele chiar, este sinceritatea și *aceia se simte*. De mult am simțit-o cu toții în principesa Maria a României. Și, dacă, Innaltă Doamnă, se vor găsi afișia cari vor spune că omagiile se îndreptau către frumuseța Voastră suverană, îndrăznesc a cere unei femei să nu-i creadă: se îndreptau către energia francă și dreaptă, către cavalerismul zîmbitor, către vitejia sinceră. Părea că vedeam în Voi pe una din acele Doamne ale vremilor bătrîne, sfetnică sigură a sofului ei, mamă bună a copiilor ce-i înfloresc casa din bielșug iubitoare adevărată, fără vorbe, a poporului care simte nevoie totdeauna ca lîngă severitatea mîndră a Suveranului său să fie un zîmbet de care o țară întregă să se poată încălzi și lumina, în ceasurile grele, cînd timpurile încearcă.

A făcut bine acel tînăr de sus care a strigat „Trăiască Prințul Moștenitor“. Era pentru Alteța Ta Regală, Principe Carol. Ai simțit de unde vine urarea, pe care ceilalți, oficialii, au trebuit s'o aplaude. *Acolo* e toată nădejdea Ta, și nu la tovarășii de jocuri și de sporturi, cari nu vor ști niciodată ce înseamnă pregătirea unui Rege și cari-i vor da din prietenia lor amintiri triste și ispite rele. *Acolo*, unde sînt băieți săraci, cari muncesc pentru o pîne și n'o au totdeauna întregă. Cînd vei intra în lupte, triumful Tău va trece printre trupurile tinere ale lor, așternute în calea viitorului național. Cînd greutăți vor răsări în calea Ta, mîinile lor vîguroase Te vor sprijini să nu luneci pe covorul măgulelilor menite să Te tîrască în prăpastie. Și, cînd vei purta însuși Coroana regală și Te vei mîndri că Domnia Ta va fi fost împodobită cu superiorul prestigiu al științei și artelor, al poesiei și moralității publice, fruntașii în toate ramurile, strînși în jurul tronului Tău pentru a-l împodobi cu florile cele mai alese din viața unui neam, nu vor fi din eleganții tovarăși ai celor d'întăiu petreceri, ci din tinerii palizi, de muncă și veghere,

cari Ți-au aruncat astăzi, din toată inima, acest strigăt: Trăiască Moștenitorul!

* * *

Așteptăm pe Regele Carol la gara mică a Mogoșoaii, înaintea dumbrăvilor care s'au îmbrăcat în aur și purpură pentru a-L primi, lângă biserica lui Ienăchiță Văcărescu, care, fiind smerită, a trăit și, de altă parte, lângă ruinele uriașe ale palatului lui Bibescu-Vodă, care, fiind trufașe, s'au dărîmat, înaintea chiar de a fi isprăvite. Te așteptăm, căci eram siguri că vei veni. Mi a spus doar acel nobil testament, care e ultima spovedire a unui suflet regal înaintea lui Dumnezeu și a națiunii sale, că ai fost fericit între noi, iertînd pe acei cari Te-au calomniat și că ne-ai iubit: poporul nostru, legea noastră, pe care ai respectat-o, cultura noastră al cărui ctitor Te-ai făcut și acest București care a ajuns prin Tine Capitala regalei Independențe a Romînilor. Vii la noi unde ai fi voit să rămii pentru ca ochii noștri să se oprească o ultimă dată asupra Ta. Vii, și acuma nu-ți mai putem spune: Bine ai venit.

Sicriul se acopere cu două steaguri, de-asupra căror se prinde purpura regală și cele două semne ale rangului suprem în cele două mai mari oștiri în luptă astăzi. E ridicat pe umerii generalilor și ofițerilor Casei Regale pentru a fi așezat pe afetul îmbrăcat cu negru al unui tun. De o parte și de alta, pe cînd Regele și fruntașii oștirii salută, se apleacă glorioasele rămășițe ale steagurilor de la Grivița, un vultur, decorații, coroane veștede, frînturi de mătăasă rănite de gloanțe. Și pare că toată drama războinică de acum aproape jumătate de veac mai scînteie odată în lumina soarelui care învăluie toate într'un zîmbet întăziat, înaintea de a se cufunda în amurgul măririlor. Căci sint aici cu toți: drapelele, crucile, florile, — eroul. Și sint colo, în umbră, ajutătorii cari au rămas încă: grupul țărănesc al veteranilor palizi, cu lungi plete albe, avînd pe zdrențe tot așa de mărețe ca și ale steagurilor semnele vitejei tineretelor. Regelui i-a fost drag de dinșii totdeauna, și cu cîtă mîndrie primia la Iași defilarea camarazilor de la Grivița și Smîrdan! Și cred că în toată această mulțime: de diplomați străini cari discută ultimele operații ale războiului, de actuali și foști miniștri cari cugetă ja simpatiile politice probabile ale noului Domnitor, de parlamentari și magistrați cari în conversații banale își tirăsc umbrelele după

sicriul Regelui, dacă i-au venit cuiva în ochi lacrimi sincere — pentru biruința pe care au cîștigat-o împreună, pentru bătrînețele pe care împreună le apropie de gura mormîntului,— a fost la acești săraci.

Prin nesfîrșita mulțime, adesea serioasă, cuviincioasă totdeauna ce pare a simți că totuși aceasta nu e o petrecere, trece convoiul uriaș, în frunte cu toate steagurile oșlirii, vechi și nouă, mișcîndu-se în aceleași valuri de culoare și aur. Sus, sicriul luminat de soare domină.

Palatul așteaptă posomorît pe stăpînul său care, acum patru luni, l-a părăsit cu bucuria că s'au potolit patimile trezite în jurul viitorului țerănimii și cu asigurarea că nu vrea să închidă ochii pînă nu va lăsa o țară asigurată și fericită. Nu i a fost îngăduit să aibă această mulțămire din urmă; focul arde jur împrejurul nostru și orice altă grijă decît a apărării și doritei noastre întregiri au încetat.

Sicriul e așezat între draperiile negre și luminile se aprind în jurul catafalcului. Regele Carol e aici. În umbra bibliotecii căptușite de cărți nu va mai răsări chipul sever cu neliniștii ochi scrutători cari căutau să smulgă gîndurile înainte de a se rosti un cuvînt, graiul trăgănat care căuta cuvintele și dădea fiecăruia dintre dînsele un sens ce părea deosebit de acela din toate zilele. Nu va mai răsuna, rostind sfaturi bune îndreptate către iubirea de țară și de neam, către moralitate, muncă și pace. Numai aceia cari vor fi avut cinstea de a fi primiți de Dînsul, cari s'au învrednicit a li se vorbi cu toată sinceritatea unui suflet mare și nobil, numai aceia vor transmite urmașilor amintirea de ce a fost *în adevăr*, cînd nu-l încunjura pompa, cînd oficialitatea nu-l împresura, cînd sufletul lui nu era îmbrăcat în purpura Regelui, rămînînd însă regal și atuncea, pînă la cel mai neînsemnat gest, pînă la apăsarea glumeață a minii pe umerii unui tînăr, Carol I-*u*.

* * *

Pe catafalc între luminările înalte, străjuit de colonelii nemîșcați cu săbiile trase, regele Carol așteaptă pe aceia cari pot ști astăzi că au fost iubiți de dînsul, chiar dacă nu l-au iubit, și mai ales dacă n'au știut prin ce tăcută și deplină jertfă a ostanelilor fiecăruia se iubește un Rege. Mulți trec cum nu trebuie, ca înfățișare și ca suflet, toată această bogată plebe a orașelor care s'au ridicat în Domnia lui fără să capete, pe lîngă lefi și cîștiguri, și pu-

țină creștere. Dar atîția, de la veteranul care aude fișiindu-i la urechi mătasa steagurilor vechi în freamătul nebun al luptelor purtate cu dînsul, pînă la fetița de școală care îndrăznește a lăsa peste florile celelalte umila floare în care a căzut o lacrimă adevărată, atîția simt ce înseamnă despărțirea de acela înaintea căruia n'a mai fost în România o coroană regală.

* * *

Acuma sicriul e pecetluit. În cerc închis, arhiepiscopul catolic a binecuvîntat corpul. Conștiința e satisfăcută. Acuma începe marea pompă funerară a Bisericii Statului, față de care a fost mai larg decît față de toate celelalte confesiuni, și deci și a sa, Regele.

Cîntările morților răsună din gurile tuturor episcopilor și un cor musical, foarte bun, întovărășește slujba. Dar poate, dacă ar fi fost în vastul cuprins al sălii de marmoră ceva mai multă tăcere și mai puțină mișcare, dacă numai cei chemați pentru rostul lor în armată și Stat s'ar fi aflat de față și dacă un suflet smerit de călugăr înfiorat la fiecare atingere cu moartea de la care așteaptă mîngîiere și odihnă s'ar fi găsit între strălucitoarele cununi episcopale, ar fi fost bine să i se lase lui, numai lui rostirea cuvîntelor de care orice inimă omenească se cutremură. Să fi auzit în bătrînu-i glas tremurat plîngerea sufletului ce se desparte de lume, ce părăsește pe ai săi între cari și ieri se afla și li vorbea și ieri. Bunul creștin smerit care era Regele Carol și care spunea în revărsările de conștiință de care avea nevoie — am ascultat și eu una, și-mi aduc aminte, mișcat, de ceasul acela — că religia lui e mai presus de toate formele și de toate osebirile teologice, curată și supusă înaintea lui Dumnezeu, ar fi fost mulțămît în lumea lui de această chemare tremurată către dînsul.

Acuma, pe umerii generalilor și adjutanților sicriul coboară scările pe care de atîtea ori le-a suit piciorul sigur al Regelui. Încet, el străbate, legat de gura tunului, drumul scurt pînă la mulțimea nemărginită care-l așteaptă afară, unde de pe înaltele piramide negre tîmîia fumegă. Și deodată aierul se sfarmă, ca într'o furie războinică, de trîmbiți, de musici, de clopote, pe cînd departe tunurile bubuie. Oștile-l chemau ca pentru un nou asalt contra unui nou dușman secular al neamului, dar, supt ochii înlăcrămați și ai celor

mai tari, sus de-asupra mulțimilor el alunecă spre mormint, înfășurat în steaguri.

Trecînd printre șirurile episcopilor, printre diplomați în toate uniformele lumii, cari se despart de aice, sicriul e așezat între coroanele de flori naturale pe care singure le-a dorit acest om al adevăratului silit a trăi în mijlocul celei mai rafinate și mai mincinoase artificialități, spre a fi dus la mormîntul ce și-a hotărît la Argeș, înaintea ca Bucureștii—alți București, în ceasul istoric al recunoștinții simțite de fiecare—să-l așeze de veghe pe una din culmile sale.

*
* *
*

Acolo, în cetatea de întemeiere a celui mai vechiu Voevodat al nostru, la leagănul Țerii-Românești, în scaunul lui Seneslav, lui Tihomir și lui Basarab, în reședința patriarhală încă, a celui d'întăiu episcop, acuma peste șapte sute de ani, așteaptă lumea strînsă din toate colțurile țerii. Primarii, pușinel în neorînduială și adesea în veșminte de oraș vechi și murdare, mărginesc drumul cu lumînările în mină. Iar, sus, nemișcați stau pe înălțimi, cu miile, țeranii, în haine de serbătoare, foarte cuvîncioși. Cînd, înaintea de 1300, Seneslav Voevod a fost dus la mormint în biserița lui de lemn de mult înlocuită cu cărămidă, piatra și marmora unor vremi mari și mai bogate, tot așa trebuie să fi fost. Și, ca pentru alți Domni bătrîni pe care i-a luat toamna blîndă odată cu cele d'întăi lacrimi ale ploilor pentru moartea apropiată a anului, tot așa lunca Argeșului își scutură din miile de copaci bătrîni aurul frunzelor moarte, așternîndu-l pentru convoiul stăpînitorului și semănîndu-i sicriul, pe cînd în fund muntele stă aspru, măreț supt zăpada sa imaculată, icoană materială, a sufletului ce s'a dus acum, plin de melancolia simțirilor ce cad supt austeră înfățișare rece a Regalității și în așteptarea primăverii, a vieții nouă ce va veni. E în aier o liniște de biserică, nu se mișcă o ramură în plopii înalți ce cuprind între ei drumul la mînăstire; sînt nori ațîța cîți îi cere jalea și printre ei ațîța albastru cît se deschid amintiri din ceasurile mari și ceasurile bune ale Regelui în sufletele tuturor.

Ne apropiem, supt călăuzirea steagurilor care vin aici unde pentru întăia oară pentru acest popor al nostru s'a ridicat un steag. Lîngă noi fac salutul tunurile de munte.

Locul se deschide larg acuma și biserica pe care a înnoit-o

Carol I-iu se înalță sprintenă, pe neașteptate, înaintea noastră, cu verdele, albastrul ei palid, cu aurul ei ce se sfînge. O undă de vînt rece trece asupra capetelor descoperite. Supt baldachinul asupra căruia se pleacă steagurile, uitimele rugăciuni se risipesc în ca și fumul ușor al tămîii de pe înaltele piramide negre.

Ceasul a venit. După suflet, trupul părăsește această lume. El se cufundă în marea ușă înflorită cu sculpturi a lui Șerban Cantacuzino. El dispăre în cuprinsul mînăstirii. E, în urmă, fruntea îngrijorată a noului Rege, cu lacrămile pe obraz, e o Regină cernită, sînt chipuri triste de prinți, miniștri, de azi și de ieri, cari și întreabă conștiința despre ce au primit și ce au dat în schimb. Dar, în față, sînt nevăzuți oaspeții mai vechi ai Argeșului, vechii ctitori amestecați în jernă răscolită de războaie și de reparații, sfioase suflete eroice care biruiesc frica de atîta aur nou pentru a-și face datoria ieșind înaintea urmașului, a înălțătorului și îndeplinitorului operei lor.

Ești tu, Radu-Vodă de la Afumați, care ai cîștigat în vremea ta, prin lupte grele, neconținute, dureroase, cruțarea Patriei de stăpînire turcească; călare pe calul tău de războiu, cu hlamița în vînt, cu coroana pe fruntea încrețită, așa pare că te ridici din umbra adîncurilor sfînte și drept stai înaintea Viteazului care în vremile noastre a smuls aceluiași dușman neatîrnarea. Au fost eroi și înaintea lui, și el a știut să fie erou ca dîinșii. Și în tristeța căutăturii tale, Domn jertfit de patimile boierimii, se cuprinde o mîngîiere pentru acela care nu fără dureri de pe urma unor patimi ca acestea a simțit zdrobindu-i-se în piept inima.

Războiu în afară, dușmănie înăuntru, zbcium neîntreput, sîlințe fără odihnă, jertfe fără mîngîiere,—aceasta v'a fost amîndurora, peste patru sute de ani de la unul la altul, domneasca viață. Dar legea noastră cere uitare întreagă, iertare întreagă, iertare desăvîrșită. Dacă nu Radu-Vodă, Carol I-iu a știut'o, în sentimentele sale de o discretă, dar nesfîrșită caritate. Și de aceia el stă, nu lîngă acela a cărui mîină a încremenit pe sabia pedepsitoare a revoltei, ci lîngă seninul, înțeleptul filosof domnesc Basarab-Vodă Neagoe. Vechea scriptură a Voevodului șoptește pare, că la venirea tovarășului de coroană, fratelui în conștiința despre zădărnicia și totuși despre superioara sfințenie a vieții ¹: „Ce este omul? O nimică :

¹ „Invățăturile lui Neagoe-Vodă către fiul său Teodosie.“

slăbiciune și neputință. Iar mila lui Dumnezeu vezi cât este de mare: încît s'a mirat Proorocul de lucrurile ce a făcut pentru dînsul și a zis: Ce este omul de ai făcut pentru dînsul atîta mărire?"

Lespedea de marmoră se așează pe mormîntul lui Carol I-ii Rege al Romăniei. Iar în fundul zării, cea d'întăiu rază de soare în această zi de melancolie liniștită se oprește o clipă pe alba zăpadă a muntelui, atînge ca o binecuvîntare ușile mănăstirei—și se cufundă.

12 Octombrie, 1914.

Aromîinii și soarta lor.

S'a afirmat, fără dreptate, că un personajiu politic român, întorcîndu-se de la Roma, unde a avut una din cele mai secrete dintre misiunile publice și din cele mai publice dintre misiunile secrete, a dat un interview unui ziarist italian.

Aceasta pretîndea că i-a spus multe. Dar una provoacă o împotrivire în sufletul nostru.

D-sa, arătînd — foarte bine — ce poate fi Italia în Balcani împreună cu România—spuneam aceste lucruri acum vre-o doi ani la Academie—, ar fi adăugit că Aromîinii, pierduți pentru noi, am fi gata, cu bucurie, să-i invităm a fi Italiani.

În această idee se vădește toată ușurința—nu zic: ușurătatea — cu care presa, și de aiurea, e deprinsă a rezolvî problemele politice.

Bieții Aromîini! Au trăit de la Paul-Emiliu și până azi mai bine de 2.000 de ani în liniște. De cîzeci de ani propaganda noastră i-a scormonit. Și de atunci, pentru cîteva școli inutile, cu bugete pentru partizanii din București, cui nu s'a oferit această rămășiță românească așa de venerabilă, acești frați ai noștri cari, atîta cît ne pot înțelege în graiu și suflet, ne-au iubit totuși și au crezut în noi! Acuma i-am putea trece de la Greci și Sîrbi—la Italiani.

Fabricantul interviewului poate crede că gestul e mai nobil. Nouă ni se pare neîngăduit.

Se poate ca o parte dintr'un popor, din împrejurări fatale, să fie menit peirii. Ceilalți o îngrijesc până la sfîrșit, îi plîng amar dispariția și-i păstrează cu pietate memoria. Dar să rezezi în prăpăstie pe fratele care se stînge numai pentru a ușura calea priete-

nului care trece, și poate a ta după dînsul, — acesta e un lucru care nu se face.

Și „frații” noștri cei mai buni trebuie s'o știe...

5 Octombrie, 1914.

Un străin bun pentru a fi expulsat: Shakespeare.

Nu, zău, că acest războiu are părți de ridicul în aceleași proporții ca și părțile sale de tragic.

Un director de teatru din Berlin, temîndu-se că i se vor sparge geamurile pentru trădare, a întreat pe scriitori și cugetători dacă poate fi represintat încă numitul Shakespeare, bănuind de mulți a fi un «lăstiger Fremde», bun de expulsat.

Răspunsul a fost unanim: da! Credeți însă că pentru genialitatea lui?

Ferească Dumnezeu! Cei mai mulți atrag atenția asupra faptului că suspectul poate fi privit mai mult ca German.

Fiind naturalizat deci, el poate să rămîie.

5 Octombrie, 1914

Unde-s Maghiarii?

La începutul războiului, Ungurii, cari știau că fitilul l-a pus contele Tisza, Bismarkul lor, ni vorbiau cu glas tare de cele două rase unite contra panslavismului cu anexa francesă: rasa germană (vre-o 80 de milioane) și rasa maghiară (să tot fie *opt*).

Lumea în două: unuia Apusul, altuia, Maghiarului, Răsăritul. Dar, în războiul «celor două rase», Romîni, Sași, Slavi din armata Ungariei reclamă partea lor națională deosebită. Nu honvezi, husari maghiari, ci fiecare cu numele lui.

Am cetit o zi întregă foi germane. De toate este vorba. Chiar de «östenreichisch-ungarische Aumee». Dar de Maghiari, de rasa maghiară, viitoarea copărtașă a dominației universale, nimic. Dar *nimic!*

Și atunci mă întreb mirat, cuprins de îngrijorare: Triumfuri, sdröbirea panslavismului, dărîmarea Moscoviților, — toate bune... Dar, vorba e, unde sînt Maghiarii?

5 Octombrie, 1914

Fabricanți de abdicare.

Cetiam și eu, ca noi toți, veștile din ziare, în care, pe tronuri deosebite, de la „Facła“ până la „Lokalanzeiger“, se vorbea de abdicarea Suveranului,—care în minile lui Dumnezeu singur trebuie să abdice—, de hotărîrea Principelui Moștenitor de a nu primi tronul, ș. a.

Ca om care nu ascult la ușă și nu mă uit pe borta cheii, nu știam nimic din toate acestea.

Dar vedeam oameni serioși discutînd astfel de eventualități, vedeam cum, într'un articol de o corosivă ironie, foaia unuia din cei trei Magi, poate prin însuși condeii lui Melchior, ataca, prin ziarul german, pe Principele Ferdinand, dacă n'ar primi tronul.

Eu aș crede că întreaga chestie nu era bine pusă.

Noi *am voit* dinastia străină. Ni trebuia, nu pentru că nu aveam patrioți capabili de a domni — mărețul Cuza abia dispăruse la orizont—, ci pentru că voiam siguranță, stabilitate. Atît, și nu ne gîndiam și la prestigiu, fiindcă Miloș Sîrbul era un fecior de porcar și biografii lui germani îl socotiau printre oamenii cei mai autentici geniali ai epocii sale.

N'am voit dinastie străină pentru a ne educa. Ferească Dumnezeu! Cine a avut pe Negri și pe Kogălniceanu, pe Brătianu și Rosetti, n'are nevoie să intre din nou la școală, fie și la cea mai bună. Și nu ni trebuia nici un ideal politic pe care să-l aducă Alesul nostru: acest ideal se desfăcuse din suferințele și luptele noastre de sute și mii de ani. Un ideal național: nici mai mult nici mai puțin decît afită.

Acest ideal se putea ști, și tînărul principe care la 1866 a călcat pe pămîntul românesc știa bine ce înseamnă un ideal național. Iară, pe atunci, făcîndu-și din studiile istorice o ocupație de predilecție, n'a făcut decît să se pătrundă tot mai mult de dînsul.

O abdicare din incompatibilitate de direcție în chestii de politică externă e cu puțință numai atunci cînd un Suveran dintr'o Casă străină nu cunoaște poporul în mijlocul căruia a trăit în tendințele sale firești, nevoile sale absolute.

Dar Regele Carol văzuse ridicîndu-se trei generații cu ochii la același simbol, pe care-l știa mai bine decît noi și-l pregătia cum

știa el, iar Principele Ferdinand, Principele Carol au crescut în acest mediu moral, care nu putea să fie decât al lor.

Așa fiind deosebirea de vederi în astfel de lucruri nu putea fi și deci nici consecințele sale, firește neapărate: abdicarea și renunțarea.

Aveam a face numai cu cine știe ce flecării de curtesani nemulțămii. *Acuma*, e sigur.

Mine, precum ar fi făcut-o și Regele Carol, care a mers cu Rușii contra Turcilor fără a-i apropia cu un pas măcar de Constantinopol, regele Ferdinand va merge, cu oricine, contra Ungurilor fără ca panslavismul să fi câștigat prin aceasta cîtuși de puțin teren.

La altceva nu se putea gîndi decât ignorantul care nu știe ce înseamnă astăzi un popor și un Suveran, deși a condus un popor și a servit un Suveran.

5 Octombrie, 1914.

Un războiu inutil.

Isprăvesc de cetit un maldăr de gazete germane, pe care mi le trimete un necunoscut, în dorința care a cuprins pe poporul german întreg, nu afită de a cîștiga sprijin, cît de a dovedi că are dreptate și că simțul moral, de care se mîndria, n'a murit în el. Am mai cetit și o broșură de propagandă și, după paginile de argumente ale lui Eduard Meyer și Delbrück, splendidele pagini de pasiune duioasă, de nesfîrșită iubire pentru țara și neamul său, de absolută încredere în Dumnezeuul tuturor dreptăților ale lui Willamowitz-Möllendorff. Am mintea plină de scrisori de ostași și ofițeri în care e vorba de francțirori împușcați, de femei minate în focul satelor ce ard, de regiuni pustiite, de șanțuri pline de morți, de răniți care se zbat urlînd, de jertfe ale unui dușman nevăzut lîngă dușmanul care de mai multă vreme a căpătat liniștea. Gesturi eroice îmi străbat încă spiritul: ofițerul cu patru soldați care aduce capitularea unui fort, ștregarul din Berlin care rămîne lîngă ofițerul rănit care-l pedepsise aspru, căpitanul care stă la locul său un ceas întreg între gloanțele dușmanului și ale fraților săi din alt corp. Și așa mai departe.

Ici și colo răsar icoane mai luminoase. Răniții sînt mai pretutîndeni îngrijiți bine. Dacă pe ai Englesilor trebuie să-i păzească

de furia răsbunătoare a mulțimii germane, ofițeri franceși puși în acelaș car cu niște răniiși germani, se bucură de cruțare și chiar de onorurile datorite rangului lor, și mulțănesc înaintea atașajilor militari străini, al României și al Suediei «După luptă nu mai e ură». Marinarii germani prinși la Heligoland se laudă de tratamentul pe care l-au găsit la Londra, unde principesa de Battenberg, fiica reginei Victoria, li împarte cărți germane. Negustori germani opriiți în Rusia îndrăznesc a vorbi cu căldură de această „a doua patrie a lor“, în care au găsit numai bine și găsesc și acum.

Deci acest războiu aduce întâiu o consumație de oameni și de averi, colosală. El nu mai îngăduie altă vitejie decit a răbdării animalului uman fără să mai poți deosebi între bruta care nici acasă n'avea alt traiu și între omul civilizat care se biruie pe sine prin silinți supraumane. Și, în al treilea rînd, pasiunea nu există decit întefită de grija propriei apărări ori de beția șrapnelor și grănatelor; ea se risipește, și doi oameni cum se cade se uită cu milă unul la altul, se ajută pe cît pot. Lucrul cel mai firesc, *atîta timp cît nu sînt popoare care luptă pe viață și pe moarte pentru solul lor național*. Doar la Francesi dacă s'ar găsi acest eroism, și încă ei pot fi siguri că nu li se va smulge nimic din teritoriul lor actual.

Războiu de preponderență, războiu de dominație, războiu al imperialismului, — acesta a fost și rămîne caracterul barbarei încăierări de azi, care lipsește națiunile de o potrivă și de comorile trecutului și de energiile viitorului.

Dar, în această înfățișare a lui măcar, dă oare, *poate* da, acest războiu rezultatele dorite de nebunii cari l-au provocat?

Anglia a vrut să distrugă concurența economică a Germaniei. Flota rivală trebuia nimicită instantaneu. Dar iată că lovitura decisivă întărzie, date fiind mijloacele de distrușgere și dintr'o parte și din alta; nici unul nici altul nu îndrăznește. Ce e în Marea Adriatică e și în Marea Nordului. O așteptare demoralisantă.

S'au prins multe corăbii germane. Dar și multe corăbii engleze. Și negustorii englesi se plîng că s'au oprit mărfurile lor pe corăbiile dușmanului, pe care le preferaseră pentru iuțeala lor. Iar un director de companie transatlantică germană arată că s'a răs-pins oferta de cumpărare a Americanilor, că mine se va relua con-

curența, întreruptă azi. Un popor de 67.000.000, spune el cu mândrie, nu poate fi dat înapoi definitiv în progresul său.

Industria engleză a căutat să ia locul concurenților. Se fabrică în Londra jucării de Crăciun în locul celor din Nürnberg. Ei și? Germanii asigură că-și vor recăpăta clienții: lucrează mai bine și vînd mai ieftin.

Germania, din partea ei, nu va putea da nicio lovitură simfioare Angliei. Față de Franța, declară că nu hrănește nicio lăcomie teritorială. Făcătorii de planuri nu trebuie crezuți: e una din variațiile inofensive ale nebunilor. Cei mai mulți cer ca Rusia să fie răspinsă în interior. Cum? Creîndu-se o Polonie autonomă? Dar tot foile germane ni arată pe funcționarul prusian care-și mușcă minile că, după 30 de ani de luptă cu Polonia în Posnania *trebuie* să-i cruțe azi. Și oare Polonia au uitat trecutul? Și se vor mulțami cu autonomia? Și, în avîntul lor național, vor cruța *tocmai* Prusia? Și de aceia Harnack, o «Excelență», îndeamnă public la moderație și în această parte. Cu atît mai mult, cu cît orice schimbări mari ar aduce reacțiuni colosale, cu incalculabile urmări.

În Rusia se fac mai multe planuri decît aiurea. O sfișiere a Germaniei intră în ele. Dar de la un articol de jurnal până la un proiect diplomatic, mai este. Să-i vedem la masa verde!

Deci pentru ce toată această deslănțuire a celei mai teribile furtuni ce a dărimat asupra omenirii roadele înseși ale inteligenței și ale muncii sale?

Din punctul de vedere al provocărilor, evident că e *un războiu inutil*. O între-distrugere, o contrabalanțare, o imobilizare, un joc de singeroase compensații.

Un punct viu există însă. Dar nu pentru aceia s'a pornit lupta.

Cugetători germani atrag atenția asupra faptului că din egalitatea de azi înaintea morții nu se va mai ridica viu blăstămatul iuncărism prusian, cu aroganța și exploatarea sa. Un ciștig pentru omenire, de sigur.

Dar ea va mai avea unul. Prusia scoate ziare naționale polone. Austria organizează legiuni revoluționare ale aceluiași popor. Marele-Duce Nicolae chiamă în arme pe Poloni pentru libertatea lor. Pe Poloni și pe Ruteni! Și credeți oare că din toate acestea

nu va rămînea nimic? Ar trebui pentru aceasta vanitatea unui diplomat sau prostia unui spion.

Dar mai este undeva o carceră pentru națiuni. E Austro-Ungaria.

Germanii se ocupă abia de soarta ei. În litere mici dădeau știri despre «victoriile» lui Dankl și Auffenberg. De ceia ce i se va da ei, cine vorbește! De și-ar scăpa pielea, după ce a făcut munca pentru alții și prin alții, prin bieții ei sclavi înșelați pentru ultima oară. Da, pentru ultima oară. Sau crede cineva că visul pe care, luptînd, l-au avut supt tricolor sutele de mii de Romîni, va dispărea vre-odată din mintea învinșilor de la Șabaț și de la Lemberg?

Un războiu inutil pentru acei cari s'au desmeticit la zgomotul lui într'o binefacere providențială.

Și, ca de obicei, Dumnezeu își va lua larg vama din opera blăstămată a Dracului.

5 Octómbre, 1914

Cuvîntare 1)

Aici se represintă drame pe care scriitorii le smulg din vîlmășagul vieții, stringînd toată suferința și lupta și biruința unui om, tot sufletul plin de patimi și de avînt al unei vremi în cinci acte pentru cîteva ceasuri. Dela bucuriile și durerile, de la grijile și speranțele lor alergați cu toții aici, pentru ca să priviți și să ascultați povești care sînt adevărate pentru toți, tocmai fiindcă pentru nimeni nu sînt adevărate. Dar fiecare știe bine că viața, care e adevărată, este pe atît mai mare, pe cît este mai veche decît închipuirile noastre. De la dînsa împrumutăm și ei voim să-i folosim prin purificarea și înălțarea sufletului, dar, în veșnicia ei, arta pleacă smerit genunchii înaintea trecătoarei vicți omenești, în care rănile dau sînge și lacrimile ard obrajii. Jocul nostru se oprește cînd marele dramaturg care e Soarta încheie ultimul act al vieții unui Rege.

O înălțătoare dramă a fost cariera regală a lui Carol I, asupra căreia, încet, supt ochii noștri plini de lacrimi, s'a lăsat perdeaua de purpură. Aiurea și în alte timpuri, ea s'a mai represintat

¹ Cefită de d. C. Nottara la serbarea funerară de la Teatrul Național, în seara de 3 Octómbre

lăsînd nume de eroi pentru paginile istoriei. Aici, pe acest pămînt ea nu s'a mai desfășurat de la Ștefan-cel-Mare pînă astăzi, din vremile cînd pentru mai mulți dușmani aveam fier mai mult.

Puterile acestei drame au fost două: de o parte *umanitatea* luptătorului, suflet bun și iubitor, plin de asprime pentru sine însuși și de largă, împărătească iertare pentru alții, de poezie intimă, dorită de vechi castele, de păduri bătrîne cu umbra deasă, de izvoare ascunse, de tainuite plimbări pe poteci neștiute de altul, de sete a cunoștințelor ce se capătă din lumea tăcută, și totuși bună de sfaturi, a cărșilor, de mulțămire cu viața de familie în cercul îngust și binecuvîntat al celor mai de aproape. A fost sfială de lume, a fost romantică pasiune pentru natura sălbatecă, a fost rivnire după norocul unui umil acoperiș, a fost pasiune pentru carte și mulțămire de scriitor care-și îmbracă ideea în forma solemnă a scrisului, au fost toate aceste elemente ale unei mai zîmbitoare și mai senine fericiri în sufletul aceluia care acum patruzeci și opt de ani descăleca pe pămîntul unei țeri, cu viitorul căreia, nedespărțit, unia pe al său. Și, în clipa cînd primia greaua misiune, pe care totdeauna și-a simțit-o pe umeri, de a colabora din toate puterile pe care i le dăduse natura la întărirea unui Stat și la înălțarea unui neam, el se hotărî să renunțe la ceia ce fusese visul anilor săi tineri.

Dar cerințele unui suflet nu se aleg și ele nu se înlătură nici de cea mai puternică voință omenească. Ele rămîn alături de misiunea pe care ți-au dat-o hotărîrile destinului neînduplecat și înaintea cărora caracterele nobile se pleacă primindu-le ca și cum, ele ar fi izvorît din cel mai liber arbitru. Ele, acele cerinți fundamentale, care vin de la strămoși, de la părinți, de la locul de naștere, trăiesc uneori în umbră și resemnare, dar sînt momente cînd ele se ridică îndurerate, rebele. Și, atunci, între severitatea rațională a misiunii și între umanitatea chinuită a celei d'întăi și adevărate naturi începe lupta, *drama* începe.

Cei mai mulți se furișează, cu mai multă sau mai puțină dibăcie, de la îndeplinirea necentenită a sarcinii aspre, care nu aduce, de cele mai multe ori, altă răsplată decît nemulțămirea celor ce vreau altfel, bănuiala celor cari nu știu ce vor ei și nu pot să știe ce vor alții. Acei conducători de țeri și de popoare pot fi din voința națională, care nu poate fi sigură că nu se înșeală, dar mai

poate reveni asupra alegerii sale, însă din grația lui Dumnezeu nu sînt, nu sînt din acea sublimă grație, care singură poate să ajute pe un om, cît de energic și stăruitor, în biruința grea asupra lui însuși. Și Carol I-*u* a fost Rege din grația lui Dumnezeu, pentru că biruința lui a fost deplină,—pentru ochii tuturora deplină a fost.

În logica ei absolută, drama noastră nu cunoaște revenirea pornirilor și nevoilor sufletești odată învinse. Sufletul omenesc primește însă, multă vreme după cele mai grele izbînzi ale sale, mustrări dureroase din partea simțirilor osîndite cu atîta milă și care nu voiesc să moară. Trece un Rege, un Rege impunător și măreț. Cu ochi de vultur străbătători și dominanți el—cătă în jurul lui la aceia cari după înțelepciunea-i regală trebuie să se îndrepte. Lîngă el filiiie steaguri sfișiate, cu crucea prinsă de vultur, cu vechi cununii înconjurîndu-li sulița: sînt semnele victoriei. Călare, în zile aspre de toamnă, în cristaline zile de iarnă a străbătut cîmpiile pustiirii și ale morții, a urmărit dela înălțimea coman-dei încăierările din care, cu preț, de sînge, de furioasă durere, pentru unii iese biruința, iar pentru alții înfrîngerea; a intrat încoronat cu laurii ostașului, în care roua strălucește roșie, în Capitala țerii sale, acuma liberă prin dureri și sacrificii; femei în negru au aclamat pe Acela care dusese la moarte pentru țară pe fiii lor, și orfani ai căror părinți zăceau în țărîna străină. Înfățișau cu minușitele lor sfioase mănunchi de flori Domnului României independente. Au trecut ani de atunci, dar ziua cea mare rămîne aceia în care s'au zdrobit lanțurile și steagurile s'au ridicat; fierul ostașilor păzește întregimea și mîndria Patriei. În zale stă România, scormonînd cu ochii nelămurirea viitorului, care ascunde poate primejdii și în care stau poate să răsară idealuri nouă. Regele știe, și înțelepciunea Sa răbdătoare se sprijină pe mînerul săbiei veșnic ascuțite. Unii aclamă, alții admiră, cite unul cîrtește. Între soldați și steaguri, Regele trece, impunător și măreț.

Dar *celălalt* așteaptă acasă. Această luptă îl obosește, această măreție îl apasă, această nerecunoștință îl doare. Sărman suflet omenesc care-și cere și el drepturile de care se împărtășește deplin, fără mustrări de cuget din partea lui, fără imputări din partea altora și cel din urmă dintre oameni! Un zîmbet de pe buze iubite, copii veseli ce se strîng la lumina vetrei; copacii pădurei străvechi chiamă misterios supt fereștile castelului cu turnurile înalte; un

zvonește de veselie clatină întreaga lume de afară. Un moment, toată această fericire, simplă și mare, pătrunde în suflet și-l umple întreg. Dar, nu, Regele se cere, Regele trebuie, Regele apare. O nouă sforțare a redus sufletul la singura realitate ce-i este permisă de soartă. Nu e al lui, nu e al celor iubiți de astăzi, nu e al strămoșilor, nu e al locului de naștere, al poporului, cu care samănă și al cărui sânge îl are, nu e al graiului care-i vine pe buze așa de dulce și pe care nu se cuvine să-l vorbească, îndată ce alții sînt de față — și cînd nu sînt alții? —, nu e măcar al vrstei și al suferințelor sale. E al datoriei. Și la șeptezeci și șese de ani ochiul e vioi și mîndru, pasul hotărît, vorbele sună puternice ca decisiunea din care pornesc. Așa e dator să fie, — ei bine, va fi așa. Așa *este*.

Orice dramă lasă în suflet, peste cîte chinuri cuprinde, împăcare, armonia, fericirea. Și, în testamentul său, Regele Carol își mărturisește pentru întăia și ultiua dată *fericirea*. O fericire pe care pușini o pot atinge, după cele mai mari încordări și jertfe supreme. Sublima fericire a umanității complet biruite, definitiv răpuse, — măcar pentru momentul acela! E tot atîta deosebire între dînsa și fericirea comună, ca între priveliștea pe care o cuprinzi, largă, luminoasă, înseninată, în depărtarea-i imensă și absolut tăcută, de pe vîrfurile muntelui pe care sîngerat l-ai suit și între fericirea vailor și cimpiilor înflorite, pline de cîntece, — căreia un lucru singur îi lipsește: mîndria bucuriei că și le-ai cucerit.

Dincolo de dînsa este numai pacea. Zeii se dau în lături. Încă unul vrednic de tovarășia lor a intrat. A fost om ca noi, a fost erou, și acum Împărăția eternei liniști s'a deschis pentru dînsul. Drama s'a isprăvit; peste carnea suferințelor țărîna s'a lăsat nemiioasă. E ceasul apoteosei. A meritat-o!

12 Octombrie, 1914.

Regele Ferdinand și datoria noastră.

În grele împrejurări externe — pentru a vorbi numai de acestea — se încheie o lungă, laborioasă și plină de glorie Domnie, care ni lasă tututura o dulce datorie de recunoștință. În cripta dela Argeș

s'au așezat rămășițele lui Carol I-iu și sufletul său poate aștepta senin judecata fără interes a Istoriei.

De acum înaintea acela care a fost întâiul Rege al României e mai mult decât atîta; e, prin amintirea lui, factorul moral de căpetenie în dezvoltarea Statului român. În orice pornire greșită puterea lui tainică ne va opri, fără să putem protesta împotriva ei, fiindcă ea va face parte din conștiința noastră însăși.

Dar lângă Regele care trăește viu în sufletele noastre e Regele care se află în fruntea noastră. El își începe Domnia; El ni cere să începem Domnia Lui.

Căci o Domnie nu e opera unui om, ci e supt impulsul și pe răspunderea unui om, devenit simbol național, rezultatul străduințelor și sacrificiilor pe care le face un neam întreg. Astăzi e vorba de Ferdinand I-iu, și de noi toți este vorba, pentru că precum la sfîrșitul unei stăpîniri fericite, oamenii unei generații nouă asociază la recunoștința față de Suveranul dispărut pe părinții lor cari i-au ajutat fie și cu cel mai mic fapt și cu gîndul cel mai slab, astfel, cînd o stăpînire n'a izbutit să răspundă așteptărilor, osînda cade asupra tuturor aceluia cari n'au acordat un sprijin perfect loial și absolut desinteresat Domnului lor. Și nimic nu e mai greu decât acest act de condamnare din partea copiilor ce-ți vin pe urme.

De aceia e bine să ne gîndim în acest moment de tragică solemnitate că nu e unul dintre noi care să nu fie în cel mai adevărat înțeles al cuvîntului „factor răspunzător“.

Regele cel nou are mai mult decât oricine în această țară simțul a tot ce i se datorește ei și neamului pentru înălțarea căruia în marginile dreptului etern România a fost întemeiată. El știe că e vorba de numele său bun de-a lungul veacurilor, de datoria Sa față de o mare moștenire și de viitorul fiului și al urmașilor Săi. Încrederea în El e cea d'întăiu datorie a noastră astăzi, o încredere care nu exclude sfatul cel bun, dar nu se poate împăca nicidecum cu presupunția că oricare cetățean poate ști mai mult și judeca mai bine decât Întăiul Cetățean al Patriei. Pe cît e de laudabil ajutorul dat de fiecare în tăcere, după măsura puterilor sale, pe atîta e de reprobabilă pretenția critică pornită dela informații greșite pentru a duce la suspectări ireverențioase.

Să-i dăm Regelui Ferdinand, în acest ceas cînd El judecă devotamentele după ce dau, nu după ce se grăbesc a cere, un sacri-

ficiu suprem: al egoismului nostru, de partið sau de persoană. Cu acesta, El n'are ce face. Cu oricîtă bunăvoință s'ar uni, el poate fi piedeca de căpetenie a unei Domnii nouă, ale cărei șovăiri chîr n'ar însemna greșeli și ale cărui greșeli chiar n'ar putea fi interpretate ca rezultatul unor intenții rele. Cine îndreaptă supt numele aceluia căruia îndreptînd, Îi face omagiul convenit al credinței sale, acela și numai acela este un bun cetățean al țerii. Iar cine provoacă și așteaptă cu bucurie scăpătările unei neexperiențe fatale în unele momente, acela e mai mult decît un caracter neloyal: e un trădător de țară.

În lături ambițiile din jurul Tronului! Tutelagiile ofensătoare să tacă! Imbulzelile triviale să se oprească de bunul simț al națiunii! Să fie în jurul Tronului astăzi unire, să fie liniște, să fie libertatea hotărîrilor neinfluențate! Șefi de partiide, gîndiți-vă că Patria, că viitorul acestui neam simt nevoia de Regele, în plina putere a autorității sale drepte, iar de formațiunile noastre de luptă ceva mai pușin, mult mai pușin.

Mîne, cînd la hotare va fi liniște, cînd soarta neamului va fi asigurată, cînd numai problemele interne vor exista, deosebirea vor putea apărea din nou. Astăzi e un Tron de susținut și de purtat un steag. Silințele tuturorora trebuie să se unească, fără ca nimeni să se gîndească la partea pe care o aduce el.

E datoria noastră față de Regele Ferðinand.

12 Octombree, 1914.

Darurile Regelui.

Ferðinand I-iu începe Domnia Lui cu daruri, cu largi daruri întinse Țerii de minile Lui regale.

Vor ieși din temnițe osîndiții pentru nebunia desperată din 1907, și mamele bătrîne, femeile care duceau traiu de sărăcie și jale, copiii orfani de părintele, care totuși trăia, vor binecuvînta pe Suveranul liberator, care, știînd suferința celor umili, a început să înțeleagă și să ierte.

Nevinovații cari nu s'au putut apăra înaintea judecării, po-căiși pentru păcatele lor vor fi redași și ei societății din care i-a înlăturat osînda.

De peste toate hotarele vor alerga aceia cari au fugit de

steagul țerii și cari de aflate ori s'au rugat să fie îngăduiți a-l servi cu toată puterea pe care li-o dau muștrările de cuget.

Și o fundație de orfane, cu avere de un milion, va veșnici la Iași gloria lui Carol I-iu și pioasa mărinimie a urmașului Său.

Incepe a se vedea ce cugetă sufletul și ce simte inima marului nedreptățit care e astăzi Regele Țerii.

12 Octombrie, 1914.

† D. A. Sturdza.

Dacă i s'ar fi lăsat să aleagă ceasul morții sale, Dimitrie Sturdza l-ar fi dorit fie și numai o clipă înaintea morții Regelui Carol. Soarta a vrut însă altfel; el a murit câteva zile după Suvranul, după zeul său.

Va fi auzit bătrînul care se stingea pe încetul în căsuța-i modestă din Strada Mercur sunetul trîmbițelor care salutau la doi pași de locul suferințelor sale trecerea cea din urmă a lui Carol I-iu înaintea trupelor sale? Se va fi găsit pioasa minciună care să-i acopere un adevăr, strașnic pentru dînsul mai mult poate decît pentru oricare om? Dacă s'a găsit, atunci minciuna să fie binecuvîntată!

Căci de mulți ani fostul șef al partidului liberal nu trăia decît prin Regele său și pentru Regele său.

Aceasta nu înseamnă că, dacă l-a servit mult, l-a și iubit totdeauna. Era un om de pasiune și une ori și de îndărătnică și neiertătoare pasiune. Și nu pleca totdeauna de la un fapt, ci adesea de la o iluzie. Chiar și față de Regele său, oricît l-ar fi oprit un desperat simț de ordine.

În orice moment însă el nu se supăra pentru sine însuși, pentru persoana sa, care n'avea nici lăcomie, nici vanitate, nici mai ales, vicii. Ci pentru ce credea el că este adevărul, dreptatea, moralitatea.

Pentru aceia jertfia orice, și pe dînsul în rîndul întâiu. Nu se încăpea nicio explicație, pe care o fulgera și o țintuia la stilpul infamiei. Niciun cuvînt, niciun gest împotriva. Așa, și numai așa trebuia să fie. În afară de acest imperativ categoric era numai Răul, unic și absolut. Căci pentru dînsul nu existau trepte în vinovăție; era una singură, și pentru aceasta o singură pedeapsă, cea mai mare. Afară numai dacă nu se convingea că... n'avea dreptate. Și

atunci, fiindcă totuși era bun, bunătatea lui avea și ea o singură măsură: cea mai mare.

Om al datoriei a fost și acest neobosit, care, dintr'un corp așa de mic, cu mijloace care n'au fost ale unui mare talent, a dat așa de mult. Nu putea trăi fără această revărsare activă a personalității sale. Orice, fie și clasarea de vechi hîrtii, fără folos real pentru alții, orice, numai un lucru nu: neactivitatea, nenorocirea cea mai mare, și cea mai mare crimă, lenea. O, ce lungi i se vor fi părut acele câteva zile de boală, și marginea patului va fi fost de fapt pentru el marginea sicriului.

Intre Regele Carol și acela care, murind ar fi socotit că i se răsplătește toată viața dacă ar fi îngăduit să doarmă la picioarele lui, a fost, în cultul datoriei, în fanatismul ideii de Stat, în pasiunea muncii, o mare asemănare. Unul a murit însă în Tron, cellalt în afară de partidul său, de viața publică în care muncise trei sferturi de veac. O mare deosebire în rezultat, fiindcă era și o mare deosebire în direcție. De o parte un singur drum, pe care nicio pasiune n'avea voie să se rătăcească, nicio simpatie să încinte, nicio antipatie să împiedece, — jertfa de sine însuși prin abdicarea umanității. De alta, însăși această umanitate în vizibilă luptă cu concepții superioare, cărora nu li s'a putut închina decât silințele din fiecare clipă ale unei lungi și harnice vieți.

Cîteva zile după ce Carol I-*u* a trecut de la liniștea care doare la aceia care nu mai simte dureri, fostul său sfetnic a intrat pentru întâia oară în cuprinsul senin al liniștii absolute, așteptînd, în cuget creștin, judecata lui Dumnezeu asupra tuturor faptelor sale, multe și felurite, al căror scop n'a fost însă altul decît înnaintarea acestei țeri și acestui neam. Și de sigur că după lumea noastră care critică acțiunile este un Scaun mai înalt, în care se înfățișează înaintea de toate și capătă dumnezeiască iertare cugetele bune. Și un mai bun cuget decît al lui cu greu se va găsi, și se va putea cheltui cu greu o muncă mai aspră.

12 Octombrie, 1914.

Presa bulgară și Regele Carol.

Între glasurile din presa străină, cuprinzînd sentimentele altor țeri și popoare față de răposatul nostru Rege, niciunul—trebuie s'o

spunem lămurit—nu a mișcat mai adînc decît al ziarelor bulgare.

În 1913 Carol I-iu a condus o acțiune militară contra Bulgariei: el a contribuit esențial la pierderea unei glorii cu nespuse silinți și sacrificii cîștigată, el a luat din pămîntul Bulgariei o largă și fecundă parte, care poate să fie asigurătoare pentru hotare amenințate pe nedrept, dar nu cuprinde conașionali ai noștri decît în foarte mică măsură.

Se puteau auzi de la Sofia glasuri de ură; sau măcar putea domni în judecarea marelui mort un tón de rezervă amară. Ei bine, nu!, fără deosebire cununi de lauri veșnic au fost împletite de «dușmanii» de acum un an. În cuvinte adînc mișcătoare s'a vorbit de ocrotirea de către dînsul a vechilor pribegi cari au pregătît cu singe Patria bulgară, de rolul lui de colaborator fruntaș la întemeierea Statului bulgar de astăzi, și unul din ziare afirma cu mîndrie că poporul pe care-l represîntă știe să uite răul și în ceasul solemn al morții să mulțamească pentru tot binele ce a primit.

Mă simt dator față de această nobilă atitudine cu o amintire și cu un îndemn.

Era în Octombrie 1912 Strada cerea ajutorarea Turciei, atacul Balcanicilor, fie și lîncă Austro-Ungaria, care, prin generalul de Hoetzendorff, verifica la București planurile acțiunii comune. Nașionalişti ținuseră o întrunire contra acestei direcții. Și Regele Carol m'a primit pentru a-i arăta ce crede adevărata opinie publică. Îmi aduc aminte înseși cuvintele pe care le-a rostit, după ce deplorasese căderea Turciei, la care se așteptase, dar nu fiind el încă în viață. „Sentimentele ă-tale sînt și ale mele. D'am luptat în tinerețe pentru liberarea popoarelor de peste Dunăre ca să pornesc astăzi, bătrîn, împotriva lor. Îmi trebuie numai două lucruri, fără războiu: o graniță sigură, pe care ei sînt dispuși să mi-o dea, și puțința unei legături cu Marea Adriatică”.

Și îndemnul e acesta.

Este la noi o bulgarofobie artificială, răspunzînd unei romînofobii, pe care o cred tot artificială, din partea multor bulgari. Ea a inspirat legea din toamna trecută pentru teritoriul anexat. Păstrez asupra oportunității și dreptății ei părerile ce le-am exprimat atunci în Cameră.

Regele Ferdînand va avea să străbată mîni pămîntul țerii Sale.

Pretufindeni ei va trebui să ducă o solie bună. Este una care ar împăca alîtea suflete acolo departe la Marea Neagră. Aceia că, representanți ai unui drept național cuprins în limbă, în așezăminte, noi vom ști să respectăm oriunde limba, așezămintele acelor pe cari o soartă aspră i-a făcut să nu se mai afle supt steagul, iubit de dînșii, al națiunii lor.

12 Octombrie, 1914.

A trecut soarta...

Era în Novembre trecut. Avusem încă odată favoarea unei audiențe la Castelul Peleş.

Regele presida masa, ca de obicei vorbind mai mult, fiindcă și mîncă mai puțin. Sunetul musical al glasului său domina conversațiile rezervate ale celorlalți. Regina era veselă de sănătatea soțului Ei. Întovărășirea anecdotelor spuse solemn într'un bas profund, de Kalinderu lipsia, dar niciodată nu văzusem pe d-na Bengescu mai vioae, mai gata de întrebări, mai plină de interes pentru toate.

Eram la stînga princesei de Wied, care se informa despre strămoșii săi Cantacuzini din Moldova și mă invita să caut lîngă fratele său, la moșia bunicii sale, Fintînelele, acte nouă privitoare la trecutul neamului său românesc. Principelui de Wied Regele Căroș mă sfătuisă să-i dau, împreună cu broșura mea suedeză despre Albania, și ce lămuriri aveam la dispoziție despre această țară în care mă asigurase că nepotul său s'a hotărît să meargă. Și, la ieșirea din sală, ziceam principelui Wilhelm că va avea o Domnie fericită dacă nu va cere supușilor săi viitori două lucruri: serviciul militar și impozitul. Uitasem al treilea lucru intolerabil: să sperăm că se va putea și fără aceasta.

Nici un an n'a trecut de atunci. Iarăși cad frunze de aur și rugină pe aleile singuratece ale Sinaii. Regele Carol doarme însă lîngă vechiul mormînt al lui Neagoe Basarab. În odăile regale de la Peleş o văduvă va plînge norocul ei de patruzeci de ani. Kalinderu nu mai descrește frunțile cu pretenția lui naivă, iar spiritul zîmbitor al d-nei Begescu a înghețat de mult. Prințul de la Fintînele zace supt țerna unui cîmp de lupte din Apusul depărtat. Wilhelm de Wied, sărac și umilit, se gătește să lupte ca simplu maior în rîndurile armatei germane, pe cînd Eșad-Pașa, prigonitul, e Domn

în Albania. Iar isteața, energica princesă Sofia va veni în curînd să caute odihnă acolo unde mătușa Sa regală are nevoie de mîngiere.

Pe la castelul Peleş a trecut Soarta...

12 Octombree, 1914.

O țară care nu mai există.

Anversul a căzut. Telegrama e scurtă. Da, după lungile suferinți ce a purtat armata belgiană, ultimele ei rămășițe, sđrobite, împrăștiate, trebuie să lase cale deschisă năvălitorilor.

Steagul Imperiului german flutură și aici ca și la Bruxelles. Guvernul Belgiei e fugăr în Franța.

Lumea întreață a rămas uimită de neașteptata și formidabila vitejie a acestui popor, gata de orice sacrificii pentru pămîntul său. Și acel suveran lînăr a dat dovezi de un eroism fără păreche întru apărarea onoarei sale și a Patriei. Fiul Mariei de Hohenzollern, nepotul de soră al regelui Carol, și-a înscris numele între marii viteji ai tuturor timpurilor.

Dar Belgia nu mai există acum. Există numai garnisoane germane și locuitori terorizați în orașe și sate ruinate sau amenințate și ele cu ruina. Din atîta muncă și conștiință, *aceasta* a rămas.

Pentru armatele germane poate fi un mare triumf și un mare folos. Dar pentru omenire această Belgie sîngerată și fumegîndă va fi unul din locurile de pelerinagiu plin de admirație, pentru oricine crede că umanitatea nu trăiește pentru aceste triumfuri!

12 Octombree, 1914.

«Autonomia Transilvaniei».

D. Conte Tisza ne înștiințează că nu se gîndește la o autonomie a Transilvaniei, pe care nici dreptul public ungar nu o permite.

Sîntem perfect de acord. Și de aceia noi n'am cerut niciodată autonomia Transilvaniei.

Fiindcă știam că este dreptul public ungar care o împiedecă.

Dar după ce nu va mai fi acolo dreptul public ungar ?

Ei bine, nici atunci nu vom fi pentru autonomia Transilvaniei.

Dar atunci—politeță pentru politeță—și d. conte Tisza să fie de acord cu noi!

12 Octombree, 1914.

Bucuria din Cernăuți.

A fost la Cernăuți o bucurie mare. Trupele austro-ungare au reintrat,—adevărat fără gloria unei biruinți—în Capitala Bucovinei. Și toată lumea li-a ieșit înaintea, cu osanale care nu sămănau de sigur cu cele ce se auziau în *vechiul* Ierusalim. Scăpați de o frică grozavă, care i-a chinuit săptămîni întregi, Iudeii chesaro-crăiești au primit pe liberatori ca pe niște noi Macabei.

Dacă ar fi numai atîta, nu făcea să se mai scrie aceste rînduri. Cine nu știe ciți parasiți încălzește puful vulturului habsburgic?

Dar bunii burghesi semiși din Cernăuți și din alte orașe au simțit nevoia unor jertfe nouă aduse lui Iohova pe lingă cele care *precedaseră* intrarea Muscalilor. Listele de proscritii au ieșit la iveală și s'au ridicat iarăși spînzurătorile, pentru Ruteni, dar și — pentru Romîni.

Fiecare a fost în rolul său: cine putea pretinde omenie de la unii și blîndeță dela alții? Pentru aceasta se cere și mai multă inteligență decît a unui funcționar austriac și a unui spion și denunțiant jidov.

Dar și noi putem lua notă, măcar de suferințele noastre. Și mine, ferească Dumnezeu, se pot întoarce Rușii sau mai știi?, pot veni și alții.

Am scris ca să pun în vedere și această ipotesă.

19 Octombrie, 1914.

Donația canonicului I. M. Moldovan.

S'a dăruit, dincolo, în zile ca acestea, un milion pentru cultura națională.

Donatorul nu e un bogătaș care ia o parte din averea lui moștenită pentru a o da sufletului nației sale și nu e un om mare din lumea aceasta.

E un călugăr, un canonic, un smerit slujitor al lui Dumnezeu în Blajul lui Inochentie Clain și Timoteiu Cipariu, care i-a fost îndrumător și model în viață. E părintele I. M. Moldovan.

Una din căsuțele din jurul pieței adăpostește de mai bine de jumătate de veac pe un om harnic și cumpătat care

nu știe de altă bucurie decât a cărților sale, de altă mulțămire decât a conștiinței, de altă familie, de alți prieteni decât neamul căruia astăzi îi face un dar de rege. A fost director, prepoșit, președinte al «Asociației»; e membru activ al Academiei. Nimic 'n'o spune în simplitatea de anahoret a vieții sale. În vechea-i reverență, pe scăuieșul de lemn, în marea tăcere a chiliei el răsfoiește filele cărților care-i vorbesc numai de Dumnezeu și de nație. Din când în când apare, la zilele mari ale Bisericii, și oricine poate fi sigur că se vor auzi atunci vorbe așa de răspicate, încît și zidurile care cu prind de două veacuri atîta oficialitate bisericească se vor cutremura. Apoi iarăși ușile chiliei se închid și Ioan Micu Moldovan vorbește cu cei mari ai neamului său.

Din această înfrînare a unei vieți întregi a ieșit milionul feciorului de țeran din Varfalău, și azi, foarte simplu, el îl dă nașci sale, pentru care l-a agonisit.

Și el nu s'ar supăra decât de un lucru: dacă l-ar tulbura cineva ca să-i mulțamească.

19 Octombrie, 1914.

«Ziua» și I. Slavici.

Din ce în ce mai cu desgust se pronunță numele aceluia care redactează organul oficios, în București, Capitala unei țeri libere, al Legației Austro-Ungare. E totuși un nume care va rămînea în istoria literaturii noastre, legat de pagini din cele mai frumoase care s'au scris cu privire la viața săteanului român de peste Carpați. Un nume care se va pomeni de cite ori va fi vorba de acea admirabilă luptă a tineretului ardelean care s'a dat în jurul marii «Tribune» de odinioară.

Și, azi, «Ziua», cu telegramele ei măsluite, cu insultele aduse sentimentului general, cu atacurile, piezișe întăiu, apoi din ce în ce mai îndrăznețe, aduse acelor membri din familia regală pe cari d. conte Czernin are motive să-i creadă neutilizabili...

Ți o chestie de trădare la mijloc? S'a prefăcut adecă, pe încetul luptătorul sincer și călduros de pe vremuri în salariatul unui Stat, căruia în adevăr i-a aparținut, dar pe care l-a părăsit tocmai pentru că el însemna pentru neamul său robie și întunerec? Așa e, dar, cu oarecare bună-voință, această tristă degradare își are ex-

plicația, cel puțin pentru oamenii cari nu cer nimănui martiragiul, de și sînt gata să-l admire la ori cine.

Omul acesta a venit aici și fiindcă a *fost atras*. O anume politică de la noi avea ramificațiile sale în Ardeal. Ea s'a servit de Ioan Slavici și ea a chemat, după înfringere, pe Ioan Slavici.

Era un om încă tînăr, foarte cult și de un mare talent. L-au făcut întâiu corector la colecția Hurmuzaki. N'avea pregătirea trebuitoare, și a suferit publicația ca și editorul. Apoi a fost așezat administrator la o școală de fete. N'avea pregătirea trebuitoare, și a suferit școala ca și directorul.

În altă țară s'ar fi hrănit nuvelistul din condeiul său muncitor, publicistul din lupta lui cinstită. La noi,—refugiul ultim îi era pe la redacții fără direcție, de unde l-au scos ca fiind prea bătrîn și anost față de gustul cel nou al publicului, pe la școli particulare care plătesc un profesor ca pe un rîndaș. Acasă, era o familie, o familie grea, foarte grea.

Și decît să-și tragă un glonte lăsîndu-și copiii muritori de foame omul a luat din mîna Contelui Czernin pînea lui Iuda. Poate că nu e bine să-l întrebăm ce gust are,—după ce a hrănit pe ceilalți,—pentru dînsul..

Este evident o vină în această tristă poveste. Cine judecă drept, va găsi poate că sînt mai mulți, foarte mulți vinovați...

19 Octombrie, 1914.

Întărirea guvernului.

Regele n'a primit demisia Ministeriului liberal.

Vor fi și speranțe înșelate, dar mărturisesc a nu găsi ce putea să le îndreptățască.

Ferdinand I-iu poate să nu continue în unele puncte politica lui Carol I iu, dar el nu o poate desaproba înaintea de a înceta rugăciunile asupra mormîntului abia acoperit.

Al doilea: Ministeriul Marghiloman, care umblă prin visurile unora, ar fi fost—se știe pentru ce—o jignire adusă sentimentului țerii, bun, rău, așa cum este. Iar Ministeriul național poate avea un sens numai pentru cine a uitat Ministeriul de coaliție din 1912-3; el înseamnă neputința de acțiune și eludarea de la responsabilități.

Dar mai e ceva. Partid liberal, partid conservator, partid con-

servator «democrat».. Dar e *aceiași* lume! Sînt aceleași sisteme, aceleași practice! Și de aceia d. I. Brătianu, care e cel mai încunjurat, poate dispune oricînd—în ciuda intrigilor subterane—de asentimentul public al celorlalți doi șefi cari intră în socoteală. Și, atunci, de ce să se mai încurce cu dumnealor în Ministerul național?

Nu—, așa cum este, e bine. În singurul sens în care se mai poate spune azi că e bine

19 Octombrie, 1914.

A vorbit și Burdăia...

Numai Mangra face. Dar Burdăia a vorbit. L-a cercetat un corespondent al «Universului», care vede în ilustrul bărbat un simplu „deputat“.

Burdăia i-a adus la cunoștință ziaristului că el, care de bună seamă va fi știut că se închid Romîni în temnița de la Caransebeș, a binevoit să-i ierte, ca unii ce au păcătuit numai cu gîndul.

În materie de politică internă, nici Burdăia nu dă autonomia Ardealului, de și el n'ar avea nimic de pierdut, căci doar stă în Banat. Dar odată ce fratele Tisza a zis că nu se poate...

Un lucru e sigur. Burdăia îl spune. „Devotamentul către patrie” va fi răsplătit.

Burdăia are însă și păreri despre noi. În curînd, «350 000 de Unguri neași» vor veni la noi „să elibereze Basarabia“.

Acum s'ar putea crede că Burdăia e obraznic. Dici vorbă însă de așa ceva. El e numai ceva mai „loaial” decît alții, cari plîngeau ieri totuși și pe regele Carol.

Că este însă un gazetar pușin inteligent,—e sigur. S'ar putea să fie chiar acela care a vorbit cu Burdăia. Și, înainte de toate, pentru că *a vorbit* cu Burdăia.

19 Octombrie, 1914.

«Războiul» D-lui Enver.

Enver-bei, al cărui nume putea să rămîie legat pentru totdeauna *numai* de ziua cea mare cînd Imperiul Otoman și-a cîștigat, prin îndrăznețul act a doi tineri ofițeri, libertatea și simțul unei demnități de mult pierdute, a avut noroc în viața sa, *prea mult* noroc.

Căci pentru un om repregătit, fără chibzuială și fără frîu, nu

poate fi mai periculos, mai dezastros lucru decât norocul de a ajunge, pe căi revoluționare, conducătorul unui Stat șubreț și de mult atins în izvoarele înseși ale vieții sale.

Să fii conducătorul Turciei în 1914, ce grea, ce strivitoare sarcină! Un mare vis în față: refacerea materială a Împărăției, o mare datorie în jur, refacerea morală a societății otomane. Un «erou» poate alege pe cea d'întăiu; un om cuminte se va consacra celei de-a doua.

Enver-bei pare a fi în adevăr un erou, fără a înțelege măcar ce poate fi un om cuminte. El a vrut înălțarea patriei sale de sigur, și pentru aceia și-a zis că umerii Germaniei nu sînt răi.

A luat banii Germanilor, armele Germanilor, soldații Germanilor. Ce avantagii!

Dar de odată el a văzut că a luat și *politica Germaniei*.

Și-a închipuit că o poate face *cînd* și *cît* vrea el? Dar iată că „Goeben“, uriașul vas german, trecut la Islam, întră, fără să fi întrebat pe toată lumea, în Marea Neagră, înneacă staționare și vase de transport rusești, bombardează Feodosia și amenință Odesa.

În bucuria lui Enver-bei se amestecă oare, azi, și ceva care ar putea să samene cu o aprehensiune? Crede el serios că opera eroului suit în spatele altuia poate fi continuată și dusă la biruință?

Dacă da, cel mai fericit om din Europa este d. Enver de la Constantinopol.

Căci iată ce se va întîmpla:

Ori Germania e învinsă, și atunci toată ceata neofiților musulmani ai Iudaismului, Talaafii, Giavizii, vor trebui să ceară un loc la vre-o bancă din Berlin, iar Constantinopolul va înceta de a mai fi gloriosul Sтамbul al Osmanilor.

Ori Germania va învinge, și atunci, stăpîină supt toate raporturile în această Turcie, monopolizată pentru exploatarea ei, va menține în funcțiuni pe agenții săi de astăzi cari au făcut bravura din Octombrie 1914.

Iar vre-un Turc bătrîn, foarte bătrîn, lingă zidurile Brusei lui Osman, privind trenurile Companiei germane care duc departe roada osteneților umile ale nepoților săi, muritori de foame, va gîndi, plîngînd în barba lui albă, că altfel de oameni, mai pușin «eroici» decât domnul Enver, ar fi putut pregăti străvechii sale rase o altă soartă!

† Alexandru Bogdan.

Ni l-au omorît și pe dînsul. Nu Rușii, ci ceilalți. Aceia cari l-au băgat în focul ucigător pentru o cauză care era tot una cu sclăvia lui și a neamului său.

Profesorul Alexandru Bogdan de la gimnasiul din Brașov, cumnatul meu Sandi, era unul dintre cei mai culți tineri din generația sa. Cu o nesfirșită răbdare, cu o stăruință de fier într'un corp subred, cu cele mai mari jertfe și înfrînări a izbutit el să-și capete la Berlin cunoștințele cele mai serioase și mai întinse în domeniul literaturii germane și a teoriilor literare. A publicat un mic studiu foarte îngrijit despre metrica românească, a făcut propuneri judicioase în materie de ortografie, a fost unul din cei mai harnici colaboratori ai foilor politice și literare din Ungaria.

Pușini profesori sînt cari să aibă nesfirșita iubire pe care el o avea pentru obiectul lui, pentru școlarii lui iubiți, pentru cultura românească. Impărțind toate vederile noastre, încălzindu-se la marea vatră a ideilor predicate de Eminescu, pentru care ca scriitor avea cultul cel mai înțelegător, el era un factor moral de căpetenie în desvoltarea tineretului ce-și caută lumina în Brașov.

Sfios și bun, totdeauna cu o lumină de înțelegere și prietenie în frumoșii lui ochi albaștri, trăind în altă lume decît a noastră, aducînd în glasul lui dulce și clar ca o duioasă solie de aiurea, el părea menit numai să iubească pe alții și să primească în schimb iubirea lor.

Cu dragoste s'a dus în războiu. Delicatul sublocotenent în rezervă se putea eschiva de la primejdie. N'a vrut. Nu că-i păsa de soarta acelei infame temnițe a Ungariei pe care și el era s'o stropească cu nevinovatul lui sînge, dar simția nevoia de a fi alături în cele din urmă și mai grele suferinți cu ai lui. I-a sfătuit, i-a mîngîiat, i-a îndemnat, i-a hrănit și i-a păzit în odihnă, uitînd cu totul de dînsul, cînd, innaintat pentru vitejie, călăria printre morți pe cîmpiile de luptă din Galiția. Apoi într'o zi, acum două săptămîni — așa de încet vin veștile de acolo! — un șrapnel l-a sfășiat. Noi nu i-am putut spune un cuvînt și nu i-am putut pune pe piept o floare.

Acum tu, Sandi, dormi acolo departe. Glasul tău de copil nu l-om mai auzi și nici lumina bună a ochilor tăi nu ne va alina în

năcazuri. Sărace erou fără de răsplată al unei cauze străine și odioase....

Viitorul nu-l putem ști. Poate că nicio dată visurile noastre nu se vor îndeplini. Poate că mai târziu numai. Poate că mine... Dar, dacă va fi ziua aceea, și în Brașovul tău, liberat în sfârșit, vom intra între steaguri și flori, te voi vedea pe tine colo sus, înaintea bătrinei case părintești unde nu te-ai mai întors, și voi auzi glasul tău spunând liniștit și vesel: vezi tu, pentru *asia* am murit și eu!

26 Octombrie, 1914.

Neutrii.

A fi neutru e a fi laș, o spun oameni interesați din afară și unii oameni din lăuntru, cari până acuma tocmai prin curajul lor nu erau vestiți.

A fi neutru înseamnă a-ți părăsi drepturile, a-ți pierde prilejurile cele mai potrivite, a te elimina singur din rîndurile națiunilor vrednice de a trăi, adaugă alții, cari duc teoria până la capăt.

Fără să fiu dintre aceia cari cred că din neutralitatea perpetuă se pot hrăni aspirațiile unui popor, să-mi fie îngăduit a nu împărtăși nici eu părerea doritorilor de aliați din afară și a doritorilor, -încă mai aprinși, de «Ministerii naționale».

Și, în loc de argumente — care sînt, cu oarecare dibăcie, așa de elastice, — să examinăm înseși situațiile acelor cari sînt neutri în Europa frămîntată de cea mai grozavă vijelie războinică pe care a cunoscut-o vre-odată.

Este întâiu grupul neutrilor care nu vor nimic decît să rămîie cum sînt, fie că se mai amestecă ori ba temeri, antipatii, prietenii.

E Norvegia, care e mulțămită cu independența ei pașnic cîștigată. E Olanda, care nu iubește Belgia, smulsă de supt dinastia de Orange în 1830 și căreia poate unele adause flamande, din grația lui Wilhelm al II-lea, nu i-ar dispăcea prea mult. E Elveția, care plînge doar pe amatorii de suiri pe munți în folosul otelierilor săi din văi. E Spania, căreia nu i se poate oferi nimic și care, ea însăși are așa de puțin de dat. E Portugalia, căreia un războiu alături de Anglia poate să-i folosească doar prin întărirea Republicei șubrede de astăzi.

Dar sînt și alții. Neutrii cari *vor ceva*. E Suedia, în care toată lumea, Regele, Sven Hedîn, armata, poporul, după ce au trăit supt

amenințările Rusiei, ar voi Finlanda, pierdută numai în 1812. E Italia, pentru care dominația Adriaticei e o chestie de viață și mîntuirea «iredenților» din Trieste, Istria, Trentino, Tirol o chestie de onoare. E—ca să lăsăm la o parte Palestina jună-turcă Bulgaria, care se istovește de dorul Macedoniei.

Sîntem în sfîrșit noi, pe cari praveliștile spînzurătorilor dela Cernăuți ne sîrîng de gît și listele morților din Galiția, de multe ori așa de aproape de noi, ne fac să vărsăm lacrimi calde.

Și, între atîția neutri din această categorie, mișcarea cea d'întăiu nu se hotărăște s'o facă nimeni.

De ce?

Pentru că *grija de căpeten'e privește totuși Statul liber*, din care se poate reface oricînd puterea cuceritoare, dar *fără* care totul recade în haos. Și o înlîngare măcar a acestui Stat înseamnă o amîinare indefinită a îndeplinirii idealului

A găsi formula care să deschidă drumul spre viitor fără pri-mejduirea prezentului, aceasta e problema, căci un salt în viid pentru a recădea cu picioarele zdrobite cine l-ar cuteza? Și totuși saltul trebuie să-l facem, dar cu oarecare siguranță a puterilor noastre și a locului unde vom ajunge.

E o teribilă problemă, și toți la un loc n'avem prea multă minte ca s'o resolvăm. Și, din cîtă o avem, e păcat să pierdem prin suspiciuni și discordii civile.

26 Octobre, 1914

Condamnarea lui Prințip.

Copilul care a dat foc Europei, liceanul Prințip, nu va muri.

Va sta douăzeci de ani la închisoare, va posti o zi pe lună, și în fiecare an la 28 Iunie se va gîndi în celulă neagră la îndoita crimă săvîrșită împotriva a doi oameni care n'aveau alt păcat decît că întrupau în ei o teribilă fatalitate.

Va îmbătrîni la închisoare Prințip. Pe încetul părul îi va fi alb și se vor încreși minile lui sîngerate. Va avea atîtea muștrări de cuget! Va vedea în întunerecul celulei un om bun și nobil căzînd de gloanțele lui și o mamă gîndindu-se în clipa uciderii de dînsul la copiii ei orfani. Și Prințip va plînge, și pe obrazul lui se vor săpa adînci urme de lacrimi.

Va afla mai fărziu și cît sînge a curs pe urma lui. sîngele

omenirii întregi aproape, ducînd cu dînsul gînduri p  care le-au avut numai mor ii  i sim iri de care numai ei s'au  mp rt sit. I se va părea că se înneacă într'însul  i va urla de spaimă în pustietatea lui strașnică.

Dar douăzeci de ani sînt vreme multă. Ce nu se poate p trece în ei! Dreptatea merge, pe vremea noastră, mai iute decit atita.

 i, c nd, după încheierea lor, bătrînului care în 'copilăria lui a fost asasin, va ieși iarăşi în lume, el o va găsi altfel. Nu va mai fi nevoie de uciga i ca dînsul, fiindcă nu vor mai fi apăsători.  i cea d' nt iu rază de soare care-i va atinge fruntea  ncr ţit  va fi un semn că la ispăşirea oamenilor s'a adaus, pentru acela care a mers pe calea Iadului întru îndeplinirea ursitelor cere ti, s'a adaus iertarea lui Dumnezeu!

26 Octombree, 1914

Italia la Valona.

 n sfir it,  n eleg nd marea ei misiune în locurile care poartă încă urmele monumentale strălucite ale domina iei vene iene  i rui-nele castelelor angevine, Italia apare în Balcani, unde Austro-Ungaria- i apără cum poate contra Sirbilor domina ia asupra Bosniei  i Hertegovinei.

  sta ie de ajutor pentru Albanesii muritori de foame s'a a ezat la Valona,  i această sta ie are, fără îndoială, pe uscat  i pe Mare garan ia militară trebuitoare pentru a putea func iona.

Era  i necesar în momentul c nd trupele grece ti vin în Epir să puie capăt unei anarhii ai cării autori se cunosc, de sigur, foarte bine la Atena.

Noi salutăm cu bucurie această apari ie a trupelor italiene pe malul balcanic al Adriaticei. O a eptam de mult. Ea corespunde unei întregi tradiții  i pregăteşte un viitor, la care noi vom colabora cu bucurie.

26 Octombree, 1914

Se caută un alt nume...

C nd am vorbit de mi elia de la Louvain, am striga  cu toată puterea de indignare a unui om civilizat: Attila:

De atunci s'au mai întimplat însă  i alte lucruri.

Iată numai cel mai recent :

Amiralul Austriac de la Pola, în perfectă înțelegere cu fostul «Voevod» bucovinean Hohenlohe, care amenință cu spînzurarea Italianilor „suspecți“ din Trieste la cea d'întăiu mișcare a Italiei, promite în acest cas, bombardarea, totala distrugere a Veneției, ca și cum s'ar vorbi de un sat din Prusia Orientală sau de un cuib de Evrei din Galiția. Iar celor cari-i făceau oare care modeste observații li răspundea că acestea nu sînt lucruri care-l privesc pe dînsul...

Stau și adun numele cele mai blăstămate din trecutul omenirii. Găsesc piramide de capete, oameni tăiași cu fierăstrăul, dumbrăvi de nevinovați trași în țapă, măceluri și ruguri. Dar în toate este ceva la capăt: un interes real, o idee puternică.

Dar și una și alta — căci nu putem primi ca atare nevoia unei dinastii în decădere de a se împărtăși de strălucire și glorie — lipsesc total la acei cari vreau să dea jos ca niște cărămidă putredă cupola Sfintului Marcu și turnul de la San Giörgio Maggiore.

Se caută un nume, îl caut cu sete și ură! Și n'am măcar mîngîierea de a găsi pe barbarul care să poată corespunde acestor infamii!

26 Octombrie, 1914

Haos...

Impresia pe care o produc unui liniștit observator—și liniștea se poate împăca foarte bine și cu cea mai mare iubire și cu durerea de inimă cea mai tăietoare—toate aceste zbuciumări ale opiniei publice românești: patriotism de Cașpa, adunări la statuia lui Mihai Viteazul, declarații și proclamații, defilări și asalturi, de o parte, iar, de alta, machiavelism de carton, ifosuri bismarkiane, muțenii solemne, broșuri misterioase, este a unui complex și lamentabil haos.

De așa ceva n'am auzit la Berlin în momentul cînd se punea problema întregului viitor german.

De așa ceva nu s'a pomenit la Londra cînd s'a început lupta pentru dominarea mărilor.

Nici la Paris, unde anume agitații anarhiste au ținut o singură noapte.

Ba nici la Petersburg, unde cel mai aprins nihilist nu mai are astăzi o bombă pentru Țarul Nicolae.

Se va zice: acolo e războiul și la noi e numai pregătire.

Dar oare pregătirea, meticuloasă, punctuală, precisă a aceluia lucru *de la care nu ne mai putem întoarce îndărăt*, care e războiul, se poate face în această frământare de pandemoniu?

Nu, de sigur că nu.

Să ne închidem puțin în conștiința noastră,—*toți*. Să ne gândim o clipă și pe urmă, cred că din o sută cari strigă azi nu va fi unul care să creadă că e necesar a vorbi.

2 Novembre, 1914.

Războiul Islamului.

Anume foi germane, avînd redactori de sigur foarte competenți, notează că războiul ruso-turc va fi un războiu sacru, lupta supremă a Islamului, că de partea semilunei pusă în vîrfurile coifului prusian al lui Lohengrin vor fi toți mohammedanii, de la Afganii, cari au și pornit în contra Angliei, pără la Hinduși, Fellahi și Berberi.

Să fie iertat și unui om care a scris istoria Imperiului otoman să-și dea părerea.

1. Califatul a fost luat de Sultani cu sabia supt Selim al II-lea, acum 400 de ani.

2. El privește numai pe Suniți, iar Șiiții perși, sectarii lui Ali, l-au urît de moarte și nu l-au recunoscut niciodată.

3. Șeriful marocan, urmaș al Maglabiților separatiști, nu s'a închinat niciodată Sultanului ca unui șef religios.

4. Marele-Mongol din secolul al XVIII-lea nu socotea pe Otoman decît ca pe un puternic șef din Apus.

5. Turcomanii din Asia centrală văd de la Timurlenc încoace în Turci niște răi și falsi Musulmani supuși modelor creștinătății.

6. Acum o sută de ani, pe aceeași temă a corupției constantinopolitane, a îndeferenței religioase — și nu erau pe atunci Junii-Turci fără Dumnezeu, cari au gonit pe hogi din lagăre la 1912!— s'au răscolat Vahabiții arabi, cari au luptat cu disperare, și se poate zice că azi în fiecare Arab zace o conștiință puritană vahabită.

«Califul» e o lozincă a lui Abdul-Hamid, — un ingenios poli-

tician Cu acest spectru al panislamismului credea el să sperie Puterile europene cu supuși musulmani.

În timpurile vechi, și războiul sacru rămânea o vorbă goală, dar acum, cînd ideea e întrupată în bunul bătrîn Mohammed al V-lea!...

Spre știință.

2 Novembre, 1914

O înfrîngere a imperialismului în Extremul Orient.

Cingtao a fost luat de Japonezi. Asupra marelui oraș german de pe coasta Chinei, creat nou-nouț, cu cheiuri, cu palate, cu largi bulevarde și pieți vaste, flutură acum steagul «dracilor galbeni».

Să plîngem noi, Europeanii, pe cari, acum cîți-va ani, Împăratul Wilhelm, care nu vedea încă alți dușmani, ne înștiința că vom avea să apărăm cîndva, împreună, „cele mai sfinte bunuri ale noastre“ ?

Nu prea.

Fiecare rasă își are lăsat locul pe lume; acel pămînt a produs-o și ea se potrivește pentru acel pămînt. Și diplomații, cei mai orbi dintre oameni, cum sînt și cei mai răi, vor înțelege cîndva acest lucru.

Și atunci ce caută, numai pentru a face bani din neîdibăcia și nepregătirea altora, prin acele depărtate locuri unde numai soarele și stelele sînt ca la noi, matelotul din Pomerania, Bursch-ul din Berlin și negustorul iudeo-german? Ce caută decît imperialismul, care duce la catastrofa de azi din Cingtao ?

Nu, să rămînem fiecare la locurile noastre, îndeplinindu-ni cît mai bine misiunea naturală pentru care sîntem creați. Și atunci împotriva agerului și chibzuitul Japonez dînd lecții de civilizație tehnică modernă milioanei fără număr ale răbdătorilor și înceșilor Chinesi nu vom avea să apărăm „cele mai sfinte bunuri“ — ale cuceririi și exploatării noastre.

2 Novembre, 1914.

Concesii pentru Romîni de dincolo ?

Cu neapăratele reserve, afirmînd necesitatea „unității Statului maghiar“ și anunțînd numai concesii, contele Tisza se adresează

nu șefilor politici mireni—pe cari arată a [nu-i cunoaște—ci *unuia*—de ce unuia numai?—din șefii ierarhiei bisericești a Romînilor din Ungaria pentru a declara că:

- a) Recunoaște dreptul școlii primare de limbă românească;
- b) Recunoaște dreptul limbii românești în administrație;
- c) Recunoaște dreptul tricolorului romîn, dar *altfel* decît al României;
- d) Recunoaște nedreptatea legii electorale.

- Acestea le numește d-sa „concesii”. Noi le numim altfel: „cuceriri”.

Zeci de mii de oameni și-au vărsat sîngele pentru ele, fie și contra Rușilor, și, dacă e o concesie, ea vine numai de la Dumnezeu dreptății.

Pentru cît am jertfit ca neam, avem.

Dar cei cari au jertfit sînt pînă acum numai cei de dincolo.

Vom jertfi noi,—concesiile Dumnezeului dreptății se vor face și mai mari, în dreaptă proporție cu dînsule.

Și ne-ar putea împiedeca oare d. conte Tisza de a adăugi și noi aceste jertfe fără să ni pese de orice „unitate” străină de unitatea, fundamentală, a neamului nostru?

2 Novembre, 1914

Pentru d. I. Slavici.

Mi se comunică un nr. din «Ziua» prin care d. I. Slavici se apără, într'un ton de paracliser pocăit, din care nu lipsesc însă epitețe pentru adversar ca „pripit”, „ușuratec”, fără „disciplină intelectuală”, etc.

Nu mă îndoiesc că d. I. Slavici n'a scos „Ziua” pripit, ci după o cugetare foarte matură. Și cu calitățile și defectele sale sufletești n'am nici în clin nici în mîneacă, — neavînd obișnuința pamfletului ipocrit, în care d-sa se pricepe de minune, dar avînd și eu o «disciplină»: cea—morală.

Eu spun lucrurile cum le cred, cu asprime pentru ele cînd sînt răufăcătoare, iar față de oameni cu o milă de care carapacea d-lui Slavici se dovedește insensibilă,—și nu eu o voi suptia.

Vorba e că un om retras din publicistică pentru că ideile sale erau într'un contrast prea revoltător cu acelea ce stăpînesc un pöpor întreg, mai puțin amicul său, Mangra, se răpède—vă rog.

nu e «pripă», și încă mai puțin „ușurătate“, ci „disciplină intelectuală“!—ca să scoată o foaie cînd noi n'avem nevoie de dînsa, dar anume Legații o aveau în cel mai înalt grad.

Un om sărac scoate o foaie scumpă, care nu se vinde.

El figurează între dđ. Reitz și Sergies, cari, după cît știu, n'au misiunea de a apăra pe Romîni de primejdia slavă.

Ungurii recunosc „Ziua“ drept organul Legației austro-ungare.

La școlile ungurești, ca aceia din Giurgiu, ea se împarte de profesoare școlarilor.

De și đ. Slavici pretinde că scrie și lucruri neplăcute pentru Unguri, «Ziua» sa e singura foaie care trece munții cu voia, bucuroasă, a vecinilor noștri.

Dacă aș ceti mai des «Ziua» — chestie de rezistență față de lucruri desgustătoare, — i-aș aduce și mai multe dovezi acestui om care se face a nu înțelege și a nu ști.

Încheiu.

Îi place đ-lui Slavici de cei 580 de lei de la școala evanghelică? Să-i consume sănătos! Are atîta ură pe Slavi, încît îndură pe Unguri? Treaba đ-sale! Dar să pornească un războiu fără sens împotriva unui popor întreg și pe sama unor oameni pe cari totul îi face supuși bănuielii, aceasta n'o face, đ-le Siavici, decît un om fără conștiință.

Acestea nu sînt calificative, ci constatări. Cu ele pe frunte te vei coborî și în mormînt.

Iar eu, care n'am dus «pripa» așa de departe încît să dau Academiei volume întregi de Hurmuzaki care sînt, din nepriceperea crasă a editorului, un veșnic discredit pentru dînsa, nici ușurătatea pănă a primii situații administrative ale căror socoteli aș ști să le port așa de prost încît să pot fi izgonit supt bănuială de incorectitudine, eu îmi zic de pe acum, încheind o discuție, dureroasă față de ceia ce ai fost și plină de scîrbă față de ceia ce ești politiceste, prin cuvintele creștinești: «Dumnezeu să te ierte, domnule Slavici! Pentru lucrurile frumoase care le-ai scris, pentru lucrurile bune care le-ai făcut, Dumnezeu să te ierte!»

2 Novembre, 1914.

Ce este «Ziua» d-lui Slavici.

Întîmplarea face să putem da încă un număr de lămuriri pri-vitoare la „Ziua“ d-lui I. Slavici.

Întăiu: *cine sînt colaboratorii?*

Iată cîteva mostre:

Din Viena, la 16 Octobre, d. Max Wassermann „de profe-siune ziarist“, care „ca soldat austriac a luat parte la marile lupte din Galiția și pe teritoriul rusesc, unde a fost rănit și se află în concediu medical la Viena“, regretînd că „marea presă din Romă-nia se alimentează din izvoare care în timpul de față numai obiec-tive nu pot fi“, se oferă a trimete «impresiunile sale proprii din războiu» și articole interesante, în care se va oglîndi «adevărata stare de lucruri», ca unul ce are „cunoașterea perfectă a Statelor beligerante“ și deci „e sigur d'innainte de succes“.

Din Șimlăul Silvaniei, d. Ioan P. Lazăr, directorul «Gazetei Învăță-torilor“, e gata a „colabora bucuros fără a pofți ceva rebonificare“.

Solomon Aberbuch, din Burdujeni, colaborează de mult, dar se plînge că nu-i vin bani, rugîndu-se «să nu lăsați să devie la acest cas» sau «să devie la acest lucru».

Iar al patrulea, Filip Alter (13 Septembrie, 107 bis, București), dorînd a fi și el colaborator, cu Wassermann și Aberbuch, se adre-sează d-lui conte Czernin, care trimete, prin d. secretar Csáky, răs-punsul «că nu este în stare a-i procura un loc la redacția ziarului «Ziua», neavînd nici o legătură cu el», așa încît „urmează ca d-voastră să vă adresați *direct* numitului ziar“. Alter o face și aceasta, ce-rîndu-și scrisoarea îndărăt.

Iată deci cine aleargă să îndrepte politica externă a Romă-niei pe calea cea dreaptă:

Wassermann—, Aberbuch— Filip Alter, plus bietul domn Ion P. Lazăr de la Șimlăul Silvaniei, pe lîngă bătrînul Slavici, care nu e «pripit», «ușuratec» și mai ales fără «disciplina intelectuală» a intereselor sale materiale...

2 Novembre, 1914.

Războiul Sfînt.

Blajinul Pađișah a iscălit deci actul solemn care proclamă războiul sfînt al Islamului.

Se afirmă în acest act, în despreșul întregii istorii, că Franța

și Anglia, fără care azi Mohammed al V-lea n'ar fi mai mult decît un rajah indian avînd lîngă el un resident rus, stăpîn pe toate acțiunile sale, „n'au încetat niciodată de a nutri gînduri ascunse împotriva ilustrului nostru Califat“ și că ele ‘au pus la cale toate nerozirile noastre».

Sprijinîndu-se pe oareșcare biruințe de Curzi, se face apel la vitejia ostașilor ce sînt chemați a libera «300 de milioane de Mohammedani nevinovați și oprimați».

300 de milioane în capăt?

O întrebare numai pentru domnii atei prigonitori de hogi și desertori de moschei, cari dau generalului Leman von Sanders și ofițerilor de pe «Goeben» și «Breslau» și această armă scoasă din vechiul Museu al Imperiului:

Musulmanii ocupați și anexați de Austro-Ungaria în Bosnia și Herțegovina întră ori ba în această cifră?

Musulmanii din Dobrogea României neutre, cei din Tracia cucerită de Bulgari, cei din părțile supuse Greciei, tot neutră, cei din Albania protejată și de Austria amică, cei din Tripolitania stăpînită de Italia, cu care, după cît știm, s'a încheiat un tratat cinstit, la Ouchy, fac parte din acest total?

Musulmanii pe cari-i stăpînesc ca niște proprietari de robi inginerii de la căile ferate ale Turciei asiatice sînt poate înțeleși și ei în acest apel?

Îar, cît privește succesul războiului sfînt, acei cari l-au declarat să întoarcă foile istoriei otomane până la anul 1769, ca să vadă ce s'a întîmplat cu alt războiu sfînt pe o vreme cînd la sublima Poartă erau încă pioși fideli ai Profetului!

9 Novembre, 1914

„Innaintea, cînilor, să vă pustiți cu totul...”

De unde acest strigăt de sălbatec? De pe cîmpurile de luptă unde ofițerii maghiari mină biata gloată valahă, «cîinii» cu dorința ca niciunul din ei să nu se întoarcă acasă.

Și „cîinii” se duc Puțini din ei nu se vor fi pustiit, și nu din dorința lor de a supăra prin aceasta pe bunii lor conducători.

Dar „cîinii” aceștia au copii. Și ei se vor face mari. Și atunci..

Atunci să-i ia mama lor văduvă și să-i ducă innaintea celui d'întăiu ofițer ungur și, arătîndu-l cu degetul sărui spui:

Vezi tu, pentru hațirul unuia ca ăsta s a pustiit tată-tău ca un cine.

Și puiul de cine își va face datoria-- cinește.

Și știe Dumnezeu că va veni ceasul acela!

9 Novembre, 1914

Retragerea Sîrbilor.

Sîrbii se retrag spre Valievo, după Valievo. Sincer și simplu, o spun. Ca pe strămoșul nostru Ștefan-cel-Mare, i-a «stropsit» numărul.

După alte trei războaie, după trei luni de ușură în acesta de-al patrulea, era de așteptat. Vitejii vitejilor lasă încă o bucată de țară în mâna năvălitorilor și-și caută alte șanțuri și culmi de apărare.

Ce bucuros li-am veni în ajutor, lor și nouă! Căci, odată zdorbiți ei, va mai fi un cerc de dușmani și în acea parte de Dunăre care, la ceasul său, va putea lovi în noi.

Dar fatalitatea face să nu li putem da astăzi decât sufletele noastre. O, dacă ne-am fi înțeles la timp.. Dacă ei ar fi zăbovit puțin și dacă noi ne-am fi grăbit mai mult.. Dacă ar fi fost o chestie între noi, uniți, și dușmanii comuni.. Dacă războiul european n'ar dovedi că pot rămînea în picioare până la capăt numai cei foarte tari..

Ostași dela Valievo, țerani eroici, fie Norocul în calea voastră! Aibă parte țara și neamul nostru de secerișul ostanelilor voastre de viteji!

Azi putem spune alit. Mine poate vom putea face mai mult!

9 Novembre, 1914.

† Avram Sădeanu.

Încă unul din frunțașii cu minte ai Romînilor din Ungaria, cade victimă a războiului atroce pentru toți și, pentru dinșii, și stupid.

Avram Sădeanu, profesor la Seminarul din Arad, a murit în Galiția.

Cetitorii lucrărilor de istorie ce apar „dincolo“ cunosc studiile lui serioase și cinstele despre învățămîntul românesc în aceste părți și mai ales acea cărtică despre Gheorghe Lazăr, marele dascăl ardelean, ale cărui începuturi s'au deslusit atunci pentru întâia oară.

Cu am avut plăcerea să număr între ascultătorii cursurilor de vară pe acest om blînd, modest, plin de zel pentru cunoașterea trecutului național și urmărind înalte și mîndre visuri în viitor.

Firul lor s'a rupt astăzi. Visătorul doarme în țărîna pămîntului străin.

Dar figura lui prietenoasă nu va dispărea din amintirea noastră. Ea se va așeza între ale acelor cari au murit fără să trebuiască a muri, și din umbra tot mai deasă a vremii va veni și zîmbetul lui, de îndemn pentru munca desfășurată fără dînsul și de părere de rău pentru plecarea lui dintre noi.

9 Novembre, 1914.

Tisza se desvelește...

«Concesii pentru Romîni», acesta a fost cel din urmă strigăt al Budapestei «amice». Dați benziră, dați grîu, dați, vă rog, și oareșice ajutor militar. Ni se datoresc toate. Doar am făcut „concesii pentru Romîni“.

Numai cît avem obiceiul de a ne uita mai de aproape la lucruri. «Tot păfitu-i priceput», știe bine Romînul, iar Italianul a băgat de seamă că „tot cotoiul opărit se teme și de apă rece“.

Și ne-am uitat de aproape.

Am văzut întăiu că data concesiei e mai veche, tocmai din Septembrie. Și Ungurii nu sînt oameni cari să ascundă ce au făcut, atunci cînd strigă de'nainte ceia ce ar fi avînd intenția să facă și — nu fac.

Al doilea, am constatat că e vorba de indicații neprecisate, care se pot întoarce în așa fel, încît să nu mai însemne nimic decît un nume gol și o baljocură.

Steagul să nu samene cu al României, școala să fie și românească, administrația să fie seamă de dorințele Romînilor, legea electorală să se modifice așa încît Romîni să fie mai bine reprezentați.

Dar diplomația maghiară întrece pe oricare alta în dibăcia ei..

Iată o foaie care precizează ea : acte publice în românește nu se vor redacta, limba românească va avea doar o oară, două mai mult în program. Ne închipuim ce va fi cu legea electorală.

Iar opoziția țipă turbată. Mîna d-lui conte a fost prea largă cu Romîni..

Și, în sfârșit, articolul recent din «Az Est», pe care-l vom reproduce și aici, dă nota unei mentalități așa de înspăimântătoare, încît te oprești. Pare că l-ar fi scris un agent rusesc desperat ca să-și merite pînea.

Lumea se cutremură de Ungur. El e «domnul tuturor». Rusia se clatină la loviturile lui. Un gest, și Serbia se dărimă. Honveziul au scăpat Germania îngrozită.

Și, totuși, scrie ridiculul «patriot», Maghiarul cu „sufletul de zeu“ are vremea să împrăștie și daruri. L'a văzut pe pîrlitul de Ion Valahul cu „pușca maghiară“ pe umăr, l-a înțeles că ajută cît poate, năvingul de el, cauza maghiară, și iată că din nobilele inimi de magnat cu unghii de Shylock cade o fărîmă și pentru calicul acela. „Bade Ioane, iea-o; e de la noi.“

Si, dacă e vorba pe asta, apoi cîinii și porcii Ț-țale, Ț-le conte, s'o culeagă. Iar Românii vor aștepta libertatea pe care, până la capăt, ei și-or agonisi-o!

9 Novembre, 1914.

Totuși mai rămîne ceva...

Ne-am temut un moment, ne temem și acuma, că virtuțel de ură în care se sbat națiunile înnebunite, crimele rafinate care se fac de unii împotriva altora, inutil, cu mijloace de distrugere diabolice, vor înlătura ultima rămășiță de omenie din sufletul devastat al umanității.

Ei bine, se pare că totuși nu!

Pe lângă generalii cari declară, în Germania, că țin așa de mult la victorie, încît ar smulge-o călcînd pe ruinele civilizațiilor nimicite, se găsesc, chiar acolo, și de aceia cari încep a recunoaște că totuși Francesul e un viteaz, Englesul un cavaler și Rusul — un om.

Patru luni de zile vasul «Emden» a trecut pe mări depărtate ca o nălucă răufăcătoare. Pe urma lui rămîneau în porturi asiatice case sfărîmate și depozite în flacări. Sute de milioane au perit prin aceste lovituri fără greș.

În sfârșit l-au prins. Lemnul temutului călător fantastic a ars la rîndul lui. Iar cîți dintre apărători n'au perit în foc ori în apă sînt astăzi prizonieri. Între ei, e și un prinț, nepotul Regelui nostru, dar e, mai ales, căpitanul von Müller.

Englesii simt o *mare bucurie* pentru aceasta. Oare fiindcă au de gând să-l lege de șeaua cailor unor intrări victorioase și să-l dea spectacol mulțimii, cum au făcut Germanii la Bruxelles cu ofițeri belgieni prinși?

Nu, ci ca să se închine toți eroismului său desprețuitor de moarte. Ca să-i arăte de ce „entusiasm“ e capabilă Metropola lumii britanice pentru un astfel de om.

O spune toată presa englesă. Nu, oricît de oribile ar fi lucrurile care se petrec zilnic, în sufletul omenirii totuși mai rămîne ceva..

9 Novembre, 1914.

O greșală de tact.

După o întrunire publică în care s'au putut auzi și cuvinte frumoase consacrate sincer unei cauze nobile, manifestanții, cari n'au fost îndemnați, dar nici oprțiți, s'au dus să huiđuiască, să sfarme și—să aclame.

N'am aprobat niciodată 'politica 'geamurilor sparte. Știu însă că în vremuri tulburi își are și ea ceasul ei. Așa e și !la alte popoare și, comparați cu Germanii din Iulie trecut, putem fi priviți ca poporul cel mai blînd.

Nu voiu discuta huiđuielile de la Clubul liberal. Anumite stîngăcii au făcut pe mulți, pe foarte mulți să vadă în actualul Guvern un dușman al unei «întregiri», de care credem că nu e mai pușin đornic decît alții, de și unele șovăiri puteau fi, de sigur, mai pușin accentuate.

La «Minerva» s'a dat un asalt. Circulă cu persistență zvonul că acel domn Hennenvogel despre care fără îndoială că se vorbește prea mult, ar fi ajuns stăpîn în casa de odinioară a tinerei literaturii românești. Unii redactori pleacă supărați, făcînd destăinuiri dăunătoare bunei reputații naționale a societății. Am văzut și calendarul „Minervei“, și mi-a părut foarte rău că am găsit și în cronica anului declarații «amicale» de bărbați de Stat maghiari, pe lîngă sfaturile rîcedde, de veche morală afumată, ale d-lui Slavici și „argumentațiile“ bietului domn Bărbulescu de la Iași, membru corespondent al Academiei din Belgrad și purtător al unei decorații sîrbești mult dorite. In asemenea condiții trebuie să-ți pui obloane la toate fereștile.

Dar s'a mers și la Legația rusească. S'a aclamat acolo, și, amabil, d. Poklewski-Koziel, care, se vede, uitase cu totul de neutralitatea noastră, ar fi răspuns.

Dacă se găsește un ministru rusesc amabil, nu ne putem plînge. Credem însă că demonstrația de la d-sa putea să lipsească.

În adevăr, în cite schimbări politice le-ar impune timpul, simțim încă oarecare greutate din partea acestei nouă prietenii asupra căreia, chiar usînd de dînsa, nu trebuie să ni facem iluzii exagerate.

O, dacă am fi azi în fruntea unei confederații balcanice! Cu cîtă grabă, cu cîtă siguranță am fi alergat în ajutorul Sîrbilor, știind că și Bulgarii, împăcați pe basa dreptății statornice a futurora, vor sta alături în lupta noastră comună, în loc să ne aștepte la vre-o strimtoare, cum poate și alții i-au așteptat cîndva pe dînșii! Dar în Balcani zace ura neadormită. Și, deci, pentru Ardeal se luptă lîngă Rusia.

Dacă va trebui, fie! Cu precauțiune, cu măsură, cu toată încordarea minții, dar fără nimic din amestecul inimii. *O, fără nimic din amestecul inimii!*

Și de acela incidentul de la Poklewski-Koziel a fost un pas greșit din partea noastră.

16 Novembre, 1914.

Intrunirea din Suceava.

Guvernul Bucovinei a chemat pe țerani, prin mijlocirea unui număr de primari și deputați dietali, ca să li dea certificat de bună purtare și să-i voteze moțiunea de încredere înaintea Regelui Ferdinand al României.

Li se spunea: Trenul va fi liber — și nu din punga convocatorilor — și, se înțelege, se va mîncă, se va bea pe gratis la praznicul Impăratului.

Cine nu va răspunde la invitație, va fi adus de jandarmi.

Aceștia vor scusa pentru absență numai oamenii cari vor fi spînzurați ori împușcați de dînșii, conform cu ordinul din 13 Septembrie al comandamentului general și al contelei Meran — ori pe morții de pe cîmpiile Galiției.

Moțiunea va fi adusă de-a gata, conșipisti guberniali fiind mai experți în asemenea produse.

Efectul a fost, firește, imens. Toată Bucovina țerănească s'a

desfundat ca să vie la Suceava. Nicio îndoială n'a domnit asupra sincerității rezoluțiilor. Iar noi știm un lucru. În Bucovina n'avem ce căuta. Nu ne vor—țeranii romini de acolo

O, zeu al ironiei!

16 Novembre, 1914.

Casul de la Turnu-Roșu.

Ziarele n'au ținut seamă în de ajuns de atentatul încercat înainte de Turnu-Roșu, pe teritoriul nostru, de poliția ungurească de graniță împotriva d-lui Vasile Stoica, un ziarist de „dincolo”, refugiat în România.

El a fost declarat arestat în vagonul unguresc în care se suise, și încuiat acolo. Cel amenințat astfel cu cea mai grea pedeapsă pentru refugiarea sa la noi s'a apărat cu brațul, amenințând și cu revolverul A intervenit șeful gării noastre de hotar și doi grăniceri, și d. Stoica a fost liberat.

O anchetă va trebui să se facă, și nu ne îndoim că Guvernul va ști să ceară toată satisfacția ce ni se datorește. Acel funcționar unguresc nu mai poate rămânea în contact cu funcționarii noștri.

Dar faptul însuși, petrecut azi, când vecinii au afită nevoie de noi, arată la ce ne putem aștepta de la dinșii mine.

Nu numai că se îndărătnicesc a ținea în robie pe conașionalii noștri, dar Ungurii n'au acordat niciodată, în materie de demnitate, *paritatea Statului român*, întemeiat, fără voia lor, contra silinților lor, dincoace de Carpați

Tot „Valahi” sîntem și noi, cești din Regat, și contra „Valahului” ce nu se poate încerca!

Cînd interese sînt, nu zic, se poate ajunge totdeauna la o înțelegere; dar cînd un Stat neagă viața morală a celuilalt, nu se poate închide niciodată prăpastia.

Și cazul de la Turnu-Roșu o dovedește din nou.

16 Novembre, 1914.

Moțiunea pentru Serbia.

„Luînd parte la ședința Institutului de studii sud-ost europene, aplaudăm ideea de a se găsi un mijloc care să unească statornic popoarele balcanice într'o legătură care să li poată îngădui a rezista oricărei încercări de infiltrare în aceste regiuni a marilor Pu-

teri vecine, care urmăresc distrugerea lor pe rînd. Arătînd nobilului popor sîrb toată admirația cea mai mișcată pentru îndelungata luptă eroică în care numai strivirea prin număr a putut să-i forțeze retragerea și, dorînd din toată inima ca steagul sîrbesc să se ridice din nou, umbrînd pe toți membrii națiunii, pe zidurile Belgradului, rugăm pe conducătorii Statelor Balcanice să se gîndească în acest moment hotărîtor la tot ceia ce unește în trecut națiunile lor și la interesele lor solidare în viitor pentru a nu-și asuma o prea grea răspundere înaintea generațiilor viitoare“.

30 Novembre, 1914.

Declarațiile d-lui Salandra.

D Salandra, noul prim-ministru italian, care a provocat, în Martie trecut, căderea multilateralului Giolitti și s'a impus ca succesor al acestuia, a muncit din răsputeri luni de zile întregi după proclamarea — uimitoare pentru anume mari filosofi de la noi, ba chiar pentru Magi — a neutralității italiene. Și la capătul acestei munci, înaintea unei Camere care-l respectă și pe care o respectă, după sfătuirea sinceră și serioasă cu toți aceia cari în Italia au o situație în politică și în viața națională, a vorbit.

A vorbit așa cum vorbește un om de Stat autentic înaintea represintanților autentici ai unei țeri.

A constatat opera îndeplinită, fără a se lăuda că a făcut ceia ce era neînlăturata sa datorie. A dovedit că proclamarea neutralității a fost un act cuminte, pe care l-au recunoscut astfel și străinii, până la aceia dintre dînșii pe cari nehotărîrea italiană i-a păgubit mai mult și i-a jignit mai adînc.

Tot odată, în aplausele generale — s'a aplaudat până acum și oare se va aplauda în Camerele *formale* ale României? —, el a declarat că această neutralitate nu poate fi eternă „definitivă“, cum era în August și Septembrie a d-lui Tache Ionescu. E o expectativă armată și, mai mult, o *expectativă atentă*. Italia n'a simțit nevoia de a interveni într'un conflict pe care-l desaproba în originea lui, care se întimplase a fi în tabăra aliaților ei. Poate că, iarăși, după jertfele și greșelile din Libia, nu se simția întru toate pregătită, de și nu e redusă a-i cerși muniții și medicamente în străinătate. Dar Italia are drepturi și ea are interese, iar acestea din urmă, sînt firește, în funcțiune de vacinătățile cari se pot crea și pe care în,

anumite proporții nu le poate primi. Ea nu este pentru războiul dar contra unei anumite păci va trebui să fie.

Și, fiindcă e bine să o știe toți, d. Salandra a spus-o. Nu e vorba de o abdicare, de o resignare, de o acceptare: sînt unele lucruri care nu pot fi, care *nu vor fi*, fiindcă nu le vrea Italia.

Dar d. Salandra a și *precisat*. Sînt oameni cari tot vorbesc de intențiile ei asupra provinciilor pierdute către Franța, Savoia cu Nizza, ori asupra unor teritorii africane pe care Franța i le-a luat aproape din mîină: Tunisul. Ei pretindeau chiar că Italia le-a cerut, uîtînd că toată expansiunea italiană se îndreaptă, nu spre Vestul închis, cu anexele sale, ci spre Sud-Ost Discursul de astăzi înlătură orice echivoc. Nu e vorba de asemenea tendințe de recuperare, precum nu e vorba de o gelosie nepotrivită și meschină față de cît poate face o Grecie în dezvoltare, o Serbie mai fericită. E vorba de aspirațiile în legătură cu creșterea unei Puteri vecine, cu caracter ofensiv deci, — și se știe că Austria, și nu Franța, are această tendință. D. Salandra n'a desîșurat harta, dar pe ea stau scrise: Istria, Trieste, Trentinul, Tirolul Sudic.

Aceste declarații aveau nevoie de un corolar. La trecere de aproape două luni după încetarea din viață a regelui Carol, atît d. Sonnino ministrul de Externe împus de națiune, cît și prședinții Camerei și Senatului, au comemorat în cei mai înalți termeni de laudă înaintea Parlamentului pe regele României și cu acest prilej s'au primit cu ovații cuvintele care constatau comunitatea de tradiții cu poporul nostru și amicitia cordială cu Statul român.

Italia a spus tot ce era de spus: și *încotro* și *cum*.

€ rîndul nostru? Nu cred!

30 Novembre, 1914.

Adăpostirea Romînilor priebegi.

Două lucruri nouă se puteau cети în foile de Sîmbătă, 22 Novembre.

„Universul“ a adus vestea că după intervenția părintelui Mitropolit al Moldovei, Pimen — care e și Mitropolitul Sucevei și patronul bisericii în care se păstrau până ieri moaștele Sfîntului Ioan cel Nou — s'a admis primirea în mănăstirile cele mari din Carpații moldoveni a bieților oameni din Bucovina, cari fug, și de Austriaci i

pe cari-i laudă în adunări țerănești, și de Ruși, pe cari nu-i laudă, cari fug de foc, de frig, de foame, de escese ostășești, de spînzurătorile jandarmilor. Cît vor ținea aceste vremi grozave pentru dînșii, bieții oameni vor putea să aibă o îngrijire creștinească și românească în aceste lăcașuri sfinte care s'au întemeiat de aceia ce stăpîniau și asupra strămoșilor lor și asupra strămoșilor noștri.

Măsura ar fi bine să se generalizeze. Ori-unde te duci în București, îți răsar țerani din Ungaria, schilodiți de gloanțele dușmane, zăpăciți de miserie și de nenorocire, intelectualii scoși din rosturile lor și izgoniți de asprimea soartei, departe, nu numai de ai lor de pe cîmpiile de luptă, dar și de soțiile, de copiii lăsați acasă, și tineri, băieți de prin școli, cari văzînd că noi nu mai venim la dînșii, au venit să ne caute aici, în sălașurile noastre de libertate. Și toți aproape nu știu unde se află, în marele oraș așa de rominesc și așa de străin, în care e așa de ușor să înțelegi vorba, dar așa de greu să-ți apropii sufletul. Cearcă pe la Ligă, cearcă pe la Minișterele, pe la școli, cearcă pe la prieteni, prin localuri publice... Cearcă și găsesc așa de rar, așa de greu și așa de puțin!

„Innainte“, ziarul ȃ-lui Marghiloman, publică un articol-prim foarte călduros despre dînșii. Stăruie puternic ca ei să fie ajutați. Și de sigur trebuie să fie. De aici de la noi să nu plece nimeni cu impresia—pe cari atîția au căpătat-o și și-o tot întăresc—că în România afară de fratele din întrunirile publice nu este nimic pentru dînșii decît o politeță rece, un zîmbet jenat, o strecurare grăbită.

Oameni ca ȃ. Marghiloman, patronul ziarului «Innainte», să dea exemplu. Haide. ȃ-le Marghiloman, o mișcare de altruism național: cîteva zeci de mii pentru acești frați izgoniți din casele lor... Ar urma de sigur, și alții: frații Cantacuzino în rîndul întăiu. Și e greu până începe unul.

„Liga“, ocupată cu atîta diplomație, care trebuie să rămîie pe sama diplomașilor, a neglijat, între alte datorii, și pe aceasta. Prin ea trebuie să fie agitată toată societatea românească în folosul pribegilor, prin ea trebuiau să se deschidă ușile caselor prietenoase, prin ea să se reverse banii din pungile pline.

Lumea noastră politică nu cetește această foaie, nu se coboară s'o cetească. Nu e vina noastră că nu ne putem ridica până la nivelul nasurilor celor mai suptiri din România. Dar, dacă, totuși,

s'ar ceti aceste rînduri în cercurile pentru căre c teva mii de lei plătesc de multe ori o distrac ie inutilă și  dioat , n'ar fi bine să-ș  zică odată că din comp timirile în litere de tipar nicio văduvă nu capătă adăpost, niciun orfan o coajă de p m nt, că pentru a folosi acestor oameni sînt alte mijloace, pe care boga ii Rom niei le au?

Voim unitatea politică a Rom nilor, mare și frumos ideal, poate apropiat. Prin ce alta decât prin iubire se poate pregăti o bună via   împreună? Și să nu se uite cumintea vorbă veche: că buzele c nd sînt amare trebuie să le s ruș , și nu c nd sînt dulci.

30 Novembre, 1914.

Bulgaria și Turcia.

Bulgarii sînt un popor practic și socotit. Că une ori se aruncă într'o mare aventură nenorocită, nu trebuie să mire pe nimeni: să te ferească Dumnezeu de r bd torii cari ajung să nu rabde și de calculatorii cari și-au uitat aritmetica!

Nimeni nu poate să-i ție de r u că, fiind vorba de interese mari și de ideale sfinte pentru d nșii, se socotesc astăzi, după ne-reușita pripelii din 1913, aș  de mult înnainte de a risca un pas. Se zice că au o convenție militară cu Austria:  i depl ngem și, dacă vor observa-o, vor avea și ei motive s' o deplângă.

Vecinii lor au datoria să se pregătească pentru orice Sînt sigur că vom fi făcut-o. Și nici ei n'au de ce să ne ție de r u.

Dar ceia ce e de-a dreptul caraghios e r vra Turcilor de a l face bine, b g ndu-i imediat în războiu. Nu trece zi lăsată de Dumnezeu în care vre-un June-Turc să nu i îndemne a întra în acțiune, evident alături cu Puterile germane. Și de sigur numai în interesul lor.

Că la Stambul se vorbește de prietenia cu frașii bulgari după oribilele măceluri reciproce, dar mai ales din partea creștinilor, în 1912, se înțelege că e o simplă formă diplomatică oportunistă. Ori cred Turcii, c nd li se spune că Bulgarii nu mai au nimic de reclamat în Tracia? Ori cred Bulgarii, c nd li se spune că în Adrianopol nu sînt consângeni de-ai lor?

Astfel de situașii se acceptă și se exploatează. Dar de aici p n  a te încerca să faci din ele *basa morală a unei politice* este o mare deosebire.

Și conducătorii Junilor Turci n' o simt în de ajuns c nd arată.

Bulgarilor că au datoria de a merge alături cu ei supt steagul german ori supt acela, bastard, al Austriei ungurești.

30 Novembre, 1914.

«Otomanii» și căderea Belgradului.

...Și această batjocură.

O telegramă din Constantinopol arată că presa «otomană» se bucură de căderea Belgradului.

Din partea învingătorilor de la Cumanovo nu ne miră. Nobleța se unește cu vitejia, și, unde lipsește aceasta, cum să aștepți pe cealaltă!

Dar aceste ziare adaugă: „acest eveniment pune capăt vieții politice a Regatului“.

Aceasta e prea mult.

Auzi d-ta obrăznicie! Pe sama harnicului, și bunului popor turcesc, o samă de Evrei, Armeni și alte scursuri de nații fac azi politică și gazetărie, uniți prin instinctul comun al exploatării.

Și această adunătură cutează a proclama moartea politică a celui mai eroinic din micile popoare ale Europei, în care este de la un capăt la altul numai un sânge și numai un suflet!

O, parasiții națiunilor, cum se înțeleg de bine, de la Pesta și Viena până la Stambul și Pera..

30 Novembre, 1914

Belgradul robit 1).

Acum abia un an eram la Belgrad, aducînd regelui Petru clopotul lui Carașeorghe, menit bisericii din satul lui de obîrșie. Vedeam a doua oară orașul după o scurtă vizită în zile singeroase și triste. M'au uimit marile progrese realizate în ultimii ani, în mijlocul pregătirii grele, a aprigii purtări a războiului. În toate părțile se lucra, cu zel, de aceeași oameni cari ieri încă purtaseră arma; se lucra cu dragoste pentru a face cît mai frumoasă Capitala unui popor biruitor.

Atunci întăiași dată am văzut interiorul frumosului Palat Regal nou, mult mai impunător și mai îngrijit — cu deosebire! — decît al

1) Scris cu patru zile înainte de recucerire. Lăsăm articolul neschimbat.

nostru, și m'am bucurat constatînd în buna primire a citorva Romîni din cari făceam parte și eu atîta simpatie și prețuire pentru țara noastră. Am străbătut Museele făcute cu atîta stăruință și cu atîta jertfă în atîta sărăcie și economie, și am văzut colecții de etnografie cari nu-și au părechea în toată Peninsula Balcanică.

Acum pe acolo umblă soldații biruitori ai Companiei maghiare Berchtold și Tisza. Vor fi stricat destul—, vor fi luat mult. Vor fi batjocurit și risipit încă mai mult. Aceia cari, în sate, nu s'au sfiit să ardă bătrîni și copii, să ucidă pruncii în brațele mamelor,—cum ovedesc anchetele sîrbești oficiale, de o precisiune care desfide orice desmințire,—nu vor fi cruțat aceste comori ale științei despre Sirbi și despre Balcanii întregi. Vor trebui iarăși îndelungatele silințe ale unui biet profesor de gimnasiu, ale unui diletant pasionat pentru ca Museele să se orînduiască din nou și să se completeze —, în momentul cînd Dumnezeu neamurilor va hotărî implacabil. Și prin frumoasele odăi ospitaliere pentru străin unde au scurmat bombe și jăfuiitorii au pătruns prin ușile sfărîmate, hărnicia plină de gust a bunelor gospodine va aduce iarăși la locurile lor delicatele săpături în lemn, talerele fragile, covoarele de Pirot triumfatoare în colori.

Voiu veni atunci din nou la Belgrad, cu conștiința celui care n'a părăsit în clipele cele mai grele pe vechii prieteni și, fără multe cuvinte, li voiu strînge doar mai tare mîna eroică.

Și-mi aduc aminte de o represintăție de teatru, dată pușintel pentru noi, în Teatrul ridicat prin mărinimia marelui principe Mihail. O trupă pușin plătită, dar cu atît mai bucuroasă de plăcerea pe care o făcea ascultătorilor, îndrăznise a cînta «Trovatore», și era bine!

Glăsul întemnițatei care-și frînge desnădăjduită valurile cîntecului dureros de piatra rece a păreșilor mi-a rămas în urechi. Era altă interpretare decît cea italiană, mai simplă, mai discretă, mai caldă, cum e și sufletul acestor Slavi din Sud, la cari cultura apuseană n'a putut aduce distrugerea spontaneității populare. Tînguirea mă urmărește de atunci de cîte ori e vorba de o suferință fără mîngîiere, căreia totuși îi va veni cîndva izbăvirea.

Așa stă astăzi ca întemnițata însăși vechea cetate a Belgradului. Din sufletele celor rămași, din sufletul celor izgoniți și pribegi se ridică, neauzită de tirani, o plîngere tot așa de sfășietoare ca a

eroinei din *Trovatore*. De jur împrejur ziduri de temniță. Nicio licărire din nicio parte.

Și totuși prin izbăvire, întreagă, triumfală, se va mintui și această supremă tinguire.

7 Decembre, 1914.

Destăinuirile d-lui Giolitti.

În camera italiană,—ce ședință memorabilă și vrednică de a fi imitată!—, d. Giolitti, uitînd că a fost prim-ministru și că poate să ajungă din nou, s'a raliat la politica urmașului său în conducerea afacerilor și a ținut să adauge atît: că această neutralitate, care e, față de Austria și Germania, *un refus de concurs* —, stătea de la început și în intențiile sale.

Pentru a o dovedi, a cetit două acie din corespondența sa cu defunctul di San Giuliano, care nu era un dușman al Austriei. Se arată cu o limpeziciune desăvîrșită un lucru: că, în August 1913, *adecă în momentul cînd se ducea la capăt pacea din București în folosul Sîrbilor, Austriecii voiau să cadă asupra acestora și că o anunțau formal aliatei italiene, care, hotărît, a refusat, cerînd și Germaniei să se ia măsuri pentru a se înfrîna nebunia dela Viena.*

Puneți alături această destăinuire cu aceia din Cartea Albă englesă, că în 1914 se luaseră măsuri care puteau să se afle și de Englesi, pentru deschiderea drumului la Salonic.

Și atunci veți înțelege bine această infernală politică lipsită, pe lingă toate, și de orice îndreptățire —, pentru că Austria nu reprezintă nici un imperios principiu național, nici necesitățile cu neputință de înlăturat ale unei expansiuni economice.

Deci și călătoria din Iunie în Bosnia și Herțegovina era în legătură tot cu acest vechiu plan: spiritul populației sîrbești de aici trebuia cercetat, cîștigat, măcar împăcat pentru ceiace era să urmeze.

Astfel grupul de Curte din jurul răposatului Moștenitor, doritorii de a învia timpurile lui Eugeniu de Savoia, ei au făcut-o. *Au făcut-o calculat, rece, ca un sport aristocratic.*

Hotărîrea bună a acestor diletanți și aventurieri în politică a sărăcit până acum omenirea cu aproape 500 000 de oameni între care erau atîtea talente care nu se vor mai naște.

Și grozavă va fi osînda Istoriei pentru răufăcători!

7 Decembre, 1914.

Manifestațiile din Italia.

Un mare număr de parlamentari italieni, și din cei mai cunoscuți s'au arătat în chipul cel mai călduros doritori, nu numai ai unei trainice și fecunde înțelegeri între Italia și România, dar și ai unei bune cunoașteri între sine a acestor două țeri latine, ceia ce, de sigur, e o condiție neapărată pentru orice conlucrare serioasă răzimată pe o dreaptă apreciere.

Sînt mulți ani de zile de cînd acel care iscălește aceste rînduri a arătat necesitatea acestor raporturi și marele folos pe care-l pot aduce unora și altora.

Acum aproape zece ani, într'o adunare a Ligei Culturale, la «Dacia», am propus o moțiune prin care, cerîndu-se ruperea lanțurilor vechii robii față de Austro-Ungaria, se cerea și o îndreptare către Balcani supt egida Italiei. Orice prilej se prezintă a fost întrebuițat pentru a se produce dorita apropiere. De aceia s'a scris „Breve storia dei Rumeni“, cartea italiană despre istoria Romînilor, care a fost alcătuită de Liga Culturală în zilele de Jubileu ale regelui italian. De aceia s'a relevat în Parlament, deosebita însemnătate a primirii triumfale pe care toate straturile populației italiene au făcut-o acum doi ani principelui Carol. De aceia s'a provocat o manifestație la legația Italiei, manifestație în fruntea căreia erau fruntași ai vieții politice și culturale. De aceia s'au ținut, acum cîteva luni, la Veneția conferințele cari au apărut dăunăzi și în care se apăra ideea colaborării Italiei cu Balcanul unit contra Austriei-maghiare.

Cele mai multe din aceste îndemnuri au fost primite în țară cu o receală de care, dată fiind cultura noastră politică, nu m'am mirat. Ce au zis Italienii, dovedesc scrisorile, pe care le-am publicat în Calendarul Ligei pe 1912, ale unor personalități italiene eminente.

Astăzi am bucuria că văd succesul încoronînd silințe isolate, pentru care, însfirșit, ceasul a_venit. Făcute în alt spirit decît al sentimentalităților latine, ele vor produce fapte fericite. Aceasta o și doriam.

Dacă ar fi la noi o opinie publică atentă și înzestrată cu puterea amintirii, n'aș avea neplăcerea de a trebui să arăt eu însumi unul din izvoarele mișcării de astăzi.

14 Decembre, 1914.

Evenimentele războinice de pe frontul de Est.

Austria se bucură. Au intrat Sîrbii în Belgrad, prizonierii nu mai încap în lagărele de concentrare ale dușmanului din Sud, rămașițele a două armate caută îngrozite vadurile de retragere. Ce are a face! Dumnezeuul unguresc ține totdeauna în rezervă o mare biruință pentru singurii săi fii autentici, Maghiarii. Măcar una pe săptămînă ..

Data aceasta, e vorba de «marea» lovitură din Galiția vestică, de retragerea Rușilor pe toată linia — cu un oarecare adaus de strategie germană —, de unul din uriașele fapte de arme din istoria militară a lumii, de răspingerea în interior a Imperiului Țarilor, ba mai știi?, poate de crearea în cîteva săptămîni a Statului rutean anti-moscovit.

I-au prins iarăși.. Era și firesc în viața zguduita a unui popor care nu trăiește decît în crise de nervi și prin crise de nervi. Iar, în ce privește pe Austrieci, era firesc în viața unei birocrații pe atît de lăudăroase în formă, pe cît e de fricoasă în fond.

Nu e mai puțin adevărat că teatrul luptelor din Ost n'a dat de mult o nouă dovadă a destoiniciei strategice rusești. De trei ori milioanele supuse și răbdătoare s'au frînt de mîndra îndărătrnicie germană, condusă de capete mai bune. Pentru o armată care era spaima lumii, e cam puțin. Ea nu va peri din aceasta, dar va scădea mult ca prestigiu.

E un motiv să plîngem ori să ni schimbăm orientarea? Nu. Orientarea rămîne. Iar nesuccesele rusești sînt întru cîtva spre folosul nostru. Ele ni recomandă să ne gîndim și mai mult la noi înșine: la ceia ce putem noi, la tot ceia ce noi putem.

14 Decembre, 1914.

Arhiducele moștenitor în Bucovina.

Noul și neexperimentul moștenitor al Coroanelor habsburgice a vizitat Bucovina, așa cum Țarul a vizitat Caucazia. Și, cum acolo a fost entusiasm musulman și armenesc, a fost dincoace entusiasm românesc. Sincer, nepregătît, de o parte și de alta. „Naționalistul“

Dori Popovici, întors din București, unde l-a chemat dorul de noi, a ars tămia cea mai curată în cățuia de aur a guriței sale, și arhiducele a găsit că miroasă bine. -

Chestie de nas!

Va să zică de acum să ni luăm orice gînd din partea aceia. Nu ne vreau «gospodarii» de la Cîmpulung, și nici d. Dori Popovici.

Dar, vezi, eu aș pune un rămășag.

N'am întîlniri misterioase cu nimeni, n'ascult la nicio ușă, nu frecventez nicio ambasadă. Curioșiți de temperament! N'ași putea spune cu aceeași siguranță ca reporterul cel mai rău informat că intrăm și *cînd* intrăm.

Dar se poate să intrăm...

Atunci dau ca sigur următorul lucru: Părintele Repta n'o să binecuvinteze pe flăcăii în uniforma României libere. Dar cel d'întăiu discurs o să ni-l fie d. Dori Popovici, iar cele d'întăiu aclamații o să vie de la „gospodari”. Și mai garantez un lucru: că o să le primim și o să le răsplătim.

14 Decembre, 1914

Ucraina...

D. Zamfir Arbure, cunoscutul publicist basarabean, ni prezintă o carte despre Ucraina, cu strigătul «chesaro-crăiesc» al «conștiinței rutene» care-și cere un Stat de la geniul lui Hindenburg.

Rutenii sînt cunoscuții noștri dușmani din Bucovina, cari, favorisați, din răspuțeri, de administrația imperială a Bucovinei, ni ocupă satele, ni desnaționalizează tineretul, ni răpesc școlile, ni încalcă drepturile, ni ascund existența prin statistice măsluite.

Vechi simpatii, — nu e așa?

Broșura aduce o hartă: Ucraina, cu 38.000.000 de locuitori, merge pînă în Caucas, luînd toată coasta Mării Negre, plus un mare colț din Basarabia sudică, cu Cetatea-Albă cu tot.

Își poate închipui oricine ce fericire ar fi pentru noi în viitor să fim închiși între cei patru vasali ai Germaniei, prin agentura dinastică din Viena: Ungurii, Polonii, Rutenii și Bulgarii, unii „autonomi”, alții „independenți”.

Dar să spunem două cuvinte despre temeiul istoric al acestor revendicații.

Cultura, viața politică rusească au pornit în Vestul cu veche basă etnică tracă. Prin creștinism și alte influențe bizantine Chievul a predominat întăiu. Apoi au venit Tătarii. Din înnecl lor, Rușii

au răsărit supt firma moscovită. Dar Vestul rutean a rămas Lituaniei, unită apoi cu Polonia. Țerănimea a protestat prin răscoala din care au ieșit Cazacii, cari s'au întins până la Cuban. Apoi s'a amestecat Austria.

Ajunge atît pentru a vorbi de altă tradiție? Și o deosebire dialectată pentru a vorbi de altă limbă?

Atunci avem și o limbă moldovenească și o nevoie de Stat separatist a Moldovei.

Și te trezești că la Viena s'or fi gîndit și la aceasta..

14 Decembre, 1914.

Intîlnirea de la Malmoe.

Acum cîțiva ani, Norvegia era cutremurată de imensa bucurie a liberării sale, și orice om cu simț pentru dreptul popoarelor la viață și la viața *așa cum o doresc și o înțeleg ele*, a împărtășit aceste sentimente.

Dar erau unii căroră schimbarea petrecută în Nord li dădea o îngrijorare. *Odată* desfăcută de Suedia, va fi această Norvegie altceva decît o feudă englesă? Și Suedia va putea ea, redusă astfel la propriile lor hotare, să reziste tendințelor năvalnice de cotropire rusească? Fără a mai vorbi de biata Danemarcă mutilată, fără speranță de a-și mai căpăta vre-odată provinciile smulse de Germania și amenințată și în ce privește stăpînirea ce i-a mai rămas?

Se vor fi gîndit oamenii politici ai Nordului la aceste probleme de existență și, ajutînd acum și războiul general, s'a ajuns, pentru a se strînge legăturile de pînă acum, la congresul de la Malmoe.

Hotărîrile luate acolo de regi și de miniștri sînt, de sigur, hotărîri de neutralitate. Dar sînt multe feluri de neutralitate. Și acolo s'a ales *unul*, care convine tuturor celor trei țeri care au să se menție și poate să se întregească.

Vor reveni oare prin legături de familie între dinastii, prin legături de cultură între popoare, zilele vechiului Scandinavism al mării regine Margareta de acum 500 de ani? Toți prietenii popoarelor Nordului li-o urează.

Iar pentru omenire ar fi încă o garanție de ordine în civilizație

21 Decembre, 1914.

Egiptul engles.

Odată ce Turcii vreau să reînceapă în sens invers campaniile lui Bonaparte și ale lui Ibrahim-Pașa, din 1830-40, odată ce ei visează o „liberare“ a Egiptului, era firesc ca Anglia să ia măsuri pentru asigurarea intereselor ei în țara Faraonilor.

A mazilit pe Abas-Hilmi, Chedivul crescut la Viena și iubit la Constantinopol, și a pus în loc pe unchiul acestuia ca „Sultan“ el însuși al Egiptului „independent“.

O lovitură de Stat, de sigur. O violență și o călcare de tratat, evident. Dar cine crede că ea va întilni împotrivire, că zilele lui Arabi-Pașa se vor întoarce, se înșeală.

Turcii în Egipt nu înseamnă mai nimic. Ei sînt foștii stăpîni învinși. Și aceasta nu lasă multă simpatie în urmă.

Sînt ceilalți: Arabi și mai ales Fellahi, milioanele nedreptățite și strivite de veacuri, de cînd cărau în spinarea lor însingerată pietrele piramidei lui Cheops. De aceștia însă Anglia se apropie și azi—astăzi mai mult ca oricînd—cu compătimire și promisiuni de îndreptare. Și, de oare ce oamenii știu că n'au rămas fără folos de pe urma administrației englese, ei se vor fi bucurînd.

Iar, cită vreme lucrurile stau astfel, corturile soldaților Pađișahului nu se vor întinde, ca în vremurile lui Selim I-ii, pe marșurile Dilului.

21 Decembre, 1914.

Liga italo-romîna.

Un număr de deputați italieni — și dintre cei cunoscuți — au fundat o ligă pentru apropierea Italiei de România. Iar parlamentarii noștri, înștiințați de aceasta, au răspuns prin călduroase asigurări de prietenie și prin anunțarea unei viitoare asociații românești cu acelaș scop.

Evident că se va ajunge în curînd la o organizare, la un program de lucru. Dar cine ar crede că se poate opri aici, s'ar înșela foarte.

E de sigur o mare operă — care poate fi și durabilă — această apropiere italo-romîna. Nu e un singur domeniu în care ea n'ar putea fi roditoare. Dar ea cere, înainte de toate, cunoștințe și muncă.

Acuma, cît umblă Marte cel turbat pe fața pămîntului, unele căi nu vor putea fi bătute. Dar ele trebuie arătate încă de acum pentru ca, la cel d'întăiu moment prielnic, să se facă pașii de cuviință.

Să ni împărtășim știri despre trecut, despre cel comun și despre acela care e deosebit. Să creăm biblioteci de traducere din limbile respective. Să popularisăm în țara noastră-moderată arta lor cea mare. Să punem la cale excursii de la o țară la alta, pe acea Mare a Adriaticei pe care au cunoscut-o și strămoșii lor și ai noștri.

E greu, dar tocmai de aceia să ne- feliicităm. Căci și roadele vor fi imbielșugate

21 Decembre, 1914.

Visita d-lui Georges Lorand.

Un străin a fost la noi, pe care l-am primit mai bine ca pe un învingător dintre ai noștri, deși el e numai unul din pribegii lui popor *invins*, strivit supt număr, ruinat, decimat, dar nu *înfrânt*. L-am primit așa, deși știam bine — dar știam că erau și motive de scrupul moral, care nu sînt indiferente că, nu mai departe decît acum un an, el n'avea cuvinte prea aspre pentru a condamna politica noastră față de Bulgari, pe cari-i iubește în adevăr, pentru ei și nu pentru folosul ce pot aduce țerii sale. L-am aclamat, de față ori cu gîndul, deși ni-l recomandau, ni-l prezentau și și-l exploatau, pentru felurite „tirajuri“ de popularitate și cîștig, oameni cari sînt antipatici unei opinii publice sănătoase.

Romîinii au făcut toate acestea pentru că acest om vorbia în numele unei dureri imense și reprezenta un principiu sfînt.

Durerea era aceea pentru barbara—da, barbara, amici germani! călcare în picioare a țerii sale, care, pentru că se apăruse împotriva unei brutale agresiuni, fie și prin francțiroi, nu merita să fie supusă la tratamentul la care se supun doar popoarele ignobile și lașe care nu știu ce e o armată și n'au descoperit încă știința onoarei militare și omenești. Aplausele acelea se prefăceau în condamnare împotriva tuturor cari, *fără nevoie materială și morală*, sfărîmaseră cu tunul minunate biserici și palate istorice, distruseseră opere de artă, incendiaseră biblioteci și puseseră la zid, aproape fără cercetare, femeii și copiii cari nu voiseră să spioneze pentru dușman, fără a mai vorbi de crimele ordinare, odioase, ale plebei orașelor, nedemni de uniforma cu cari-i îmbrăcase Împăratul lor. Cum nu li s'a iertat niciodată Francezilor lui Turenne devastarea, «strategică» totuși, a Palatinatului, ori lui Muraviev «pacificarea» Var-

șoviei, cum ororile din 1912 vor păta totdeauna steagurile creștinilor ce s'au luptat totuși pentru o nobilă cauză, cum Anglia-și acopere fața, și după căință și răscumpărare, la amintirea războiului cu Burii, cum, azi, după mai bine de trei sute de ani, o rudă a lui Gheorghe Basta îmi scrie, din Italia prietenă, pentru a mă întreba dacă totuși n'ar fi o «circumstanță atenuantă» pentru asasinatul lui Mihai Vi-teazul, tot astfel, cu toate virtuțile, admirabile, de patriotism solidar pe care le-au vădit Germanii din 1914, cu «piatră neagră» se va însemna în istoria națiunilor săptămîna belgiană.

Iar principiul, — în puterea lui trăim. E acela care îngăduie unui Stat mic, chiar atunci cînd nu reprezintă o nație, dar s'a creat în curs de mai multe generații o conștiință de patriotism și s'a acumulat un tezaur propriu de muncă și civilizație, de a trăi în deosebi așa cum voiesc cetățenii lui.

Ne încurajam, ne îndemnam și pe noi în aplaudarea bătrî-nului Lorand, fără ca pentru aceasta să fi lipsit cituși de puțin reprobarea morală față de agresorii fără milă, reprobare pe care am avut-o totdeauna, spre onoarea noastră, față de orice acte de acest fel.

Georges Lorand, a simțit-o de sigur, și multe demonstrații vor fi făcut să sîngere rana lui. E așa de grea situația unui om primit cu căldură, îmbrățișat, ospătat, aclamat pentru nenorocirea țerii lui. Ce păcat că nu se pot găsi alte semne de solidaritate morală decît semnele obișnuite ale bucuriei! Sau că unele cuvinte n'au fost spuse.. Dacă nu l-am făcut niciodată să plîngă, ei bine n'am izbutit în silințele noastre de a-l mîngîia.

El, de alminterea, nici nu venise pentru aceasta. E un om de la Nord, care „spune fapte“ și *cere* fapte. Le-a cerut, — poate că nu în forma cea mai bună—, cînd ne asigura, la „Cercul Analelor“, că nu-și vor avea partea la distribuție decît.. copiii obraznici (și noi cari am fost totdeauna cei cumînți!)

I le-am făgăduit. Și, cînd ele vor fi, el va pune alături suferințele și încercările noastre alături cu ale lui, și de atunci înnainte Georges Lorand nu va mai putea păstra față de noi o judecată pe care, dacă n'a mai exprimat-o, nu înseamnă că a și părăsit-o.

4 Ianuar, 1915.

Grija țerii și preocupările de partid.

În acest moment trebuie să avem cu toții grija țerii. E vorba de păstrarea, de onoarea, de viitorul și de mărirea ei. Lucruri așa de înalte și de sfinte, încît orice cuvînt și se pare așa de vechiu și de șters cînd ai să le numești pe dinsele. Unii strigă dorul lor de a «întregi neamul», il strigă ca o trîmbiță de războiu care a început să sune înaintea de a se ridica steagul—ceia ce la războiu poate fi periculos—, alții îl spun numai, cu solemnă scurtime a hotărîrilor ce nu pot fi schimbate, și sînt și de aceia cari preferă să-l șoptească numai ca o rugăciune—, chestie de temperament.

În acest zgomot de glasuri și în acest lin șopotit de dorințe se amestecă însă accente disarmonice, care, din orice parte ar veni trebuie țistuite și fluierate.

Sînt accentele urîtului interes de partid,—și, cînd zic aceasta, înțeleg și partidele cele bune. Oamenii cred că, în *aceste* împrejurări, partidul trebuie să se vadă, de partid trebuie să se știe, că partidul nu trebuie «să-și piardă popularitatea», că el trebuie să se impue, să dirigă, să iasă în frunte.

Nu putem condamna destul de aspru această părere.

Partidele au, evident, pe lîngă soluții în chestii interne, și orientări în chestii externe. Oricînd, ele trebuie să lupte și pentru unele și pentru altele. Dar, pe cînd în chestiile interne, îi este iertat promotorului, să-și însemne locul pentru a nu-l pierde, căci țara nu păgubește nimic, în cele externe *orice divisiune manifestată public e un motiv de slăbiciune pentru țară.*

Și adevărații patrioți, lucrînd pe alte căi, care rămîn deschise totdeauna omului inteligent și stimat de alții, se feresc a desfășura fanioane de partid cînd este un steag național, căruia oricine trebuie să i se închine fără a se întrea dacă purtătorul lui îi e ori nu simpativ personal și chiar, dacă, luîndu-i-l din mîna, n'ar fi în stare să-l ducă mai bine.

Aceasta pentru nerăbdătorii de oriunde.

4 Ianuar, 1915

Iarăși a vorbit d. Tisza

Cînd cineva ia asupra-și o grozăvie ca războiul el nu se făcea fără nebunia megalomană a diplomației el are măcar o datorie. Anume: să aștepte bine, până biruiește cauza cea rea, pentru sursele succesului,—firește bine pregătit și cu

D. conte Tisza, mai marele contelui Beu între aceștia. Soarta armelor îi e indiferentă. A frîngerii, în zile de mare îndoială pentru viitor, d-s. impune să-și spuie iarăși cuvîntul, pe diapasonul din

Și l-a spus. Austro-Ungaria va birui. Dar, oricum. Va rămînea, întregă, Ungaria dintr'însa. Cine crede alt. „nebun periculos“.

Până și foi austriace, ca aceia din Graz, s'au speriat de oportunitatea acestui limbajiu. Dar ce-i pasă celui care visează rolul de odinioară al bătrînului Andrassy!

Numai cit lumea e deprinsă a se feri de nebuni. Și, dacă până și mintea d-lui Tisza e de părere că sînt periculoși, se apropie o nevoie mare pentru Ungaria...

4 Ianuar, 1915.

Plecarea d-lui Berchtold.

De sfintele serbători, d. conte Berchtold ne-a lăsat. Demisia i-a fost primită. Impăratul-Rege i-a recunoscut boala, incurabilă.

Succesorul lui Aerenthal n'a fost un mai mare diplomat decît acela care la patul de moarte i-a lăsat grija Austriei muribunde. Om de protocoale, de mediații, de proiecte, el a crezut totuși că poate călca pe drumul unui Andrassy, făcînd și desfăcînd toate la hotarele unei Austrii stăpîne pe Balcani cu lanțuri de fier și pe România cu lanțuri de aur. Și-a făcut idei exagerate, imense despre rolul providențial pe care l-ar putea încă juca monarhia. Fără a-și ascunde cauzele adînci de slăbiciune ale ei, el a isprăvit cu părerea că, la o boală desperată, cel mai bun leac e să smulgi pe bolnav din patul moale al odăii calde, dintre ceaiurile și doctoriile lui, și să-l zvîrli, cu termometru cu tot, în zăpada înghețată. Atunci a redactat somația de a da cîine, în care invita Serbia să-i lingă

cismele. Atunci a provocat un războiu european, pe care s'a întâmplat că-l doriau și alții.

Ungurilor el nu li-a plăcut prea mult. Și totuși omul făcuse tot ce putea ca să-i satisfacă. Soț al unei Maghiare de veche familie istorică, stăpîn de moșii ungurești, părinte al unor fii botezați ungurește: Zsiga și Béla, el a servit cu credință înainte de toate idealul arpadian, angevin, corvin al Ungariei. La mărirea ei lucra atunci cînd își punea iscălitura nemțească pe actul de fulminantă excomunicare către Serbia.

Dar nației maghiare, care vrea să împartă lumea cu puternica rasă germană, nu-i trebuie un Ungur făcut, adoptat, ciștigat, ci unul născut. Și cine putea fi mai potrivit pentru aceasta decît trufia incarnată, îndărătnicia făcută om, intoleranța împelițată, care e dominatorul conte Tisza, întrînd, ca Ludovic al XIV-lea în Parlament, cu cravașa în mînă în mijlocul naționalităților?

Deci Tisza s'a dus la Impăratul Wilhelm și a umplut lumea de zvonul isprăvii sale, uifînd deocamdată să pomenească și o cerere de audiență, care a ieșit la iveală numai pe urmă. Iar, la întoarcere, a declarat dîrz că, oricare-ar fi cu Austria, o Ungarie națională este și, să piară și lumea, ea va fi, eternă și întreagă.

O, ce cancelariu ar fi fost pentru ai lui acesta!

Era însă prea ocupat aiurea. Din oficiul cancelariatului nu poți supraveghia în de ajuns măcelul sistematic al naționalităților în Galiția și Serbia. Trebuia un om de paie, din suită, și el a fost găsit. Obscure personalitate a ministrului ungar pe lingă Impărat, d. de Burian, un onest administrator, a fost făcut cancelariu, cu observația, pe care o primește, că astăzi diplomația nu mai are niciun rol.

Iar Berchtold se retrage. O satisfacție poate avea și el: că, după ce a voit și a urmărit, cu slabele lui mijloace, mărirea Monarhiei, nu va presida la jalnica ei lichidare.

Noi, pe cari nu ne-a iubit de loc, îl felicităm pentru aceasta.
11 Ianuar, 1915.

Catastrofa din Italia.

Iarăși e mare jale națională în Italia, de pe urma unei fatale lovituri a naturii oarbe. Calabria e sămănată cu jalnice ruine și mii de oameni striviți, mii de răniți ce se sfîrșesc de răni și de foame

zac supt ele. Lumea e în ðoliu, și regele însuși a venit să-și îndeplinească pioasa ðatorie de părinte al țerii față de multele victime ale catastrofei.

Avezzano, localitatea care a pierit cu cei 15.000 de locuitori ai ei, e așezată în Calabria. Lângă ðinsa, printre localitățile ðistruse, e și Tagliocozzo, poate Capistrano, și Celano.

Aceste sate calabrese au o legătură nebănuită cu istoria noastră. De aici s'a ridicat acel Sfint Ioan de Capistrano pe care zelul pentru Hristos l-a adus în părțile noastre, predicînd sfînta lege catolică. A cîștigat multe suflete de Romîni ardeleni și a silit la convertire și pe Vlădica lor, Grec din Crimeia, Ioan de Caffa. Apoi, cînd Mohammed al II-lea a atacat Belgradul sîrbesc, el a strîns mii și mii de oameni simpli, săraci, ðesarmați, de nevinovați ai Domnului, și, în Iulie 1456, cu acești «netrebnici» a scăpat cetatea și a împiedecat revărsarea legiunilor turcești asupra Ungariei, asupra Europei. Lângă ðînsul era marele guvernator ungar și marele Romîn Ioan Hunyady, pentru Sîrbi ca și pentru noi Iancu-Vodă din Inidoara. Și, la trecere de cîteva săptămîni după ce ciuma răpise pe acesta, sfîntul se isprăvia, de stoarcerea puterilor sale, jos în țernă, zîmbînd.

Azi, cînd e atîta nenorocire a fraților acolo, să ne gîndim la omul de credință și luptă pe care soarta l-a trimes ca să joace, acum patru veacuri, un rol mare la Dunărea noastră și să așteptăm cu încredere, împărtășînd ðoliul, altă legătură spornică a silințelor noastre.

11 Ianuar, 1915.

Expediția în Serbia și alarmismul național.

Un nou fenomen sufletesc apare la noi, supt loviturile ener-vante, obositoare ale marilor împrejurări ce se succedeă așa de răpede la hotarele noastre.

Vitejii noștri, cari sînt mulți, cari și *trebuie* să fie mulți, și grăbiți, și nerăbdători — chiar dacă biruința se va cîștiga, de sigur, prin alții, cari ðeocamdată nu spun nimic, ci-și caută de treabă, ca niște tăcuți soldați gata de jertfă în umedele și recile tranșei sub-terane ale muncii lor zilnice — vitejii aceștia, oarecum internaționali

unesc cu un entuziasm, explicabil, dată fiind macabeica proveniență a atîtora dintre dînșii, un sentiment pe care l-am numi de aprehensiune (ceia ce nu înseamnă frică). Primesc unele vești, de la corespondenți anonimi, ocazionali, misterioși, cari se ascund după un nume de oraș—Turnu-Severin; mergi de-l caută!—, de stație la hotare—Palanca; l-ai găsit?—, știri în care e vorba de noua oștire care se pregătește contra Serbiei supt arhiducele Eugeniu. Ei află că e vorba de o jumătate de milion, că sînt în parte trupe bavarese, că husarii cu capul de mort pe căciuli—notafi: aceia pe cari i-a comandat principele de Coroană prusian—se află între dînșii.. Și iată că un general sîrb răsare ca să spuie că nu e vorba de o nouă expediție contra Belgradului, de și „Turnul-Severin“ denunță că la Orșova tunurile bat cumplit, ci, precum dovedește și „Palanca“, pe basa opririi transportului de călători, de *altă* lovitură.

Altă lovitură?... Și prin rîndurile vitejilor trece ca o undă de frig, care vine, dată fiind temperatura acestui Ianuar de Nizza, evident din *lăuntru*.

Atunci condeiu se zbate, articole îngrijitoare — dar păstrînd natural, linia de pînă acum a ofensivei imediate și necondiționate — se scriu, «alarmismul», odată produs în minți impresionabile prin infirmitățile meșteșugului, se propagă, mahalalele și cafenelele văd pe arhiducele Eugeniu, între Bavareși, cu o căciulă de husar cu capul de mort, întrînd amenințător... cine știe unde, Doamne ferește!

Am văzut și eu pe vremuri la Viena, de multe ori, pe Alteța Sa Imperială și Regală Eugeniu Ferdinând Pius Bernhard Felix Maria, arhiduce de Austria, un general foarte nalt, foarte slab, destul de oacheș, pășînd încet și solemn, cu un mers mai mult de filosof îngîndurat decît de strateg stăpînit de ideia cuceririi Europei. De sigur Hoch- und Deutschmeister“, Mare Maiestru al Ordinului Teutonic, care la 1200 era, prin Țara Birsei, în Cîmpulung și la 1430, prin Banat, în Severin — o, Klaus de Redwitz, stăpîn al veniturilor ocnei ardelene, din grația Împăratului și rege Sigismund! —, dar nu cu ordinul Teutonic se pot cuceri astăzi ca trofee măcar nojițele opincei vechi a unui rezervist sîrb. De sigur general de cavalerie, inspector de armată, comandant al apărării Tirolului și Voralbergului, proprietar al regimentului 41 de infanterie și al

regimentului 4. „teutonic“ și al regimentului prusian de chiurasieri —fără cap de mort!—Wrangel—, dar victoria nu se lasă, ca orice zeiță veșnic tânără, cucerită de titluri. Și de sigur Eugeniu, — dar nu de Savoia, ci de Habsburg.

De spre partea aceasta putem fi liniștiți,—cu tot respectul.

Am trăit și eu între Bavaresi. Pașnică și bună rasă, cu mult sânge roman în aluatul său etnic. Dar între dînșii și între Germanii lui Arminius mi s'a părut că secolele au fixat o oarecare deosebire și că ei n'ar ajunge, cum sînt, ca să plîngă un nou August legiunile lui Varus!

Iar în materie de „capete de mort“ — care pot meni a rău cui le afișează—, vă aduceți aminte *mavroforii* lui Ipsilanti de la 1821, cari și ei purtau semnul funebru pe căciuli, ba încă împreună cu doliul întregii lor uniforme și cari, în lupta de la Drăgășani, s'au informat răpede și degrabă pe unde se merge la carantine de la Turnu-Roșu.

Acuma se poate să fie și cu totul altfel. Un nou Eugeniu... de Savoia, o teribilă armată de „Baiovari“ ca ai lui Tassillo străbunul și „capete de mort“ îngrozitoare pentru orice dușman... Ei bine, strămoșii noștri, cari nu suflau înaintea de luptă în trîmbița Macabeilor, dar nici nu-și numărau dușmanii prea de aproape, ar fi avut un singur răspuns:

Ne-om bate!

Pe acela să-l avem și noi... Și *numai* pe acela!

18 Ianuar, 1915.

Seton Watson.

S'a dat un banchet, de ziaristi și de Liga Culturală, publicistului engles Seton Watson care iscălește: Scotus Viator.

A fost un omagiu convenit, nu unui filoromîn, speță veche și foarte demodată, care prinde doar cîte un naiv sau cîte un superficial ori un șarlatan ca și dînsul. Am face bine, după întîmplările de azi și mai ales după cele de mine, care se poate întîmpla să ni iasă în plia, să ne garantăm puțin împotriva afluxului, care nu va lipsi, al oamenilor cari au avut totdeauna simpatie pentru noi, mărturisind-o, firește, a doua zi după succes.

Seton Watson nu trebuie să fie nici în mintea celui mai puțin informat—, fie că a participat la banchet, fie că nu—, un astfel de

sentimental, adevărat, ori cu motive. Tinărul Engles care a venit la noi în aceste momente critice, pentru a vedea ce este, e un om de studii, un cercetător metodic, un scriitor de informație sigură, culeasă cu osteneală, — ceia ce filoromîinii n'ar face niciodată, n'ar putea să facă. Iar în ce privește motivul profund moral al scrierilor sale care se ocupă de Slovaci, de Problema sud-slavă în Austria, ca și de «libertăți» maghiare pentru Romîni, ele pornesc toate de la o conștiință de drept, de legalitate absolută, de *datorie a Statului față de individ, nu a individului față de Stat*, care e fondul cugețării politice englese. I s'a înfățișat acestui om studios și curios de lucruri străine acest fapt, absolut în contrazicere cu ceia ce s'a deprins a vedea și s'a învățat a crede: o țară în care cetățeanul — căci formele sunt constituționale și libere — n'are dreptul la școala lui, la manifestarea lui sinceră și curagioasă în toate domeniile vieții publice. Un Stat european, central-european, *Kulturträger*, «purtător de cultură». Și a vrut să vadă «cum e făcut». De aici studiile sale despre Ungaria, despre problemele ei, una după alta, despre monarhia întregă, în prezent și viitor.

Nu e un pasionat, nici un om de idei preconcepute. Adevărat Engles, el culege faptele și le cerne, gata să le asculte, cu atenție, cu supunere. Din punctul de vedere al intereselor țerii sale — *alte* decît acelea care se văd în războiul actual —, el credea că trebuie o Austria, pentru Europa, pentru umanitate, văzute, natural, printr'o prismă englesă. A crezut poate — îi e permis și d-sale să aibă un moment de iluzii — că din cîteva constatări într'o carte englesă ar putea ajunge la alte păreri despre politica de Stat ungurească și austro-ungară oameni cari, oricînd, fără trudă, — pot să arunce pe masă un dosar de o sută de ori mai mare al unor ilegalități cel puțin tot așa de patente. Numai acum în urmă, după războiul balcanic, după o călătorie nouă de confruntare — după care-mi spunea uimit că Sîrbii plătesc cu bani și că în Macedonia lor a putut călători, cu soția sa, fără nicio pază militară, — numai după 1912-3, cugețatorul metodic și persistent a isprăvit constatînd că, odată ce Austria vrea să moară, cine ar mai putea-o împiedeca?

Pentru întăia oară d-sa e serbătorit între Romîni. Cei de dincolo, de suferințele cărora, ca membri ai monarhiei, s'a ocupat multă vreme, n'au avut puțința de a o face pentru un «dușman al Statului», cu cărțile confiscate. Noi, — am văzut mai bine pe alți

«prieteni». D. Seton Watson nici nu venia pentru aceasta: are de văzut multe, și vremea e scurtă. Acum a cedat: sînt împrejurări extraordinare... Și, la banchet, unde i s'a lăudat țara și persoana, d-sa a vorbit neted, urînd realizarea unității naționale românești.

A fost de sigur pentru cugetarea acestui om, *aparținînd unei rase în care orice mărturisire publică implică o răspundere și o îndatorire, un moment* în elaborarea cugetării sale politice. Îi recunoaștem toată însemnătatea și sîntem recunoscători d-lui Seton Watson.

18 Ianuar, 1915.

După o jumătate de an în România.

Războiul durează încă. Pe două fronturi imense stau înșirate milioane, adevă ascunse în tainițele de supt pămînt, care vor da reumaticii, tuberculoșii și nebunii viitorului. Din cînd în cînd încordări de fiară desperată rup de la dușman cîteva gropi, lăsînd pe cîmp atîția morți încît de o sută de ori să le poată umplea. Iar comandantșii fac cu stegulețele ușoare modificări de hartă, și ziarele înregistrează succesul ori ascund paguba.

Totuși—chiar în țeri ca Germania, unde Statul începe a face culegerea și distribuirea alimentelor, ca Austro-Ungaria, care nu cunoaște altă victorie decît aceia care scoate pe dușman din cite un colț al provinciilor cucerite, — dispoziția generală a spiritelor e bună. Nu s'ar mai jura nimeni, de sigur, că victoria e colo, la doi pași, și că harta Europei va fi schimbată după speranțele naive ale celui d'întăiu moment. Dar e acolo sănătate și e vigoare. Niciun semn din acea *oboseală* pe care teoriile noastre o prevedeau peste puțină vreme.

La noi pănă acum oastea e întregă. Trăim fără a cîntări bucățica de pîne. Ne plimbăm pe zile de primăvară fără ca din delicatul cer albastru să ni cadă cadoul de durere și moarte al aeroplanurilor. Nu ne chinuim noaptea în sguđuitul tunurilor. Nu plîngeș pe nimeni din cei de aproape ai noștri, smuls fără vreme de mina grăbită a morții războaielor. Tineretul nostru nu știe decît din auzite ce pot să însemne șese luni de zile în ploaie, ger și noroiu, mîncat de parisișii ignobili și acoperit cu cele mai spurcate murdării, adev-

vărat vierme de tină. Alaiurile trîndăviei luxoase urmează la șosea și noutățile modei nu sînt ignorate nici acum.

Și cu toate acestea ce oboseală e, la toți, în toate cercurile! Nici nu mai e altceva decît oboseala! Obosit Guvernul în calculele lui grele, obosită opoziția în zvircolele sau uneltirile ei, obosiți intelectualii, afară poate de partea din ei care peregrinează în alt mediu, obosiți tinerii cari străbăteau Capitala cîntînd, obosiți ascultătorii cuvîntărilor aprinse ca și cei cari le rosteau; obosiți zia-riștii de amîndouă direcțiile!

Aceasta vine, ar spune cineva, din greșeala pe care am făcut-o neîntrînd în războiu. Să fi intrat, eram în dispoziția de spirit hotărîtă, vitează, mîndră a *celorlalți*!

Și nu e așa. Dacă totuși am fi intrat în războiu pînă acum, nu s'ar observa aceiași oboseală? Aș crede că *da*.

Pentru că oboseala nu vine din hotărîrile noastre, ci din altceva. Vine din procedările noastre, din metoda noastră.

Un popor trebuie să *acumuleze*, răbdător, îndelung, cu hărnicie și răbdare, avînd un scop, *unul singur*, înaintea ochilor. Să acumuleze de toate: avere, puteri militare, cunoștinți, energie. Să le aibă la îndemînă, ținute în loc de un zăgaz tare, capabil să oprească risipirea în zădar și a unei singure fărîme, a unei singure picături. Apoi iată că vine cîndva vrenia de este nevoie de șivoiul întreg, pe care nimic să nu-l poată opri în cale, odată ce zăgazul, la ceasul său, s'a deschis. O mare forță elementară a pornit: ea distruge, înneacă, mîlește, îngrașă și, prinzînd germeii ce rătăcesc în văzduh, fructifică.

Cînd acesta e procedeul, nația nu se poate obosi. Așteptînd, ea-și încordează toate puterile pentru a opri pierderile inutile. Pornind, toate puterile sînt prinse de uriașul, nebiruitul avînt.

Cînd însă e altfel, cînd metoda e a nediscipliniei entusiaste, a individualismului incapabil de solidaritate, a spiritului de partid, mortal pentru unitatea morală a națiunii, atunci ape rătăcite se strecoară neconținut, fără putere ca și fără folos, cînd nu e încă „momentul“. Iar, cînd acest moment vine, slăbiciunea rezervelor ce s'au păstrat face cu neputință avîntul.

Partea întăia a fenomenului s'a și produs în România. Dumnezeu să ne apere de producerea celei de-a doua!

25 Ianuar, 1915.

Un criminal.

Bucovina e un cimitir și o ruină în atâtea din cele mai frumoase părți ale ei. Au fost Austriecii, apoi Rușii, apoi Austriecii din nou, până au venit iarăși Rușii. Și cine știe ce mai așteaptă acea țară de năcazuri!

Românii au dat pentru Austria stăpînă liniștea lor, averea lor, singele lor,—până la bătrîni, la copii, la femeile pe cari nimeni nu le apără de necinstea mai rea ca moartea însăși. Era datoria: de onoare, de loialitate. Plîngem soarta celor căzuți, dar înțelegem sentimentul de la care sacrificiul lor a pornit.

Dar atîta nu era de ajuns, se pare. În Belgia, după ce armatele s'au retras, a rămas pentru apărarea pămîntului iubit al patriei și a comorii de amintiri și speranțe a națiunii, populația însăși, hotărîtă ca, și în condițiile luptei primejdioase a francțirorului, să dovedească dușmanului că mai este o putere vrăjmașă în țara cucerită. Știau că o să-i împuște, o să-i spînzure, că locuințele le vor arde, că familia le va fi cuprinsă în furia răsbunării,—ce are a face, numai să fie cu unul mai puțin dintre încălcătorii solului național!

O lume întreagă a văzut și a admirat. Și era de ce!

Dar iată că și în Bucovina s'a găsit cineva, un om care nu era un străin, pentru a spune că după fuga catanelor opera de apărare trebuie urmată de oricine: bărbat, femeie, copil. S'a așîtat la luptă bietul țeran flămînd care plîngea după copiii săi smulși pentru Împăratul, i s'a pus o armă în mînă și l-au așezat de pîndă la trecători. Cînd va trece Rusul, să tragă!

Și așa au făcut. Cîțiva Ruși nu se vor mai întoarce acasă. Dar sute de țerani, francțirorii moldoveni ai lui Francisc-Iosif l-iu-atîrnă de crăcile pomilor goi în mijlocul satelor îngrozite.

Și noi nu stăm într'o admirație umbrită doar de durere, ca pentru Belgiene. Acești oameni au pornit înșelați, minșiți, ispitiți infernal pentru ca să apere, împotriva legilor războiului, pe cine? Pe ocrotitorii Evreilor, Rutenilor și Nemților, pe prigonitorii, umilitorii și sărăcitorii lor! E ceva mai grozav în această ironie decît chiar în chemarea gloatelor „valahe” din Ungaria supt tricolorul român, tolerat pentru a li da în ceasul morții o iluzie de ideal. De

brațul spînzurațiilor vezi atîrnînd cîrpa neagră-galbenă a stăpînitorilor de pînă acum...

Săracii oameni! Cine i-a ucis, s'a apărât, ca să nu piară în-suși de un dușman pe care l-ar ascunde fiecare deșiș, fiecare piatră, fiecare poartă închisă. Ei au ucis, dar nu sînt ei ucigașii.

Căci ucigaș e numai unul: cînele cu sînge de Romîn care i-a băgat în ispită, criminalul fără scusă și fără iertare care ca o ultimă lingușire a întins stăpînilor aceste biete vieți de Romîni necăjiți.

Unii îl numesc. Mi-e scîrbă a-i zice pe nume. Dar, cînd vom auzi că s'a stîns în chinuri, departe de ai lui, urgisit de aceia între cari-și va fi ascuns muștrările de cuget, cînd marturii torturilor sale își vor întoarce cu scîrbă fața de la dînsul, cei ce nu vor fi uitat macabra comedie austriacă a „voluntarilor“ cîmpulungeni de la 1914 vor zice: Și atîta era prea pușin pentru acest odios criminal!

25 Ianuar, 1915.

Datoriile refugiaților.

Sute, mii de Romîni din Ardeal, din Bucovina, din Banat se află în mijlocul nostru. Din deosebite motive — care se reduc toate la acela, mare și legitim, al nenorocirii lor din partea străinilor —, în deosebite împrejurări, ei au venit la noi ca să capete un adăpost, un ajutor — dacă se poate — și o speranță.

Pot spune astăzi că adăpostul și ajutorul s'au dat, de toată lumea, în condiții care ne onorează.

Așfel ni-am îndeplinit datoria față de dînșii ca indivizi, înainte de a ni îndeplini și datoria, cea mai însemnată, față de *causa* lor.

Să-mi fie îngăduit însă a semna și datoriile pe care le au oaspeții noștri. Nu față de noi înșine — ele nu există sau nu trebuiesc amintite —, ci față de ei *înșii*.

Sînt în trista lor ceată oameni de frunte ai cărții, sînt scriitori de merit, profesori învățați, intelectuali cu studii superioare cari au ocupat situații mai înalte. Sînt studenți și școlari. Ei știu ceva despre rostul lucrurilor din România, cunosc oameni și nemeresc locuri. După cîteva zile sau săptămîni de supărătoare rătăcire, ei se aciuesc undeva. Oricui i s'ar adresa, au șanse de a găsi o bunăvoință.

Dar sînt și de alții, de sigur mai mulți. Vezi une ori bătrina săteancă, fugită de foame ori de foc, cu desagiile grei pe umăr, căutînd întrebătoare pe Calea Victoriei, așa de strălucitoare și așa de străină. Nu cutează să se adreseze la nimeni. Și dacă s'ar adresa? Cine o știe?

Dar în toată țara e afita nevoie de brațe! Oriunde. Fugarii, fugarele nu nemeresc, și doritorii de a-i întrebuița nu-i pot descoperi.

Și atunci întreb—măcar pe Ardeleni—: oare frunțașii acestei emigrații n'au datorita de a organiza și conduce această năvălire haotică, dîndu-ni și nouă un frumos exemplu de frățească democrație?

Mai e însă și altă datorie.

Aici în România sînt și mai multe lucruri rele. Nu trebuie să te căznești ca să le descoperi. Plimbă-te pe străzile de paradă și de lux, frecventează cafenelele bogate, intră în contact cu puternicii. Ajunge.

Și atunci Ardeleanul, și mai ales Bucovineanul, își întărește convingerea, ce i s'a strecurat neconținut în minte de stăpîinii săi, că România e un loc de peire. Și deci cîte unul — am auzit și eu asemenea glasuri — unește în aceeași convorbire critica nemiloasă a păcatelor României cu cererea de a i se da un loc de frunte în ea, *tocmai pentru a trăi din acele păcate*.

Dar este și altă Românie. O garantez bună. Deocamdată ea luptă în domeniul culturii. O afli în săli de Universitate, în săli de conferințe, la comunicații științifice, în biblioteci și muzee, oriunde se cultivă un ideal.

Și acest ideal e tocmai ce ne leagă de frații noștri, cu afli mai tare, cu cît ne împărtășim mai mult de această cultură, căci nu-i poate lega pe ei de noi doar așteptarea unei vremi în care triumful cauzei românești să însemne locuri de vitrină sau de cîștig și pentru dîinșii la București. Amatori pentru acestea avem destui, prea mulți. Să nu se invadeze între sîne, — dacă va fi ce dorim, — două cohorte de pofțitori și ambițioși!

Dar tocmai în locurile unde se cultivă acest ideal, rar dacă vezi grupuri mai mari de refugiați. Ca să te afli în mijlocul lor, caută unele cafenele! Și cred ce aceasta e părăsirea unei datorii față de ei înșii. Mai toți au să învețe încă despre lucrurile românești multe de la noi. În toate privințele. Și, cînd se vor întoarce

acasă, la vetrele lor, pe care ni simțim datoria de a le libera, ei trebuie să ducă o altă conștiință românească decât aceia cu care au plecat.

Încheind, îmi pare rău de un lucru: că ei nu vor celi aceste rînduri. Poate pentru că rațiunea principală de existență a foii noastre e această cultură și acest ideal.

1 Februar, 1915.

De cînd își pregătia Austria programul.

Extragem dintr'o lucrare rară, „Les intrigues moscovites en Turquie“ din 1877, iscălită „Bugistre Belleysan“ și care e o publicație de Stat ungurească din acel an de alianță cu Rusia, acest act:

Excelența Sa Khalil Bey către Alteța Sa Aali-Pașa, Mare-Vizir și ministrul Afacerilor Străine, Constantinopol.

Viena, 26 Septembre 1870.

„Rog pe Serchis-Efendi să descifreze el însuși.

Alaltăieri, la prînzul contelui de Beust, contele Andrássy mi-a spus că avea să-mi vorbească de multe, și, astfel cum am convenit, el veni azi la ambasadă.

Am avut o foarte lungă conversație, pe care o resum acuma Alteței Voastre.

Contele s'a plîns mai întăiu destul de tare de aceia că Haidar-Efendi n'a înțeles nimic din ce i-a spus el; că ideia lui era că Austria și Turcia trebuiau să caute să evite războiul, dar că, dacă ele ar fi silite să facă vreunul, ar trebui să-l facă până la capăt, așa ca să cîștige o pace durabilă, și că această pace nu s'ar putea obține decît printr'o *rectificare de granițe, nu numai de partea Asiei, dar mai cu seamă de partea Mării Negre, adecă reluarea tuturor țărilor musulmane de prin aceste locuri și formația Poloniei.*

Excelența Sa m'a întrebat apoi, în cas de războiu, ce am putea pune în linie. I-am răspuns că, dacă putem face un împrumut de zece milioane de livre, am putea pune lesne pe picior de războiu 500.000 de oameni, toți musulmani. Contele a primit această revelație cu satisfacție vie și din partea lui îmi spuse că Austria ar

putea prezenta 800.000 de oameni trupe excelente și că neînțelegerile interne actuale nu sînt decît *resultatul incapacității celorlalți miniștri*.

Ministrul ungar mi s'a plîns foarte confidențial de ușurința contelui Beust și de sentimentele moscovite ale contelui Potocki“ (p. 13).

Deci: 1°) Andrásy uneltia la 1870 contra colegilor săi austriaci pîrînd Turcilor pînă și pe șeful suprem al politicii austro-ungare, cancelariul Beust;

2°) El avea planul său *specific maghiar* cu anexarea Poloniei;

3°) El avea legaturile sale *turanice* cu Turcii, cărora li oferia Caucazul și Crimeia.

4°) La 1877, după ce se încheiase, în Iulie 1876, o convenție care să asigure Austro-Ungariei Bosnia și Herțegovina, Andrásy căpăta pe furiș acte de Stat turcești pe care cu îndrăzneală le tipăria la Budapesta sa; și

5°) Că toate aceste lucruri ni le mărturisește însăși diplomația ungară, care a publicat cartea.

1 Februar, 1915.

Un oaspe «nedorit».

„D. Aurel Onciul, deputat din Bucovina“, scriu ziarele, „se află în București“.

E, între Romîni, cel mai vechiu, mai înviersunat și mai meșter dușman al României.

E organizatorul protestării „țeranilor“ din Suceava contra unei intervenții românești în Bucovina.

E creatorul „legiunii românești“ contra Rușilor, care a adus moartea atîtor nevinovați.

E autorul planului de a „federalisa“ România cu Austria.

E, dintre cei pe cari nu-i dorim, cel mai nedorit.

Cu cît va sta mai pușin aici, unde nu are ce să caute, cu atît va fi mai bine.

1 Februar, 1915.

În tranșeie.

O foaie de „energie națională“ publică un desemn care înfățișează asaltul splendid al unor frumoși soldați de cavalerie cari, plecați asupra coamelor zbirlite ale cailor năzdrăvani, se prăbușesc cu săbiile scoase asupra dușmanului. Acesta e deci războiul.

Și copiii cred ca și desemnatorul aceluia ziar. Li scinteie înaintea ochilor strălucitoarele oțele și splendițele uniforme lucesc la soare, pe cînd pămîntul duduie de năvala eroică a escadroanelor.

Dar noi știm că, vai!, nu este așa. Nu doar că n'am fi visat și noi acest frumos războiu al vitejiilor individuale, sau măcar opera măiastră a unui cap genial care din cîteva măsuri ajunge a țiri în robie întreaga oștire dușmană. Dar ne-am încredințat că astăzi răriră geniiilor într'o societate prea normală pentru a le tolera, perfecționarea uneltei sigure, dar fără suflet, au modificat cu totul condițiile războiului.

È un masacru groaznic, de sigur, o scîrboasă răscolire de cărnuri martirisate. *Dar aceasta nu înseamnă că lipsește elementul moral, de care nicio faptă omenească nu se poate feri, nici scuti.* El este, dar se manifestă altfel: e mai mare, dar se vede mai greu, și, *cu cît se vede mai greu, cu aît trebuie să-l înțelegem mai mare.*

Pe cîmpul zdruncinat de obuse, acoperit de ruinele caselor arse și de modilcile mormintelor proaspete, o linie îngrijit ascunsă a spîntecat țărîna stearpă. În fund sînt oameni a căror odihnă și hrană sînt ca ale fiarelor gonite, al căror sălaș e ca al cîrțițelor oarbe, a căror viață e în fiecare clipă supt gloanțe. Ce sufăr ei, întrece marginile celei mai îndrăznețe inchipuiri. Zi de zi trece și același șanț îi cuprinde, acelaș dușman, nevăzut și el, îi pîndește; haina de pe dinșii putrezește, trupul se istovește de silinți supra-omenești și în zare—nimic. N'au măcar speranța de a muri sus, în lumină, lăsînd un nume eroic pe care să-l păstreze urmașii și cei din sîngele lor să se bucure. Necunoscuți, obscuri, anonimi, ei *îndură*. Aceasta e misiunea lor. Fără murmur, o îndeplinesc. Dau ferii lor vegherea din fiecare ceas, durerea din fiecare zi, renunțarea la tot ce este în viață lumină și bucurie.

Ceia ce eroul dă într'un moment, primînd în schimb recunoaștere și laude până în timpurile cele mai îndepărtate, dau ei

luni de zile întregi, fără nici o așteptare, cu siguranța că nu li se poate recunoaște, individual, nimic.

Astfel oribilul războiu din 1914-15 va fi pentru omenire cea d'întăiu strălucită și uriașă probă de solidaritate omenească absolută, în forma legitimă a națiunilor.

Și el va exercita o influență adîncă asupra vieții întregi a oamenilor. Prea ajunsese individualismul, setea de notorietate, de aclamație, de glorie, — unită și cu pofa de traiu bun —, până la cele din urmă margini, dincolo de care societatea nu mai e decît o formă zădarnică, o biată aparență fără viață reală. Prea se prefăcuseră toate în gest și paradă, în expoziție și exhibiție. Războiul general vine să amintească un lucru: că ni se cere în rîndul întăiu puțința de *a trece peste tot ce formează individul nostru pentru a ne confunda cu sufletul social, cu munca socială, cu interesul și idealul social.*

De la Romani încoace *omul* n'a dat prea mult pentru *oameni*, cetățeanul pentru Stat, fiul unei națiuni pentru maica sa. E alt «socialism» decît acela al zilei de opt ceasuri și al recompenselor naționale.

Și de aceia morala de mine va fi aceasta: să ăscălecăm de pe ducipalul ambiției noastre. Jos, în noroiul tranșeelor de îndurare, cu toții! O armă a muncii în mîna fiecăruia! Nu sîntem de acum înaintea decît silințe care se confundă în fața unui scop nediscutabil. Și, cînd obuzul s'a spart lîngă noi, — alt om vine în loc, și afită!

8 Februar, 1915.

Treuga Dei.

Ne-am războit, ne-am frămîntat, am umplut țara de zvonul nostru, de strigătele patimilor de care ardeam! Un adevărat războiu civil în forme ipocrite a fost toată viața noastră politică. În veninul insinuărilor, în ura tăcută a pîndelor, în furia atacurilor s'au risipit silințele a mai multor generații. „Ai miei, și nu ai lui“, „eu și nu el“, acesta e sensul ultim al unei filosofii politice deplorabile.

Măcar exemplele din jurul nostru, măcar marile primejdii ce ne așteaptă cu siguranță, ori de vom porni noi, ori de vor porni alții asupra noastră, să ne astîmpere.

Omenirea trăiește o amară săptămână a Patimilor. Și altă dată era obiceiul să se impue atunci tuturora «armistițiul lui Dumnezeu», *treuga Dei*.

Cine-o face, își îndeplinește o mare datorie. În nesiguranța tuturor lucrurilor, afară de unul, sacrificiul, total, complet, — e o poruncă pentru toți: a nu te supune, înseamnă un act de trădare față de neam, în care și prin care trăim.

Polemici? Dar ciudată trebuie să fie mintea care se gîndește la altceva decît doar la curățirea petei de noroiu care ți-a stropit haina și, încă, sînt atîția oameni curați cari o sufăr pe glorioasa lor uniformă stropită de sînge...

Să ne luptăm, să ne întrecem, să ne dovedim? La *asta* ni poate sta mintea? Sîntem fiecare așa de bine pregătiți pentru *altceva* încît să ni mai rămîie vreme slobodă și pentru *astfel* de lucruri?

A renunța la orice hărțuială nu înseamnă de sigur o *promiscuitate*, ștergerea tuturor amintirilor, uitarea tuturor diistincțiunilor. Nu înseamnă abdicare, deserțiune, cum nu înseamnă lașitate. Înseamnă numai că *nu dăm ceia ce nu ni cere societatea din care facem parte, ceia ce e, în conștiința ei mută, în adîncă-i înțelepciune liniștită, nu ni cere.*

Cu cît ne vom lupta mai puțin între noi, prin destăinuiri, denunțări și acte de acusații, cu atît vom dovedi mai mult că vrem cu adevărat lupta cealaltă.

8 Februar, 1915

«Națlunea» contelui Tisza.

În sfîrșit bunul Suveran bătrîn al Monarhiei vecine a înfeles pe contele Tisza. La cei 80 de ani trecuți ai săi, Francisc-Iosif s'a convîns că în Austria sînt «popoare», iar în Ungaria o «națiune», *una singură*.

Sîntem fixați. Și bieții noștri frați, legați în obezile legilor excepționale, sînt, neapărat, fixați și ei.

N'au murit numai Romîni de pe cîmpiile de luptă; a murit, supt raportul constituțional, însuși romînismul din Ungaria.

Regele apostolic a decretat-o.

Ori trăiește Statul care, fără rezervă, îmbrățișează această

teorie, ori trăim noi,— căci cei doi termeni se exclud de acum înaintea.

N'o zice cineva din București, ci, supt iscălitura responsabilă a contelui Tisza, regele Ungariei el însuși.

8 Februar, 1915.

O îndreptare greșită.

Cu sete și cutremur mulți oameni însuflețiți de cea mai caldă iubire de neam urmăresc în fiecare dimineață și în fiecare seară telegramele de războiu în care o parte și alta își oglindesc succesele ca și speranțele și iluziile.

Au biruit Francesii. Cîteva tranșeei luate. O corabie s'a înecat la unii și la alții. Rușii s'au retras din Bucovina, Rușii au fost goniți din Prusia Orientală, Rușii vor pleca din Galiția. 100.000 de prinși... Și așa mai departe.

La fiecare „fapt nou“, problema veche se pune iarăși. Deci nu mergem, nu se poate... Să aminăm... Ba nu, telegramele de azi spun altfel. E absolut necesar să ne grăbim... Să nu fie prea târziu... Este un tren, unul singur; să nu-l pierdem.

Și cu această metodă, a orientării după „faptele noi“ din telegrame, care, firește, se schimbă într'un conflict așa de uriaș, e un neconținut zbucium, o succesiune zguduitoare de mari speranțe și de strașnice desiluzii, de porniri nerăbdătoare și de profundă prostrație, care lasă sufletele zdrobite de oboseală fără să se fi dat măcar semnalul unei acțiuni.

Dar noi avem nevoie de un suflet senin și sigur, în noroc și în neizbîndă,— de o potrivă.

Pentru a-l avea, trebuie să ne sprijinim pe axiome politice ce nu se pot răsturna de nicio telegramă, a niciunei victorii și a nici unei înfrîngerii.

Ele-mi par a fi acestea :

Un Stat național, ca România, nu poate avea decît un ideal național. Orice imperialism, chiar cînd nu amenință un Stat național, nu-l poate ispiti la nicio prietenie.

Din formațiunile politice internaționale cu tendințe imperialiste care-l încunjură — și cu atît mai mult cînd cuprînd elemente din națiunea pe care se sprijină Statul național—, acela va trebui ajutat mai puțin care, stăpînînd mai multe elemente subjugate, implică

mai mult, pentru însăși existența sa, negarea principiului național.

Aceasta înseamnă pentru România, azi și oricînd, imposibilitatea absolută de a sprijini națiunea maghiară și politica austriacă, ori în ce legătură s'ar prezenta.

Sprijin, niciodată; revendicări, îndată ce se poate fără a risca ființa României mici de astăzi. Altă politică nu putem avea.

Și, odată ce sîntem pătrunși de aceste precepte imutabile, putem avea atitudinea cuminte și sigură a observatorului atent, cu degetul pe trăgaciul, care e un hoț la pîndă numai pentru că așteaptă să treacă la punctul fixat deținătorul fără dreptate al averii sale netăgăduite.

~15 Februar, 1915.

Trebuie...

Sînt lucruri care nu se discută; ele se impun.

O voință mai puternică decît a noastră, decît toate argumentele, calculele și rezervele noastre, o voință care e însăși o putere elementară, o lege a naturii, se manifestă, și înaintea ei orice împotrivire se sfarmă, fără măcar să încerce o luptă.

Cunosc foarte bine deosebirea între curentele artificiale pe care le produc ambițiile și vanitățile ori interesele cîtorva sau modele trecătoare, pornirile nebune care vin vijelios și cu aceeași furie de vijelie se duc și — ceia ce se poate constata astăzi la noi.

Nu vă uitați la profesioniștii cari se amestecă în asemenea afirmări categorice, *absolute*: femeile pun la ploaie putina și balia lor ca să aibă apă pentru rufe, dar aceasta nu înseamnă că pentru rufele lor a plouat. Și nici că, din năcaz față de femeia care-ți taie drumul cu putina și balia ei, trebuie să te încumeși — sărace! — a opri ploaia teribilă care va lăsa bielșug pe ramuri.

Am vorbit cu țerani. Știu ce cred, — nu ce doresc, ci ce au ei conștiința deplină că *trebuie să se facă*. Unuia-i ziceam despre un drum al meu: mergem în sus? — *Mergem dacă trebuie*. El se gîndia la alt drum

Am vorbit cu ofițeri, de toate gradele și de toate vristele. Ei se cred pregătiți pe deplin și vor să meargă și ei «în sus».

Am văzut întrunirea de la Dacia și am putut constata că nu era, la o sută de oameni, decît doar *un* agent de ciub, venit să-și

facă serviciul pentru patron, am constatat și calitatea, cu totul neobișnuită, a publicului, am *localizat* aplausele, și am înțeles.

E aceeași voință universală, imutabilă. Degeaba se vinde în restaurante ultimul elaborat metafizic filo-unguresc al d-lui Stere, care vrea să fie pentru a doua oară «pacificatorul Ardealului», degeaba patru sergenți păzesc, și noaptea, la «Ziua».

Vreme pierdută, bani risipiți..

Degeaba chiar străgănirea celei mai grele responsabilități, celui mai firesc sentiment...

Cei cari au în mini situația nu pot vedea decât o țintă: am spus-o. Și o datorie: pregătirea, răpede, sigură, deplină!

22 Februar, 1915.

Dardanelele.

Un lucru la care rîvnesc Rușii, pentru care luptă Englesii și Francesii, pe care-l apără, cu patriotică furie și cu puțină grandomanie telegrafică, Turcii. Dar, în același timp, un lucru de care unii la noi plîng, iar alții rîd.

Eu cred că n'avem de ce rîde și nici plînge cînd e vorba de Dardanele.

Chestia strîmtorilor e mai veche decît data intrării în politică a d-lui Marghiloman și cu atît mai mult decît aceia a întemeierii cercului de studii al partidului liberal. E mai veche, Doamne!, și decît declarațiile de la Viena ale d-lui Argetoianu. Mai veche decît toate strîmtorile și strîmturile tuturor inteligențelor politice din România.

Dar nu *chiar așa de veche*.

Cînd Turcii aveau Marea Neagră, nimeni nu se gîndia că la Bosfor și Dardanele ar fi, pe lingă ape, dealuri, vameși și corăbii, și o „chestie“. Supt Petru-cel-Mare, Rusia și-a făcut o flotă respectabilă, care în curînd s'a și luptat cu Turcii; cînd cu pagubă, cînd cu folos. Dar „chestia“ tot nu era. Sultanul se putca apăra în Sтамbulul său.

A venit însă un moment cînd lucrul a putut părea îndoielnic. Mehemed-Ali, creatorul Egiptului autonom, amenința pe stăpînul său în Constantinopol. Rusia s'a oferit să-l apere. S'a încheiat, la 1833, convenția de la Unchiar-Schelesi, prin care Padișahul devenia vasalul Țarului. Aceasta se păru periculos pentru dominația în Ma

rea Mediterană a Angliei, care încă n'avea Egiptul, nici Ciprul, iar un canal de Suez nu exista. La această politică s'a raliat Franța, care visa o Mediterană a ei, căci nu exista încă flota Italiei, iar cucerirea Algerului era recentă, cu toate idealurile ce trebuia să trezească.

S'au făcut deci sforțări mari. Pacea lumii părea că va fi tulburată. Chestia egipteană, măr de discordie între Franța și Anglia, a fost deplin închisă. «Tratatul strîmtorilor» (1841) a închis trecerea prin fața Constantinopolei a oricăror corăbii de războiu, ceia ce înseamnă a celor rusești.

Războiul Crimeii a dus, din partea Angliei și Franciei, și mai departe această chestie. Și Marea Neagră a fost neutralizată. Și de acolo s'au izgonit corăbiile de războiu ale Țarului.

Războiul de la 1870-1 a sfărîmat însă această clausă. Cel de la 1877 a avut alt scop. Războiul de la 1914-5 țintește, din partea Rusiei, nu numai la deschiderea strîmtorilor, dar și la ocuparea lor,—unii zic: la închiderea lor pentru alții.

Cine are azi interes s'o împiedece?

Anglia, nu. O împărțire între ea și Rusia s'a făcut. Rusia o poate opri în anumite puncte ale expansiunii sale; ea n'o poate distruge, și n'are interes s'o distrugă. Germania are interes, și poate.

Lord Grey nu e mai prost decît un redactor de la «Ziua».

Franța n'are visuri de mărire mediteraneană. Și Italia n'o poate înlocui în acest rost.

Austria, Germania sînt dușmane și n'au cuvînt.

Ar rămînea Bulgaria și România, iar, din alt punct de vedere, Grecia.

O confederație balcanică și-ar fi avut centrul firesc în Constantinopol, salon comun al cămăruțelor noastre. Am avut, toți, prea multă ambiție și prea puțină inteligență pentru a o face. Odată însă ce confederația nu este, odată ce nu poate fi la momentul cerut, unul singur din cei mici: Bulgaria ori Grecia, nu pot fi admîși la Constantinopol, la strîmtori. Și nici nu le pot cere, de la un grup de mari puteri, ori de la cellalt.

Deci, niciun interes politic european, capabil de a dicta, nu înlătură pe Ruși de la Dardanele.

Iar Balcanicii desuniți nu pot reda Constantinopolei misiunea sa istorică.

Și atunci ce rol absurd vreau să ni dea unii oameni la Dardanelele propriilor lor „strîmtori“ ?

22 Februar, 1915

Venizelos.

Un om care nu mai trebuie.

Îl vor rechema ori ba, îl vor duce în fața regelui ca întâiul printre «consilierii Tronului» ori îl vor lăsa să meargă în orașelul lui crețan pentru a duce viața vechiului Roman care biruise, îl vor urma prietenii cu pietate în retragerea lui ori se vor întoarce spre un Soare-Răsare, pe care l-au văzut apuind acum cîțiva ani, n'are a face. Se cerea o dovadă că în Grecia, ca pretutindeni, *omul de ispravă* nu e necesar decît atunci cînd toți ceilalți abdică de la ambițiile lor înaintea falimentului pe care ei înșii îl provocaseră. Dovada este. Pentru moștenirea unui Theotokis e de nevoie un Venizelos, pentru moștenirea lui Venizelos ajunge și un Theotokis.

Era vorba, se pare, de un nou războiu, de o îndrăzneală, de o credință, de o consecvență și de un ideal. Un om care desprețuiește măririle, care e gata să tragă toate consecințele greșelilor sale, să îndure osînda neizbîndei—cum e gata să lase altuia gloria triumfului,—acela pornește. Venizelos n'are grija dinastiei sale — și a altor dinastii. El vedea Grecia, neamul grecesc, un act de energie și de frumuseță, din acelea care dau victoria ori lasă după înfrîngere un suflet național regenerat. I s'a spus că nu este vremea. Și omul s'a închinat profund,—și s'a dus.

Nu-l confunđați cu Bismarck. Acest biet țîrgoveț și avocat n'avea mîndria iuncărului genial din Berlin. Personal, el nu exista, n'a existat niciodată. Era o forță anonimă pusă providențial la îndeplina unei țeri decăzute. Așa s'a simțit, așa a lucrat.

Alții însă au măsurat puterea lui pe care el n'avea de ce s'o măsura. Au găsit că e prea mare, și că e din aceia mari cari nu se pot reduce, ci numai distruge. Și i-au făcut măcar o onoare: aceia de a înlătura pe cel mai mare din oamenii neamului grecesc, pe cea mai mare din chestiile acestui neam.

Pentru Greci, ar fi bine să revie. Nu știu ei singuri cît de mult au nevoie de dînsul. Pentru dînsul cariera lui ar trebui să se oprească aici. Sînt scări de din dos prin care ies din orice Palat miniștrii demisionari; el a ieșit prin aceia care duce de-a dreptul la Panteon.

1 Mart, 1915 www.dacoromanica.ro

Pentru pîne...

Sînt județe în România unde țeranii n'au mălaiul bieteii lor mămăligi zilnice—și silnice—și nici nu găsesc de unde să cumpere. Întăiu s'a știut aceasta pentru Neamț, apoi Suceava, Prahova, Buzăul au venit la rînd. Țara grînelor nu-și poate nutri fiii cei mai buni și cei mai harnici.

Guvernul a făgăduit măsuri. Prin băncile populare, prin obști se va veni în ajutor. Porumbul va fi adus de unde se zice că prisoșește. Se va remedia la un viciu de circulație care a adus anemia îngrijitoare a unor Ținuturi.

S'a adus chestia și în Cameră, după ce s'a zăbovit în destul ca să nu se așîfe spiritele. Căci acestea sînt vremuri de răbdare, dar și de veghere și muncă, din ce parte trebuie. Unii au cerut, cei mai mulți, oprirea exportului, *la care se va ajunge, va trebui să se ajungă*. Alții s'au împotrivit cu vehemență, ca proprietari și arendași cari au porumb de vîndut și nu voiesc să piardă ceasul prețurilor celor mai excepționale. Am auzit că se striga contra „golaniilor“, cari, de și simpli advocați și profesori, pretind a guverna țara.

Urit spectacol! Guvernul îl putea înlătura, întrebînd mai mult, pe mulți și mai din vreme, până ce nemulțămirea nu căpătase un glas aproape desperat.

De sigur că în țara aceasta sînt antagonisme. Ele vor fi resolve prin cea mai energică și devotată acțiune a celor cari se vor dovedi astfel oameni de Stat adevărați. *Dar nu se poate vorbi de ele. E păcat să se vorbească de ele.*

Avem altceva de făcut, și, dacă trebuie să nu se calce dreptul nimănu, soldații de mîni ai României nu trebuie să fie petrecuți în ceasul despărțirii de femei desnădăjduite și de copii flămînzi.

1 Mart, 1915.

La Dardanele.

Un vînzător turc de lucruri rare expune în Calea Victoriei un vechiu portret care înfățișează pe cel d'întăiu Sultan turc care a trecut în revistă trupe europene creștine și cele d'întăiu trupe europene care au fost trecute în revistă de un Sultan al Otomanilor. Abdul-Megid, slab, melancolic, călărește înaintea contingentelor militare ale Angliei și Franciei trimese pentru a-i apăra stăpînirea, pentru a-i

intări Statul, pentru a sfărîma, odată cu aspirațiile Țarului în Orientul balcanic, și dominația amenințătoare a Țarului în Marea-Neagră.

Acum în Dardanele, la jumătatea drumului, între forturile bombardate și reduse la tăcere, stă cea mai măreață flotă pe care au cuprins-o vre-o dată strimtorile. La cîțiva kilometri numai e cetatea lui Constantin, cu Sfînta Sofie, care e, se zice, minată, ca să n'o poată lua dușmanul, — și acest dușman e Anglia, apărătoarea pe vremuri, până la cea mai pedantă intransigență, a integrității teritoriale și morale a Imperiului, e Franța, învățătoarea de odinioară, iar aliata lor e acea Rusie, cu privire la care Puterile catolice, liberale din Apus au o singură părere de rău: că flota ei din Marea Neagră nu e mai puternică, în stare a înneca „Goeben“-urile lui Mohammed al V-lea.

O schimbare totală, uimitoare. Și de ce ?

Europa e totuși o ființă morală, doritoare de libertate, de drumuri deschise. Pentru aceasta se riscă totul. Dacă Rusia pretinde să fie regentul imperios al lumii, în contra ei se adună, parcă de la sine, tot ce poate ținea în lume o armă. Germania vroia să miște cu bagheta-i imperioasă State și popoare; eî bine!, supt steagurile dușmanilor ei sînt milioane de oameni și opinia publică universală o aprobă.

Și, dacă mine Rusia ar reîncepe, concentrarea s'ar face, de sigur, contra ei.

1 Mart, 1915.

«Oamenii mari».

O țară întreagă își așteaptă, cu luare aminte, cu încordare, ceasul îndeplinirii „ursitelor“ de care i-a vorbit Regele său. O singură conștiință o străbate până în adîncul maselor populare. Fără o urmă măcar a folosului pe care l-ar putea trage ei pentru dinșii, pentru clasa lor, milioanele de țerani tăcuți stau gata de cea mai mare și mai sfîntă jertfă. Fiecare-și dă seamă că nimeni nu mai e stăpîn pe soarta sa, ci că soarta tuturor și soarta țerii, a neamului lor, se află în minile lui Dumnezeu împărțitorul de biruință.

O, ce buni, ce răbdători, ce lipsiți de grija de sine însuși, ce harnici pentru alții, pentru obștea neamului lor, sînt oamenii mici!

Dar vezi că sînt și «oamenii mari»!

Ei au numele lor legate de întîmplări însemnate în viața nați-

onală. Cutare a încheiat un tratat între națiuni, altul a luat apărarea intereselor noastre față de primejdioase încălcări. Au fost miniștri de multe ori, șefi de partide, stăpîni ai țerii în numele Suveranului. Lumea s'a deprins a se descoperi înaintea lor. Scriserile lor se comentează, cuvintele lor se țin în minte. Numele lor sînt înscrise pe paginile istoriei.

Au și ei o datorie. *Să se presinte fiecare unde ar putea fi folositor și să facă acolo tot ce poate pentru binele națiunii lui.* Nu mai e vorba de «mine» sau de «tine», de un drum sau de alt drum. Instinctul popular, chibzuiala cugetătorilor, cercetările prudente ale diplomației au stabilit un drum. Îl știu toți, s'au pregătit pentru dînsul, și numai pentru dînsul. Acolo e dreptul nostru cel mai netăgăduit, acolo este însă și inima noastră. Vor mai fi și alte drumuri, pentru alte timpuri. *Dar astăzi, pentru noi, este aceasta.*

„Oamenii mari“ vreau însă altfel. Ei au avut *cîndva* politica lor. Cu dînsa au putut aduce servicii. „În acest semn au biruit“. Dar lucrurile s'au schimbat, situațiile sînt altele: alte nevoi izvorăsc din ele. Alți oameni au avut prilejul, norocul să le constate și să le ajute întăiu. *E un fapt*, care există, împotriva căruia nu se poate face nimic.

Dar „oamenii mari“ constată un singur lucru: că aceasta n'a fost politica lor, *că ei au avut alta.* Și trag de aici concluzia că ei trebuie s'o desgroape pe aceia, s'o apere, s'o impuie, cu orice mijloace, persuasiunea sau teroarea, articolul gazetarului ori sentința tribunalului militar. Căci altfel *s'ar putea ei desface din unanimitatea națională, ar putea bănuie cineva că ei sînt mai cuminți decît alții, decît toată lumea?*

Dușmăni vechi și grele i-au despărțit între ei. S'au urit, s'au răsturnat, s'au înlocuit. Ce are a face! O cauză sacră îi va uni. Nu aceia a României, ci aceia contra României, contra celor mai evidente interese ale ei!

Originalitate, de sigur. Originalitate — și în ea și altceva.

Nu mai cît națiunile nu biruiesc și nu-și capătă dreptul lor prin originali cari vorbesc, cari scriu, cari intrighează prin Camere și mai ales prin anticamere, ci prin soldații cari tac și pe cari, chiar înainte de a fi tras cel d'întăiu foc de pușcă, această originalitate provocătoare și amenințătoare poate să-i supere și să-i slăbească!

Din retragere....

Ce sfântă e vechea poveste a Romanului biruitor care, întors acasă, și-a pus boii la plug și cu minile lui glorioase a tăiat brazdă... La Roma erau lupte, erau întreceri de ambiții, erau succese și parade,—el, la țară la dînsul, ara.

Atunci oamenii știau să se retragă după îndeplinirea datoriei, a misiunii lor, și să și rămîie în maiestatea senină a unei retrageri voite.

Și la noi s'au hotărît la retragere oameni cari jucaseră în țară roluri de căpetenie.

L-am văzut pe D. A. Sturdza făgăduind retragerea la ocupațiile sale de la Academie. Și s'a întors în luptă. Și ni-a părut rău. Dar, cînd, a doua oară, a luat această decisiune, el n'a mai vrut să știe nimic din ceia ce-l pasionase și ocupase atîta. Și a murit de moartea înțeleptului.

S'a retras d. P. P. Carp de la șefia partidului conservator-*Voia să ne hatem cu toată confederația balcanică, să atăcăm Rusia, să mergem la Chiev, să provocăm războiul european.* Alții n'au vrut; nimeni n'a vrut. S'a retras. Iar a doua zi d-sa dîstra Camera liberală cu acrele glume ale spiritului său agresiv, și astăzi, fără a fi șeful unui partid, fără a fi un om popular, fără să poată aduce Coroanei sprijinul unei forțe materiale sau morale, ci numai rămășițele isolate ale puterilor sale, voiește să silească pe Rege a merge cu Ungaria pentru Basarabia, în același timp cînd ridică amintirea Moldovei ca o armă contra viitorului României!

S'a retras d. Maiorescu după pacea de la București, după o afirmare a energiei românești, pe care poate a voit-o, ale cărui socoteli diplomatice, oricum, le-a făcut, cu solemnitatea dîrză care-l caracterizează. Dincolo de pacea de la București erau însă alte probleme, pentru oameni crescuți în cercetarea lor. Retragerea d-lui Maiorescu îi dădea d-sale o aureolă de senină desinteresare, de lipsă a oricărei ambiții, iar țerii nu-i răpia o forță activă, fără care s'ar fi primejduit. Cu duioșie și respect am privit toți în urma drumului său spre liniște... Și astăzi d-sa se întoarce. E militantul unei politici condamnate, e asociatul d-lui Carp într'o acțiune nefastă, e o piedecă în calea desăvîșirii unei opere la care d-sa a pus o

www.dacoromanica.ro

piatră așa cum cerea momentul acela și cum nu cere momentul acesta să se puie alte pietre....

Acei cari s'au retras au cerut prin aceasta chiar o sentință asupra activității lor și, odată ce ea s'a dat din inimile deschise spre recunoaștere, o întoarcere devine ca un act de auto-profanare. Și, atunci cînd omul nu e cerut de față, ci el solîcîță țara, avem a face cu simpli *revenants*, înaintea cărora lumea nu se dă în lături cu acel respect care i-a întovărășit la plecare, ci cu groaza ce o inspiră o apariție împotriva legilor firii, pe care nici cei mai vii dintre cei vii nu sînt în stare să le schimbe.

8 Mart, 1915.

«Moldova» d-lui Carp.

D. Carp, president, astăzi, al unui „comitet“ clandestin, — ca tipografia chiar — de steluțe și de inițiale, ni presintă „Moldova“ sa.

Ea cuprinde, într'un anonim curajos, articole supt care putem une, fără a ne înșela, semnătura d-lui Virgil Arion, fost președinte al Ligei Culturale și care, cînd vorbea, cu lacrimi în glas, de dușmanul secular care e Maghiarul, știa de sigur ce spune, și contribuții din literatura politică englesă, întoarsă contra Englesilor, care s'ar putea să nu fie descoperite în redacție.

Din această prosă jenată — care ar trebui să fie și jenantă — nu se desface niciun argument nou și nu scapără măcar fulgerele unei mari convingeri absolute.

Factura e inferioară aceleia a pamfletului «Ziua». Iar «Seara» o întrece cu mult.

Atunci de ce apare această foaie a aspirațiilor la cancelariat, a bismarkismului de exhumajie?

Ni se spune: pentru Moldova!

Ei îi trebuie Basarabia. Și nu pentru că Muntenilor li trebuie Ardealul vom renuța la partea deslipită din moșia moldovenească.

Da?

Atunci punem o întrebare: oare Bucovina tot de la Ruși o vom lua? Și pentru apărarea Moldovei mai greu trage partea dintre Prut și Nistru decît însăși cetatea dominatoare a codrilor Cozminului? Iar, pentru moaștele eroilor noștri, care nu sînt o morfoleală pentru nicio ambiție, domnilor, e nevoie mai grabnică să luăm Bolgradul, Ismailul și Orșova, Căstroi, Suceava, Putna, Rădăușul,

Sucevița și Dragomirna, vatra de libertate a Cîmpulungului moldovenesc cui le are și nu știe să le apere ?

D. Carp avea accente duioase odată, cînd *răspingea*, ca Moldovean, moldovenismul devenit armă contra *presentului* României. Ca Moldovean răsping cu aceiași indignare moldovenismul din care se încearcă a se face armă contra *viitorului* ei!

Moldova Ț-sale o găcim unde este, Moldova noastră e aiurea: unde se respectă mai mult tradițiile ei, care stau în uitarea de sine, de ideile, de prejudecățile ca și de interesele fiecăruia, pentru a se păstra «unirea în cuget» a tuturor, care singură dă biruința.

Moldova lui Nicolae Istrati, prietenul Aghenției austriace, o fi „Moldova“ din Bulevardul Elisabeta 27; Moldova lui Ștefan-cel-Mare era cealaltă!

8 Mart, 1915.

Cele două noblețe.

Nobleța filo-francesă, cu gîndul la petrecerile de odată ale Parisului, duce războiul cu nobleța doctrinară a filo-austriacilor, cari se văd încă de acuma baroni ai Imperiului.

«Coconașii» se ceartă cu articole scrise, vezi Doamne, în românește.

Toți „băieții babacăi“ fără profesiune—natural!—au aflat de lucru. Coco și Bébé pun la cale Europa, în admirația lui papa.

Între o partidă de sky la Sinaia și una de tennis la Șosea nu stă rău să faci pe diplomatul. Fetele cu zestre mor după cite un Bismărcuț de aștia, din sfircul de mustață al căruia cade orientarea patriei.

Dar noi, cei cu greutăți în viață, judecăm altfel decît Margot și Suzanne.

Noi zicem așa: Papa să vorbească.

Și adăugim: mare lucru nici atunci n'o să fie!

15 Mart 1915.

Încă un agent austriac:

Ștefan-cel-Mare.

N'ajungea cumpărarea futuror gazetelor ce se oferiau public spre vînzare, n'ajungea angajarea de redactori pentru foile din nou create, n'ajungea achitarea de poliți la datornicii împovărați și crea-

rea de venituri la talentele politic scăpătate, n'ajungea risipa pentru crearea de convingeri, n'ajungea vrăjirea și trezirea din morți a tuturor genilor în stare de sepultură, — armata d-lui conte Czernin și a aliașilor săi trebuia sporită.

Să se adreseze la cei vii? Disponibilitățile s'au isprăvit. Niciun admirator sincer al celei mai rele politice nu s'ar putea descoperi; în vârful undiței de aur nu s'ar putea prinde nicio vietate flămîndă. Toate mormintele au fost răscolite și toate stafiile mobilisate. Toți adolescenții amatori de politică au fost îmbrăcați în solemnele redîngote părintești. Toată discreșiunea diplomatică a aderenșilor a fost exhibitată în cele mai publice condiții.

Atunci trecutul nostru însuși a fost cercetat cu aviditate, doar, doar va răsări ceva pentru „causă” din adîncimile lui sfinte.

Dăunăzi s'a auzit că oasele Domnilor Moldovei au fost duse la Viena, de oameni cari aveau a face mai mult cu strigoii din București decît cu fericit-adormiții noștri Voevozi. Atît însă nu ajunge, ca talisman românesc contra Romînilor. Și atunci, după ce mîinile profane se vor fi atins și de cenușa sacră de la Putna, iată însuși Ștefan-Vodă cel Mare metamorfosat pentru ocașie în apărător al integrității austriace și în campion al «Chiliei și Acher-manului» pe care d. Carp, care nu știe de Cetatea-Albă, le-a strîgat și în Camera din București.

Umbra cea mare nu mai are dreptul să arăte cu vârful săbiei de care vorbește de veacuri legenda către ținta firească a tuturor silinșilor noastre. Ca un prizonier de războiu ce este — al hoșescului războiu fără sînge și moarte din 1775 —, el trebuie să facă prestație stăpînilor. Și această prestație stă în a-l depărta de Ardeal.

De Ardeal — și, o ironie!, — de *Bucovina* lui, de pașnica-i Putnă, de Suceava-i mîndră, de necropola de la Rădăuși a străbunilor cărora li-a împodobit mormintele, de codrul Cozminului în care a frînt oștile lui Ioan Albert, Regele Poloniei, care nu urmăria alt ideal decît al Austriei de azi, pe aceleași căi, cu aceleași mijloace. *Ștefan-cel-Mare e făcut să ceară înaintea Romînimii întregi veșnica lui robie.*

Și, zi de zi, se citează cuvintele lui despre cetățile Dunării și Nistrului prin care răsufla Moldova lui. Ignoranți crași sau odioși șarlatani cari nu știu ori se fac a uita că politica lui Ștefan a fost reală și că el a căutat să păstreze unde se putea, în loc să cu-

cerească unde era cu neputință, văd în aceste sfinte cuvinte legitimarea propriei lor mișelii. Și ei, cari trec cu vederea toată părăsirea eroului de către trufia seacă, neputincioasă, plină de invidie și lacomă de laude a lui Matiaș Corvinul și lasă la oparte însăși duioasa plângere a învinsului de la Valea-Albă, ei mai uită un fapt esențial: că al cincilea înaintaș al lui Ștefan, cu o sută de ani abia înaintea urcării lui în Scaun, era un Maramurășean pribeag și că el împodobise mormîntul acestuia. Uită că Ștefan a ținut în Ardeal toată laturea de Nord-Est, că el a stăpînit în Ciceu (cum stăpînea în Cetatea-de-Baltă) și că întăiul episcop românesc canonic, la Vad, el l-a dat Ardelenilor

Ștefan-cel-Mare agent austriac, colaborator... literar al ȃ-lui Virgil Arion la „Moldova“, complice al ȃ-lui Slavici la „Ziua“, umplutură la cine știe ce „Țară“ exhumată *ad hoc*, — pe lângă atîta ticăloșie, lipsia doar această impietete!

22 Mart, 1915.

Luptele din Carpați.

Pentru cine așteaptă ȃn zi în zi marea luptă decisivă, undeva, în Răsărit sau în Apus, fugărirea unei armate, capitularea unei tabere întregi, prinderea unui Suveran, scufundarea unei flote, ceva unic și mare, zguduind toată simțirea noastră pentru a ni da, în sfîrșit, sentimentul că a venit „ceasul“, că putem porni, că avem să ni atingem dreptul și apoi pentru mult timp va fi pace între oameni, — pentru acela războiul uriaș al măcelurilor fără nume și al supraomeneștilor sforțări n'a dat nimic în zilele ȃin urmă.

Dar pentru cine înțelege un lucru: că puțința măcar a bătăliilor de cîteva zile, al căror succes să se poată anunța imediat, a dispărut, și pentru totdeauna — ori, cel puțin pînă se va descoperi un geniu, — pentru acela este ceva, în noile vești de pe teatrul de luptă ruso-austriac.

Se dau lupte la pasul Ujoc, la Ducla, la Latorcza și în alte regiuni carpatice. Rușii înaintează, cu pierderi grozave, dar cu o neînfrîntă hotărîre, fără amenințări și acte de provocare, dar cu o consecvență de fier în atacurile și asalturile lor. La Barfa ei vor fi mine. Se spune că de la Cașovia și Eperjes ar fi retrase garnizoanele. *Dar aceasta nu înseamnă altceva decît drumul spre Pesta.*

Drum greu, de sigur. *Până la un punct.* Și, odată acest punct

trecut, odată cei d'întăiu 100 de kilometri străbătuți, Rușii își vor vedea cu ochii puțința de zdrobire a dușmanului, pentru care au pierit atîția fără ca oastea lor nesfîrșită să se fi istovit. Mîndria îndărătnică, nesubjugata trufie, cerbicea de oțel a maghiarismului se va clătina. Și pajurea ortodoxiei răsăritene va înnainta iute către burgul de piatră fudulă care se ridică pe ruinele vechiului cuib turcesc din Buda. Și, cine știe ?, în zilele lui Tisza István Cerchesii și Turcomanii vor trece pe caii lor mărunți pe strada largă și mîndră a marelui Andrásy.

Iată ce ce pregătește acolo în munți, zi cu zi, ceas cu ceas, peste movilele morților răsărind din zăpezile mari stropite cu sînge. Și pentru noi *acesta* e azi lucrul cel însemnat și a cărui îndeplinire, cu toată mița pentru partea nobilă și eroică a Ungurului adevărat, o dorim, — căci ei, Ungurii, *ne-au silit* s'o dorim.

29 Mart, 1915.

Cuvîntare ¹⁾.

Ca secretar al Ligei, am de cetit o moșiune. N'am pretenția de a o tîlmăci față de sufletele d-voastră, care sînt și prea înțelegătoare și prea curate ca să aibă nevoie de aceasta, ci numai, cu toată îngrijorarea unui om cinstit ca nu cumva o judecată falșă să-i scape. — și ce teribilă ar fi o judecată falșă în momentul de față, ce teribil ar fi să murim pentru ce nu trebuie! — și ca o datorie deci față de conștiința mea îngrijorată pentru efectele pe care vorbele care se spun de un om cu autoritate în această țară, multă, puțină cîtă o are, voiui adăogi cîteva cuvinte.

Cîte ceva poate s'o fi uitat între multele lucruri bune spuse astăzi. Un lucru s'a uitat, și trebuie să-l spunem.

Este o zi de mare serbătoare creștinească, și ceia ce face măreția și binefacerea creștinismului este că nu e una din serbătorile sale care să nu poată fi pusă în fiecare an în legătură cu toate durerile, cu toate bucuriile și toate speranțele noastre. Astăzi este ziua Floriilor. Cu aproape 2000 de ani în urmă, Mîntuitorul, intrupînd cea mai strălucită idee morală din omenire, intra în Ierusalim călcînd pe stîlpările care i se așterneau în cale. Și noi astăzi

¹⁾ Ținută la adunarea din Iași a Ligei Culturale (în Dumineca Floriilor).

avem de întins stîlpări în calea idealului nostru, care, blînd și liniștit, înaintea noastră cu siguranță către ținta pe care neapărat trebuie să o atingă. (Aplause călduroase).

Sînt păgîni și între noi: îi rugăm să nu ni spurce serbătorile. (Puternice aplause).

Astăzi e ziua în care toți trebuie să ni pregătim stîlpările. În ceasul binecuvîntării răspîndite asupra tuturor, al unirii desăvîrșite prin tot ceia ce se zbate 'n inima fiecăruia, prin tot ceia ce luminează 'n gîndul fiecăruia, să nu se amestece glasul păgin! (Aplause.)

Va veni pe urmă suferința, va veni bătaia cu vergile, ridicarea pe cruce, de și nimeni nu va putea așeza în mormînt idealul nostru, odată ce el a călcat pe stîlpările pe care i le vom fi întins. (Aplause.) Dacă voiesc să vie ceilalți, să vie atunci! Cine are de împuns cu sulița, să cruțe ceasul Floriilor; să aștepte Săptămîna Patimilor, cînd vom fi blăstămați, loviți, dușmăniți!

Noi să avem măcar această mîngîiere: pe acei cari invocă azi patriotismul ca să împiedece poporul nostru în drumul său firesc, să-i vedem atunci alături de străini. Nu poate fi pedeapsă mai mare decît aceasta (Furtunoase aplause.)

Și să li făgăduim un lucru la toți: oamenilor cari au nevoie de bani pentru polițe, oamenilor cari au nevoie de bani pentru vicii, oamenilor cari au nevoie de bani pentru ambiții, oamenilor cari se ridică din mormintele lor, odioase fantasme, înfigînd ghiarele lor în țărîna pentru a se înfățișa în lumina zilei de astăzi scoțînd blăstăme pe care le înfățișează ca binecuvîntări. Ei bine! tuturor acestora să li făgăduim un lucru. Cînd va veni ceasul Învierii, nu-i vom pedepsi noi: vom lăsa ca priveliștea unei bucurii în care nu s'a amestecat avîntul și munca lor să-i pedepsească. singură (Înflăcărare aplause. Bravo!)

Nu voi spune nicio vorbă contra acestor oameni; nu voi aminti numele lor că să nu amintesc și binele legat cîndva de acest nume. Îi aștept în vremea cînd noi, ciți vom rămînea, ne vom întoarce plini de praful și de sîngele luptelor și vom ingenuchia mulțămînd lui Dumnezeu. Îi așteptăm atunci. Ne vom uita în ochii lor și li vom spune: adu-ți aminte de ceasul acela; tu niciodată nu o să-ți ai locul în fericirea pe care n'ai ajutat-o să se întemeieze. (Puternice aplause.)

Oare se gîndesc oamenii aceștia la ce fac? Îmi aduc aminte că în Iulie, cînd unele minți credeau că e de ajuns puterea, — și

ce blăstăm este o astfel de idee! —, da, că e de ajuns puterea ca să cîştige biruința, îmi aduc aminte că în Iulie, cînd se credea că unde sînt cei mai mulți, unde este tehnica mai desăvîrșită, unde e pregătirea mai veche și mîndria mai strașnică, unde e unitate și solidaritate națională mai desăvîrșită, acolo va fi și biruința, îmi aduc aminte că în momentul acela, cînd părea să se plece cumpăna în spre mersul nostru alături cu dușmanii noștri seculari, Ungurii, și cei ce se tirăsc după dinșii, Austriecii, și cei ce au nevoie de îndrăzneala unora și ticăloșia altora pentru a domina în Europa, Germanii, îmi aduc aminte că la pragul ușii mele a apărut un învățător și m'a întrebat: D-ta poate știi mai multe decît mine; adevărat este că vom merge noi cu Ungurii laolaltă, părăsind în urmă tot ceia ce am pregătit și nădăjduit până acum? Plecîndu-mi capul, i-am spus: se poate să mergem alături cu Ungurii. E îngrozitor, dar în momentul acela am avut impresia că s'ar putea și aceasta. Și, atunci, învățătorul a șoptit: Un singur lucru îl blăstăm: toată nădejdea pe care am avut-o o viață întregă în sufletul meu, toată nădejdea pe care, în cariera mea de învățător, am sădit-o în sufletele care mi-au fost încredințate. (Aplause călduroase.)

Vă gîndiți dv. ce s'ar întimpla dacă aceia ce s'a pregătit prin toată cultura școlilor, prin ceia ce această cultură a coborît din ce e mai adînc, mai tainic, mai sfînt în sufletele tuturor, ar trebui să fie părăsit? Ni se zice: grînele noastre vor trece libere gurile Dunării, și se va asigura comerțul nostru. Basarabia va fi căpătată, cu părțile ei bune și rele. De acum înnainte însă, Ardealul să-l părăsim... Căci nu e chestiune de aminare; e o chestiune de părăsire odată pentru totdeauna. Cînd națiunea maghiară biruitoare se va înfige acolo, hotărîită să sfărîme orice piedecă interioară s'ar impune imperialismului său, trebuie să fie cineva nebun sau stupid ca să-și inchipuie că vom scoate această națiune, sigură că e sprijinită de toate puterile germane, către dominație, din cuibul său ardelean. (Aplause.) Dacă s'ar face aceasta, ar trebui ca și la noi să se iea măsura care s'a luat odată la Atena. În vechea Atenă era o tribună la care se ridicau — spune Plutarh — oratorii rînd pe rînd; unul vorbea mai bine, altul mai slab; dar o flacăra se aprindea în inimile tuturor Atenienilor la cele d'întăiu cuvinte spuse. Îndemnul cel mare venia însă de aiurea: de pe tribuna aceia se vedea Marea liberă, și fiecare Atenian își amintea de toate biruințele care se cîști-

gaseră pe întinderea aceia albastră a Mării. Cultura noastră este tribuna de pe care, oricine ar vorbi nu se poate să nu se vadă întinderea strălucită a tuturor gloriilor trecutului. Și, în Atena de odinioară, când spiritul public a decăzut, când conștiința a încetat, când în ticăloșie politică și desorganizare morală s'au prăbușit toate, unul din cei treizeci de tirani s'a mirat de un lucru: de ce totuși sînt încă suflete în care se păstrează setea de luptă și iubirea de cetate? Și atunci un cetățean a dat mijlocul ca să scape pentru totdeauna de ultimii reprezentanți ai idealului. El li-a spus: coboriți tribuna în așa fel în cît să nu se mai vadă de acum înaintea Marea cu toate amintirile ei! Ei bine, ar trebui, după clipele acestea, dacă o nenorocire fără nume ne-ar atinge, dacă interese subterane și ambiții nesănătoase și cruda neînțelegere a nevoilor politice de astăzi ar birui, ar trebui atunci să se cufunde sau să se sfărîme însuși altarul culturii noastre, pentru ca nimic din gloria noastră cea veche să nu se mai poată vedea. (Aplause îndelung prelungite.)

Au îndrăznit să vă vorbească dv. toți Moldovenii de pripas, toți Moldovenii cei cu coroane litvane de usurpație, care înaintea se rușinau de a se intitula coborîtori ai răzeșilor Moldovei, au îndrăznit să vă vorbească d-voastră, nouă Moldovenilor, de Moldova! Să exploateze un sentiment care prinde pe oricine cînd privește dunga Prutului către cîmpiile, unde s'au purtat atîtea lupte strămoșești, ale Basarabiei.. Poate fi ceva mai ticălos decît să utilizezi un sentiment sfînt pentru a împiedeca pe un om sau o națiune de a îndeplini o datorie cel puțin tot așa de sfîntă? Nu există act mai miserabil decît acela de a trezi în sufletele noastre sentimente bune pentru a zdrobi alte sentimente bune și pe cele mai sfînte sentimente pentru a împiedeca îndeplinirea celei mai neapărate datorii. (Aplause puternice.) Ardealul, un vis pentru Munteni; Basarabia, un vis pentru Moldoveni? O minte hrănită din două trei cărți, din amintirea cîtorva lecții la Paris, din conversațiile de la Capșa și din citirea unei prese ușoare, se încîntă! Au tăiat geografic pe meridian idealul românesc și au spus: voi, Moldovenii, nu vă gîndiți la Ardeal pentru că trebuie să vă gîndiți la Basarabia. Și pun rămășag că ar fi venit și ar fi spus tot așa de ușor, dacă altele ar fi fost împrejurările: Voi, Munteni, nu vă gîndiți la Basarabia, fiindcă în calitate de Munteni aveți dreptul vostru către Ardeal. Și nu fiindcă într'un cas i-ar fi durut de Basarabia și în cellalt de Ardeal, ci

fiindcă întrebuițează și ar fi gata oricînd să întrebuițeze, o parte din dreptul nostru ca armă pentru distrugerea celuiilalt drept. (Aplause.)

Atunci mie, care sînt un istoric străduitor în cunoașterea trecutului nostru, să-mi dați voie să vă spun un lucru: nici ca deosebire geografică nu puteți d-voastră, Moldovenii, să localizați drepturile noastre și așteptările noastre în sens basarabean. Nu. Au spus tovarășii mei din Comitetul Central al Ligei Culturale că de acolo, din Ardeal, au venit întemeietorii unui principat ca și ai celuiilalt, că din Ardeal a venit Radu Negru, întemeietorul Țerii-Românești, și din Maramurăș Dragoș și pe urmă Bogdan ca să descălece Moldova. Ei bine, să mă ierte dumnealor, dar nu e așa. Singura țară care s'a întemeiat cu oameni veniți de dincolo și cari au scăpat regiunile aceștea de pierderea romînismului în masa năvăliților ruteni, singura țară care-și datorește principiul de viață Romînilor din părțile celelalte, este Moldova. (Aplause.) Radu Negru este o legendă; Dragoș și mai ales Bogdan sînt adevărați. Nu cu Romîni din Făgăraș s'a întemeiat Țara-Românească; Făgărașul l-am întemeiat ca o cetate a romînismului noi, cei din Țara-Românească; dar Moldova s'a întemeiat numai prin Voevozii maramureșeni, cu toate puterile lor românești, cu toți mîndrii cnezii coboriți din munții aceștia de de-asupra Ardealului. Și, dacă este pămînt romănesc care înainte de toate datorește recunoștință frașilor de dincolo, acest pămînt romănesc este deci Moldova. (Aplause prelungite.) Să-și schimbe titlul onorabili domni de la Aghenția chesaro-crăiască; Aghenția, care-și are la dispoziție fonduri pentru toate stricăciunile și pentru toate rătăcirile de minte, va avea fără îndoială și o idee pentru acești indigenți, pentru acești săraci de idei și argumente, și «Moldova» lor se va numi cu un nume care să se potrivească mai bine cu curăția de cuget și claritatea de idei a acelora cari au întemeiat-o și o conduc. (Aplause.)

Dați-mi voie să încheiu amintind anume tradițiuni statornice ale istoriei. Moldova și Țara-Românească au fost și înainte de 1859 strîns unite între dîneze. Din cele mai vechi timpuri, ceia ce a fost într'unul din aceste Ținuturi a fost și în cellalt. Dar o deosebire cu toate acestea a existat între caracterul politic al unui principat, al unei regiuni, și caracterul politic al celuiilalt principat, al celeilalte regiuni.

Avem într'adevăr tradiții moldovenești, dar tradițiile moldove-

nești sînt cele care vi se indică de aici, nu cele care vi se strecoară de dincolo. Tradiție moldovenească este ca, față de Domn, să nu se exploateze sentimente firești la dînsul pentru a le întrebuița împotriva țerii sale, ci să-l ajute a se ridica (aplaude furtunoase. Bravo!) eroinic, cu toate puterile înfrîngerii de sine însuși, către datoria fulgerătoare, care-i poate da nemuirea pentru toate timpurile (mari aplause.) Moldoveanul a fost totdeauna un supus credincios, și, dacă în zilele grele aș dori ceva Regelui României, este să fie încunjurat în cea mai vajnică luptă de hotărîrea și vitejia moldovenească. (Aplause entusiaste.) Credincioși au fost răzeșii de odinioară ai Moldovei. Și, dacă sînt mîndru, din trecutul alor mei, sînt mîndru de acele picături de sînge răzeșesc care curg în vinele celui care se coboară și din neamul lui Costea și Bucur. Credincioși am fost; lingușitori niciodată, niciodată intriganți.

Iar, în ceia ce privește datoria față de țară, Moldova a știut una: în clipa de primejdie toți laolaltă. Moldova a cunoscut ici și colo cîte un trădător; niciodată însă trădătorul n'a putut să găsească în mijlocul ei oameni pe care să-i adune și să-i arunce împotriva steagului sau a idealului țerii. (Înflăcărate aplause.)

Cine îndrăznește astăzi a se adresă Moldovei pentru a găsi aici pe dușmanii viitorului nostru, acela săvîrșește un păcat față de romînismul întrei, dar săvîrșește mai ales cea mai grea greșală față de toate amintirile Moldovei. (Mari aplause.)

Atingîndu-se aceste amintiri, s'a luat în deșert numele celui mai mare Moldovean, care a fost și cel mai mare Romîn din trecutul nostru, numele lui Ștefan. Au îndrăznit, în foile lor clandestine și în foile lor mărturisite, să ridice pe Ștefan-cel-Mare însuși ca dușman al idealului românesc. De o parte Mihai Viteazul, cuceritorul Transilvaniei, stăpînitorul munților ardeleni, al Moldovei și al Munteniei; de altă parte Ștefan-cel-Cuminte, care a plîns pentru Chilia și Cetatea-Albă, care a asigurat că prin Chilia și Cetatea-Albă se poate recîștiga tot restul, că fără cetățile acestea, sfinte fără îndoială, tot pămîntul românesc, tot neamul nostru ar peri.

Poate fi ceva mai infam decît această încercare ca, în momentul cînd avem nevoie, nu numai de toate puterile noastre de astăzi, dar de toate amintirile noastre din toate timpurile, cînd precum avem nevoie de ultimul țeran, avem tot atît de multă nevoie ca din adîncul pămîntului să se ridice, până la cel din urmă, toți

eroii noștri, ocrotind steagurile românești ce vor merge către biruință, să se înfățișeze față în față ca dușmani, Ștefan de o parte, Mihai de altă parte, deschizându-se mormîntul de la Putna ca să se arunce blăstăm oaselor risipite ale aceluia care a căzut pe cîmpia de la Turda?

Ei bine, nu! Dacă impietatea lor scormonește mormintele, să ni se dea voie nouă să evocăm umbrele care dorm într'însele. Și, atunci, din Putna s'ar rîdica, purtînd hlamida lui regală, înveșmîntat în purpura lui de Împărat, străbunul Ștefan. Și nu dușman, ci prieten ar sta în fața aceluia care și-ar aduna cenușa de pe tot cuprinsul pămîntului românesc, care ar lipi sfîntul său cap de la Dealul de osămintele îngropate în cîmpia ardeleană și care ar purta pe umeri în locul purpurii împărătești, haina albă stropită cu sînge a martirului său. Și nu și-ar aminti unul altuia idei politice deosebite, ci Sfîntul de la Putna ar aminti Mucenicului de la Turda că, dacă unul a murit prin Austria, cellalt, Ștefan prin vechea Austrie ungurească a putut să fie învins. (Aplause prelungite.) Și n'ar fi nevoie să răscolim prea mult în paginile trecutului nostru ca să găsim cuvintele înseși pe care Ștefan le-ar îndrepta către Mihai. Cuvintele acestea sînt scrise în plîngerile lui către creștini, în acele memorabile cuvinte prin care el, trădat în fiecare clipă și umilit în fiecare clipă de Matiaș Corviu, care nu i-a dat nici bani, nici oaste, dar care a tras profit viclean din orice sforțare biruitoare a lui, striga lumii întregi: nimeni nu m'a ajutat și mulți s'au bucurat de înfrîngerile mele.

Acei cari s'au bucurat de înfrîngerile lui Ștefan erau bunicii acelora cari erau să-și infunde mîinile în sîngele lui Mihai Viteazul. Îi leagă de la un capăt la altul aceiași politică: de trădare față de Ștefan, de crimă față de Mihai. (Mari aplause.)

Nu, cu siguranță că nu vom fi singuri: cînd orice suflet curat, orice voință hotărîtă, orice înțelepciune și orice vitejie se vor uni laolaltă pentru triumful unei cauze drepte, în jurul nostru strămoșii toți vor sta. Și numai atunci cînd steagul biruinței românești va umbri rămășițele lor, numai atunci va fi și bucurie deasupra pămîntului și pace în mormintele acestui neam. (Mari și entusiaste aplause îndelung prelungite.)

29 Mart, 1915

Politică de București.

O țară întreagă privește cu ochii spre ceruri căutînd deslegarea soartei sale ; un neam întreg se zbuțumă în așteptarea unui ceas pe care l-au pregătit veacuri și care veacuri poate să ni pregătească. De cînd sintem noi aici pe pămîntul nostru n'a fost o nerăbdare mai chinuitoare, un mai firesc conflict între tot ce dorim și între toate de care ne sfiim, o tortură de conștiință mai continuă și mai istovitoare pentru toți aceia cari mai pot ținea în loc ori sint în stare a da drumul frînelor. Ce fierbe acum în sufletele noastre ale tuturor, de cînd este pe lume neamul nostru, n'a fiert ; vedenii ca acelea ce se poartă înaintea ochilor noștri nu le-a văzut încă nimeni de un sînge cu noi, atîta furie de răsplătire și de jertfă n'a îndoit bătăile inimilor românești nici cînd. Trec zilele una după alta, Sfinxul norocului tace încă, și ne întrebăm, în fundul conștiinței noastre, dacă noi îi putem smulge răspunsul pe care altora l-a refuzat până acum, și noi știm că rîndul nostru va veni ca să-i supunem viitorul nostru, că din gura lui va trebui să vie pentru noi unul din aceste două, din *singure* aceste două răspunsuri: *viața întreagă* ori *moartea*.

Cum Scriptura înfățișează sufletele ce vor trebui să stea cîndva înaintea județului care nu vorbește de două ori, așa sint astăzi sufletele noastre înaintea hotărîrii.

Toată bărbăția și toată chibzuiala, toată prudența și toată cuțezanța, toată experiența și toată libertatea fie și față de experiența întreagă, optimismul cel mai avîntat și pesimismul cel mai harnic în a repara tot ce ni lipsește încă și a pregăti un nou punct de sprijin pentru cea mai tristă înfrîngere chiar, toate acestea la un loc, cu ce poate aduce fiecare din cît i-a lăsat soarta, fac *politica românească*.

Ni se dă însă în schimb acel surogat inferior, care e *politica de București*.

Oraș mare și oraș mic, oraș de cultură și de naivitate îndrăzneață, Capitală și mahala, diplomație și indiscreție, acesta e centrul a cărui pretenție e să facă el totul pentru România. Aici se știe totul și nu se știe nimic, se făgăduiește totul și nu se lucrează nimic. Evitînd destul de bine toate greutățile vieții, cîteva mii de oameni au de lucru toată ziua și toată noaptea cu visite zădărnice,

cu scrisori fără rost, cu frământări fără vre-un folos, prin saloane, „odăi de lucru“, redacții, cluburi și cofetării boierești. Conspiră cu fereștile deschise și din când în când își scot și capul ca să-i prindă și mai bine fotograful pe care și l-au comandat în stradă. Fiecare trebuie să-și aibă gazeta, articolul, noutatea senzațională, secretul profund, soluția victorioasă. Zeci de oameni se țin după tine la restaurant, la teatru, la cinematograful, pe stradă ca să-ți comunice ultima hotărâre a Guvernului, ultimul termen al intrării în acțiune, ultimul plan al dublei alianțe sau triplei înțelegeri. Pas' de-l refuză pe vre-unul, dacă vrei să-ți faci un dușman pe viață! Și, dacă totuși ai scăpa de toți, în cele d'întâi rînduri ale ziarului pe care-l vei deschide, o să găsești neapărat un mare secret, o mare revelație, o gravă acuzație, o profundă suspiciune, un gest solemn!

De la cel mai mare la cel mai mic, de la tristele bătrînețe cu legături „europene“ ale d-lui Carp până la vâxuiitorul din stradă, de la planurile «moldovenești» ale celui d'întăiu până la grija hotarului bucovinean sau maramurășan în «România Mare» a cutărui om precis, e acelaș fenomen. Aceiași zarvă, aceiași răscolire a lumii.

Să evacuăm Bucureștii ca să nu moară Franz Ioseph odată pe săptămână, ca să nu facă revoluții Grecia la fiecare fasă a lunii, ca să nu-și schimbe atitudinea Bulgaria de trei ori pe zi, ca să nu se divulge condițiile împăcării austro-italiene,—ar fi bine, dar e și greu! Proprietarii stabilimentului Capșa ar protesta dacă în interesul țării li s'ar cere să nu-și mai adăpostească un timp geniile diplomatice. De libertatea presei nu se poate atinge nimeni. Și nici nu poți trimete pe toți „încălziții“ ăștia la aier liber și sănătos pe câteva zile măcar.

Dar un lucru putem face. Să sfătuim pe toți aceia cari n'au fericirea și nenorocirea de a sta permanent în „Capitală“ a nu crede din o sută de vești decît cel mult una, a trece peste toate „secretele“ și a înlătura toate „soluțiile“ ce se trimet de acolo. A nu confunda politica de București cu politica românească. Și a păstra acea minte așezată cu care strămoșii noștri—pe vremea cînd nu erau nici cluburi, nici cafenele, nici ziare și cînd omul bogat și fără ocupație, în loc să umple lumea de minciuni și de prostii, se închina un ceas, mînca trei ceasuri pe zi și dormea patru (fără a socoti toată noaptea),—au făcut atîta lucru, cu vitejie și răbdare: *ne-au păstrat ca țară și ca neam.*

«In umbra unei negociații misterioase...»

Cum a luat Austria Bucovina?

Kogălniceanu striga, în momentul cînd serbărilor austriace pentru centenariul anexiunii noi li răspundeam prin lacrimi la mormîntul lui Ștefan-cel-Mare, dar și prin înnălțarea unei statui, meritate ori ba, Domnului Moldovei din 1775: *o răpire*:

Austria are un cuvînt special. Neputînd zice: *Eroberung*, cucerire, căci n'a curs alt licvid decît cerneală, ea spune: *Erwerbung*, dobîndire.

Întîmplarea face să găsesc un alt termen pentru această „achiziție“. El dă explicația care o caracterizează, condamnînd-o.

La începutul veacului trăia un foarte însemnat istoric, Schoell, de naștere Alsacian, dar consilier de legație și de regență al regelui Prusiei și om expert în ale diplomației, care a și scris o «Istorie a tratatelor».

În aceasta el are următorul rînd, cu care vom încheia:

L'Autriche acquit à l'ombre d'une négociation mystérieuse un district ayant 178 milles carées géographiques et une population de 132.000 âmes.“

«Austria achiziționă în umbra unei negociații misterioase un Ținut de 178 de mile pătrate geografice și o populație de 132.000 de suflete».

«In umbra unei negociații misterioase»...

Consilierul de regență din Berlin știa cum se îndeplinesc în politică lucrurile miserabile și el dovedește că știa și cum se înfierează!

5 April, 1915.

Năravuri vechi.

De cîte ori la o întrunire publică a «idealului național» vezi cîte un politician care-și arde tîmîie înaintea idolului, de cîte ori cîte un spectator urlă un strigăt electoral pentru șef, de cîte ori un grup de «claqueurs» pornește mitraliera aplauselor și «ovațiunilor entusiaste» la cel d'întăiu «domnilor» ieșit din sacruț gîtlej, — cetățene, trage-te înapoi cu sîială: sînt năravurile vechi.

Se petrece cu acești oameni, pe cari nu trebuie să-i condamni prea aspru; ceia ce printr'o asociație de idei inveterată se petrece cu vultanii vînători de gazele, al căror dresaj e acesta :

Multă vreme, ei sînt ținuți flămînzi. Cînd furia foamei îi frămîntă—ca în opoziție—, o bucată de carne e pusă în orbitele unei gazele împăiate. Vultanul se deprinde îndată cu ideea că *acolo* este hrana lui. Și cînd în aierul liber, ridicîndu-se sus, el vede gazela vie, în elegantul avînt al fugii și zburdălniciei sale, răpezindu-se sălbatec, el îi crapă ochii.

Hrana bugetară a acestor domni a stat în orbitele vieții noastre politice, moartă și împăiată. Se hrăneau din ele fără a pricinui vre-o dureră. Cum li poți cere ca astăzi, cînd viața politică e avînt spre sacrificiu, sete de ideal, ei să nu se arunce cu acelaș nesaț asupra ochilor a căror viață n'o pot bănuși și a căror dureauă jignire n'o pot pricepe,—așa cum o putem pricepe noi ?

- 12 April, 1915.

«Cinii de sînge».

Odinioară cînd un Negru, sătul de robie, pornia prin păduri, gol între mărăcini, flămînd în pustietate, și se pierdea urma desperării sale, stăpînul urmăria pe acest «nègre marron», cum se zicea în coloniile franceze, aruncînd asupra-i cîni anume deprinși pentru a-l descoperi și a-și înfige colții în vînatul omenesc. Pe acești cîni Englesii din aceleași colonii cu Negri îi numiau «bloodhounds», «cinii de sînge».

După ce s'au pierdut două treimi din tinerii zdraveni ai Românii din Ardeal, o parte din acești Negri ai Ungariei s'au adăpostit aici, sîngeraiși și flămînzi și ei. Și, înainte de dinșii, se aflau pe pămîntul nostru atîția cari credeau că viața lor merită a fi jertfită pentru scopuri în legătură cu *dînsa*.

Ei bine nu, acești fugari trebuiau aduși înapoi.

La Legația austro-ungară, la consulate s'au luat toate măsurile. Prin scrisori false de acasă, prin amenințări și făgăduieli, prin majorarea enormă a taxelor de pașapoarte, prin persecuția părinților și a rudelor, prin vestea că se confiscă pămînturile, oamenii sînt încolțiți și tirîți înapoi.

„Cinii de sînge“ își fac datoria

Numai cît stăpînii pădurii *pot* interveni. Și, fiind înșiși Negri, de și nu s'au născut robi, ei au *datoria* de a interveni.

Așa credem noi și, cu noi, multă lume.

12 April, 1915

Răspunderea guvernului.

Niciodată un Guvern român n'a avut mai multă răspundere decît Guvernul presădat de d. I. I. C. Brătianu și, de oare ce primul-ministru a înțeles a-și rezervă conducerea superioară a politicei Regatului, niciodată n'a fost la noi om care să poarte pe umerii săi sarcina de răspundere pe care o poartă fiul lui Ion Brătianu.

Nu mai sîntem în starea de spirit nenorocită din vara anului trecut. Anumiți sfețnici nu mai înrîuresc părerile acelor cari n'ar fi trebuit să-i întrebe niciodată, oricît de mari și îndreptățite păreri ar fi avut despre cunoștințele lor și onestitatea lor politică. «Ziua», organul întemeiat pentru a schimba părerile opiniei publice, a căzut în cel mai absolut discredît: ea servește doar pentru a minți pe aceia dintre Ardeleni și Bucovineni, destul de puțini, de alminterea — în ce privește cetitorii de gazete —, cari n'au și alte mijloace de a ști ce se petrece și ce se crede în România. Iar „Moldova” de doi bani a d-lui Carp a trecut răpede din fasa provocărilor dirze ale întemeietorului ei, care se visa cancelariul unei lovituri de Stat pe temă de politică externă, la literatura dulceață de suspinuri, reverii și atacuri personale a redactorului său obișnuit, d. Virgil Arion. Astăzi nimeni nu mai joacă rolul de stilp indicator pe drumul Chievului, iar partizanii Puterilor centrale, recunoscători pentru învățătura căpătată în admirabilele școli ale Germaniei sau libertari pentru cari Rusia e înaintea de toate o temniță, se mărgenesc a tilcui telegrame și scrisori particulare și a prezice viitorul cu aceiași siguranță ca «eleva lui Ahmed din Ierusalim».

De partea cealaltă, studenți nu mai străbat Bucureștii cu o Marsiliesă gata pentru jandarmii pedestri și vardiștii romîni. Nu se mai văd corđoane pe Calea Victoriei. De mult timp personalul Legației rusești n'a mai simțit nevoia de a ieși în balcon. Universitatea ține cursuri, — și le țin chiar aceia cari-și atribuiseră un moment alt rol în viața publică. Liga Culturală face o liniștită propagandă în sensul care corespunde părerii generale. Nimeni nu mai trimete portărei d-lui Brătianu și nu amenință cu nicio execuție. Moratoriul

ð-sale intern e tot așã de absolut — astăzi — ca și cel extern, se pare. Ambițiile ministeriale s'au potolit — se zice, *și e bine să fie așa*. Alergarea după ultimele știri e întreruptă, și vor fi azi mulți dintre cei ce voiau ultima comunicație inedită cari vor fi făcînd ca subsemnatul, cetățean român fără pretenții, care n'a întrebat de două luni pe nimeni despre nicio informație și nicio intenție — și nici n'are de gînd să întrebe. D. Mărghiloman își învîrtește neliniștit dubla figură de Ianus (care e un zeu roman neutru în definitiv, cît se mișcă, și nu un nume maghiar), iar între ð. Tache Ionescu, dușmanul declarat al oricărui „Boche” germanic, și Herr von Badareu, Lohengrinul de Iași, s'a stabilit, se pare, un armistițiu în chiar tranșeele acestuia din urmă.

Și astfel ð. I. Brătianu rămîne singur întrebînd zările înaintea de a porni pe un drum descoperit dincolo de răscrucele îndoielii.

Sîntem toți o tabără. Pe informatorii dușmanului nevăzut i-am descoperit și i-am dat dincolo de șanțuri. Le adîncim tot mai mult, și țesem apărările noastre de sîrmă. Inimile noastre sînt pregătite pentru tot sacrificiul și toată suferința; am strîns în ele comori de hotărîre și de milă. Ni cunoaștem ținta, dar nu știm cînd va răsări neted în bătaia armelor noastre. *Sentinela* o vedem însă. Știm că omul acela nemișcat și mut este acolo, că *numai de aceia* poate sta acolo. Îi dăm încă odată cu încrederea noastră și ceva din dureroasa noastră așteptare, din încordarea puterilor noastre sufletești pentru ca să vadă mai bine, să descopere mai iute, să înțeleagă mai deplin. Concentrăm energia noastră în vigilența lui.

Mai mult decît aceasta noi nu putem face, și el nu poate face mai puțin decît *tot ce așteptăm de la dînsul*.

19 April, 1915.

Și astăzi...

Și astăzi tot de ei se vorbește...

Astăzi, cînd totul ar trebui să fie reculegere, emoție, seninătate.

Astăzi cînd, dacă uităm de luptele noastre firești și drepte, de păcatele noastre încă mai puțin ar trebui să se vorbească.

Astăzi turpitudinile cele mai infame își cer dreptul la atenția publică.

Și atenția publică li se dă. Din nenorocire li se dă...

Iar față de această revelație a supremelor inpuđori și promis-

cuități un strigăt trebuie să se audă între oamenii de treabă, cari au mai mult decît oricînd datoria de a se desolidarisa și a se isola.

În insula muncii noastre fiecare—și să rupem toate podurile ce duc în spre Gomora!

19 April, 1915.

Cuvîntare *)

În vestita povestire epică a Elinilor, veche de mai multe mii de ani, eroii, înainte de a lupta, țin discursuri. Discursurile din Iliada lui Homer sînt vestite, dar timpul Iliadei, fără îndoială, a trecut de mult pentru noi: înainte de a lupta—și aceasta trebuie să o facem: să luptăm —, înainte de a lupta, în spornica luptă sufletească a păcii și în biruitoarea luptă cu brațul a războiului, nu sîntem datori să ținem strălucitele cuvîntări ale lui Achile, Patrocle și Hector, cînd se auzia întăia oară zîngănitul armelor. Noi avem datoria ca de trei primejdii să ne ferim astăzi, fiecare din noi, chiar acei cari, prin deprindere, prin însușirile temperamentului lor ar putea fi ispitiți în altă direcție: să ne ferim de demagogie, să ne ferim de diplomație și să ne ferim de retorică. (Aplause.) Prin urmare, dați-mi voie, în această cuvîntare de cîteva minute, să fiu,— cum sînt rare ori vorbitor de la o bucată de vreme, — să fiu, zic, foarte scurt, foarte factic și foarte rece.

Fiindcă, între acușările cari ni se aruncă dintr'o anume parte, în care pietrele pornesc cu ușurința celor ce se găsesc în mîna copiilor, în mîna nebunilor sau în mîna acelor cari s'au trecut cu vrîsta, între acușările cari ni vin din partea aceia, în care așa de duios se întovărășește nedesăvîrșirea minții, răcăcirea minții și depărtarea în trecut a cugetării, pentru minți chiar foarte bune, este și o puternică învinuire. Nouă, acelor cari venim din locuri deosebite și, fără a ne confunđa, ducem față de împrejurările de astăzi, o luptă dreaptă pentru scopul pe care-l spunem răs-picat oricui: în partea aceasta și pe drumul acesta, iar nu în altă parte și pe alt drum, nouă ni se aduce acuzarea că sîntem romantici, că sîntem sentimentali, că sîntem călduroși, că sîntem entusiaști. En-

*) Ținută la adunarea din Galați a Ligei Culturale în ziua de 19 April 1915.

tusiasmul nesincer este fără îndoială un mare păcat; entuziasmul sincer este o mare forță. Dar cine este capabil de cel mai sincer prin urmare de cel mai rodnic entuziasm, în anume momente trebuie să biruiască entuziasmul din el, să se silească să fie numai omul rațiunii, pentru a nu deschide pe această cale a căldurii entuziasmului sau a bănuielii de căldură a unui entuziasm care ar trece dincolo de marginile posibilității, o poartă adversarului care pîndește pentru a spune despre tine: «de aceia crede, pentru că nu e în starea aceia plină de răspundere, în starea aceia de conștiință perfectă a omului care spune numai lucrurile pe care în orice fel de împrejurări le-ar fi spus».

Să vorbim prin urmare liniștit, rece, faptic cu privire la lucrurile de astăzi.

Domnilor, au trecut cîteva zile de cînd bătrînul conducător al celui mai viteaz dintre popoarele care se luptă astăzi în Eeuropa, de cînd bătrînul conducător al poporului sîrbesc, d. Pașici, care acum cităva vreme, șoptia, într'o convorbire particulară cu privire la soarta Bosniei și Herțegovinei, la soarta Ardealului nostru, cuiva mai finăr decît dînsul: zilele acelea o să le apuci, fiindcă ești tînăr, și nu știa că va apuca și el zile de o așa de bogată vitejie pentru poporul său, — au trecut cîteva zile de cînd d. Pașici spunea un mare adevăr pe care nici asociațiunea tuturor falșilor cugetători politici din România nu va fi în stare să-l răstoarne, chiar dacă ar mai învăța fiecare cel pușin de zece ori cît i-a îngăduit viața lui politică să învețe pînă astăzi. Anume că un popor, un Stat nu poate să trăiască într'adevăr cu izbîndă decît potrivit cu principiul pe care s'a întemeiat viața lui.

Care este principiul pe care s'a întemeiat însăși viața noastră? De ce s'au înființat, într'un anume moment, acum atîtea sute de ani, două Domnii, care au luptat între dînselle cu atîta patimă poate fiindcă tindeau să se confunde prin biruința uneia din ele, de ce s'a întemeiat Țara Românească și de ce Moldova? S'au întemeiat ca să vîndă mărfuri pe cutare cale, pe cutare drum? S'au întemeiat ca să cîștige fiecare bogății multe, să creeze prin prisosul de bogății finanțe de Stat înfloritoare? S'au întemeiat fiindcă, poate, clasa dominantă a vrut să supuiе alte popoare? Nu! S'au întemeiat fiindcă un număr de țerani viteji, respectuoși de cuvîntul dat, gata

să se închine lui Dumnezeu din cer ca să li dea biruința, fiindcă această mină de țerani, strămoșii cei mai adevărați ai părții celei mai adevărate din neamul nostru, au zis: În numele acestui neam și pentru scopurile acestui neam, luptînd împotriva oricui, trebuie să trăim! De aceia s'au întemeiat. (Mari aplause).

Și dați-mi voie ca pe adversarii acestei concepțiuni care explică întreaga noastră viață, dați-mi voie ca pe acești adversari, cari-i aduc prin atitudinea lor cea mai gravă înșultă, să-i înțeleg prin ei înșii. Da, fără îndoială, nepotul cutărui Grecușor pribeag, pe care întimplarea l-a ajutat să se ridice în rangurile unei intelectualități de distincțiune superficială, sau urmașul cutărui cneaz litvan, — urmaș adevărat sau presupus, dar care zice că se coboară de acolo, urmașul cutărui cneaz litvan, care n'a știut decît sabia lui ridicată, păgîna lui sabie ridicată pentru a stăpîni neamuri, sau acela care și-a slavizat numele pentru a ascunde cea d'întăiu poreclă pe care au purtat-o înaintașii săi, să-mi dea voie să-i înțeleg de ce sunt împotriva cinstitei concepții fundamentale a vieții neamului nostru și a scopurilor pe care acest neam, potrivit destinelor lui, trebuia să-l urmărească. Noi însă ni aducem aminte de acei viteji țerani, noi știm pentru ce au fost întemeiate țerile noastre, știm prin ce lupte au fost păstrate și știm prin urmare că astăzi noi nu ne putem asocia cu niciun preț la războiul pe care cea mai desăvîrșită organizație omenească — l-a început pentru a denega popoarelor dreptul de a trăi pe baza lor națională și pentru scopurile lor naționale. (Aplause puternice, îndelung prelungite).

Sînt, domnilor, două feluri de «non possumus» în lume. Este un «nu putem» al diplomației, care ține de azi pe mine: o biruință în cutare loc ori o înfrîngere, un tratat încheiat, o șoaptă spusă la ureche, asigurarea unui diplomat, acel imens mahalagism de note și rapoarte pe care le mătură în fiecare moment diplomația lumii, acestea o pot face să-și schimbe părerea pe care a avut-o până atunci: dar este un «non possumus», un «nu putem» național, moral, absolut, etern, acela pe care poporul nostru îl opune azi pofetelor de dominație ale rasei germane și maghiare asupra lumii întregi. (Furtunoase aplause, îndelung prelungite).

Domnilor, multe le poate scusa puterea, dar ceia ce se petrece astăzi în Belgia, în Franța, ceia ce s'a petrecut ieri în Serbia, nici biruința cea mai desăvîrșită a celei mai superbe puteri n'o

poate scusa. Și cei mai mici au măcar datoria să fie morali și cinstiți. Cum, adică, noi să mergem alături de Austrieci, pentru o bucată de pământ dăruită, cucerită chiar de Austrieci, pentru a ni fi aruncată nouă, dincolo de Prut? Noi să mergem împotriva rămășițelor eroice ale poporului sîrbesc, să ardem casele care au rămas încă în picioare, să jertfim copiii care mai caută o bucată de pîne de strălucit eroism? Să ne ridicăm noi împotriva Franciei, care cu ultimele sale puteri apără cel mai sfînt drept? (Inflăcărare și sguđuitoare aplause îndelung repetate. Cei din sală în picioare aclamă și protestează).

Aplausele ă-voastră. au răspuns. Și, oriunde în România s'ar pune această întrebare, și cel mai ticăloșit de calculele interesului material, și cel mai încremenit în socotelile sale dintre falșii bărbați politici, ar simți rușinea suindu-i-se în obraz. Astfel de teorii sînt posibile numai atunci cînd ultima rădăcină a moralității, cînd ultima putere de manifestare a rușinii pentru fapta rea ar dispărea din sufletele oamenilor. Nu! Nu putem! Ő fac alții pentru domnia lumii, noi nu voim domnia lumii. N'avem măcar această scusă pentru a îndeplini cel mai degradant act care se poate îndeplini în viața unui popor mîndru de cinstea acelor cari l-au alcătuit în toate timpurile. (Călduroase și prelungite aplause).

Amintesc acum pentru ultima oară acest punct de vedere: este atît de scîrbos, încît chiar cel care trebuie să-l combată, simte un fel de revoltă a conștiinței sale împotriva unei teorii pe care altul a creat-o, dar care prin buzele lui se rostește.

Ni s'a spus: lăsați Ardealul să piară în foame, să piară în sînge, în desnădejde: să nu mai auzim toate strigătele femeilor lăsate fără sprijin, ale celor cari cerșesc un bob de mălăiu din bogata Țară Românească, pe care Țara Românească îl smulge de la primejdia viitorului său ca să fie o viață de frate; nu-i ascultați! Lăsați-i în seama lui Tisza; mîne, după biruință, îmbătat de vinul triumfului, el va fi altfel decît înnainte. Și întoarceți-vă către—Basarabia.

Se zice că o comparație nu e o rațiune: dați-mi voie să fac una din acele comparații care merg drept la inima oricui. Sîntem un singur trup, tot acest neam. Mii de ani ne-au despărțit, da, Domnule Take Ionescu, dar niciodată această mie de ani nu ne-a putut

despărți deplin. Granițe, da; peste carnea noastră, apăsînd'o fără a o tăia; dar granițe în sufletele noastre, niciodată. (Înflăcărate aplause mult prelungite). Sintem un trup, ne înfățișem toți laolaltă, ca un mîndru și roditor pom, care se înalță în mijlocul livezii omenirii. Ramuri din acest pom se întind și în țară streină. Am fost generoși, am lăsat ca alții să culegă,—și culeg și aici, aproape de d-voastră—, roade din pomul nostru. Dar, oricît se culege în fiecare vară, se vede de unde pleacă puterea care le produce, care dă roadele din fiecare an: acea sevă a trecutului nostru unic care aceia dă viață,—și în puterea ei vom putea să reclamăm toate drepturile noastre în viitor, la momentul potrivit, asupra tuturor roadelor. (Înflăcărate aplause mult prelungite).

Să se hrănească și vecinii o clipă, chiar împotriva dreptății, din roada care pleacă din seva noastră națională; Dar, cînd vecinul se va apropia cu securea de partea din rădăcină care se întinde pe pămîntul lui, cînd în felul acesta va încerca să dea lovitură ucigașă înseși vieții trunchiului comun, ei bine, domnilor, atunci — și mă gîndesc la loviturile pe care Ungaria le pregătește asupra puternicilor noastre rădăcini întinse supt solul ei, supt teritoriul ei—, atunci este o singură soluție: să mutăm gardul până la ultima ramificație a rădăcinii. (Mari aplause, repetate mult timp).

Și, d-lor, dați-mi voie să închei, eu, pesimistul, eu, care o viață întregă multe n'am crezut, fiindcă multe am vrut să schimb, și m'a ajutat Dumnezeu, și toți laolaltă, ca multe să se fi schimbat, și mai multe o să le schimbăm în viitor, cu noi, aceștia de aici, transformați, cu cei de dincolo, proaspeți pentru o nouă viață morală, dați-mi voie să mîntui cu cuvintele de mîndru optimism ale unui încrezător în dreptatea imanentă, eternă pentru care omenirea trăiește.

Este un cutremur astăzi, este cel mai strașnic cutremur care a mișcat vreodată pămîntul. Cutremurele le vedem și aici la noi, unde scoarța pămîntului nostru a fost de atîtea ori mișcată de pornirile elementare ale naturii. Ce se petrece atunci? Lutul așternut peste stîncă lunecă la vale; lunecă la vale imperialismul păcătos al Austro-Ungariei,, tîrînd cu dînsul și dînd prăpăstiei tot ceia ce s'a prins pe nestabila sa suprafață; dar biruitoare după scurgerea acestor luturi, rămîne stîncă eternă a dreptului nezgduit. (Înflăcărate aplause). Și din adîncul acestei stînci fișnesc izvoarele curate

pe care nimeni nu le bănuise până atunci. Din cutremurul acesta al omenirii, din prăvălirea tuturor lucrurilor trecătoare, din mîndrele ridicări ale munților, vor răsări izvoarele credinței în idealul nou al moralității naționale a oamenilor. Și datorită noastră este aceea: ca peste sîngele luptelor de astăzi să facem să treacă un cît mai curat, mai înviorător și mai sfînt izvor, pornit din sufletul neamului românesc întreg! (Entusiaste aplause continuate prin călduroase ovații prelungite).

26 April, 1915.

Un atentat.

Prefesorul V. Pîrvan, membru al Academiei Romine, a fost atacat pe stradă și lovit.

I s'a spus că aceasta se face pentru vederile sale politice.

Nu știu de cînd ideile politice ale unui om învățat și de o superioară inteligență se „rectifică“ pe stradă cu pumnul, de cine s'a întîmplat a fi mai voinic decît dînsul.

Dacă e o inovație, tristă, deplorabilă inovație!

Mai reprobabil e faptul că împotriva d-lui Pîrvan s'a țesut o legendă de nepatriotism pe care te întrebi ce o justifică.

A exprimat verbal și în scris păreri pe care în forma lor complexă nu le poate aprecia oricine. Partea de critică aspră a lor nu împiedecă însă de a se vedea că, în fond, d-sa dorește ceea ce dorim noi cu toții: România deplină, și pe un drum pe care toți ne gătim să mergem.

Oricum, cînd n'ajungem toți ca să dăm lovitură cea grea altora, e vremea a se încerca o necinstire față de aceia cari, prin știința, talentul, munca și viața lor, care e model de onestitate, merită de sigúr respectul public?

Triste vremi, o, ce triste vremi!

26 April, 1915.

La Dardanele..

Turcii se apără la Dardanele. Germanii i-au înarmat, Germanii îi conduc, Germanii au nevoie de succesele lor; prin mila Berlinului blajinul Mohamed-Reșid e azi un „ghazi“, un biruitor, încă înainte ca dușmanul «înving» să se fi retras de pe teritoriul său năvălit la doi pași de Stambulul sfînt. Osmanlii sînt niște Senega-

lesi oarecari, cari se deosebesc de ceilalți prin aceia că deși se luptă pentru alții, o fac însă pe pământul lor.

Profeții au de lucru încă de acum două luni cu privire la soarta Capitalei Sultanilor. «Cade ori nu cade» e o variantă la alt cîntec de mahală: „Întrăm ori nu întrăm”,—preocupații de oameni ușori privitoare la cele mai grele probleme militare, înaintea cărorora și specialiștii se opresc cu sfială. Bine înțeles că la aceste „pontagii” ca pentru o alergare ori pentru succesul în alegeri al cutărui avocat de provincie, nu se adaugă niciun sentiment al tragicei măreții, al severului sens moral pe care le au lucrurile de acolo, în momentul cînd acea îngustă strîmtoare și acea subțire limbă de pământ înghit și ele zilnic mii și mii de morți din toate ferile și de toate rasele.

Cîteva puncte sînt însă, din punctul de vedere istoric, deci real, adevărate și sigure :

1) Că niciodată un dușman n'a trecut prin Dardanelele apărate prin efectiv, pe un mal ca și pe cellalt.

2) Că defensiva turcească e îndărătnică, plină de jertfă, chiar pe urma unei înfrîngerii; dovadă Plevna și dovadă Ceatalgea.

Dar mai e adevărat și al treilea punct, și anume :

3) Că o rezistență presupune omul și calitatea lui, avîntul lui, devotamentul lui, însă presupune și tot ceia ce face din el un luptător: deci hrana, arma, munițiile.

Acestea din urmă însă Turcii nu și le pot face singuri; și prietenii lor n'au pe unde să li le treacă, noi *neputînd și nevroind să jucăm rolul înjositor de mijlocitori frauduloși întru sprijinirea unei politice pentru care nu ne-am declarat fiindcă moralicește nu ne putem declara.*

Deci proclamația de biruință din April 1915 ar putea să fie pentru Imperiul întemeiat de acel Mohammed suprema glorie în care soarele, apuînd—, scapătă.

26 April, 1915.

Două Parlamente, două su- flete naționale.

În cea mai desăvîrșită și solemnă liniște, în cea mai sfîntă comuniune a sufletelor, în cea mai absolută unitate a dorințelor și speranțelor, Camera franceză, în care sînt republicani și socialiști

și monarhiști, a luat, fără discuție, măsurile pe care le cerea apărarea țării.

Și oamenii aceia aveau nume de victorii scrise pe steagurile lor.

Dar s'a deschis și alt Parlament: acela din Pesta.

El a început prin cereri de drepturi pentru luptători. La aceasta contele Tisza, în mijlocul unui „mare zgomot“, a declarat că „introducerea votului universal în Ungaria ar fi o nenorocire națională“.

Discuția, violentă, a fost înăbușită, și ședința s'a încheiat în strigătele aplicabile întregii vieți politice a Ungariei, de: «Rușine, infamie»!

Și oamenii aceia aveau nume de înfringeri pe steagurile lor.

Două Parlamente, două suflete naționale...

Și sînt imbecilii cari ne chiamă alături de „rușinea și infamia“, caracterisată de ea însăși, a Ungariei!

26 April, 1915.

Încă o bandă.

După banda sodomiei, iată și banda falsificației de monede.

Și într'un cas și într'altul, făptașii sînt din lumea bună și lumea cultă, „intelectualii“, feciorii de averi, de lefuri și de pensii, mlădițele întreținuturilor perpetui ai societății și ai Statului, oamenii de îndeminare și de talent, aceia pentru înălțarea și hrănirea căror brațele țeranului prostit se umflă la muncă și femeia își lasă pruncul în satul de munte ca să plivească și să secere pe Bărăgan.

„Coconașii“ fac. „Capșa“ produce pe rînd speciemenele. Muscalii și cocotele fac semne prietenoase din cap cînd jandarmul mină pe prevenit care n'a uifat pudra toaletei sale din ziua aceia.

Două bande le avem. Dar mai e și a treia.

Mîne, cînd se va lua *hotărîrea*, poliția de siguranță va trebui să ridice asudînd o grea plasă plină de păcătoși pe lîngă cari sodomistii și falsificatorii sînt îngeri.

Înțeleg pe „coconașii“ spionagiului și trădării înaintea căroră, cînd jandarmul, care-i va fi cules din localuri de lux și din cochete buduare, îi va duce din urmă, vor face semne de prietenie și alții mai mari decît muscalii și cocotele.

— *Pauvres garçons*, acești dușmani ai Franciei celeilalte, ai Franciei noastre.

26 April, 1915.

Și dacă!...

Știri rele vin de pe cîmpiile de luptă cu privire la ostași¹ Întreitei Înțelegeri, alături de cari ni putem căuta drumul spre da-toria de astăzi, una singură și absolută.

Milioanele Țarului sînt vădit rău conduse. Al doilea mare atac la pasurile Carpaților, cu sporul trupelor ce luptaseră la Przemysl, n'a isbutit. Degeaba au tremurat vitejii civili din Pesta și un vînt de ghiață a bătut asupra mîndrilor exploataatori ai regatului Ungariei. Cazacii nu vor trece pe Andrassy-utca. O sforțare desperată a oștirii care se numește austro-germană — vai unde sînt Maghiarii, viitorii domnitori ai lumii?! — pentru că generalii Împăratului din Berlin mîna la moarte pe robii Împăratului din Viena, a reușit să răspingă peste Dunaieș și de acolo pînă la Wisloka, liberînd un întreg Ținut, pe acea parte din mulțimile rusești care ocupa Galiția occidentală.

La Dardanele, Turcii cred că au de ce să se bucure, și e clar că soldații debarcați de generalul d'Amade n'au încă puterea ce trebuie pentru o astfel de ofensivă. Grandomania Junilor Turci so-coate că are de ce să jubileze.

Iar în Franța, dacă nu o bravură superioară, măcar intolerabilele putori pe care le produce chimia germană, au repurtat oarecare succese care se pot desvolta dacă nu se va găsi un leac acestor invincibile exalații care nu fac onoare cui le întrebuițează pentru a-și innăbuși dușmanul. De sigur că se va fi gătind marea ofensivă a aliaților, dar pentru nimic în lume nu i-aș prezice ceasul.

Și tot așa de pușin aș da garanții pentru ce face, cu afită mister. Italia, prudentă prin nenorocirile ei de afită veacuri. Pen-tru ce face, nu pentru ce iscălește.

Conclusia ar fi deci: dacă e așa, dacă nu strălucește acolo steaua norocului, s'o căutăm în cealaltă parte a cerului, încotro arată ghiara, înmănușată pentru circumstanță, a contelui Tisza. Să punem pe cap ciacoul lîngă d. Virgil Arion și marele coif de pa-radă lîngă acela pe care toată viața l-a ținut pe cap Bismarckul nostru, care n'a lucrat însă niciodată la Statul unitar român. Să trîmbișăm la poarta ziarului «Ziua» atacul la Chișinău și să legăm în argint de evanghelie fantasiile politice ale d-lui C. S. de la „Mol-dova” și, mai precis, de la Universitatea din Iași.

Nu, asta nu. Chiar dacă ar avea succese decisive coaliția germano-maghiară, chiar dacă Franța ar fi zdrobită, Anglia descurajată și Rusia pusă în genunchi, — lucruri mai grele decât toată filosofia politică a propagandiștilor politicei favorabile unei țeri de care, ca limbă ori cultură, habar n'au la matura lor vristă și cu intelectul ce li s'a dăruit de Providență. Dacă ar fi și aceasta și orice alta ar fi,—nu!

Un popor are, trebuie să aibă acele sentimente de elementară rușine fără care un individ face parte dintre degradații societății. Și am fi un exemplu, merit hulei veșnice, al unei impudori fără margini dacă am aproba politica ultimatelor ca acela din Iulie 1914 către Serbia, a călcărilor de tratate, a uciderii populației civile, a distrugerii monumentelor de artă, a făgăduirii fățișe opuse dreptului de viață al națiunilor, dacă am merge în Serbia să îngropăm ceia ce Ungurii au voit să asasineze.

Drept ce fel de bandiți josnici, de lași hoți ai loviturilor străine, de șacali veșnic flămânzi și totdeauna fără curaj ne ieau acei nobili domni cari, avînd această morală politică, vreau să ne infecteze și pe noi cu dînsa ?

Noi avem un dușman național, înaintea oricui. Îl știm bine. Nu e un Stat ca Rusia, care se poate schimba după mișcările poporului pe care se sprijină. E o națiune. Nu o clasă, vă rog, — o națiune întreagă. N'o urîm; nu urîm pe nimeni. Dar între noi trebuie să se aleagă, loial, cinstit, în față. Dorim —și pentru ei, cari după aceia se pot desvolta liber și independent pe un pămînt care să fie în adevăr al lor—, dorim ca acest ceas să fie cît mai apropiat; credem—și azi tot credem—că *acesta* e ceasul.

Dar dacă nu s'ar putea?, ne întreabă cineva din partea cealaltă. Ori soarta lumii o vom schimba noi? Ori credem că între jertfele înfrîngerii trebuie să aruncăm de bună voie această Romănie, care represintă ceia ce neamul nostru a putut păstra liber până azi și care e mîndria și speranța noastră a tuturora ?

Răspunsul nostru e acesta: *Avem o politică, una singură. N'a produs-o nicio înfrîngere ungurească și nicio biruință germană n'o poate nimici. La ceasul ei, o vom face pe aceia!*

Și dacă!...

3 Maiu, 1915

Bătăia de flori...

Cine se plingea că nu ne batem?

Va fi o bătaie,—nu ca pentru anul acesta, ci ca pentru luna aceasta: o bătaie de flori.

La dînsa nu vor lua parte decît oamenii cari, după ce în conştiinţa lor au biruit toate greutăţile momentului, *s'au convins* că lucrurile merg bine şi că între bolta viitorului nostru şi cerul de Maiu nu e nicio deosebire.

Şi, astfel, în zilele cînd fraţi de-ai noştri din două tabere îşi dau sufletul rupţi de şrapnele, cînd riuri străine duc singele nostru scump, fiindcă e şi puţin, cînd foamea cu ochi de lup trece vînată prin satele pline de femei nenorocite şi de copii orfani, ei, siguri că barometrul politic al României e la «beau fixe» îşi aruncă făcînd cu ôchiul, buchete de flori menite să piară în praf şi în ţărînă.

Şi un gînd te fulgeră. Odată ce ţara e mai mult pe minile lor, oare onoarea României şi norocul ei nu vor avea, după ce şi-au aruncat-o de la unul la altul în elegantele bătăi de flori ale polemicelor de tribună şi presă, aceiaşi soartă ca florile acestea pingărite şi veştejite?

3 Maiu, 1915

Casul cu Italia.

Robia nu face niciodată loc libertăţii, adevăratei, marei şi mîndrei, dar aşa de grelei libertăţi, care nu vrea să ştie decît de dreptul ei servit de puterile ei.

După zgomotoasa bucurie a triumfului, venită de cele mai multe ori cu ofense la adresa stăpînului linguşit până atunci, ea caută răpede *alt* sprijin pentru a repeta faţă de dînsul aceiaşi scară de atitudini.

De cînd e lumea aşa a fost. Desrobirea, care e numai liberarea, a fost *un* act din viaţa popoarelor, *libertatea*, altul.

Atîta timp am lăsat politica noastră externă, grija situaţiei Statului român faţă de alte State—căci de o grijă a intereselor româneşti România nu voia să audă decît doar prea puţin—în sama «aliaşilor» poruncitori din Europa centrală, cari ne *penetrau*, străbăteau prin toţi porii fiinţei noastre, până în adîncul ţesăturilor. Mulţămită acestei legături, Bucureştii puteau aţipi într'o frumoasă

trăsură de primblare, într'un automobil de paradă, între flori și parfumuri, căci erau undeva oameni harnici, vigilenți, gata de luptă pentru interesele lor și ale prietenilor, cari să arunce *altă* spadă în cumpăna destinurilor noastre.

Dar iată că s'a început războiul. Opinia publică, instinctul popular, grosolanul bun simț fără cărare la ceafă și eu un singur rînd de haine nu s'a putut împăca de la început cu imoralul războiu al Dublei Alianțe, cu părăsirea fraților prizoniți sistematic, dintr'o fatală nevoie din viață, de către Unguri și a rostit un puternic și neînduplecat *nu*. Unele din cercurile care discută însă rămîneau de altă părere. Dar Germanii vor învinge, oricît de mult păreau meniți înfrîngerii, prietenii lor, Austriecii! Și, dacă vor învinge, leneșa mîină din automobilul parfumat și înflorit într'acolo trebuie să se întindă.

Dar marea ofensivă bruscată care era sortită să distrugă puterea militară a Franciei dintr'o singură dată *n'a izbutit*. Deci stăpînul nu poate chema la praznic: el n'are bucatele pe masă. Jos stăpînul! Trăiască, în schimb libertatea... de a ni căuta altul.

De sigur Franța, soră mai mare. Ea are *datorii* față de noi, cu toate că ne-au adoptat alții, într'o familie străină, dușmană. Glasul singelui trebuie să vorbească din partea ei, în momentul cînd așa de generos își dă tocmai singele, pentru dînsa, — prin urmare și pentru noi. Și, pentru că Rusia-i este aliată, ba încă aliată care se dovedește a nu fi cea mai fericită în luptă, ei bine, luăm tot odată și Rusia.

Și, fericiți că ne-am tocmit undeva, ne gîndiam doar cum s'ar putea să evităm munca primind leafa,—treabă de servitor!

Iată însă că Rusia ni pune piedici: chestia Banatului, chestia graniței Bucovinei; unde sînt și Ruteni. Iată că se găsesc la Petersburg oameni cu vechi deprinderi. Evident că pentru aceasta nu vom părăsi o atitudine care ni se impune odată ce Germania nu poate învinge. Dar, înainte de toate, unii *ni plasam speranțele aiurea*.

Iată Italia, soră latină. De atîta vreme ea ni arată simpatii neclintite. Întemeietorul regatului unitar a fost un statornic prieten al începuturilor noastre grele. În orice moment important, cuvinte de încurajare ni-au venit de acolo,—și poate nu numai atît. Opinia publică italiană e vădit pentru noi, chiar înnăbușindu-și amintirile colaborației cu Bulgaria împotriva Turcilor.

Mai răsună în urechile noastre aclamațiile cu care principele

Carol a fost primit în Florența. Deci în sfârșit a dat Dumnezeu de am găsit pământul statornic pe care ni putem clădi viitorul: alianța cu Italia. Prietiniilor alianței germane, cari, sărăcuții de ei, se gîndesc că trebuie să fie în România și oameni politici cu cari să se formeze Ministeriul Impăratului Wilhelm Biruitorul, li se opunea, ca ultim argument: Lasă, credeți voi, Italia?...

Italia a iscălit, se spune cu siguranță, tratatul ei cu Tripla Înțelegere. Deci... Dar iată că o lovitură se dă acplo, din acelea al căror meșteșug îl are Giolitti, un bărbat de Stat a cărui garderobă e totdeauna plină. Socialiștii, flămînzi demonstrează. Parlamentarii ar vrea mai bine decît trînta dreaptă o tirguală cu piedecă.

Și iată cutare politician-tip al României, care în opoziția lui desperată, *deci* generoasă și idealistă, te prinde de haină și scîncește, lăcrămos: Nene dragă, ce ne facem! Ne-a trădat Italia? Văzuși pe Macchiavelli cum ne-a tras pe sfoară! Își căutau interesele, frații, atunci cînd noi așteptam... Ce ne facem, nene dragă Ce face Guvernul?

A fost spaima *unei* zile, dar cîți speriați, cîți nenorociți!

Și, iată, nu pot lăcrăma cu acești desolați. N'ar mai avea viața niciun preț pentru mine dacă n'aș crede, nezgduuit, în două adevăruri mari: că dreptul nu este o ficțiune metafisică, ci o necesitate a lucrurilor, fără care stabilitatea în legăturile dintre oameni nu se poate atinge și, al doilea, că nicio putere nu poate fi anulată prin nicio dibăcie.

Se poate ca diplomația să ni de azi dreptul nostru. S'o doîim! Deie-i Dumnezeu puteri supraumane ministrului care are astăzi grija României! Dacă e vorba de Machiavel, să-i împrumute d. Virgil Arion tot arsenalul științei politice a Renașterii! Dacă e vorba de altceva, tot trecutul nostru eroid să-i îmbogățească și să-i întărească sufletul. Dar, și dacă diplomația nu ni-ar da nimic, *noi vom izbîndi*.

Și anume în ceasul cînd vom avea singurul lucru care nu ne poate înșela niciodată, perfectă organizare a tuturor puterilor noastre!

10 Maiu, 1915.

Mahalagiul desperat.

Cei vechi ai noștri făceau politică de viteji.

Cei de la mijloc politică de boieri.

Aceștia de azi politică de mahalagii.

Cînd dădeau de greu—și doar dînd de greu și totuși biruind înaintea un neam—cei vechi «și biruîți se ridicau asupra biruitorului», îndreptînd prin vitejie nouă.

Cei de la mijloc găsiu în mîndria lor de boieri puterea ce trebuie pentru ca lucrurile să fie aduse din nou pe calea cea bună.

Iar politicianul-mahalagiu din 1915 cînd cade Salandra la Roma, strigă desperat:

— Nene, ce ne facem noi? Ce ne facem noi, țățico!

Numai cît este un noroc la care mahalagiul desperat al politiceii noastre nu se gîndește.

El stă în cel mare și fără de nume, care nu știe nici de Salandra-nici de mahalaua noastră politică.

Și cînd este vorba, putem rîde de bietul mahalagiu desperat.

10 Maiu, 1915.

Oameni politici și critici — nepolitici

Împrejurările au adus pe cineva în fruntea unei țări tocmai în *ceasul* cînd pentru dînsa au venit momente decisive. Acel om e responsabil față de conștiința sa, față de o țară și de un neam, față de judecata vremilor. Toate puterile sufletești ale lui ca individ, tot marele dar de absorbțiune a puterilor de care dispun alții, toți, n'ajung pentru a-l mulțami față de ceia ce se simte dator a da. Ar vrea să aibă toată experiența trecutului, ca și cum însuși ar fi trecut prin acele greutăți, le-ar fi combătut și învins: ar vrea să aibă toată intuiția profetică a viitorului.

Știe bine scopul, s'a convins că e unul singur. Magia țintei îl poate fermeca; el trebuie să n'o piardă din ochi, fără a ceda însă miragiilor ei. Și drumul e îngust ca o funie întinsă, tăios ca un ascuțit de sabie, iar dedesupt e prăpastie...

Dacă ar fi numai prăpastie pentru el, pentru situația, pentru onoarea, pentru numele său, pentru ce i-au lăsat înaintașii să păstreze! Dar e vorba de interesele patriei și nației sale, e vorba de

acel moment mare, ce nu trebuie pierdut, de acea hotărîre care nu poate fi amînată, de acel risc amenințator. În acel suflet se petrece o tragedie, mare și nobilă, și, ca orice tragedie, ea impune respectul.

Cui îl impune. Sînt prieteni indiscreți, cari vreau să dea sfaturi cînd ele nu sînt cerute, cînd nu sînt binevenite. Intenția e bună și sînt mijloace de-a o aduce bine la îndeplinire. Dar ele trebuie căutate și descoperite, fără a distrage atenția celui ce trebuie s'o aibă întreagă.

Îmi aduc aminte de o scenă. Era la începutul automobilelor. Răpeziciunea cu care te ducea prin Calea Victoriei un băeșă de douăzeci de ani te speria pușintel. Vedeai înaintea ochilor numai victimile posibile ale iușelii pe care n'o ceruseși, de care nu erai răspunzător. Și semnalai, sfătuiai, *conduceai*. Și odată numai ce se întoarce băiatul către ajutorul lui și-i zice, furios: Ci lasă-mă în pace, nene, că fac moarte de om. Băiatul cellalt, care nu deschisese gura, prinse a zîmbi, iar eu n'am mai adaus «experiența» mea la experiența șoferului.

Dar ceia ce vedem noi astăzi e mai supărător.

Oameni lipsiți de știința politică, de talentul politic, de vocația politică, toți eroii articolului-prim se zvîrcolesc de moarte împotriva unui om care, n'o fi avînd el inteligența lor — de vreme ce ei ne asigură de aceasta —, dar duce pe umeri o povară mai grea decît a oricui. „De ce n'a ascultat de mine? De ce n'a făcut din cutare notiță a mea regula neschimbată a situației sale? Și, dacă n'a cetit-o, de ce n'a cetit-o? Și, dacă n'are vreme, de ce n'are vreme?”

Și defilează pe rînd, amenințatori, umplînd văzduhul de strigăte, publiciști răsufiați, profesori de filologie, poeți simbolisți, tehnicieni și specialiști, pe lingă unul care pipăie neconținut terenul, delicat, dureros, cu un cutremur la fiecare pas pe care-l face ca să ajungă, la locul de unde, da! se poate sări.

Util de sigur că *nu* e; dar, mă întreb la sfîrșitul acestor modeste observații, este măcar *drept*?

17 *Matu*, 1915.

Un nou fel de rănîți.

Se adună în spital rănîții romîni de peste munți; zac neștiuși și neștiuși mor. Dar mai e un fel de rănîți. Vin foile de dincolo cu tot mai multe coloane albe! Une ori pagini întregi, n'au niciun scris pe ele.

Au fost acolo gînduri și simțiri, au fost părți esențiale din sufletul românesc în aceste clipe.

Censura le-a tăiat, idioată ca glonte rătăcitor al șrapnelei explodate.

Și ziarul apare mutilat, schilod, schiopătînd, ciungit...

Iar tu te întrebi une ori, unde e mai mare miseria și cruzimea: la trupul sfășiat sau la această conștiință amputată în suprema ei manifestare de simțire!

17 Maiu, 1915

«Gazuri inflamabile».

Se știe că succese germane au fost cîștigate în Flandra prin întrebuițarea unor „gazuri inflamabile“.

Am înaintea acum două lămuriri cu privire la dinsele.

Una e ordinul de întrebuițare însuși: se garantează că ele asfixiază ori ard, că efectul lor e mortal.

Alta, descrierea chinurilor ce îndură semi-asfixiații cari mor în cîteva zile.

Germanii pot zice, ca în cazul «Lusitaniei», că orice servește lupta lor e bun.

La aceasta conștiința universală răspunde: *nu*.

În războiu, oribil prin el însuși, orice înlătură cu desăvîrșire puterea de apărare a dușmanului, orice nu permite o cîntărire de forțe materiale și sufletești, aparține domeniului crimei.

Și orice biruință cîștigată prin crimă are urmările pe care, aspru, le înseamnă fiecare pagină a istoriei.

17 Maiu, 1915.

Războiul Italiei.

Italia s'a hotărît la războiul pe care-l așteaptă de o jumătate de veac, în legătură forțată cu acea Putere tocmai de la care avea să reclame mai mult pămînt italian „nerăscumpărat“, *iredent*. A pornit la ceasul ei, care nu s'a întîmplat să fie și ceasul nostru. Ne putem plînge ori ba de aceasta, nu e momentul să se discute, —mai ales după ce mii de oameni au strigat *Viva l'Italia* supt feștile baronului Fasciotti.

Ar fi momentul să se discute ce urmări poate avea această intervenție. Pentru a judeca ar trebui însă una din două: sau o cu-

noștință deplină sau o ignoranță absolută, capabilă de orice curaj și sigură că nimeni nu-i va face vre-odată socotelile.

Noi, ceștialaltji, e bine să tăcem. Bunele noastre augurii nu vor folosi Italiei, cum de sigur nu-i vor strica toate cobirile d-lui Virgil Arion

Ca Romîni ne interesează foarte mult, pentru noi și chiar pentru rasa din care facem parte, sorșii luptei. Regatul lui Victor Emanuel al III-lea pleacă de la o suferință asemănătoare cu a noastră, de la un drept identic și urmărește același scop de dreptate națională. Orice lovitură dată Austriei ni ușurează sarcina și ne încurajează în lovitura pe care soarta ni impune s'o dăm Ungariei.

Pe cugetătorul politic care dorește României o tot mai înaltă și mai sigură conștiință de menirea ei ceia ce s'a petrecut în Italia are însă o foarte mare însemnătate *sufletească*.

Iată o țară, care e „grădina lumii“. Străinii din toată lumea aleargă să vadă acolo cea mai mare bogăție a naturii și artei. De secole o strălucită civilizație se menține schimbîndu-și numai formele. *Cu așta trecut și cu un astfel de trecut*, ea ar putea trăi în liniște cu siguranța că a dat lumii, tot ce putea și nu putea să aștepte de la dînsa. Teritoriile încă supuse altor stăpîni sînt de sigur importante, dar ele represintă totuși prea puțin față de ceia ce se găsește strîns supt colorile Italiei libere.

Și totuși Italia a simțit nevoia de a-și spune cuvîntul în această mare crisă a tuturor Statelor, a tuturor popoarelor. Pentru pămînturile a căror stăpînire o urmărește? De sigur și pentru aceasta. Ce nație poate fi nesimțitoare față de dreptate? Ce nație nu s'ar aprinde de cel mai călduros entusiasm cînd e vorba de dreptatea ei? Dar ceia ce a stricat toate calculele, a înlăturat toate socotelile și chiar prevederile, a făcut din bătrînul șiret Giolitti un învins, iar din naivul poet d'Annunzio un învingător, e altceva: E convingerea că orice neam ca și orice om e dator în unele împrejurări, cari vin rar, dar cu o fatalitate teribilă, să se dovedească *mai presus de viață*.

O nație de artiști, de ciceroni, de gondolieri, de tenori, de otelieri, — vor fi zis în orice an ațiția din miile de Germani siguri de sine cari străbăteau peninsula după senzații rare, în care *poporul de astăzi al Italiei nu intra, nu intra de loc*. Ei bine, acest popor vrea să se știe astăzi — și dacă l-ar părăsi turiștii! — că el

este, că el poate voi, că se poate ridica hotărît înaintea celui care și-l văzuse prea dese ori ca un oaspete puțin cam obsequios.

Și în aceasta e măreția actului ce s'a îndeplinit la 12 Maiu 1915 în Italia, contra Parlamentului, contra partidelor și poate contra altora chiar. Și, vom adăugi, în aceasta e și cea mai bună garanție pentru ceia ce de acum înainte stă să se întimple.

24 Maiu, 1915.

O presă desgustătoare.

Nu știu — adecă știu prea bine — ce vor spune urmașii, mai cumiși și mai supjiri, încălziți de un mai nobil și mai curat entusiasm pentru adevăratele scopuri ale vieții omului în societate, despre scăderile zilei de astăzi, dintre care multe trebuie uitate acum, poate pentru a ni le aminti mai bine pe urmă. Dar dintre toate manifestațiile noastre una nu va scăpa, fără îndoială, de cea mai aspră osîndă.

Și aceia este presa.

Fiindcă ea vorbește cum vrea de toate, să ni fie îngăduit a vorbi de dînsa cum trebuie.

În Iulie 1914, lucrul cel mare și grozav de care omenirea se teme așa de mult, pe care nu-l credea cu puțință, se întimplase, Europa lua foc. Pasiuni turbate încăierau neamurile. Omenie, dreptate, respect pentru orice pe lume se călca în picioare. Iar noi stam în lanțurile unei alianțe care ni făcuse numai rău înaintea unor realități nouă pentru care nu eram pregătiți.

Un fior străbătu toate inimile. Dacă, pe lângă alte motive de zăpăceală, s'ar fi adus și acela al unei prese venale, gata să-și servească oricum cumpărătorii?

Nu s'a întimplat așa. Presa a fost *atunci* bună. Toată aproape, până la cele mai desprețuite ziare de șantaj și de insultă. Și din fundul conștiinței acelora despre cari n'ai fi crezut că au una, se ridicase ceva elementar, așa de puternic, încît toate celelalte căzură de la sine.

Da, presa noastră a înțeles atunci ce trebuie să facă, ce *nu putea* să nu facă. Și ea a contribuit foarte mult să fixeze, odată pentru totdeauna, politica României.

Dar convingerea, siguranța că ai dreptate e *un* lucru, iar fa-

natismul, isteria, corëia gesturilor desordonate și ridicule, altul, cu totul altul.

Ei bine, prin August și Septembrie presa noastră, așa de cum-pănită la început, păru prinsă de un furios acces isteric. Se cerea spumegînd o acțiune imediată în contra unor inimici cari erau acum pentru oricine inimicii noștri naturali.

Era bine «s'o facem» în Septembrie? Nu știu; știu însă ce ne împiedeca și, mai bine, cîte ne împiedecau. Dar în sfîrșit se poate discuta. Și de sigur se va și discuta, la locul și timpul potrivit, sau altfel.

Dar acele urlate turbate nu se puteau admite. Și ele se puteau explica la oamenii cari doriau «să moară regele Carol», numai printr'o singură stare de spirit a exasperării fanatice, a convingerii nemărginite și fără friu.

Așa-mi ziceam cetînd literatura d-lui Cocea și steagul de hirtie al «Dreptății», pentru a vorbi numai de aceste ziare.

Dar ca un trăsnet cade vestea morții regelui Carol. O scădere a tonului s'a observat îndată la presupușii fanatici. Era încă o explicație: pietatea față de marele «adversar» regal care în mișcătoare și neuitate cuvinte vădia prin testamentul său taina vieții celei mai rezervate, celei mai bine ascunse. Și poate speranțele pe care pentru fiecare în sensul credințelor și așteptărilor sale le deșteaptă o Domnie nouă.

Dar nu treceau decît puține săptămîni și foaia d-lui Cocea dispărea și, peste un mai lung timp, ea reapărea *altfel*, ca să dispară din nou, pentru totdeauna.

Iar «Dreptatea» se «îndrepta». Încet, cu chibzuială. Azi și telegramele celelalte, mîni articolele din cealaltă parte, poimîne, alături de articolele bune, în sensul cunoscut, altele, care păreau reproduse din „Ziua“, din «Moldova». Și azi „Dreptatea“ are trei ediții, și orașul întreg se umple de trei ori pe zi de strigătele vînzătorilor cari o anunță.

Prin urmare — nu era convingere exasperată aceia care dicta înflăcăratele articole din toamnă prin cetirea cărora atîția pașnici cetățeni s'au îmbolnăvit de o nerăbdare fără leac, de adîncă melancolie a speranțelor înșelate. Nu. Era numai o fasă dintr'o conștiință în evoluție, care trebuia să termine plăcînd și celor mai urîți adversari din ajun.

Și, uitându-te bine, în măsură mai mică, în chip inteligent și discret, și aiurea se petrece, n'ași zice același lucru, dar *ceva*

Poți combate cu cea mai mare violență convingeri pe care nu-ți e permis să nu le respecti. Opinia publică nu pierde nimic prin aceasta. Ea se lămurește, se formează, se întărește. Dar cea ce demoralizează e fenomenul ce se petrece cu aceste ziare ale noastre, ale căror schimbări la față arată tufurora un singur lucru: că, în ce privește pe acei cari pretind a învăța o societate întregă, convingerea e un lucru susceptibil de atâtea prefaceri, încît renunți să li mai cauți motivul.

Renunți de desgust.

Iar acele mii de cetitori care au crezut totul ajung a nu mai crede nimic, a întinde asupra oricărei acțiuni o suspiciune, cum asupra oricărui lucru ajung a întinde o bănuială.

Și nu poate fi o mai grea boală a unei societăți decît aceia pe care ni-o dă presa noastră.

31 Maiu, 1915.

3 Maiu 1915 *).

I.

Conferința aceasta, care trebuia să fie unită și cu o serbare musicală cum e obiceiul la noi, înlocuiește obișnuita conferință de 3 Maiu a Ligei Culturale. Prin urmare, dacă Liga Culturală, din anume motive pe care le cunoaște toată lumea, — are aiurea o întrunire în tovărășie cu alții, — dacă Liga Culturală n'a putut ținea obișnuita serbare de 3 Maiu, această serbare căutăm să o înlocuim, — în cea mai bună înțelegere, firește, cu conducătorii Ligei, dintre cari am cinstea să fac parte, — prin conferința aceasta.

În deosebitele conferințe de 3 Maiu pe care le-ați auzit d-voastră până acum, s'au spus atâtea lucruri, pe care de sigur fiecare dintre ascultătorii acelor conferințe au ajuns să le știe mai bine poate decît vorbitorul din anul acesta. Pentru că vorbitorul se pregătește odată pentru conferința sa, pe cînd ascultătorii au ascultat un întreg șir de ani conferințe despre acelaș subiect. Și, așa fiind, nu poate

*) Conferință ținută la Ateneul Român din București în ziua de 3 Maiu 1915.

să aștepte nimeni din partea mea să vorbesc unui auditoriu atît de bine informat prin deasa frecventare a conferințelor de 3 Maiu despre lucruri pe care nu le-ar cunoaște. Văd apoi în sală un mare număr din elevii școlilor, cari evident nu învață numai nume și date, ci, înainte de toate, idei și se pătrund de sentimente—dacă n'ar fi așa, greșesc eu—, căci li se dă, înainte de toate, acea educație națională fără de care un popor, în momentul cînd trebuie să dea o luptă și să facă un sacrificiu, nu e capabil decît de vorbe și de zgomot zădarnic.

Sînt convins că n'o să fie acesta cazul pentru noi, între altele pentru că avem vre-o patru milioane de oameni cari n'au învățat nicio școală, și în aceștia ni e nădejdea cea mare. Acum, evident, omul fără școală nu e superior omului cu școală, și, cînd vom avea școli, evident că acei cari vor frecventa școlile, vor fi superiori aceluia cari nu vor fi avut ocașiunea să le frecventeze; deocamdată avem un *învățămînt*; cînd învățămîntul se va transforma în *școală*, fără îndoială că lucrurile vor merge foarte bine și vom avea intelectualitatea vrednică de a sta în fruntea unui popor vrednic.

Prin urmare, eu presupuneam pe toți cei de față informați: oamenii de o anumită vîrstă pentru că au asistat la alte conferințe, iar persoanele tinere, încă pe băncile școlii, pentru că au auzit neconținut de la profesorii și profesoarele de istorie, an de an și aproape lecție de lecție, numai ideile cele mai mintuitoare și mai însuflețitoare privitoare la rosturile poporului românesc. Așa încît, cum vedeți, sarcina mea este foarte mult ușurată.

Îmi rămîne deci să pun în legătură—căci acesta este scopul repetării unei serbări ca aceasta—, să pun în legătură ziua de 3 Maiu 1848 cu acel 3 Maiu pe care-l trăim noi astăzi, pe care-l trăim în neliniște, în neliniștea care așteaptă o anume neliniște ordonată, conștientă și sigură de scopul pe care trebuie să-l atingă. Neliniștea aceea *trebuie* să o avem: de aceea sîntem așa de liniștiți acuma, pentru că acea neliniște orînduită și biruitoare trebuie neapărat să o avem cu toții, chiar aceia cari organizează bătăile de flori. (Ilaritate, aplause îndelung prelungite.)

De altminteri, fiindcă văd că pasagiul privitor la bătaia de flori v'a încălzit, fin să spun că, precum lucruri foarte bune se pot întrebuița la scopuri rele, un lucru foarte rău, cum este o bătaie de flori în împrejurările de acum, se poate întrebuița în scopuri

foarte bune, după cum a fost scopul de ieri, dar acum nu e scopul de peste câteva săptămîni. (Aplause.) Dacă persoane din lume pot să simtă inima lor bătînd dureros în piept în împrejurările acestea, conducătorii opiniei publice, cari sînt ziariștii, trebuie să o simtă. Prin urmare, un grup de doamne poate să dea o bătaie de flori acum cînd mor mii dintre ai noștri pentru o cauză străină, dar conducătorii sufletului românesc, prin scrisul zilnic, n'au voie să o dea. (Aplause prelungite) Cu riscul de a vă supăra pe d-voastră toți—mi-ar părea rău, căci și eu sînt un fel de coleg, din nenorocire numai săptămînal (Ilaritate) al d-voastră—cu riscul ca d-voastră să fiți supărați pe mine, care și eu fac parte din breasla aceasta, aș da următoarea recomandaje persoanelor din public: pentru că e bine să fie cît mai multe cară la o bătaie cu flori, ar fi de dorit ca o parte din public, mai simțitor decît unii din organizatorii bătăii de flori de mine, să trimeată la defilarea carelor și un car funebru, un car îmbrăcat în negru, în care să se simtă miile de oameni cari mor dorînd după noi, cînd noi nu știm să plîngem după dînșii. (Puternice applause.)

Dar să ne întoarcem, d-lor, la ce v'am spus: avem de pus în legătură 3 Maiu 1848 cu 3 Maiu 1915, dar nu cu o parte din lucrurile care se pot spune la 3 Maiu 1915.

Să nu credeți că-mi stă prin minte, că aș avea îndrăzneala, nerăzimată pe nimic, sau lipsa de bun simț, de a vă face aici, la Ateneu, la această serbare de pietate și îndemn, un fel de ultim serviciu de informațiuni, de a vă explica anume legătura dintre 3 Maiu 1848—cum ar face 90% dintre vorbitori—și căderea lui Sallandra, ori de a vă vorbi de pregătirea unui Cabinet Marcora, de acea fidelitate sau infidelitate a Italiei, care, înaintea de toate, este fidelă intereselor sale, cum și noi totdeauna eram datori să fim, înaintea de toate, fideli intereselor noastre. Lucrurile acestea ori nu le știu eu, ori n'au rost aici. Prin urmare, să ne suim de la informațiile acestea spuse, șoptite, comunicate de unul altuia, să ne suim de la lucrurile acestea la lucruri mai mari și să asistăm întăiu la ceia ce s'a petrecut în acea minunată zi de 3 Maiu 1848 prin oameni așa de mulți și așa de puțin cunoscuți; așa de neorganizați, așa de neînvățați, încît îi prinde pe cercetători mirarea cum au putut

face lucruri așa de mari o gloată de câteva mii de țerani, de câțiva băieți abia plecați de pe băncile școliei.

II

Veți zice: de ce „așa de mari”? Că, au adunat oameni pe o cîmpie întinsă,—avem și aici, lângă București cîmpii foarte întinse, pentru toate jocurile, toate plimbările și toate defilările. Că s’au adunat pe un loc întins câteva mii de țerani, dar aceasta se poate face oricînd în România,—n’are Ministeriul de Interne decît să dea ordin ca un număr de câteva mii de țerani patriotici să vie în preajma Bucureștilor pentru a manifesta în folosul idealului național, și vin. Nu numai atît: chiar dacă nu li s’ar da de mîncare se întorc acasă mulțămiiți, așa sînt de buni oamenii aceștia. Eu știu ce spun: am și văzut odată, la ridicarea unui monument pentru cei căzuți în războiul din 1877, în apropierea Iașului, la Ciurea. Fiindcă, după cîte știu, cei din Ciurea căzuți la 1877 n’aveau nici cilindru, nici mănuși albe, nici cărare la ceafă sau unde găsește cu cale să și-o facă cineva și, prin urmare, fiindcă erau oameni foarte simpli cei căzuți la 1877 pentru neatîrnarea României, de aceia s’au chemat la serbare și țeranii „oficiali”, cum e obiceiul la noi, și au venit. Și au stat de dimineața pînă seara și au înghițit un mare număr de discursuri, din care eu n’am înțeles decît pe jumătate,—evident din cauza superiorității acestor discursuri,—și bănuiesc că ei au înțeles și mai puțin ca mine (Ilaritate); la urmă oficialitatea s’a strîns la o masă, presidată de o înaltă personalitate, și a băut șampanie pentru cei morți la 1877 (Ilaritate). Iar la cîte un colț de drum se vedeau țeranii cari întindeau mîna pentru a avea cu ce să-și cumpere șfertul de pîne cu care să se poată întoarce înapoi în satul lor,—și unii erau tocmai din județul Vaslui, pentru că regimentul fusese și din Vaslui.

Prin urmare, să strîngi câteva mii de oameni aici la noi, este foarte posibil.

Ce a mai fost la 3 Maiu 1848? A ținut un discurs Bărnuf. Și, astăzi, toate foile se împodobesc cu chipul lui Bărnuf alături de chipul lui Cutare, persoană de actualitate—chip mult mai impo-sant și mai îngrijit decît chipul lui Bărnuf.

Bărnuf a ținut un discurs lung. Ei și?

Numai de discursuri lungi nu se poate plinge cineva c'a fost vre-odată lipsă în România.

A ținut un discurs de înaltă filosofie. Noi avem însă atâtea catedre de filosofie ai căror profesori vorbesc când și când în public și despre idealul național — une ori și contra; dar, în sfârșit, și despre idealul național. Prin urmare nu e nimic mai obișnuit la noi decât să se audă vorbind un profesor de filosofie sau de drept — el era profesor de filosofia dreptului, la bătrînețele lui, ca dascăl respectat la Iași, respectat până ce au venit cei de la „Junimea“ și au spus că Bărnuf este pe jumătate prost și pe jumătate nebun. Atunci la 1848, Bărnufiu era însă un băiat tânăr. Băieți tineri, cari țin discursuri de două ceasuri către națiune, noi putem avea oricînd: faci o cerere unei societăți studențești și-ți deleagă imediat unul cu idei personale în materie de filosofie, de-ți vorbește cel puțin un ceas și jumătate.

Prin urmare, cum vedeți, 3 Maiu 1848, ca înfățișare, nu e nimic. Noi putem face mai bine. Minunea este că, așa cum erau lucrurile atunci, cu foarte acestea s'a îndeplinit acel lucru mare pe care am să-l expun acum.

Astăzi, se aplaudă, se vorbește de patrie, de națiune, de ideal, de trecerea Carpaților, de întregirea neamului, de toate lucrurile acestea așa de frumoase, care — nu vi se pare? — de la o bucată de vreme, ieșind din anume buze, sună puțin cam fals la ureche. Ce are-a face! La începutul creștinismului, dacă ar fi ieșit în calea apostolilor cel mai colțat dintre Farisei și ar fi început să cînte versete din Evanghelie și psalmi înaintea celor aducători de veste bună, nu i-ar fi putut răspinge, dar n'ar fi avut o bucurie tot așa de mare ca atunci cînd suflete nouă ar fi venit cu toată credința lor, la dinșii. Cînd astăzi deci se rostesc cuvintele acestea, natural că toată lumea aplaudă; nu toți sînt psihologi, și e bine să dăm o iluzie măcar de unitate absolută a convingerilor, sentimentelor și hotărîrilor. Vai de acela care nu s'o ținea de cuvînt la urmă! Acum îi credem pe toți; dar vai, vai de acela a cărui viață întregă n'o să samere cu ce spune și ce făgăduiește acum! (Aplause puternice.)

Prin urmare, acum e natural ca vorbele acestea, spuse din orice gură, să trezească o foarte mare căldură, dar atunci? Țeranul de atunci, din Ardeal, n'avea nici măcar școala primară românească

a lui. Împăratul Iosif al II-lea, un Austriac filantrop ale cărui binefaceri curgeau din buzunare sparte, pe care nu le cosea nimeni niciodată, ca la toți Habsburgii, tocmai ca să curgă binefacerile pentru respectivii „Unterthani“,—deci Împăratul Iosif al II-lea crease școli ca să învețe Badea Ion nemțește și ca să știe datoriiile ce le are față de Cîrmuire, de Împărat și—de Dumnezeu. Fiindcă Împăratul se închină la Dumnezeu, Dumnezeu avea dreptul la închinăciune, Împăratul făcînd și el cruce; dacă Împăratul ar fi fost păgîn, datoriiile față de Dumnezeu n'ar mai fi fost înscrise în catehismul de Stat austriac. Cîți însă dintre țeranii romîni din Ardeal credeți d-voastră că au urmat măcar această biată școală? Eu vă asigur că nici măcar 50%. Cîți dintre acești 50% au sfîrșit școala? Și la noi sînt mulți cari nu încep școala — o vor începe; acum este o fatalitate: o vom înlătura—, și la noi sînt mulți cari încep școala, dar n'o isprăvesc; dar la noi totuși nu e un sătean dintre sătenii celui mai îndepărtat colț de munte care să nu fi văzut fluturînd steagul tricolor și să nu știe că este atunci una din zilele mari ale țerii sale, și chiar în ceasurile grele ale vieții sale să nu se fi mișcat atunci ceva în inima sa și să nu fi zis: bine, fac parte dînr'un neam care flămînd mă ține, dar care poate ridica sus, din cînd în cînd, steagul acesta pe care, așa flămînd cum sînt, o să-l apăr pînă la moarte. (Entusiaste și prelungite aplause).

Credeți d-voastră că școala este numai buchea cărții, catehismul, manualul? Stupidă, îngustă, nenorocită concepția că școala *aceasta* este. Școala este tot ce vezi și tot ce auzi și adevărat popor este acela care se îngrijește ca în viața publică nimic să nu se vadă și nimic să nu se audă care să nu facă parte din învățămîntul național al unui popor întreg. Noi școala de sat, de bine de rău, încă o avem astăzi. Dar la dînșii? Ce vedeau? Pe omul care vine să strîngă birul, și din cînd în cînd pe acela care-i chema la cătănie în fundul Europei, ca să moară pentru „maica noastră“ Maria Teresa, pentru feciorul „maicii“, Iosif al II-lea, ori pentru feciorul feciorului „maicii“ și așa mai departe. Aceasta li era școala. Nu li se dădea învățătură românească; nu trebuia să li se dea învățătură în sens românesc. Și, încă odată, învățămîntul e suflet, nu buche; buchea aceia e mai rea decît învățătura, și, odată ce sufletul lipsia din învățămîntul austriac, era mai multă

caznă, mai mult blăstăm, mai multă pierdere de vreme, furătură de la 'plug, de la coasă, de la muncă a bieților copii, supărare pentru părinți fără niciun folos pentru ei. Iar viața publică nu li dădea altă conștiință de sine decât că sînt făcuți pe pămînt pentru ca Împăratul să aibă bani în Vistieria lui și ostași pe cîmpiile lui de luptă; bani să dea mai mulți Românul pentru că e mai sărac; sînge mai mult pentru că e mai nedreptățit decât ceilalți. Cumpăna împărătească din vremea aceia nu știu întru cît se deosebia de cumpăna împărătească din zilele noastre, care face să se scoată steaguri la Pesta în proporție cu peirea nenorociților cari smulg o ultimă victorie pentru alții pe cîmpiile acelea depărtate ale Poloniei, cum au fost scoase acum cîteva zile, spre bucuria citorva boieri din București,—nu știu care sînt și de ce s'a supărat lumea pe dinșii...

Un cetățean: Știm noi! (Iaritate).

D. N. Iorga: Nu spune dumneata mai mult decât spun eu, că și așa e de ajuns. (Iaritate, aplause).

Aceștia erau deci oamenii cari au fost aduși acolo, la Blaj, în 1848. Conștiința lor națională zăcea prin urmare în cel mai întunecat adînc al ființei lor morale. Fericit poporul acela care poate să fie lăsat veacuri întregi fără ca nimeni să-i vorbească de viitorul lui, de drepturile lui, de biruința pe care o poate cîștiga, de locul pe care Dumnezeu i l-a lăsat supt soare și care, după veacurile acelea moarte, la un singur cuvînt lasă să izbucnească din sufletul lui o conștiință populară care e mai scumpă și mai sfîntă, mai rodnică decât mii și mii de volume și nesfirșit de multe cuvîntări!

Aceasta a fost minunea de la 3 Mai 1848. Ce a rămas mai bun din zilele strămoșilor romani, din zilele de vitejie ale Dacilor, ce a rămas mai rodnic din acea pușină sămînță a cărturarilor care a răsbătut în sufletul popular, s'a trezit deodată instinctiv, tumultuos, în miile de țerani. Și atunci s'ar fi mirat țeranii de ce zic cărturarii, dar s'au mirat mai mult cărturarii că din cît de puțin au zis ei s'a pornit vijelia sufletelor, care arătată că în Ardeal există și de drept, cum există de fapt, există pentru viitor, ca și pentru present, o nație românească. (Aplause îndelung prelungite).

Acesta a fost 3 Mai 1848.

Și eu vă făgăduesc un lucru: oriunde o fi poporul românesc și oricine i-o vorbi despre aceste lucruri, oricît de rău,

oricît de stîngaci, oricît de neînțeles, de necompetent, aceiași minune se va întîmpla, atît de binecuvîntat de Dumnezeu este poporul acesta! (Aplause).

Sînt țarine arate ani de ani, îngrășate și de pe care nu se ridică roade; cste însă o țarină sufletul poporului nostru, care părăginită de sute și mii de ani, are nevoie doar de grăunțele ce cade din mîna sămănătorului pentru ca să poducă însutit și înmiiit decît ar produce acolo unde acela ar avea de gînd să-l ducă. Da, grăunțele pierdute în țarina noastră, a poporului nostru, e mai roditor decît cel îngrijit în țarina popoarelor mari ale lumii. *Aceasta* ni e puterea. (Aplause îndelung prelungite).

Și nu făgăduielile de la Răsărit sau de la Apus, și nici Salandra în sus și Marcora în jos, nici „frăția“ cu cutare sau cu cellalt, nici polițele scontate la gazeta *Ziua* ori alte lucruri de felul acesta, nimic nu ne va mîntui pe noi, cu toate greșelile pe care sîntem în stare să le facem, pe care le-am făcut și pe care le vom mai face. Dar atît de puternică este energia fundamentală a neamului nostru, încît împotriva tuturor, și mai ales împotriva noastră, cari nu sîntem cum ș'ar cădea, vom birui cu toate acestea, și ne vom birui și pe noi înșine biruind. (Aplause îndelung prelungite).

Domnilor, cine cunoaște puțin viața poporului nostru, știe că însușirea cea mare a lui este că el se înfățișează unitar; este dintr'o bucată, cum se zice. Ce poate fi mai frumos decît un stilp dintr'un singur bloc de piatră, un imens copac a cărui viață întregă se întinde neîntreput din fundul rădăcinilor până în virful unde se adună vulturii văzduhului? Ei bine, poporul nostru așa este. *Noi*, sîntem din bucăți: ne-a învățat cultura să fim așa. Uite: oratorul vine și spune bine un lucru; ziaristul face un articol foarte frumos, spunînd desigur acelaș lucru; într'o adunare solemnă, într'un Parlament, știu eu (ilaritate), se exprimă aceleași idei. Pe urmă toți oamenii aceștia se duc pe acasă, și să *nu* te fii după dînșii.. (Ilaritate) Fiindcă se poate să ai desiluzii. Și, acum, desiluziile între noi ni le iertăm; dar să ne ferească Dumnezeu de ceilalți, de necărturari, cărora dacă li-ai vorbit într'un fel, se țin după d-ta să vadă cum e și *pe urmă*. În biserică îngrijește clerul să fie o perdea care se trage ca să nu se vadă toate cele ce se petrec în altar; dar în lume, nu este perdeaua care se trage între altar și lumea credincioșilor. Și apoi chiar cele mai meșteșugite perdele sînt

subfiri : se vede cum joacă umbrele în dos, și lumea își dă seama că aceia ce se face acolo nu e tocmai pregătirea trupului Domnului pentru a-l înfățișa credincioșilor.

Ei bine, la națiunea noastră cea de jos nu e așa. Mulți zic: ce națiune grea de urnit! Cu zic altfel: ce bine că națiunea noastră e grea de urnit! În viața mea n'am văzut lucru bun făcându-se altfel decât cu urnirea grea a celui care, când s'a urnit odată, și un lanț întreg de munți se cutremură și se dărîmă.

Acele fire de nisip care se poartă în bătaia vîntului, o, acelea se deslocuiesc ușor; numai cît nu poți face nimic cu dîinsele. Pe cînd cu ceilalți, cînd, în pornirea lor elementară, s'au cutremurat pînă în straturile fundamentale ale pămîntului, se face ceva! Un 3 Mai la o adunare de oraș, aceasta înseamnă că după întrunire unul se duce la berărie, altul la cofetărie, un al treilea la cinematograf, ba cutare chiar merge să cumpere un bilet pentru bătaia de flori în contra căreia a aplaudat în adunarea unde s'a găsit. Viața noastră așa este: plină de contraziceri, pentru cari ni facem concesiuni continue; viața socială, legăturile de familie, lucrurile de toate zilele ni impun asemenea concesiuni: nu ne socotim angajați prin cuvîntul nostru. La dînșii însă cuvîntul este o îndatorire veșnică, un jurămînt, și prin urmare, cînd la 3 Mai 1848 ei au spus lui Bărnuț că *au înțeles*, era teribil cuvîntul ce-l rostiau. Era și o oficialitate acolo, mirată de ce liniștită părea nația aceasta, care după ce ascultase totul, se ducea acasă să se apuce iarăși de lucru, și ea socotia că peste cîteva luni, ori de o fi Impăratul stăpînitor în Ardeal, ori de Ungurii vor fi cîștigat biruința, totul o să meargă ca și înainte. Nu-i cunoșteau.

Credeți că furtuna în natură, în orice parte a lumii se pornește așa: începe un vîntușor, crește din ce în ce zgomotul, se mișcă puțin praf la suprafață, apoi se răscolește un vârtej mai mare, norii se strecoară ca o perdea pînă acopăr tot cerul, fulgerul se desfășoară întăiu ca o îngustă dungă de foc pînă ce pare că va crăpa universul întreg? Nu: e liniște desăvîrșită în atmosferă, dar lumina scade, vietățile se ascund, păsările nu mai cîntă, și deodată, bolta cerului se frînge de cele d'întăiu lovituri ale trăsnetului. Ei bine, așa este în mișcarea mulțimilor, la popoarele serioase, adînci în cuget, cum e poporul nostru. Și liniștea i-a înșelat pe bieții domni străini din Blaj, căci au trecut numai

www.dacoromanica.ro

cîteva luni de zile și tot muntele era aprins de cetele lor. Viața și-o juruiseră în momentul cînd declaraseră că sînt hotărîți a ținea steagul lor deosebit în fața celorlalte nații care-i apăsaseră. Și de acest jurămint s'au ținut cele 40 000 de oameni cari au perit acolo pentru Împărat, apărînd dreptul de viață al poporului lor. (Mari aplause).

Aceasta este iarăși un învățămînt.

III.

Dar zic unii: Doamne, naivă nație, și această nație românească: s'a avîntat spre moarte pentru Împărat la 1848, conținînd pe memoria tînărului Suveran al Austriei! O nație inteligentă n'ar fi crezut că lucrurile acestea sînt posibile; ai noștri, însă, timpîți de năcaz, cu mintea închisă pentru ideile politice, au zis: să mergem după steagul negru-galben, căci în cutele drapelului *schwarz-gelb* o să cîștigăm dreptul la viață, o să avem viața cea bună, pămîntul care să fie numai al nostru, organizația economică, organizația politică. Și pe urmă Împăratul i-a momit, i-a înșelat, și s'au găsit tot așa de apăsați, tot așa de săraci, fără carte, fără drepturi, cum fuseseră și înainte.

Credeți d-v. însă, că în sufletul oricărui țeran care se ridică pentru Împărat putea fi ideea aceasta naivă pe care i-o atribuim noi aici și alții aiurea? Că el se luptă pentru Împărat în însușirea lui de Împărat? Orice steag de pe lume este alcătuit din colori, dintr'un semn viu care stă de-asupra steagului și dintr'un băț oarecare. Steagurile se țin cu bețele. Dacă Împăratul a crezut, la 1848, că ființa lui e mai mult decît un băț de steag a fost mai naiv de cum ne închipuim noi că erau Romîni atunci. Bățul de steag, cînd ai să aperi steagul însuși, cînd îl stringi la piept ca să cazî de moarte, însingerîndu-l cu cele din urmă picături vii din trupul tău, bățul acela obișnuiești a-l frînge de genunchi și-l zvîrli ca un lemn netrebnic. Ei bine, lucrul acesta îl vor face Romîni ardeleni, fără îndoială. (Aplause furtunoase.)

Căci și a doua oară au aierul să facă aparenta greșală de la 1848. Evident, e mult mai frumos să lupti și fâiș numai pentru tine, dar este eroic, este înălțător, este semnul celei mai înalte mucenicii să ascunzi, să ai puterea de a ascunde scopul cel

adevărat pentru care lupți și să lupți totuș, în conștiința ta, pentru scopurile sigure ale neamului tău...

Credeți d-v. că acei cari au murit pe cîmpiile Galii și în Carpați au sfîrșit cu un cuvînt de comandă austriac sau maghiar pe buze, ori au murit cu cel din urmă cuvînt românesc priit care-și chemau mama ori cei de aproape ai lor, satul lor, viața lor românească? Lupta lor are deci nu sensul steagului supt care s'au dus, ci al celui din urmă cuvînt care a încremenit pe buzele celor cari muriau. Acesta-i înțelesul. (Aplause.)

De aceia eu nu cred pe 3 Maiu 1915 inferior lui 3 Maiu 1848. Deosebirea între unul și altul este aceasta: atunci erau oameni care-și smulgeau din ființa lor nestrăbătută de cărturărie, cel d'întăiu strigăt de conștiință națională. Sensul lui 3 Maiu 1915, pe care noi îl amintim azi cu toată emoția din inimile noastre, cu cele mai calde cuvinte pe care le putem trezi în ființa noastră morală și pe cari alții ce nu se pot vedea îl pomenesc în vuietul tunurilor dușmane, lîngă tovarășii cu cari nu se pot înțelege în graiu și il sărbătoresc de mii de ori mai întim și mai călduros de cum îl putem sărbători noi,—acei pribegi ai neamului nostru cari acum trag pentru alta,—sensul zic e acesta: *3 Maiu 1915, va însemna cea din urmă jertfă de răscumpărare pe care neamul nostru din Ardeal, o va aduce pentru robia lui de 2000 de ani.* (Furtunoase aplause.)

Mai departe decît atîta, în lumea aceasta păcătoasă a oamenilor, nu s'a putut merge. Înnaintea Împăratului lor, înnaintea lui Dumnezeu din cer, înnaintea lumii care o să se adune în curînd ca să judece pe învingători și pe învinși, ei vor putea să spuie: Al nostru a fost pămîntul acesta totdeauna, nicio muncă n'a fost mai îndărătnică, n'a fost mai păgîină decît munca a mii și mii de Romîni; n'a fost vre-o dată muncă mai des răsplătită prin palme, prin sîngerări decît munca noastră; n'a fost mucenicie mai îndelungată a unei cauze mai drepte decît cauza noastră. Mii și mii au căzut ca să apere țara de dușmanii din afară și pe Împărat de dușmanii lui din țară. Astăzi alături de acești dușmani ajunși stăpînii noștri, mergem și cît sînge este în vinele tineretului tot l'au dat. *Drepturi asupra noastră nu mai ai de acum înnainte, Împărate; fi-am scăpat frînturile tale austriace, și am cîștigat prin aceasta chiar dreptul de libertate pe pămîntul nostru strămoșesc.* (Aplause furtunoase.)

Și când istoricul va scrie povestea zilelor de astăzi, cu aceste cuvinte va trebui să încheie amintirea lui 3 Maiu 1915. (Entusiaste aplause mult prelungite.)

31 Maiu, 1915.

O declarație.

Se anunță un apel la popor, o agitație violentă pentru a schimba modalitatea cu care Guvernul înțelege a servi interesele țerii.

Orice acțiune de acest fel presupune o minuțioasă și sigură cunoaștere a împrejurărilor, puțința de a le urmări în schimbarea lor de pe o zi pe alta.

Și ea cere un act de conștiință basat pe o convingere absolută *că e bine așa și nu altfel.*

Fiecare e dator, de sigur, să se declare la asemenea întorsături.

În ce mă privește pe mine, ca om — și e vremea azi ca fiecare să fie întâiu *omul*, nu pentru a se afirma, ci pentru a se scruta pe sine și a se expune numai pe sine, —

Eu n'am acea minuțioasă și sigură cunoaștere a împrejurărilor și, cu toată bună voința oricui, nici nu le pot urmări în schimbarea lor de pe o zi pe alta, iar, pe de altă parte—și mai ales—,

Îmi lipsește acea convingere absolută că e bine așa, și nu altfel.

Cred și azi ce credeam acuma un an: că nu putem ajuta pe Unguri, cu oricine ar fi aliați și orice cauză ar invoca pentru satisfacerea intereselor lor.

Siguranța aceasta o am: toată experiența mea de istoric, toată îndelungata mea cugetare asupra problemei mi-au format o convingere elementară.

Modalitățile însă nu le cunosc în de ajuns și nu pot alege între ele. Iar între oameni ca oameni, după simpatii și antipatii, nu-mi e permis a alege.

Un simț firesc mă îndeamnă către o unitate națională în zile grele, supusă unei singure autorități, responsabilă firește pentru ce face, datorare a primi sfaturi, dar a-și întreba înaintea hotărârilor propriul ei cuget.

În acest sens mă voi conduce, gata numai pentru acele acțiuni pozitive care pot în adevăr folosi țerii fără nicio preocupare de noi înșine.

6 Iunie, 1915.

Cum ne putem luptă cu spionii.

Un călduros manifest, datorit unor oameni politici cunoscuți, denunță opiniei publice opera spionilor.

O cunoaștem. Ei se pot vedea oriunde și oricând. Doar nu sîntem o țară unde se poate jena cineva! Spionul ca și orice alt profesionist lucrează cu totul liber. Lucrează liber și fățiș. Tot așa de fățiș, ca oricine în România, dintre noi, Romîni, are de îndeplinit și cea mai delicată operă în folosul patriei. Fățiș ca tratativele, fățiș, ca—Doamne iartă-mă!—conspirațiile.

De sigur prezența spionilor e o primejdie pentru țară cînd vin să cumpere pe cineva, iar, cînd au și cumpărat pe alții...

Aici e durerea.

Și de aici vedem și leacul.

Pentru spionii cari vreau să aflu, să tăcem!

Pentru spionii cari vreau să cumpere,—Doamne, să-i refuzăm!

Atunci, neavînd nicio ocupație aici, se vor duce aiurea.

Altfel, dacă-i gonim peăștia—, vin alții.

Fiindcă, din nenorocire, îi chiamă de aceia cari *nu se pot goni!*

14 Iunie, 1915.

O responsabilitate pe care n'o pot accepta.

Din deosebite locuri, mai ales de la Ardeleni și Bucovina, —și firește de la aceia cari n'au găsit că aiurea trebuie să-și grupeze silințele și să-și hrănească speranțele—mi se spune: Avem liniște pentru că te vedem pe d-ta liniștit.

O mare cinste mi se face printr'aceasta, dar n'o pot primi.

Eu nu sînt confidentul nimănui.

Put pot fi eu și nu poate fi nimeni confidentul cui trece ceas, de ceas, prin cele mai neastăpătate situații.

Sufletul meu, îl știu eu singur, dar n'am dreptul să prefac în acțiune, neapărat contrazicătoare și pasionate, îndoelile crude ale acestui suflet. O acțiune ar fi posibilă numai dacă *aiurea* aş vedea *siguranța*.

În situația mea modestă eu pot face un singur lucru: să afirm cu orice prilej necesitatea unei anume politici, unei anume orientări.

Dar dincolo de aceasta începe sarcina altora, cari nu sînt de sigur cei mai răi din oamenii de cari, în actuala ei organizare politică, poate dispune țara.

Acestora li urez izbîndă, cum li-o urezi și Ț-ța, cetitorule.

Și, ca și Ț-ța, stau gata să ajut cu ce pot, în rostul pe care ni l-au hotărît împrejurările.

Dar afit. Pentru astăzi și până va ținea această stare de lucruri, *afit*.

21 Iunie, 1915.

Lembergul și «Liovul»

— cu prilejul „liberării“ sale —

Împăratul Wilhelm a dăruit blajinului său aliat, Împăratul Francisc-Iosif, Lembergul, care fusese un an de zile Lvovul Rușilor, și, printr'o delicată atenție, a permis trupelor austriece să-și facă intrarea în oraș. Iar populația polonă, care văzuse dintr'o vară în alta limba rusească—nu ruteană, ci limba Rușilor mari, a oficialității moscovite—introdusă în școală, prin ordinul guvernatorului, clerul catolic, care asistasă neputincios la opera de «întoarcere la ortodoxie» îndeplinită de delegații Sfintului Sinod și mai ales covârșitoarea Evreime care nu putea să spioneze pentru «patrie» fără a fi depărtată în interiorul Rusiei,—au aplaudat fanatic reapariția cunoscutelor ciacouri naționale și a steagurilor al căror negru galben vorbia așa de duios inimilor austriece

Multă lume a fost pe acolo, pe la Lvov, pe la Leopold, pe la Lemberg. Odată o samă de Ruși au vrut să întemeieze o regalitate slavă deosebită în Haliciul vecin, și de aceia ieri Marele-Duce Nicolae și Țarul Nicolae vorbiau de o «recucerire», răzimată pe fapté care se petrecuseră cînd nici nu era poate o Moscova, iar în bălțile Petersburgului, ce avea să vie după vre-o șapte veacuri abia, cîntau broaștele arii litvane. Apoi Ungurii s'au întins lacomi într'acoace, ca miri pentru fete de prinț rusesc, ca tutori, ca aspiranți la tron. „Litva“

păgînă s'a coborît din Miazănoapte și a cuprins aceste locuri supt suzeranitatea sa. Regii poloni din veacul al XIV-lea s'au luptat pentru »Galiția» Haliciului și au unit-o cu provinciile lor. Iar peste patru sute de ani în care au fost aici nobili poloni catolici și țerani ruteni ortodocși, școli de latinește, lux aristocratic și apăsare feudală, rezistență ortodoxă și încălcări iesuite, unire prin silă cu Biserica Romei, dar, mai ales, în orașe și pe marile drumuri, negoț: german, armenesc, iudevesc, Austria, sfășind Polonia în tovărășia Prusiei aliate și astăzi și a Rusiei cu care credea că se unește pentru totdeauna printr'o memorabilă crimă, și-a «valorat drepturile istorice asupra Galiției», anexînd-o.

Nu e așa mult de atunci. Abia au trecut două sute de ani. Toată conștiința polonă trăiește, de și pertizii stăpîni au cercat să facă a încolți dedesuptul ei o conștiință ruteană unită, ucraină, și acei cari aclamă vulturul negru cu două capete au, nevăzută, pe inimile lor vechea pavăză a vulturului alb cu un singur cap.

Au venit deci pe rînd aici cuceritorii din Răsărit, din Miazănoapte și din Apus. Dar nici aceia din Miazăzi n'au lipsit, atunci cînd Bucovina, Pocuția erau însemnate cu bourii Moldovei celei vechi, întregi.

Dacă la Lemberg Petru al Mușatei, unul din cei d'intăiu Domni moldovenești, a sărutat crucea în mina Mitropolitului Rusiei, recunoscîndu-și atîrnarea de ruda sa, Iagelonul litvan ajuns rege al Poloniei și de finăra sa soție Hedviga (1387), dacă, o jumătate de veac mai tîrziu, în vremea slabului fiu al lui Alexandru-cel-Bun, Iliș, la 1435, într'o zi de Septembrie, sulîța steagului Moldovei fu ruptă public înaintea Domnului ei venit pentru închinare și regele polon primi mătasa desfăcută, în semn de supunere, luînd și făgăduința că i se va plăti un tribut, că i se vor da cai buni moldovenești, boi din cirezile Domnului, morun de la gurile Dunării și purpură adusă din Răsărit la Cetatea-Albă, în schimb veniră și zilele răsplătirii. După alungarea din Bucovina a oștilor lui Ioan-Albert, năvălitorul urmaș al lui Iagello, într'o zi de Iunie din 1498 Ștefan-cel-Mare, biruitorul, ardea Trembowla, «cetatea Tiribol». «și lua mulți ostași de acolo, cari au fost tăiați cu toții, arzînd pe alții, nu pușini, în cetate»; el făcea să pătîmescă Buczaczul, ardea Podhaeczul. <Și de acolo prădă până la Liou, și apoi se învîrtejiră și trecură

apa Nistrului de ceia parte, la Haliciu, și prădară de ceia parte și supt munte, și arseră și pustiiră țara Podoliei, și așa se întoarseră cu dăbîndă mare în țara lor», spune vechiul călugăr.

Iar, peste cîțiva ani numai, jignit prin purtarea vecinului, Bogdan Orbul, fiul marelui Domn, «se trase la Liov, și au bătut tîrgul, și puțin de nu l-au dobîndit», tălmăcește Vornicul Ureche, «și zic că singur Bogdan-Vodă au lovit cu sulița în poarta Liovului, care semn se cunoaște și astăzi, și nici Leșii nu tăgăduiesc; și au prădat împrejur, și au ars pretutîndenea; și au ars Rohatinul orașul, și multă avere au luat Atuncea au luat și clopotul cel mare dela Rohatin și l-au pus la Mitropolie în Suceavă; și mulți țerani și boieri au robît și domnii lor încă i-au prins; și cu mare izbîndă s'au întors la Scaunul său, la Suceavă, fără nicio sminteală, și robilor ce-i adusease din Țara Leșească, li-au împărțit hotar în țara sa». Și Nicolae Constantin adaugă: «*Erau bucuroși și Caminițenii lui Bogdan-Vodă, fiind de lege provoslavnicî toți Podolenii, și pesemne avînd dădăială de Leși pentru lege, să fie toți unitați, cum apoi în zilele lui Ioan al triile Sobiețchi Craiul toată Țara Leșească, Rusească și Podolia făcuse unie. Auzit-am, grăind tată-mieu Miron Logofătul cum ținea minte că era scris în poarta Liovului chipul lui Bogdan-Vodă și, după multă vreme, stînd, l-au șters Leșii.*»

Veniră apoi zile cînd Domnii fugari ai Moldovei scăzute singerau pe piața Lembergului de sabia călăului, cerut de Turci și îngăduit de altă slăbiciune, a regilor Poloniei degenerate, care nu-și mai aducea aminte că e creștină.

Aici perî Ștefan-Vodă Tomșa cu boierii săi, Ioan Moțoc vătaful de Iași, Petru Spancioc Vornicul și Veveriță Postelnicul. «În casa de piatră a dumisale Sixt măsarul, cetățean al Liovului, în față cu cetatea» și-au așternut ei cartea de ultimă voință, îngrijindu-se Vodă de Doamna Candachia și de soarta celor două suliți, «una de aur și alta de argint, amîndouă bătute cu pietre scumpe». „Și i-au îngropat afară din firg «la mănăstirea Sfete Onofrie», spune o cronică, de și osînditul ceruse a se odihni în biserica Sfintei Fecioare, de lege grecească, ce este în cetatea Liovului“, lăsîndu-i și trei sute de zlofi de aur. Aici se jertfi pentru liniștea Turcilor, frumosul, viteazul Ioan-Vodă Potcoavă, «Cazacul» care striga mulțimii: Oameni buni, știți voi de ce mi se taie mie capul? Fiîndcă mi-am adăpat

sabia cu sînge turcesc și mi-am pus de atîtea ori viața în primejdie luptîndu-mă cu dușmanii voștri și ai tuturor creștinilor». Aici își dădu supt sabie cea din urmă suflare Iancu-Vodă Sasul. „Și au trimis Craiul pe poșcarbul (Vistierul) său să-i iea averea Iancului-Vodă, numai feciorilor și Doamnei să lase o parte, să li fie de hrană. și după porunca lui Craiu așa au făcut, și au tăiat capul Iancului-Vodă” (Septembre 1853).

«Biserica Rusească», în care zăceau cu toții acești luptători pentru neafîrnarea creștină, acești prigonii ai Turcilor, biserica Precistei era acum «Biserica Moldovenească», precum până astăzi au rămas. Un casnic al lui Lăpușeanu, Cretanul Constantin Corniac, o ridicase de piatră, chipuri de Domni îi împodobiau pereții, clopotul cel mare se chema «Alexandru» fiind dăruit de cruntul Alexandru-Vodă Lăpușeanu, Movileștii toți se făcură ctitori ai lăcașului, și «breasla» ce se îngrija de dînsul trăia din banii Moldovei.

Din acești bani se hrăneau atîția argintari și meșteri de lucruri scumpe, cari aprovizionau pe Voevozi cu ceia ce trebuia strălucirii lor. Casele de piatră ale negustorilor erau pline de pribegi și oaspeți: «Doamna lui Iancu Vodă», Maria și fetele ei erau cunoscute de toată lumea. Boieri, negustori romîni se întilneau oriunde. Copii de Moldoveni învățau carte latinească în școli. Preoți, călugări, dieci de la noi slujiau în biserica noastră. Căraușii din Roman, Suceava și Iași erau văzuți zilnic pe „drumul Moldovei”, care venea de la Prut și Nistru, veșnic plin de acești drumeți prin care Apusul schimba mărfuri cu întreg Răsăritul.

Acesta e Liovul nostru, mai strîns legat de bătrîna Moldovă decît de patriile «desrobitorilor» săi de astăzi.

Se bucură unii la noi de această „desrobire”. O tălmăcesc ca o piedecă de neînvincis pusă avîntului nostru care se așteaptă.

Noi nu ne întristăm de plecarea Rușilor, de întreruperea unei opere de violentă desnaționalizare în paguba Polonilor, vechi prieteni ai noștri. Nu ni pare rău că Rușii nu vor rămînea acolo, deasupra capetelor noastre. Noi știm că dreptatea nu se oprește fiindcă i s'a închis un drum, cînd ea știe mai multe decît toți strategii cari au trăit până acuma. Dar, tocmai de aceia, nici nu ne bucurăm de întoarcerea Austrieilor.

Știm că acolo sînt popoare ce se zbat pentru libertatea lor națională, cum și frații noștri pe alte tărîmuri se zbat. Și ni dăm seama de ceia ce înseamnă a răscoli prin războiu amintirile lor și amintirile noastre. Avîntul ostașilor lui Ștefan va învia dacă sîntem vrednici de ceva pe lume. „Drumul moldovenesc“ va ieși de supt țarină și bourii vor răsări din brazdă. Se vor vedea iarăși Romîni spre Liovul lui Ștefan și Bogdan, gata să-i înfigă sulița în poartă, și în biserica moldovenească vechi țărîne se vor frămînta la apropierea războinicilor din sîngele lor. Și dorim ca astfel, prin chibzuiele ce nu se pot prevedea, ale soartei, să se apropie vremea cînd vulturul alb, al dreptului, să umbrească Liovul restituit libertății *celei adevărate*.

21 Iunie, 1915.

România și principiul naționalităților.

— un articol din „Revue des Revues“ —

Ca reprezentant al curentului naționalist din România, nu pot să fiu decît cel mai călduros apărător al cauzei naționalităților. Apreciez foarte mult rolul lor în civilizația universală care n'ar putea exista altfel decît în formele sale materiale, după dispariția acestor suflete naționale în care vibrează viața particulară a regiunilor naturale și amintirile unei solidarități seculare care lipsesc marilor asociații, create pentru cîștig sau pentru dominație.

O nație este în rîndul întăiu o limbă, o literatură, apoi tradiții, o conștiință instinctivă de unitate, într'un cuvînt o formă morală a umanității. Cu toate acestea exista State, unde, cu toată deosebirea limbilor vorbite de cetățenii lor, cu toată identitatea acestor limbi cu acelea pe cari le vorbesc marile popoare vecine, naționalitatea există ca basă a alcătuirii politice. Nu e de ajuns ca să fi fost aici o mare muncă comună; trebuie să se amestece un element psihologic: elanul unei rezistențe eroice față de invasi și de tiranii, starea de spirit, fecundă pentru civilizație, care urmează timpurilor acestei defensive, credința în dreptate, absolută și suverană, care rezultă de aici. Acesta-i cazul Belgiei.

Ea trebuie să învie prin tot ceia ce reprezintă în istoria umanității: ca recunoștință pentru luptele vechii Flandre, pentru libertatea politică și socială, pentru capodoperele de artă datorite

oamenilor săi, pentru exemplul permanent de patriotism defensiv simplu, curat și muncitor pe care l-a dat Europei.

Și, chiar dacă Belgia n'ar fi fost decît un teritoriu politic oarecare, ea trebuie să învie.... Conștiința morală a unității cere o satisfacție strălucitoare pentru violarea brutală a dreptului, a cărei victimă a fost, pentru crimele neexpiabile, care s'au săvîrșit contra locuitorilor deșarmați, contra preoților, bătrînilor, femeilor și copiilor. Nu interesează de către cine și pentru ce! Faptul există și umple de indignare și oroare pe oricine nu concepe viața ca un teren indiferent pe care cel mai tare are dreptul să strivească pe unul mai slab decît el.

Trebuie ca această amintire odioasă să fie cel puțin slăbită prin redempțiunea ferii martire și prin neconținutul omagiu al tuturor națiunilor. Trebuie să-și zică fiecare, cînd va vedea din nou libera Belgie aplecată la lucrul ei folositor pentru umanitate: dreptul există decî deasupra violenței trecătoare și ființele umane pot fi unite printr'un lucru mult mai înalt decît mincărimea intereselor lor materiale.

21 Iunie, 1915

Neutrii săracii...

Automobilul intrase adînc în pămîntul umed. Plecat pe o parte, roțile se mișcau desperate în gol. Tot zvonul infernal al mașinei nu aducea nimic după dînsul. Coșul fumega de sforțările zădarnice.

De unde ajutorul ?

Și iată țeranul cu călușei lui. Hai-di-hai, hai-di-hai. Mușchii suptîri se încoardă de pe coastele ieșite, și funiile hamurilor primitive se întind. Are drum lung; îl face încet și tăcut; ajunge.

Dar dacă s'ar încerca și acesta !

Și iată lanțul de fier se prinde supt roatele bieteii căruți hlebuite. Încă un avînt. Cu capu 'n piept, bieții călușei fac o silință, încă una... Dă Doamne! Automobilul e pe șosea. Iar salvatorii stau smeriți, privind zarea unde-i așteaptă...

Și atunci nu știu cum m'am gîndit la cutare automobile de mari Puteri, care s'au înnomolit în șanțuri și care, pufăitoare, răsîncălzite, așteaptă funia și suptîrii mușchi ai... neutrilor!

N'aibă grijă cei ce se sting de grija «momentului». Fără ei la șosea nu se ajunge!

28 Iunie, 1915.

La 1-iu Iulie.

1-iu Iulie era odată o zi mare pentru noi aceștia strinși în jurul „Neamului Românesc“.

Cu săptămîni înainte căutasem pe profesorii de credință și ideal—profesori „fără arginți“—, îndemnasem prietenii să vie, căutasem a gici pe noii ascultători ce ar putea să se afle, răspindisem vestea de frățească propoveduire peste hotare. Clasăsem scrisorile, căutasem gazdele, întocmisem programele. Lucruri nouă erau hotărîte pentru luna cursurilor. Și în ziua adunării, la gara mică din Vălenii-de-Munte era, în așteptarea trenului de dimineață, afită nerăbdare amestecată cu grijă și teamă că totuși nu va veni nimeni, cîtă numai eu știu.

Un singur an, de la 1908 până acuma, n'au fost cursuri. Dar nici cel ce scrie aici nu era acasă: el își revedea ascultătorii și cetitorii în munții și văile Bulgariei.

Aceste rînduri se scriu însă de acasă, din casa pe care mulți o cunosc și pe care cițiva o iubesc, dar gîndul de 1-iu Iulie, acel fermecător gînd, înrîurit de atîtea sentimente, nu-l mai am.

O parte din ascultători așteaptă ceasul, alții sînt în lagăre de concentrare. Mulți sînt pribegi, cari nu știu ce pregătește România pentru viitorul lor. Iar pe cițiva îi acopere țerna pripit aruncată a ostașilor ce s'au jertfit.

Să adun pe cei cari caută azi în ochii tuturoră înlăturarea unor îndoieli grozave, întărirea unor sfinte speranțe, și atît? Dar ce pot ei culege în ochii miei? Și poate că nici nu sînt ochi din cari să poată culege ceva.

Ani de zile s'a vorbit aici despre un crez care acuma în fasa spovedaniilor înaintea morții, despre nevoi naționale care stau să se îndeplinească ori să piară în fum, despre o menire pe care ceasul viitor o va dărui ori o va nega dacă nu pentru totdeauna—aceasta *nu!*—, măcar pentru cîtăva vreme poate pentru cît mai au de trăit oamenii de vrîsta mea. Aceste lucruri nu se pot spune de cîteva glasuri între patru păreți ai unei săli; numai arama trim-

bifeilor și bubuiful de tunuri le pot spune în largul câmpiilor de bătălie.

A vorbi astăzi nu e numai a fi inutil; e a fi meschin.

Și de aceea acest 1-iu Iulie va trece altfel. Dar fiecare unde sîntem să ne gîndim la cele care au fost — și să ne gîndim și la aceia cari au împărtășit odată cu noi aceleași emoții căzînd cu amara părere de rău că e prea curînd pentru îndeplinirea speranțelor, — ceia ce e totuși mai bine decît a muri prea tîrziu după zădărnicierea lor !

5 Iulie, 1915.

Cei ce se leapădă.

Anumiți bărbați politici—și nu numai din aceia cari de obicei fac poezii, nuvele premiate de Academie și alte produse umane, poate superioare politice, dar în orice cas foarte deosebite de dînsa— se leapădă, cu convingere, cu energie și chiar cu înfocare, de orice păreri favorabile Împătritei Înțelegeri pentru a declara că de acum înaintea biruința Germaniei—a Germaniei germane și a Germaniei maghiare—e sigură și că, deci, lăsînd la o parte sentimentul, trebuie să se urmeze linia indicată de rațiune și interesul țerii.

Socoteala aceasta onorabilă, după care pe la 1500 ar fi trebuit să ne facem Turci cu toții fiindcă era sigur că Turcii sînt cei mai tari, vorbește deci de trei lucruri, care au fost sau trebuie să fie de acuma înaintea: sentiment, rațiune și grija de interesul exclusiv al Romăniei.

Dar vorba e că, *în adevăr*, niciunul din aceste lucruri n'a fost și, cu astfel de oameni, nici nu poate să fie.

Sentiment? Dar cînd a condus el ȧare politica Romăniei? Sentiment era cînd, înlăuntru, ni culegeam lefile, diurnele, rentele, arenzile și furăturile pe spinarea fratelui nostru țeran? Sentiment era, în orientarea externă, cînd arătam frașilor din Ardeal doar atîta atenție cîtă o cereau luptele noastre politice în care-i amestecam și pe ei? Sentiment, cînd unii li făgăduiau că Romănia va lupta pentru Unguri, alături de cetele lor nenorocite, care trebuiau fanatisate prin asemenea minciuni? Sentiment, cînd „Națiunea“, organul partidului conservator-democrat, insulta, în August 1914, Franța, pentru ca a intrat în războiu fără a ști să se lupte? Sentiment, cînd nu trimeteam un singur medic în Serbia cercetată și de trimișii sani-

tari ai Americii și cînd nu aflam un gologan pentru miseria Romînilor ardeleni? Sentiment, cînd făceam să coincidă uriașele lăsări de sînge din Galifiia cu bătăile de flori din București?

Sentiment? Dar s'a făcut aici politică de sentiment? De cine, mă rog? Cînd? Ori poate era sentiment cînd strigam ura! în urma pașilor Franciei învingătoare și aruncam asupra-i florile noastre de retorică? Ori cînd, la 1913, apăram Serbia de dorul Balcicului?

Și acum se vorbește de rațiune? Care rațiune? O politică de rațiune înseamnă *una basată pe cunoașterea adîncă a factorilor permanenți din legăturile între popoare*. Înseamnă o politică de studiu, o politică de știință, o politică de muncă și o politică de prevedere. Politica de rațiune e totdeauna bine informată și consecventă totdeauna. Ea nu se plătește cu bani și nu se face de frică. Ci ea se razimă pe conștiință, totdeauna vie la fiecare, a prietenilor care se impun și a dușmănilor cari nu se pot evita.

Ori face poate politică de rațiune persoana din colțul stradeii care chibzuiește cine din trecători poate avea buzunarul mai plin?

Dar măcar politica de interes, aceia *știm* s'o facem.

Vi se pare, domnilor fabricanți de articole? *O națiune are dreptul să se conducă după interesul ei, în marginea cerințelor morale fără îndeplinirea cărora se săvîrșește o derogare de la umanitate*. Un astfel de interes e totdeauna nobil, precum e sacru totdeauna, ca legile neschimbate ale rațiunii. Dar el e unic și etern.

Însă politica d-voastră, aceasta e alta: e politica de *interese*. De interesul priorității în partid, de interesul popularității, de interesul mai scirbos, al banilor ce se primesc de la unii și alții, uitînd pe cel ce a dat ieri pentru cel ce îți dă azi.

Așa este.

De aceia să nu mai vorbim de o politică de sentiment, făcută ieri, care se părăsește pentru politica de rațiune și interes, care s'ar putea face azi.

Ați făcut *aceiași* politică totdeauna. Lepădările sînt aparente; de aceia și sînt așa de ușoare, așa de dese. Dar de un lucru nu vă puteți lepăda, toți: de *voi înșivă!*

12 Iulie, 1915

Studentii?

Se vorbește de câteva zile, cu indignare, de imoralitatea studenților. Se denunță acei cari au luat bani dela agenții cutărui om politic pentru a sprijini prin manifestații cutare politică externă, iar alții aruncă alte săgeți din arsenalul de peste drum.

La Universitatea din București d. rector anchetează pe ceț ce „au luat bani de la Nemți“. Nu știu ce va face d. rector dela Iași ca să-și arăte solidaritatea cu colegul bucureștean.

Iar lumea se scandalisează de această decădere a studenților.

Să mi se dea voie să aduc, ca profesor, o precizare.

Student este acela care cu sufletul plin de nesfârșită iubire se apropie de adevărurile științei, căutînd a osebi din ele și tot ce-i trebuie pentru a fi în cea mai înaltă formă a culturii un cetățean bun al țerii sale, un credincios fiu al neamului său, un exemplar superior al umanității.

Discordiile dintre aceia cari și-au frămîntat de mult cu noroiul intereselor ultima picătură din mirul credințelor tinereței nu-l interesează. Peste capetele tuturor osebirilor politice el vede România și pe Romîni. Și el se pregătește în tăcere de ceasul cînd va putea să li dea comoara întregă a tinerețelor sale, undeva pe un cîmp de luptă.

Cum, *acesta* e studentul? Dar atunci cei ce demonstrează, ce culeg bani, ce scot ziare, ce se frămîntă, ce-și rod ghetele pe pragul redacțiilor și ușilor patronilor cari pot asigura o carieră?

Aceia sînt agenți de cluburi și oameni de casă, cari se înțimplă că frecventează și Universitatea.

Niciunul dintre dinșii nu e student, fiindcă nu e numai student.

De aceia, cînd oamenii politici se turbură în lupta dintre studenții respectivi, profesorii n'au de ce se emoționa.

Ei știu că studenții *sînt*,—dar sînt aiurea!

12 Iulie, 1915.

Politică națională activă și politică națională con- templativă.

Un Stat întemeiat de un singur popor, pe basă exclusiv națională, pătruns în toate rosturile și alcătuirile lui de un singur spirit național, avînd ca îndreptățire ființa și dezvoltarea unei națiuni, trebuie să aibă o politică națională, chiar dacă nu cuprinde între hotarele sale pe toți membrii națiunii, ba, mai mult: el trebuie să aibă cu atît mai mult o politică națională, interesîndu-se de toți membrii ei, urmărindu-i pas cu pas, ajutîndu-i la orice împrejurări, cu cît au rămas mai mulți «frați» în afară de granițele Statului național.

E, de sigur, cazul României. Mai mult sau mai puțin, mai exact sau mai strîmb, mai rar ori mai des, au văzut-o, au trebuit s'o vadă toți aceia cari au făcut politică în România, de la începerea vieții noastre moderne pînă astăzi.

Această politică națională, preocupată de toate problemele unui neam și mișcată de toate nevoile lui, poate duce la culmile cele mai mari ale triumfului și poate duce și la trista zăpăceală, la demoralizarea mucedă a celor mai dureroase desiluzii.

În cazul cel d'întăiu, Statul național și-a dat șamă că i se cer sforțări extraordinare, că toată energia acelor cari sînt cuprinși supt steagul lui trebuie descoperită, legată solidar, educată, moralizată, întefită pentru atingerea unor anume scopuri, operă în care, pentru folosul tuturor, al celor liberi ca și al celor subjugăți, se pot întrebuița numai încordările unora, ale celor liberi. Precum ochiul rămas să vadă singur cîtă vreme cellalt, bolnav, stă acoperit și nu poate să ajute, își îndoiește puterile ca să vadă pentru amîndoi și să arăte drumul ca și mai înainte, așa trebuie să facă Statul celor liberi. Lene, discordie, apăsare a unora de alții, lux, intrigă, demoralizare, — acestea sînt pentru el păcate de moarte. Prin credința lui neînvinsă în scopul ce este de urmărit, prin conștiința de cîtă muncă trebuie pentru a-l atinge, el dă, în toate domeniile înțelegerii și minții omenești, roade cari sînt mult mai presus decît temeiurile lui materiale, roade care-l fac să înfățișeze în adevăr și pe aceia cari deocamdată nu pot lucra, pînă ce se va ajunge a-i smulge din lanțuri și a-i așeza în aceleași rînduri ale muncii naționale.

Un astfel de Stat nu se poate descuraja și demoralisa. Se poate ca prilejul pentru întregirea datorită să nu vie, se poate ca el să-i scape din mână, prin socoteli greșite, prin fatale accidente, de care nimeni nu e răspunzător pe deplin. Se poate. Dar el, cu organizarea lui admirabilă, cu triumfătoarea lui cultură, cu solidaritatea lui de granit, rămîne. Pentru neizbînda momentană îl mîngîie conștiința că *oricînd poate face ceea ce dorește, că el e suveran în a-și alege momentul. Biruința sigură o are înlăuntru înaintea de a o avea în afără.*

Aceasta o aduce *politica națională activă*

Dar este și o altă politică națională, a demoralisării și a desastrelor: *politica națională contemplativă.*

În acest cas, în Statul cu aspirații naționale, toți le împărtășesc. Unii au pentru dinsele un cult fanatic, feroce. Nu se poate zice că mii și mii de oameni nu sînt gata a-și da viața pentru acel lucru mare, care *trebuie* să fie adus la îndeplinire. Răsar dintre locuitorii acelei țeri mari viteji, binefăcători iluștri. Străluciți poeți și adinci cugetători exprimă în versuri nemuritoare, în propoziții filosofice lapidare datoria națională.

Dar toți sînt, nu *îndemnați*, ci *vrăjiți* de ideal. Ei nu rămîn în *lumea reală*, pe care n'o poți stăpîni și întrebuița decît frămîntînd-o cu sudoarea în care picură sînge, ci uită de dînsa pentru a se pierde în *altă lume*. Energiile cele mai puternice, mințile cele mai limpede-văzătoare se absorb într'o evlavioasă contemplație. Pătrunse ca de un adevăr religios de neapărata biruință a Dreptului, ele nu se mai preocupă de condițiile în care se face izbîndirea lui. Sigure de un ajutor providențial, ele nu bagă de samă că în stratele mai joase, lăsate fără o neconținută ocupație disciplinată, fără o muncă în stare a-și da răsplata, fierbe tot mai mult invidia, discordia, ambiția personală, pofta de fraiu bun, luxul și demoralisarea, fermenti cari se mișcă vioi și producători de groasnice otrăvuri în gelatina molie a lenii.

Atunci prilejurile pot să vie, dar națiunea n'are veghetorii cu ochii cei mai buni suiți pe turnurile cele mai înalte, și n'are nici acea societate supt arme care se ridică întregă la un ușor semn venit de pe acea înălțime. Atunci mișcarea ce se produce nu e o pornire, ci o frămîntare.

Și totuși vor cu toții ceia ce nu sînt în stare a face. Vor și,

neputînd face, se învinuiesc unii pe alții, pe cînd s'ar putea învinui pe toți laolaltă. Ura ce nu se poate cheltui contra dușmanului roade firele slabe ale pușinei solidarității ce a rămas. Și, cînd prilejul a trecut, cînd s'a *constatat definitiv, iremisibil, că prilejul a trecut*, atunci nu mai sînt decît indivizi toropiți fiecare la locul lui, cari n'au măcar puterea de a se sfășia între sine cu furia care li arde, neputincioasă, în ochi.

Sînt zile în care constatări ca aceste se impun minții, oricît ar fi de triste. Și e bine să le spui și altora. Odată cunoscută originea răului, poți face măcar un lucru: să nu te păstrezi și mai departe în mediul care l-a produs.

19 Iulie, 1915.

Articolul d-lui Clemenceau.

Bătrînul om de Stat frances Clemenceau ne insultă.

Incepe cu șeful Guvernului ca să mîntuie cu cei din urmă din „Orientalii” cari aleargă la știința francesă fără a fi în stare să-ia și virtuțile.

Acest articol de ofense a fost reprodus în litere groase de o parte din presa romîină.

În ce privește pe d. Clemenceau, înțelegem prea mult starea de spirit a căldurosului patriot pentru a face altceva decît să o constatăm. Oamenii cari văd jertfele fără nume ale celei mai grozave lupte, în care e vorba de însuși viitorul țerii lor, au dreptul să spuie orice, chiar și împotriva altor oameni cari se gîndesc și ei, înainte de a aduce jertfe fără nume în cea mai grozavă luptă, la faptul că e vorba de însuși viitorul țerii lor.

De alminterea d. Clemenceau însuși va trebui să-și răspundă atunci cînd va vedea cît de puțină dreptate a avut să scrie rîndurile sale de astăzi. Cel puțin așa credem noi.

În ce privește acea parte din presa romîină căreia, dacă e vorba de a se lovi în adversarul politic, îi e ușor să primească, orice împotriva României înseși, ea nu mai poate adăuga la înconștiența ei

Rămîne opinia publică, frămîntata, dureroasa opinie publică serioasă de astăzi.

Ea s'a deprins a fi «ademenită» de o parte sau de alta prin insultele unei părți ca și ale celeilalte. Ea e convinsă că pentru

omenire azi nu e nici ceasul judecății drepte, nici al buneii creșteri. Nu se supără pe nimeni, căci cine s'ar supăra pe fatalitatea însăși? Dar e sigură de un lucru: că va ști să-și fie firea în de ajuns pentru ca să nu-și schimbe drumul, pe care și l-a hotărît odată, din simplul motiv că de unde așteaptă o înțelegere adîncă a nevoilor noastre vin vorbele grele ale unei firești nerăbdări.

Și nu-și va schimba acest drum, orice ar face, nu ȳ. Clemencau, ci Franța întregă, pentru că acest drum care duce, la ceasul său, acolo unde și Franța se luptă, nu e drumul Franciei, la care ar fi să ne băgăm Senegalesi, ci e drumul României și al rasei românești.

19 Iulie, 1915

D. Dungern....

D. Dungern—deacolo de unde este azi—ne înștiințează că «de vom face un pas greșit, România va peri».

Așa de mare lucru nu-l poate spune fiecare.

Și deci noi trebuie să știm cine e ȳ. Dungern.

Iată:

D. baron de Dungern e profesor la Universitatea din Cernăuți, profesor de drept administrativ.

Dar ȳsa e născut la Neu-Wied, și aceasta l'a îndemnat să scrie despre Regele Carol al României, ba, mai mult, să facă o istorie a Hohenzollernilor.

Apoi a redactat cu sîrguință genealogia răposatului nostru Suveran.

Cine face scrieri de acest fel urmărește numai—omenească slăbiciune! o decorație

Dar nu, ȳ. Dungern a vrut altceva,—așa de puțin! A vrut să între în serviciul Curții noastre.

A izbutit. A stat aici cîtva timp. Dar și-a păstrat catedra la Cernăuți.

Apoi a plecat. Poate știa ceva mai mult decît în momentul cînd venise la București.

La oamenii învățați nu știu cum se chiamă aceasta.

Astăzi, ȳ. Dungern anunță peirea României dacă .

Probabil dacă va continua să deschidă tainele sale unor oameni cari au misiunea—nu știu cum se numește la oamenii învățați pe care a avut-o la București ȳ. baron von Dungern.

19 Iulie, 1915

www.dacoromanica.ro

Desertori...

De zeci de ani se face în România, pe lângă o operă de cultură generală românească, a cărui îndreptărire și al cărui folos nu-l poate tăgădui nimeni, și o operă de iredentism sentimental.

Nu trecea un prilej mare, o aniversare istorică, o zi solemnă, o întâlnire între Români de aici și cei de peste Carpați, în care acest iredentism să nu se manifeste, în strigăte aprinse la București, în discrete și ispititoare șoapte în Ardeal.

Oamenii de acolo zac de veacuri în adîncă suferință. Această suferință nu i-a demoralizat, dar a slăbit întru cîtva resortul de oțel al inițiativei. Ei vreau—orice-ar dicta oportunitatea—ce vrem și noi. Dar nu cutează a întreprinde nimic. De aceia *totul* îl așteaptă de la acea Românie pe care o cred mare și tare—ca visul lor și ca pretențiile noastre.

Ei o mai cred sigură în făgăduielile ei. Ce vreți? Sînt, în haine de advocați, în reverende de preoți,—țerani. Și țeranul greu se îndatorește la ceva, pentru că neapărat—cel puțin pînă nu l-am corupt noi, boierii—se ține de cuvînt. Ei au putut să audă de la atîția, fruntași de partide în România, membri sau sfătuitoari ai Guvernelor, au putut să audă de la d. C. Stere și de la d. Virgil Arion—ori poate nu?—vorba cea mare. Și au trăit de atunci în nădejdea îndeplinirii acestei solemne juruinți.

A pornit războiul lumii. Oricît de îngrijit s'ar fi tăiat de Austro-Unguri comunicațiile cu noi, ei au aflat ce se vorbește, ce se anunță la noi. Demonstrațiile studențești, cuvîntările de întruniri publice, articolele scrise, ai fi zis, cu sînge din inima fiecăruia, au răsbătut. Nu s'au mirat: *așa trebuie să fie*. Și, cînd s'a dat un termen, fie și al doilea, al treilea, ei erau siguri că *se întîmplă*: ori la dînșii Horea și Iancu au glumit cu lucruri de acestea?

Și, atunci, ca să fie, nu între jertfele ce se zugrumă pe întunec de calăii ce fug, ci între cei cari cu pieptul deschis, expus gloanțelor, întră alături cu dorobanți pentru a face dreptate și a inaugura era libertății, au trecut la noi. Soldați ori ba, unii pe piept cu decorațiile vitejiei, pe trup cu semnele rănilor, au trecut,—ca să se întoarcă!

Ori puteau face altceva toți aceia cari auziseră discursurile cu înțelesuri de la banchete, cari convorbiseră în taină cu fruntașii

partidelor din România, cari primiseră noua evangheliie de la București? Au făcut altfel, au rămas, au robii, au murii numai aceia cari nu știau de juruina veche, aceia până la cari nu pătrunseseră făgăduielile nouă, oameni cu o misiune și răspundere specială ori naturi excepțional de devotate, care credeau că pentru răscumpărarea neamului trebuie și această jertfă, a singelui lor dat pentru mîntuirea celorlalți.

Dar noi vorbim de psihologiile obișnuite.

Acuma, o parte din refugiați, o mică parte știau la cine vin. Trăiseră între cei cari conduc pe rînd soarta României și nu se puteau expune la desiluzii prea mari. Instinctiv se va fi produs însă și la aceștia un sentiment nou: dar, dacă, în neobișnuitele împrejurări de astăzi, oamenii aceștia ar fi *altfel* de cum îi știm? Au avut atunci față de ei un moment de sinceritate, pentru ca pe urmă — bieți oameni și ei! — să se rezigneze a *juca un rol* — care vom vedea unde și cum se va mîntui.

Dar cei mulți, venind aici, au rămas încremeniți. Pregătirea, orientarea, solidaritatea, tăcerea sumbră a norului din care vor porni trăsnetele, atmosfera sacră de lagăr gata a porni la moarte, nu era la București, nu era de loc. *Se chibzuișe de unii o lovitură, în care intrau și ei săracii, cu toate suferințele și toate speranțele, cu tot viitorul lor.*

Iar alții, cei cu discursurile mai calde, scriau în București la «Moldova» și din Iași cereau Basarabia.

Nu li se cuvenia oare oamenilor acestora o..., să zicem: o scusă?

Dintr'o parte li s'a dat continuarea discursurilor de bauchete. Contingentul luptelor noastre, mai știi?, putea crește cu ei. Tocmai pentru că ei ieau lucrurile în serios, — cu desperare — ei pot da Bucureștilor, stăpîni ai României, ce n'au avut niciodată în discordiile lor: o convingere, un spirit de sacrificiu. Și ei au mers gemînd supt povara durerilor, fermecați de strălucirea speranțelor, au mers furios înainte, până ce, unul cite unul, cad, fără mîngîierea măcar că merseseră către un soare adevărat, și nu către globurile electrice de la cofetăria Capșa.

Iar, atunci cînd cădeau, domnii de la «Moldova», societatea aleasă a d-lui Virgil Arion, privind pe acești oameni cu cari ieri,

la marile ocazii sentimentale, se îmbrățișaseră, au aruncat ultima ofensă: Desertori!

Și eu cred că a făcut bine, că *au* făcut bine și unii și alții...

Veți vedea în sfârșit că sînt *două* Români. Aceia, zîmbitoare și mîndră, bogată în lacrimi sentimentale și gata de făgăduieli, în care ați crezut și care, pe cînd un cumătru vă utilizează, cellalt vă insultă.

Și uifîndu-vă acolo de unde pînă astăzi nu v'a venit nicio vorbă mare necîntărită, la cei tăcuși și «indiferenți» și «reci», la cei cari nu fac teatru cu ce e mai scump unui popor pentru ca mini să rîdă cinic de zdrențele pe care le-au purtat, veți recunoaște *altă* Românie, perfect asemenea cu oamenii pe cari i-ați lăsat acasă în tăcută durere și în nestrămutată hotărîre.

Atunci, lăsînd pe «ciocoi» voștri lîngă ciocoi noștri, veți pune mîna pe umărul dorobanțului și veți băga de samă cînd va încărca pușca. Acela singur nici nu flecărește, nici nu minte și nici nu trădează.

«Desertorilor», credeți în el,—și în *nimenia altul!*

26 Iulie, 1915.

Descurajare, — nu!

Așijderea și unde-l biruiau alții pe Ștefan-Vodă, nu pierdea nădejdea, că, știindu-se căzut jos, se rădica de-asupra biruitorului.

(Cronicarul Grigore Ureche)

Oameni cari n'au criticat niciodată, nici relele care băteau la ochi mai mult și făceau mai multă pagubă țerii, oameni cari n'au încercat niciodată o luptă cu deprinderile nenorocite al căror gust scîrbos îl simțim acuma, oameni pasivi, fără convingere și fără energie, lipsiți de inițiativă și de stăruință,—oamenii aceștia sînt astăzi profund descurațați și predică pretutîndeni crezul de descurajare

Patrioți cari credeau că e scris în ceruri ca orice complicație politică din Europa să aducă neapărat lărgirea granițelor României, orice ar fi făcut România însăși, naivi în așteptarea unor «trenuri» minunate, pline de daruri pentru toate neutralitățile «loiale și definitive», prefăcute în provocații fără socoteală și fără sens, se tînguiesc astăzi la toate răsăvîntiile și descurajează, nu numai pe alți naivi ca dînșii, dar și oarecîți serioși.

Pleşcari, cari știu cum se „iea“ o alegere, cum se capătă un

post sau o înaintare, cum se cucerește o zestre, cum se îngrijește o moștenire, cum nu se plătește un împrumut, fericiți ai vieții, aureolați de zîmbetul lor sigur, varsă lacrimi de descurajare pentru „pierderea momentului“ și se indignează de indiferența, de nesimțirea ta că nu hăulești alături de ridicula lor fînguire.

Chiulangii, cari n'au mișcat niciodată un deget pentru a se împărtăși de binefacerile unei societăți ce răsplătește pe isteți și pe dibaci, se întreabă îngrozii cum de n'am avut ca popor, într'un mediu eroic și tragic ca acel de azi, aceleași însușiri pe care le au ei ca indivizi și cum nu ni-au căzut în gușă, încă înainte de încheierea păcii, teritoriile rivnite, împreună cu felicitările păgubașului.

Nerăbdători, cari cred că popoarele trăiesc de azi pe mine și că din clipă în clipă trebuie să li cadă tot ceia ce doresc, tot ceia ce au dreptul să dorească, sînt desolați de tărăgănirea lucrurilor într'o luptă care se amestecă aproape toate interesele și întrebuințează aproape toate forțele materiale și morale din Europa, și orice întîrziere li se pare pe această căldură, că li strică bucatele; ei invită pe oricine să iea parte la descurajarea profundă a propriei lor impaciențe.

Ignoranți și necompetenți, cari își închipuie că o negociație diplomatică e ca o discuție de cafea și că orice client al cofetăriei Capșa poate face calculele strategice pe dosul unei cărți de vizită, oameni cari pun Cernăuții la Nistru și așează Banatul prin Maramurăș, incapabili de a schița harta revendicărilor pentru care trăiesc tot așa de mult ca pentru un pontaj la alergările de cai ori la alegerile generale, au căzut în marasm, și gangurile umede ale Mărcuței n'au locuitori mai asidui în neagra lor melancolie decît acești descurajați.

Bărbați geniali, cari, „dacă ar fi fost ei în loc“, ar fi făcut minuni fără... atîtea lucruri sînt adînc desgustați de nepriceperea acelor cari nu s'au dus măcar să iea lecții de la dinșii pentru a pricepe cum se distrug dintr'un gest oștirile și energiile.

Amatori de locuri în vază, cari nu se pot mîngîia că în greșelile altora nu s'au amestecat greșeliile lor, care fără îndoială ar fi fost mai bôacăne și poate fatale, sînt prăpădiți de jale pentru soarta ce așteaptă țara și neamul și fac semn ca să începem cu marșul funebru al romînismului.

Aventurieri. cosmopoliți, Evrei furioși în accesul subit al ro-

minismului ce i-a lovit, samănă în gemătul descurajării nota ascuțită a temperamentului lor național sau individual.

„Naționaliști” de cei cu plapoma tricoloră, în care dorm și visează, *fără a fi lucrat ceva*, naționaliștii oricărei demonstrații, oricărei manifestații, oricărui discurs, dar nu și ai modestei munci care singură dă biruința, te-ar sfășia pentru trădare dacă n’ar fi și ei, ca toată lumea, așa de descurajați.

Noi am criticat, am înfrunțat, am luptat contra oricărui rău în țara aceasta, și totuși — și poate tocmai *pentru aceia* — nu ne descurajăm.

Noi *știm* și noi *credem*. *Credem* fiindcă *știm*. Și credința ține pe cineva și în mijlocul celor mai turbate valuri ale furtunii celei mai sălbatece.

Știm ce *este* această *nație*. O știm în toată întinderea ei, în toată hărnicia și statornicia ei, în tot sufletul ei de răbdare și de jertfă, o știm în tot minunatul ei trecut, în care pe urma pustiului făcut cu foc și sabie au răsărit alți muncitori și mai dirji, alți ostași mai viteji, o știm în scrisul ei de lumină dreaptă și de afirmație îndărătnică în mijlocul celei mai nemiloase apăsări, o știm în idealismul ei neînfrînt — orice ar fi! —, în conștiința ei minunată de dreptate, chiar atunci cînd era o nebunie să-și închipuie cineva că domnia nedreptății va înceta.

Am pornit în viață cu dorința de a străbate cît mai adînc în acest suflet național admirabil, și nu bănuiește cel mai încrezător dintre noi cît aur este acolo în fund, atunci cînd la suprafață e nisipul neroditor al politicianismului, al superficialității, al sportului cu idealele și al — descurajării.

Orice ar fi, *credem*.

Sînt alții cari, în ceasuri mai grele, au crezut mai mult. Și, cum ei nu s’au înșelat, nu ne vom înșela nici noi!

2 August, 1915

Căderea Varșoviei.

Varșovia, ca și Ivangorodul, ca și Lublinul, au căzut.

Acestea sînt fără îndoială lucruri mari. Austro-Germanii se găesc într’o țară bogată și care nu iubește pe Ruși. Ei au o situație strategică foarte mulțămitoare.

Diplomații și strategii — spețe comune — trag concluziile lor, și s'ar putea să se organizeze de la «Moldova» și «Ziua» un conduct cu facile la d. conte Czernin.

Dar istoricii au și ei punctul lor de vedere.

Iată-l.

De obicei învinsul e acela *care o recunoaște*. Înfrângerea e un *fenomen sufletesc*.

La Ruși mai mult decât la oricine. Căci mijloacele materiale nu li pot lipsi.

În 1812 Napoleon a încercat să-i convingă că sînt învinși prin aceia că s'a instalat în Moscova. N'a izbutit. Și a fost *el* învins.

El, adecă geniul, care e mai tare decât toate invențiile tehnice, cînd e vorba de ofensivă.

Vor convinge Germano-Maghiarii pe Rușii din 1915, numai pentru că, avînd cîteva mașini mai mult, au mai puțină minte decât Napoleon?

Rușii zic: nu! O zic solemn în Dumă.

Și, dacă nu mă înșel, ei se țin de cuvînt.

2 August, 1915

Ciudată «nație»!

Cređ că nația noastră—nu nația românească, ci nația politică din România, cu toate speciemenele etnice și poliетnice care o compun, boierești și boierite toate — e una din cele mai curioase de pe lume.

Uitîndu-te astăzi la focul, la furia cu care face politică, în cafenea, în tramvaiu, la masă, după masă, în tren și în restaurant, unde spionii pot vedea ce înseamnă un secret la noi, luîndu-te după articolele pe care le scrie toată lumea despre orice, începînd cu cele mai grele probleme militare, în care se pot încurca și specialiștii cei mai reputați, și, în sfîrșit, fiind samă de cantitatea enormă de articole, studii și broșuri care cad asupra noastră, păcătoșilor, de la începerea războiului european, ai zice: iată o nație *politică* prin excelență! E ca în Grecia veche, în care fiecare cetățean făcea toată politica pentru cetatea lui și în care politica acestei cetăți însemna voința tuturor cetățenilor în toate direcțiile.

Și s'ar putea adăugi: lucruri așa de mari în materie de cultură nu s'au prea făcut aici în deceniile binecuvîntatei libertăți constituționale. Cei cari au avut naivitatea de a încerca ori nebunia de a stăruii pe aceste meleaguri au fost biciuiți după cuviință de șleahta analfabeșilor sau de stimații lor confrăți, colegi, etc. Alții, tratați mai caritabil, au fost lăsați să crape de foame. Toate-s adevărate, dar iată o explicație, o scusă: prinsă de un călduros sentiment pentru țară, nația s'a absorbit toată în politică.

Până aici nu e nimic ciudat.

Dar în acești cinzeci de ani cele mai grele chestiuni au fost agitate, și, la urmă, neresolvite sau rezolvite rău, neîndestulător, oportunist. Acum în urmă, după o răscoală crudă înăbușită, problema țerănească, de rezolvirea căreia atîrnă tot viitorul țerii, s'a ridicat, cerînd neapărat o soluție. Un program agrar a fost schițat de Guvern, și țara a fost de două ori întrebată cu privire la dînsul. Țara,—asta înseamnă «nația», singura cu drepturi.

Cu o asemenea convingere, pasiune și pricepere politică la dînsa, te-ai fi așteptat la o formidabilă luptă! Ce mai discuții, fie și în restaurante și trenuri, căci la așa ceva nu aleargă spionii! Ce mai polemici aprinse! Cite articole, studii și publicații asupra marii chestiuni!

Ei bine, n'a fost *nimic*. Alegeri obișnuite. Corupție din partea tuturor. Presiuni administrative. Cîteva injurii personale. În general Camera ministrului de Interne, ca totdeauna. În discuțiile ei, nulitate totală.

Totuși aceste lucruri se pricep mai ușor și soluțiile lor sînt de toată evidența!

Și de aceia zic: ciudată «nație»!

9 August, 1915.

Cei doi Barbarossa.

Frederic Barbarossa a fost un Împărat german care a murit în Asia-Mică, în calea spre Ierusalim, în calitate de cruciat.

Cairedin Barbarossa a fost un amiral otoman care a prădat toată viața lui pe creștini.

Cum se vede, unul nu sîmăna cu altul. Unul a trăit ca să stice ceia ce altul s'a căznit să ajute.

Acum cîțiva ani, Turcii Juni au făcut apel la toată lumea ca să-și facă două corăbii „europene“, două «dreadnought»-uri.

Cînd au fost gata, au căutat în fastele glorioase ale marinei lui Soliman-cel-Măreț și le-au numit — botezat, nu se poate spune în acest cas—«Torguđ-Reis» și «Cairedin Barbarossa».

Pe «Cairedin Barbarossa» l-au înecat acum zece zile Englesii, și Turcii Juni au făcut socoteala, exprimată prin ziare: „una de la noi, zece de la voi“, uifînd să spuie și: „cît a rămas la voi, și cît... la noi“.

Presa europeană, care știe că acum Germanii și Turcii merg laolaltă, cu alți Turanici, Maghiarii, ca legătură, vorbesc de scufundarea vasului „Frederic Barbarossa“.

Iar din ceruri, fiecare din compartimentul său religionar, Frederic, dușmanul Musulmanilor, și Cairedin, dușmanul creștinilor, se privesc uimiți de această tovărășie, cuprinsă și în actuala confuzie de nume, dar refuză cu indignare să-și confunde «bărbile roșii», singurul lucru care i-ar putea apropia.

9 August, 1915.

Casul de la Severin.

A fost în sfîrșit războiu: la Severin:

L-a provocat o Olandesă, din speța care se numește «dame de consumație». Un ofițer voiă să și-o păstreze. Polițaiul o reclamă pentru sine. Palme,—evident din partea ofițerului. Punere în cătușe (autentic) și închidere la beciu, — evident din partea polițaiului.

Cum se vede, războiu formal. Sirbii, cari sînt aproape de Severin, au avut pe al lor, și ne-au ținut în curent. Cum îl avem acuma și noi pe al nostru, — să li-l comunicăm.

Se zice că Papa vrea să facă pace în războiul cellalt.

O pace se impune și dincoace, și ceva mai grabnică.

Pimeni n'are nimic cu Olandesa: ea își face meseria.

Dar un ofițer român care în ajunul unei sfinte lupte petrece cu femeii în localuri neonestе nu-și face meseria.

Și un polițaiu care leagă burduf pe un ofițer și-l bagă la beciu, pentru... Olandesă, și *pentru orice alta*, face altă meserie decît a sa.

Doi miniștri au de pronunțat două sentințe strașnice, exemplare.

Și ele vor trebui să atingă și pe cei cinci ofițeri cari erau în

același local, vădit neonest, și au permis nemai pomenită umilință a colegului lor.

Toate acestea bine înțeles dacă factorii decisivi au aceiași noțiuni ca mine despre ceia ce nu poate fi permis niciodată, și azi mai puțin decât oricând.

9 August, 1915.

Aniversarea Regelui.

Regele a împlinit cincizeci de ani.

Între felicitările de rigoare și alături de iubitoarele urări ale familiei Sale se ridică azi către Suveran, din partea milioanelor care locuiesc România, un sentiment care nu e cel obișnuit față de acela care cîrmuiește o țară.

Multe se amestecă în acest sentiment. Sînt mai ales speranțe, drepte și înflăcărâte speranțe, care au urmărit pe rînd cu lumina lor dureros de neastîmpărată tot ce în țara aceasta are o situație, un trecut, un nume, și mai cu deosebire s'au oprit asupra Regelui care nu vorbește, care nu poate și nu trebuie să vorbească, să desmintă, să repingă și să făgăduiască.

Aceste speranțe sînt o frumoasă podoabă pentru o aniversară, dar impun și o grea sarcină.

Căci — trebuie s'o spunem — ele sînt astăzi mai mult decât orice, mai mult, nu numai decât regalitatea, dar decât tot ceia ce o poate încunjura în afară de iubirea nemărgenită cu care un popor știe să răsplătească pe aceia cari l-au înțeles și l-au ajutat în calea sîngeroasă către triumfurile cîle mari.

Și, față de aceste speranțe pe care nu poate să nu le împărtășească Regele, trebuie să fie seamă de împrejurări pe care nu poate să le înlătore.

Poporul care aclamă azi pe Suveran e dus numai de speranțele sale. La cei cari înțeleg ceva mai mult se adăuge la urările către Rege și acel sentiment de profund respect, de pietate emoționată pe care orice inimă trebuie să-l aibă față de o mare tragedie.

Deie Dumnezeu ca regele Ferdinand să fie la capătul acestei tragedii eroul biruitor pe care-l cer toate aspirațiile sufletului nostru. Și datorî sîntem cu toții să-L ajutăm a fi ceia ce El cel d'întăiu o dorește.

10 August, 1915.

Fanarul, Parisul, Berlinul...

Cetiam într'un ziar al nostru, în ce privește războiul european, un articol obraznic, în care vedeai, nu convingerea exasperată a omului care crede că se părăsește singura cale pe care se pot servi interesele României și ale poporului românesc, ci devotamentul încăpăținat și provocător al slugii.

Și am făcut puțintică istorie.

Odată acești oameni pupau papucii și poala veșmîntului oricărui beșleagă în trecere și se informau ce slăbiciuni scirboase au stăpînii, ca să le poată servi; scoteau exclamații turcești și se înfățișau cu turban în jurul capului.

Era Fanarul...

Nepotul de fiu, trecut la răpezeală prin licee franțuzești și o Facultate de drept, ca un fecior de prinț anamit, nu mai știa românește acasă, și, dacă înfilnia pe stradă un coafor parisian fugar pentru escrocherie, îi dădea un banchet de o sută de tacimuri.

Era Parisul..

Acuma Berlinul e tare. La pămînt, ciocoiule; scarpină-ți spina de pînten și, ca să faci plăcerea noului stăpîn, insultă și idealul săracilor neamului tău.

E Berlinul.

Și, cînd, ca orice putere, și aceasta se va clătina, unde va căuta „aristocratul“ român ce să lîngă cu tof devotamentul ignominiei sale?

16 August, 1915

Canalii I

Să zici unor oameni de Stat, unor solemnii și imosanți oameni de Stat, cari țin o țară în mîină, și gazetarilor cari li anunță și li comentează măsurile „canalii“, să fii silit a le zice astfel, cînd n'ai mintea celui d'întăiu orator de meeting, e ceva.

Și, totuși, să vadă orișicine dacă acest termen nu trebuie ars pe fruntea conducătorilor de azi ai Ungariei.

Romîinii apăsăși au fost mînați cu sutele de mii în războiul menit să li veșnicească apăsarea. Au căzut până la jumătate din ei. Aceia cari și-au pierdut viața pentru triumful cauzei maghiare au fost stampilați Maghiari și pe țerna mormîntului lor.

Dar nu de aceia cuvîntul „canalii!“ îţi iese din gîtul strîns-de emoţie.

De pe urma morţilor rămîne pămînt. O foaie economică de dincolo anunţă că se pregătesc măsuri *pentru ca acest pămînt să fie cumpărat de Stat şi împărţit viitorilor colonişti unguri.*

Auziţi infamie! Omul a murit în războiu pentru stăpîni. Iar stăpîinii alungă de la vatra în jurul căreia sufletul lui duios rătăceşte încă, pe văduva săracă, pe bieţii orfani, pe tatăl bătrîn, îi mină vagabonzi în lume, şi înfig pe brazda fără muncitor tricolorul maghiarimii învingătoare. A fost aici un Român; acum e un Ungur. Şi aceasta de ce? Fiindcă Românul a murit pentru «patrie».

O, canaliile!...

16 August, 1915

«Gazeta pentru cîmp».

De un timp, Austro-Ungaria oficială vorbeşte în barbarul graiu al Valahilor.

Albumuri apar pentru Romîni, discursurile lui Tisza trec prin „buzele valahe“ ale lui Siegescu, unse cu ce-i dă Guvernul, iar acum oficialitatea anunţă că vinde şi publicului gazeta soldaţilor, care pe româneşte se zice „Gazeta pentru cîmp“.

O, „Gazetă pentru cîmp“, în titlul tău schilod şi milog se oglindeşte o întregă politică, acea îndurătoare politică de filantropie care păleşte pe exploataorii a patru milioane de întunecaţi, de cîte ori e vorba ca din sîngele lor să rodească din noi ţarinele pentru alţii!

»Gazeta pentru cîmp« e alcătuită din cuvinte româneşti, — cine ar tăgădui-o? —, dar nici aceste trei cuvinte nu sînt la un loc ceva românesc. Ceia ce s'ar părea că e destinat cetirii cîmpului, cetirii de către cîmp, cu toţi bolovanii şi cu toate buruienile lui, e de fapt altceva: povestea isprăvilor pe care le-au făcut pentru Împăratul şi Regele lor, pentru Împăratul şi Regele *asupra* lor, vitejii.

Du ştim ce va fi mine în acele părţi de dincolo, dacă nu vom putea să li întoarcem soarta spre o dreptate aşteptată de o mie de ani şi mai bine. Unii au speranţe. Şi de aici, dar şi de dincolo. Prea mulţi au căzut ca să fie în zădar, prea solidă s'a arătat această credinţă românească pentru ca să nu fie răsplătită.

Ori se mai zice: prea inteligentă și prea puternică e această Germanie, care, ea biruiește, și nu creierul feldmareșalilor chesaro-crăiești, ca să mai rabde în Ungaria și Austria o stare de lucruri care ar putea constitui o primejdie pentru cuceririle și întinderile de influență ce-și propune a face. Deci vor veni stări mai bune.

Da,—va veni „Gazeta pentru cîmp“... Se va vorbi românește unde până acum limba noastră era huiduită, se va îngădui scrisul românesc unde el nu era cunoscut până azi. Tricolorul nostru se va așterne lângă celelalte covoare în calea prea-slăvitului monarh finăr de mîne, care a dovedit că poate ciripi românește.

Dar din ele toate va lipsi sufletul, ca din «Gazeta de cîmp».

Și el singur interesează.

Căci între un Isac redactînd «Romînul» din Arađ ori între Siegescu traducînd discursurile lui Tisza și între «Secuiul» ori Sătmăreanul de lege unită sau «greco-orientală», care, întreat ce este, strigă din toate puterile sufletului său: „Mi oláh“ („Eu sînt Romîn!“), prefer de o mie de ori pe cel din urmă.

Acestea mi-au trecut prin minte oprindu-mă la înștiințarea că oricui i se poate vinde pe preț mic «Gazeta pentru cîmp».

16 August, 1915

Și ofițerii?...

Ziarele care înfățișează astăzi Germania, cu hărțile, portretele și buletinele ei, de-o parte, iar, de alta, ura contra Germaniei—Unghurii sînt aproape uitați!—, cu hărțile, portretele și buletinele celorlalți, se supără foc în harța care a izbucnit, prin presa mai plăcută unora și prin cea mai plăcută celorlalți, cu privire la strategie.

Și unele articole, cele interesante, vin de la ofițeri.

Un om cuminte ar putea zice că ofițerul care face și el politică internă, în vederea cine știe căror protecții, scriînd la ziare politice de partid, trebuie pedepsit imediat și aspru.

Da, ofițerii să-și caute de treabă. Și nimeni n'are mai mult de lucru decît dînșii. Fiecare soldat, fiecare rezervist trebuie pregătit în așa fel, încît să răspundă, la momentul dat, întrebărilor, întrebărilor *speciale și tehnice* pe care i le va pune acest teribil războiu, cum n'a mai cunoscut omenirea. Căci fiecare ofițer trebuie să-și dea seama că acesta nu e războiul *generalilor și al* Napoleonilor, adevărați sau închipuiți, ci războiul soldatului de rînd și al ofițerului

din mîna căruia iese, — sau *nu* iese — altceva decît un țeran în excursie, purtînd o uniformă și avînd oareșcare arme la îndemînă. El poate avea, ofițerul, mîndria că *prin el* țara s'a ridicat la culmi care pînă acum sînt înfășurate de negurile visului, ori că țara a *căzut*, prin el.

O, ce scîrbă îți face specialistul intrigant de strategie care-și scrie nervos articolul de răspuns la ceia ce a strecurat în altă gazetă alt specialist, tot așa de intrigant, al aceleiași strategii! În America-de-Sud cu desertorul de la datoria sa de muncă și de tăcere, odrasla limbută și cu mîncărime de scris a protipendadelor fanariote! Nouă ni trebuie numai ofițeri de aceia cari, în afară de modesta și așa de mareața lor chemare, au de sigur o convingere politică, un ideal politic, dar atît de iubit lor, atît de sfînt pentru dînșii, încît n'ar putea să-l mărturisească decît în extasul sublim al biruinței ori în ultima șoaptă de agonie a rănitului!

Dar și acești ciudați ofițeri, cari ar merita să fie mobilizați sedentar la Arenele Romane, să fie puși portari la clubul respectiv și, în loc de sabie, să li se atîrne la coapsă condeiul redacției respective, au o scusă; da, au una.

Apoi bine, domnilor, ce faceți d-voastră, aceștia cari nu sînteți ofițeri, ce vă vede ofițerul că faceți de dimineață pînă seară?

Iese omul din casă și, pînă să-și facă ghetele, văxuiitorul îi va explica de sigur un nou explosibil, vînzătorul de gazete-i va prezenta o expunere complectă—și critică— a ultimelor operații, cu prognosticuri personale, scrise de un biet Ovreiaș fugit de la recrutare ori de cutare Grec care, avînd două cetățenii, nu și-a făcut datoria militară nicăiri. Ieșînd de la serviciu patronul restaurantului îi va expune cauzele ne izbîndei rusești ori acelea pentru care Germanii nu vor birui pînă la sfîrșit și, făcîndu-i socoteala, țalul va adăugi opiniunile sale în această materie. Pe Calea Victoriei, la fiecare doi pași, va găsi un civil isteț, care ar putea să învețe carte pe Joffre și pe Hindenburg. Iar, cînd săracul de el merge la o grădină să se distreze, de atîta strategie: a lui, pe care n'a spus-o nimănuia, și a celorlalți, pe care a trebuit s'o asculte de la toți, cîntăreața-i va da în cupletele ei o ultimă lecție de istoria războiului.

Și atunci, dacă se mai gîndește că e bine să se intereseze de cariera lui militară coconul A sau coconul B, vi tori miniștri—și poate chiar de Războiu!—, iată că articolul de specialist... îi scapă.

Foarte prost că l-a scris. El nu poate fi decît un act de partid, un act de pasiune, un act de îndiscreție și delațiune,—dar, condamnîndu-l, și cu cea mai mare asprime, trebuie să-i recunoaștem complicitii: întreagă această societate de flecari.

Pentru ea condamnarea trebuie să fie mai gravă. Și anume — mă cutremur spuînd-o: tăcerea!

23 August, 1915.

D. Iuliu Maniu, soldat.

Ziarele de dincolo aduc vestea că s'a răspins cererea Mitropolitului din Blaj de a se scuti de serviciul militar d. Iuliu Maniu, deputat odinioară al Romînilor ardeleni.

Va merge ca glotaș la războiu.

Era născut ca să fie conducătorul unui popor în lupta pentru drepturi, — urmaș al celor mari cari l-au precedat și cari n'au putut birui.

Acuma va merge în gloată, pentru izbîndirea cauzei contrare neamului său, va merge ca „ausgezeichnetes Material”.

Poate fi o mai crudă, o mai sălbatecă ironie decît aceasta?

23 August, 1915.

Guvernul d-lui Marghiloman?

N'am fost printre aceia cari au urmărit pe d. Al. Marghiloman, șeful unei părți dintre conservatori, cu focul unei indignări în parte sinceră. În trebile din lăuntru ale partidelor cei din afară n'au de ce să se amestece, mai ales cînd, ca noi, tăgăduesc legitimitatea morală a întregii vieți de partid din România, pe temeliile de corupție care susțin tot falnicul edificiu, clădit din aurul bugetului romîn. Și, iarăși, credem că în împrejurările de față cel mai bun fel de a distruge un «trădător» e acela de a îndoii puterile credinței și silințele muncii tale. Ni s'a părut numai că d. Al. Marghiloman face, cu mijloace foarte antipatice, o politică externă care, după părerea noastră, e cea mai rea și pe care, oricum, n'o poate servi decît francheța curagioasă care în această tabără a lipsit totdeauna.

Dar, în sfîrșit, oricine are o convingere nestrămutată nu poate

să terorizeze pe altul ca să-i smulgă o credință care și aceia poate fi nestrămutată.

Aceasta cît privește lumea launtrică,—sfință și cînd e păgină— a convingerilor. Altceva e însă cînd convingerea tinde a deveni fapt.

Dacă un anarhist inofensiv scrie sau traduce lucruri în care se predică viața omului numai după capul lui, atunci cînd totuși mai sînt și alți oameni pe lumé, nu-l tulbur, de și aș dori să nu se facă o propagandă, care poate zăpăci. Nu-l tulbur fiindcă nici legea nu-mi dă dreptul. Mă mulțănesc a-i opune o altă propagandă, pentru ceva mai cuminte.

Dar, dacă anarhistul complotază, voiu urmări cu luare aminte complotul și voiu ajuta să fie pedepsit. Și, dacă anarhistul iese la luptă ca să puie mîna pe acele puteri prin care se cîrmuiește o societate, o, atunci se schimbă lucrul. Guvernul e dator să iea măsuri, iar, dacă,—prin cine știe ce împrejurare nenorocită—anarhistul ajunge a fi Guvern, ce măsură socială nu e îngăduită față de această crimă socială!

Și în materie de naționalitate, nu numai de societate, sînt păreri anarhice. Și anume *acelea care tind a substitui necesităților de viață și de desvoltare ale unui popor filosofii individuale sau ambiții de stăpînire.*

Părerile d-lui Marghiloman, împotriva cărora nu se încapе nicio *acțiune* până la conspirație și până la luptă, să zicem: până la succesul conspirației, sînt anarhice față de necesitățile de viață și de desvoltare ale poporului român.

Unii zic că o conspirație începe a se pronunța. *Guvernul d-lui Brătianu va avea aprobarea întregii țeri cînd va porni energic împotriva conspirației, neîntrebînd decît datorita sa față de acest neam. Iar, dacă totuși ar fi învins, ei bine atunci, ca și în cazul succesului conspirației anarhiste față de societate, se vor găsi alte mijloace.*

Dar până atunci credem că d. Al. Marghiloman nu poate fi considerat decît ca represintantul, prin mijloace care nu sînt simpatice, al politiceii externe celei mai rele pe care o poate face România.

30 August, 1915.

Ungurii aruncă mănășa?

Ziarele oficioase aduc vestea că la Predeal autoritățile ungare zădărnicesc exportul nostru de grâne și că niciun călător nu poate trece la noi și niciunul de la noi nu poate intra fără a garanta rămânerea acolo, în țara vecină, cu care nu sîntem în stare de războiu.

Nebuniți de succesele contra Rușilor, urmașii acelor cari au dat istoriei lumii numai pagini de sînge și de lacrimi ni aruncă mănășa?

Guvernul României are cuvîntul. El știe dacă sînt, astăzi, steaguri de ridicat. Dar el are o datorie: să plătească fiecare jignire cu vîrf și îndesat.

Nu ne speriem de asemenea apucături; de la Posada și de la Baia, cînd oști maghiare au fost sfărîmate supt pietrele munților noștri și săgeata țerănească a Valahului a pătruns în spinări de Crai fugari, îi cunoaștem.

Îi cunoaștem, și ne cunoaștem.

Poffesc ei,—hai să începem, și vom vedea cui o să-i pară rău la sfîrșit.

Așa spune un popor întreg, care nu e deprins a provoca pe nimeni, dar care până astăzi nu s'a dat înapoi înaintea niciunei provocări.

30 August, 1915

O serbătoare maghiară.

A fost serbătoare mare la Viena.

Cea d'întăiu din manifestațiile de loialitate s'a produs.

Cu un alaiu din acelea al căror secret îl are Marele-Maiestru de ceremonii al etichetei spaniole s'au presintat Croații lingă Unguri în fața lui Francisc-Iosif I-ii și, înfrățindu-se *Eljen* cu *Jivio*, au declarat că vor să rămînă totdeauna supt acest sceptru habsburgic, care e varga magică a tuturor darurilor.

A doua zi după ce Sirbii în splendiida lor «obrăznicie» au vorbit de *dreptul național*, netăgăduit, ce-l au,—orice-ar zice Primatul catolic al Ungariei, care se oțerește de pravoslavnicia ce amenință «oișele» sale slave de la Agram,—de a întemeia, ei, cei liberi și biruitori, Statul iugoslavilor de graiu sîrbesc, desmințirea de la Viena a sosit.

Asemenea ceremonii sînt făcute ca să impresioneze.

Numai cît sînt pe lume și oameni cari știu și oameni cari judecă.

Să crezi că *toți* Croații, până la uneltitorii de asasinate politice de dăunăzi cari și-au trimes glontele în brațul Măriei Sale Banului numit de Unguri, până la idealistii din tineretul universitar al Agramului, până la partidul care se declara făiș sîrbesc înaintea de inovația constituțională a «taberelor de concentrare»—de sigur: „patriotică”—, să crezi că toată această Sîrbime, fie și catolică, s'a împăcat cu stăpînirea maghiară supt oblăduirea bătrînului monarh numai pentru că ai lor au fost puși să impuște în Sîrbi ca să piară apoi prin gropi și mlaștîni, înaintea și după Valievo,—asta e prea mult și pentru grosolana fineță a Budapestei.

Austro-Ungurii înving,—cum și de ce și prin cine, e altă chestie. Dacă înving pînă la capăt, își vor păstra robii, pînă la un termen oarecare,—căci *victoria nu înseamnă acolo decît moratoriul*. Și, dacă e așa, de ce mai trebuie o mascaradă ca aceasta?

Fîiîndcă, vezi, unii se întrebă *dacă ele nu sînt de nevoie*. Și atunci ei fac triste reflecții asupra înțelesului *adevărat* al marilor succese din Rusia.

30 August, 1915.

Belgia și România.

Nu știu ce samsar căruia i se ridicase la cap furia de a cîștiga și de a stăpîni ne-a amenințat cu soarta Belgiei, dacă vom îndrăzni să facem politică națională românească fără visa șefului jandarmilor chesaro-crăiești de la Predeal sau Burdujeni. Adică înțelegeți: atac bruscat, soldați germani de doi coși și jumătate, ostăteci — despre alegerea prealabilă a cărora dintre „preoții și învățătorii naționaliști” știe să vorbească „Adevărul”, fără să adauge că lista o vor face, în această Moldovă-de-sus, Evreii săi—, spînzurarea și impușcarea recalciștrănșilor și apoi „avantajii”, ca: salarii sporite pentru lucrul de războiu, teatru german și altele.

Cum ni s'a spus odată, de un glumeț: „Belgia Orientului”, cum sîntem și noi neutri și „Stat mic”, și cum nici noi nu iubim politica de infiltrație și cotropire a vecinilor noștri, unii au găsit că s'ar potrive. Și, cîteva zile a fost o spaimă între cei mai belicoși gazetari, pînă ce contele Czernin a binevoit a spune că tot ce s'a

făcut la graniță, cu tranșee cu tot, e ceva provisoriu și că s'a mai făcut, deși fără tranșee, și la hotarul Svițerei...

Noi credem însă că nu se potrivește.

Nu se potrivește, pentru că din fericire noi avem o mare armată perfect pregătită, pentru că această armată, tot așa de capabilă de fapte eroice întru apărarea patriei ca și armata belgiană, nu se razimă pe nici o fortăreață decît aceia din sufletul pornit pe luptă învierșunată al fiecărui soldat.

Nu se potrivește pentru că din fericire barbaria noastră n'are perfecte șosele de excursii pentru automobile de care au usat Germanii la «bruscarea» lor în Belgia.

Nu se potrivește pentru că din fericire aceiași barbarie samănă sate la distanțe mari, cu atîtea primejdii de la unul la altul, în loc să ofere ca în Belgia și năvălitorului acel „oraș neînterupt“, *perpetua urbs*, de care se vorbea odată cu privire la Flandra întregă.

Nu se potrivește pentru că din fericire, în loc să fim o societate de harnici burghesi deprinși a trăi bine și liniștit, sintem niște bieți săraci pe cari nu ne leagă de viață decît datoria ce ne-a impus-o soarta de a trăi pe acest pămînt al muncii și suferinței noastre și de a-i apăra până la moarte țărîna neagră decît sînge s'a frămîntat într'însa.

Și nu se potrivește pentru că, dacă Germanul de azi nu mai e Germanul de ieri, Maghiarul, care umblă să facă încă odată cunoștința acestor prăpăstii și păduri valahe, va găsi doar în ele rămășițele strămoșilor săi înfrinți și zdrobiți.

Și nu se potrivește, mai ales și mai presus de toate, pentru că, așa cum s'a văzut și acuma, la Ivangorod și aiurea, ba dea Ion, ori de poartă ceacoul „Impăratului“ ori căciula lui Mihai Viteazul, e cea mai îndrăcită făptură din cîte a făcut Dumnezeu.

Nu se potrivește.

Și, fiindcă nu se potrivește, nu se va întîmpla.

Iar, cît despre ceia ce se va întîmpla, li spunem, fiindcă ni-au adus aminte, că, dacă este în lume o dreptate și o vrednicie în noi, vor vedea-o, cu siguranță, *ei, acasă la dinșii*.

6 Septembrie 1915.

Pentru «Steagul» și deci pentru d. Marghiloman.

Articolul meu, așa de liniștit — va recunoaște oricine — din fruntea n-lui trecut al „Neamului Românesc“ a avut ȕarul să su-pere „Steagul“ ȕ-lui Al. Marghiloman,—lucru pe care nu l-am pre-văzut, dar care nu mă supără.

Foaia ȕ-lui Al. Marghiloman îmi pune întrebări la care cere răspunsuri precise.

Du mi se poate face o mai mare bucurie pe lume, decît puind orice discuție pe terenul faptelor precise.

Dar ȕe-odată să înlăturăm un element care nu face parte din acordamentele de stil. „Steagul“ spune că „nu ȕe mine ȕepinde crea-rea unui Guvern Marghiloman“.

Are dreptate, și cunosc Constituția.

Dar cunosc și țara, și știu că ȕe mine și ȕe cîteva mii ȕe oameni ca mine, majoritatea cetățenilor Romăniei, „ȕepinde“ căde-rea unui „Guvern Marghiloman“, fie și ȕacă am avea în fața noastră acea stare ȕe asediu cu care se sperie numai naivii.

Mă întrebați care e „cea mai rea politică externă“, politică pe care o voiește ȕ. Marghiloman? E politica alianței cu Puterile cen-trale pentru a lua Basarabia. Poate să ni spuie ȕ. Marghiloman că nu e ȕeasta politică ȕ-sale, că-și menține declarațiile din Decembre ȕe partisan al idealului național contra Austro-Ungariei? Îl rog să răspundă ȕ-sa, și numai ziarul care oglindește gîndirea și preocu-pația sa“. Poate s'o facă, orice ar crede ȕ despre situația sa *politică* față ȕe mine, care nu-mi ascund situația mea *personală*. Ori sîntem amîndoi din Olimp și zeeii vorbesc între ei, ori sîntem ȕe pe pămînt amîndoi și oamenii vorbesc și ei între sine.

De unde am ajuns a crede că politica ȕ-lui Marghiloman e cea arătată mai sus? Din ziarele pe care le întrefine și pe care nu le-a desmințit niciodată. «Steagul» îmi presintă o colecție. Aleg un număr. Iată chiar acela ȕe acum două zile în care-și rîde ȕe „antropofagii“ Angliei „îmbătrinite“, ȕe „intrigile și ademenirile“ ei față ȕe „bieții Balcanici“, ȕe „tăvălugul enorm“ și „oștile zȕrobite“ ale Rusiei, iertînd ȕoar Franța pentru a o compătîmi. Ce Dumne-zeu!, nu vorbim ȕe inscripții hitite din Asia Mică, ci ȕe lucruri cari se pot verifica imediat.

Și iată și „mijloacele antipatice“.

E simpatic, oricît ar greși, omul care, avînd o părere, o spune lămurit, subît numele său, la orice prilej, cu orice jertfă, insistent și eroic.

Dar :

A scoate mai multe foi și în aceste foi a spune pe acoperitele ceia ce se vede foarte bine că voiești, e un mijloc antipatic.

A te expune acușăției că persoane care-ți stau aproape și pe care nu le-ai arătat că nu mai fac parte din organizația Ț-tale politică, dau bani tineretului—cum s'a verificat prin cercetările Senatului universitar—pentru a înfățișa politica Ț-tale, e un mijloc antipatic.

A lăsa ca în foile Ț-tale să se facă statistica momentelor de conversație ce ți se acordă de Suveran, care nu poate face nici politică de persoane, nici politică de partid, e un mijloc antipatic.

Mie-mi ajung atîtea.

Și, dacă preopinienții sînt dispuși a continuă discuția în formele obișnuite ale bunei creșteri, putem continuă. Voiu vorbi fără acea „patimă“ de care nu pricep de ce aș fi acusat, căci supt nici un raport nu rîvnesc la tot ce are și poate avea Ț. Marghiloman.

Opinia publică nu poate decît să cîștige.

6 Septembrie, 1915.

Cei adevărați...

Cei adevărați sînt la posturile lor. Aceia cari n'au spus și n'au scris nimic, acei cari nu s'au lăudat pe dinșii și n'au batjocurit pe alții, aceia cari n'au sămănat neîncrederea și ura în sufletele nimăruî, aceia cari sînt noi și curați.

Cine a avut norocul să-i vadă, e din acea clipă alt om. Așa de sănătoși și mîndri, așa de măreți și simpli, mergînd la datoria lor, oricare ar fi, ca la întîmpinarea unei absolute nevoi a vieții neamului lor, liniștiți și plini de hotărîre. O vorbă de prietenie în cale, un zîmbet, un cîntec, prinosul lor de oameni săraci la orice operă folositoare țerii — 500 din abonații noștri cei noi știu cîtă mulțămire mișcată se ascunde în aceste cuvinte,—și pe urmă *unde trebuie!*. Unde trebuie și *orice ar fi!*

S'au mișcat apele de la fund: clare și pline de lumină ele

trec vioaie înnainte! Mini ne vom întreba mirați dacă a fost vreodată acea necurățenie superficială de care ne scîrbiam.

Până atunci n'are decît să strige oricine ce vrea, cerneala de noroiu poate să însemne orice momeli, orice pîri și orice blăstăme. Ce au a face astăzi toate aceste lucruri cînd cei *adevărați* au apărut, înfățișînd în ochii noștri două mii de ani ai trecutului mare și zarea nesfîrșită a viitorului!

Se mai uita cineva la cărțile risipite jos ale Fariseilor cînd Isus, tînăr și viteaz, vorbea în Templu despre Dumnezeu cel drept și despre Mîntuirea oamenilor?

13 Septembrie, 1915

Pățania d-lui Dumba.

Ambasadorul austro-ungar la Washington avea o ocupație foarte onorabilă, pe care, de altfel, o au și alții aiurea. Afița la grevă pe lucrătorii americani pentru ca Împătrita Alianță să nu poată avea muniții și de peste Ocean și, pe lîngă aceasta, întrebuința Americani pentru a-și face datoria de spionagiu.

O scrisoare a fost prinsă, și acum Guvernul Statelor-Unite cere hotărît rechemarea acestui ambasador.

D. Dumba e Român, din neamul vechilor negustori macedoneni. Cu vremea, familia s'a desnaționalizat, și acuma, după frumoasele isprăvi arătate mai sus, mîndrul ambasador suferă această umilință, cu mîngîierea doar că s'a desonorat pentru Austria.

Am spus-o și altă dată, la Academie, după casul Mangra: renegatismul, voit sau acceptat de la înnaintași, are totdeauna o fatală aplecare către acțiuni de această speță, și hibridii naționali dau lumii de obicei astfel de spectacole.

13 Septembrie, 1915

Ce fac Bulgarii?

Aceasta e întrebarea pe care o întilnești neconținut în foile noastre.

Ce fac Bulgarii și *de ce* fac unele lucruri care evident că nouă ni sînt neplăcute și păgubitoare, — aceasta e întrebarea zilnică.

Bulgarii au făcut cu Turcii o învoială cari li dă o parte din teritoriul pe care Enver-beiu li-l luase la 1913. Ei strîng trupele

lor acum cînd ofensiva nouă a Germano-Arstriecilor se pronunță față de Serbia, în nădejdea că astfel vor recăpăta încă o parte din ce au pierdut atunci.

Și noi ne supărăm peste măsură de această atitudine a lor, care, dacă nu mă înșel, nu e cu totul lipsită de explicație.

Ce incorigibili sentimentali am rămas noi, cari totuși n'am cruțat niciodată sentimentele altora!

Ce fac alții? Interesul lor, așa cum îl înțeleg ei. Și nouă nu ni rămîne a face decît tot ce putem pentru apărarea interesului nostru.

Dar să plîngem asupra atitudinilor străine, pe care nu le putem schimba, e să pierdem o vreme prețioasă pe care o putem întrebuița mai bine pregătind și încurajînd pe ai noștri.

15 Seplembre, 1915.

Tunurile cele mari de la Belgrad.

O depeșă de la Viena, căptușită cu un aspru comunicat militar al Germanilor, anunță încēputul ofensivei contra Serbiei. „Belgradul e supt tunurile noastre“ și, pe alături, știri de „izgonire“ și „nimicire“, obișnuite la cruntul Marte teutonicul.

Pe omul politic această veste trebuie să-l îndemne a cerceta cu cea mai mare hotărîre, dar și cu cea mai mare libertate de spirit, ce avem de făcut, ce sîntem în stare a face.

Pe omul cu simțire vestea noii lovituri ce se pregătește împotriva unui popor de o epică vitejie în apărarea pămîntului său îl va umplea de înduioșare și de revoltă.

Iar cugetătorul care nu e legat de datoria *imediată* a omului politic, nici oprît în zborul gîndurilor sale de marginile, une ori înguste, ale sentimentului, va privi cu ochii închipuirii acel șir de tunuri mari ce bat la Belgrad și la Semendria și, amintîndu-și de alții, tot așa de mari și de mîndri, tot așa de amenințători și de feroși, va zice, mîngîiat în mijlocul groazei universale:

Mari sînt tunurile de la Belgrad ale calăilor de popoare, dar

este totuși ceva mai mare și decît dinsele, fiindcă nimic nu-l poate atinge: sufletul nebiruit al unui popor.

Și poate că încă odată lucrul se va vedea în această săracă și chinută Serbie.

13 Septembrie, 1915.

† I. M. Moldovan.

Într'o cămăruță în care erau numai cărți și scînduri goale s'a stins la adînci bătrînețe, canonicul „Moldovănuț”, ucenicul și prietenul lui Cipariu.

Bătrînul cărturar care știa de o mie de ori mai mult decît a scris și a spus, a murit de greutatea celor 83 de ani pe cari i i-au socotit alții, dar pe cari pără dăunăzi el nu-i simția. A murit pentru că, precum face numai cu cei pe cari-i iubește mai mult, Domnul îl chemase, fără amestecul suferinței, la sine pentru a se învrednici de răsplata ostanelilor sale pe pămînt.

Dar călugărul din Blaj nu va fi murit zimbînd, ca aceia cari nu mai au cu viața nimic fiindcă i-au dat tot ce se poate cere.

Nu, acest suflet nu era al unui sfînt: era al unui viteaz.

Împrejurările au pus pe trupul său de fecior de țeran rasa monahală, dar ochii lui, cari erau numai foc aprins, scînteind de o sălbatecă hotărîre, fața lui tăiată în linii tari și aspre, barba rară în care parcă se sprijinia, ghemuirea ca pentru asalt a trupului său mărunt și vînjos vădiau pe acela care ostaș trebuia să fie.

Și a fost ostaș.

Alții au discutat; el a afirmat. Alții au negociat, el a pretins. Alții s'au supus, el dîr a rămas împotriva sorții.

Da, soarta se hotărîse împotriva poporului său. La orice prilej ea a roșit osînda împotriva noastră. Unii au întins, înaintea fatalității, mîna către dușman. Alții au lăsat ceva, crezînd că primesc mai mult. N'a fost poate unul care să nu fi îndulcit, măcar în formă, protestarea lui.

El nu s'a înjosit măcar să proteste: a negat.

S'a închis în odaia lui și a făcut din ea cetate nebiruită. Cu focul din ochii lui de Dac sălbatec se apăra. Și gura lui stătea închisă ca în rînjirea unui blăstăm mut.

Așa a trăit cînzeci de ani canonicul Moldovănuț din Blaj, incre-

menit de înfringerea pe care sufletul său n'a voit s'o recunoască.

Și acum sus, înaintea lui Dumnezeu, el va putea să vorbească.

-20 Septembrie, 1915.

Cîteva cuvinte ca pentru acest ceas.

Colegul meu de Academie, generalul Crăinicianu, mă întrebă dacă, alături de Ardelenii și Bucovinenii cărora Țsa li oferă o tribună liberă, unde iubirea onora nu poate trezi jignirea altora, nu cred că e bine să adaug și eu, care am avut legături vechi cū dînșii, cuvintele de care acest neam are nevoie astăzi.

Răspund din toată inima: bucuros.

Dar o întrebare se pune: de ce are nevoie acest neam, de ce au nevoie zecile de mii de cetitori cari cetesc acest ziar și cari în fiecare dîmineață ieau cu mîna grăbită, tremurînd de emoție, foaia tipărită, în care caută știrile, și caută și tălmăcirea lor după nădej-dile noastre și după nevoile noastre?

Neamul, „publicul“, are nevoie să i se spuie de ce trebuie să se păzească, în ce privește pe alții, și în ce se poate sprijini, în ce-l privește pe dînsul.

El vrea să i se arăte, în haosul de știri ce plouă în fiecare clipă—minciuni, exagerări, amenințări, lingușiri, urlete și chiote, rugă-minți, strigăte de durere, ca în Iadul acesta fără păreche de astăzi—, ce ne atinge pe noi în adevăr și cum putem de fapt să ne păzim.

La ce servește acest nomol de telegrame care cade ceas de ceas asupra noastră dacă nu sînt minți care să cearnă neghina din grîu, hrana din otravă, făina din praful murdar al drumurilor? Niciodată ziaristul—și ce nobil titlu poate fi azi ziarist, și ce ignobil a ajuns adesea!—n'a avut o mai strictă sarcină de sentinelă, care să deslușească din toate zgomotele nelămurite, din toate spaimele nopții pasul furișat al dușmanului ce se apropie, gemătul rănitului frate care strigă după ajutor.

Și lumea vrea să-i spui ce este ea, nația, ce drept are, ce poate să facă.

Sînt răi, de toată speța; sînt rătăciți; sînt firi șovăitoare. Sînt soldați cari scapă arma din mîna, alții cari o aruncă și fug; sînt criminali cari o întrebuițează pentru a țrage asupra camarazilor,

asupra șefilor lor. Unde nu sînt? Trebuie recunoscuți, înlăturați și pedepsiți.

Dar ceia ce dorește nația e altceva: să i se spuie care sînt puterile oștirii întregi, ale miilor și miilor de oameni cari azi sapă adăpostul pentru luptele de mini. Ea vrea să știe adecă, pentru a înlătura de-ocamdată comparația, cîtă conștiință, cîtă bunătate, cîtă rîvnă de a folosi și ajuta, cîtă nobilă și simplă vitejie e în această țară, pe care numai în clipa cea mare o vor ști cu toții cît prețuiește.

Și ea vrea să i se arăte mai presus de orice steagul: idealul secular al atîtor rînduri de oameni cari au avut sîngele nostru și cari s'au coborît în țărîna care astăzi cere din nou, prin tot ce este mai sfînt și mai iubit în ea, apărare.

Aceste mii de oameni n'au nevoie de ascuțișul condeielor pătimașe ca să știe ce rele sînt încă în Romînia; doar ei le-au suferit o viață întreagă. Dar ei fîn să știe ce se pornește asupra noastră, de unde și cu cîtă putere. Și ar avea cu toții o mare bucurie să afle neconținut că sînt puteri în această țară, puteri materiale și puteri morale, care la ceasul nevoii vor arăta că toți laolaltă sîntem așa cum strămoșii noștri au fost.

Despre aceste lucruri și numai despre aceste lucruri voiu vorbi din cînd în cînd. Și voiu vorbi așa ca și cum n'aș fi avut niciodată decît prieteni. Căci în acest moment dușmăniile sînt toate, pentru sufletele drepte, lucruri de ieri.

20 Septembrie, 1915.

Mobilisarea Bulgariei și atitudinea Romîniei.

Bulgaria a mobilizat toate contingentele ei. D. Radoslavov a celebrat ceasul revanșei și oameni interesați au amestecat amenințări pentru noi în cuvintele sale de îndemn. S'a anunțat lumii că o jumătate de milion de soldați sînt gata. S'a prezis căderea Serbiei înaintea armatelor austro-bulgare înfrățite. „Țara“, competentă, ni-a spus că sînt în depozitele de peste Dunăre 400.000 de cartușe, pentru oricine. Iar la Ruscuc s'a strigat: „moarte Romîniei“, „doliu Romîniei“!

S'ar fi crezut că și la noi presa va lua foc, că se vor porni

pe străzi alături furioase, că se va striga pe Calea Victoriei răspunsul la provocările de peste Dunăre ori că trupul nostru va fi străbătut de cine știe ce fior al aprehensiunilor pentru viitor.

Și nimic din acestea nu s'a produs. Cum nu s'a produs nimic din ce se aștepta la vestea înfățișării Ungurilor în Carpați. Nimic decât agitații interesate de profesioniști sau câteva frase de impresionabili.

Un popor de opt milioane a primit această veste cu o liniște perfectă.

Nu păstrăm niciun năcaz Bulgariei. Fiecare popor e liber să meargă după ursita lui. Doriam ca vecinii noștri să o găsească pe o cale care să fie și a noastră. Presupuneam că dorințele de revanșă ale unor oameni vor fi biruite de sentimentul că orice exagerare de avînt azi aduce negreșit o retragere exagerată, în urma dreptului național, mine. Nu s'a îndeplinit presupunerea noastră. Vom introduce în chibzuința și pregătirea României un element mai mult.

Și atît.

Încolo, fataliști și noi ca și dînșii—căci doar trăim supt același cer de Răsărit, — vom urmări și noi ursita noastră, poate cu mai multă judecată, dar, asigurăm pe oricine, cu aceiași hotărîre.

20 Septembrie. 1915.

Cei de optsprezece ani...

Austria chiamă supt arme pe copiii națiunilor sale.

Monarhia vrea să trăiască, pentru gloria unei dinastii, pentru huzurul unei caste nobiliare, pentru leafa cîtorva sute de mii de funcționari, pentru mîndria de stăpînire a aristocrațiilor unguri, baroni ca aceia de pe vremea regelui Coloman. De aceia vrea să trăiască.

Și ea trebuie să trăiască pentru Germani. Războiul acesta uriaș cere jertfe de oameni uriașe, holocauste nemai pomenite pentru triumful „supraoamenilor“ din „Strada Teilor“ de la Berlin. Ar fi păcat însă ca însiși supraoamenii să se jertfească toți pentru triumful lor: destul că ei își dau *bărbații*, de ce nu și-ar da „suboamenii“ din țara aliată copiii?

Și astfel mergeți, băieți, la moarte! Abia știți ce este începutul aleii de flori care se chiamă tinereța, abia v'a sunat în urechi cel d'întăiu cîntec al naturii care vă salută viitorul. O perdea roșie se

va lăsa înaintea ochilor voștri doritori de lumină, și înaintea pașilor voștri cari saltă în triumful vieții se va deschide groapa, care așteaptă de obicei pașii șovăitori ai bătrînilor.

Ce are-a face! Bucurați-vă însă! Prin moartea voastră un lucru se va căpăta: frații voștri cari nu vor muri de foame acasă vor frage la carul mîndriei maghiare, funcționarii scutiți de mobilizare vor primi lefii întregi, trăsurile nobilimii vor trece stălucite prin Városligetul Pestei, iar la Viena „ultimii Merovingieni“ ai Habsburgilor vor dormita solemn, unul după altul, supți egiđa Carolingienilor Berlinului.

Iar istoria va însemna, mîndră de umanitatea despre care vorbește: De aceia au murit copiii de 18 ani ai Romînilor și Slavilor din Monarhia bătrînului Francisc-Iosif Întăiul!

.20 Septembre, 1915.

Virgil Arion—Aurel Onciul.

D. Virgil Arion publică în „Moldova“ proza injurioasă pentru România—e vorba chiar de nu știu ce Fanarioși, a căror semnalare poate fi supărătoare pentru unii oameni,—a celebrului bărbat politic bucovinean Aurel Onciul.

Găsim că așa trebuia, că nu se putea mai bine, mai potrivit decît așa.

Virgil Arion, președinte al Ligei mulți ani de zile, maghiarofab ireductibil, colaborator cu d. G. Bogdan-Duică la teribila moșiune de la Piatra-Neamț contra regîmului austriac în Bucovina, contra existenței însăși a Monarhiei habsburgice, — astăzi director al unei foi în care nimic din ce este în interesul Ungurilor, până la călduroasele laude ale lui Aurel Onciul, nu se lasă la o parte.

Aurel Onciul, strănepot de răzeși moldoveni, autor de scieri românești laudate și premiate, șef politic romin,—ieri organizatorul mascaradei de la Suceava, prin care regelui Ferdinand i se interzicea în numele țeranilor romini intrarea trupelor românești în Bucovina iar azi, în recidivă, insultător al României.

Li stă bine laolaltă acestor oameni politici romini pe cari-i leagă—da, îi leagă!—lupta comună contra viitorului națiunii lor!

20 Septembre, 1915.

Un mort care se îngroapă:

I. Ciocan.

A murit bietul Ciocan, adecă, mai exact, pe răposatul Ciocan îl îngroapă azi. A murit la Pesta, spun ziarele, dar îl pun în mormînt la Năsăud.

Și așa și este: a murit la Pesta.

Biet om fără talent și chemare, s'a lăsat a fi făcut de Bánffy, amicul său, profesor de limba și literatura romînă la Universitatea din Pesta, obiecte pe care le știa cît și Bánffy.

Era un „renegat“ de școală veche bietul Ciocan. Mînca leafa și tăcea din gură. Nu scria: parcă era cineva care să i-o ceară! Acuma își lasă averea, se zice, școlilor românești.

Și cînd te gîndești la altfel de renegați, de școală nouă, cari fac cărți și se mișcă neastîmpărat, te prinde un sentiment blînd pentru omul cuminte care a fost Ciocan.

În zilele lui Șeghescu o lacrimă pentru bietul Ciocan!

20 Septembrie, 1915.

Geamurile Școlii Evangelice.

S'au spart geamurile Școlii Evangelice, și rău s'a făcut. Dacă s'a făcut de studenți, și mai rău. Aș spune-o și de școala maghiară, cum o spun de aceasta. Orice școală îmi e o biserică.

Dar o întrebare se pune: de ce s'au găsit unii oameni îndemnați a sparge acele geamuri?

Fiindcă în școlile germane de la București este și o cetate, o cetate exclusivă și fanatică, în care profesorii sînt comandanți și instructori.

Am văzut-o în acești douăzeci de ani din urmă ridicîndu-se. Și mi-a părut rău. Mi-a părut rău pentru copiii de Romîni cari au părăsit învățămîntul național—fii de profesori de Universitate și de liceu—, dar mi-a părut rău și pentru altceva: pentru simpatia și admirația pe care o merită, nu „cultura“ germană a diplomaților și generalilor de azi, ci civilizația germană a vechilor miei profesori, a prietenilor miei din țara lor, civilizația acelei puternice și frumoase limbi în care am scris opere cu care am dreptul să mă mîndresc.

Mi-a părut rău. Ajungea în București școala germană pentru Germani și, pentru copiii noștri, școala de specialitate germană, căreia i-am dat întâiul loc pe lume.

De ce atunci casarma de propagandă din România ?

Poate ca să trezească urile de azi, condamnabile, dar, omenește vorbind, explicabile.

Căci orice organism tinde să expulzeze elementele străine, de orice fel, care au pătruns în carnea lui.

20 Septembrie, 1915.

«Opinie publică» și simț național.

Intr'o ilustrație de gazetă am văzut mai ieri, cu jena pe care o simți față de pozițiile neplăcute ale altuia pare că mai mult decât pentru ale tale chiar, pe un foarte însemnat om politic, și personal foarte respectabil, în mijlocul „națiunii”. El, îmbrăcat ca după starea lui, între cîțiva băiețași și lume de adunătură; se silia să zîmbească la aclamațiile „opinie publice”, și se vedea mai mult silința decât zîmbetul. Aș fi preferat să-l văd urmărit de o mie de bandiți cu ciomege și supt o ploaie de pietre ale aceleiași „națiuni”.

Și mi-am adus aminte și de alte momente în care «opinia publică a vorbit», eu însumi fiind unul din nenorociții actori.

La Iași, în sala Sidoli. Un loc nu se găsea liber. Așa o mare de capete n'am văzut la nicio întrunire. Era în ajunul unei alegeri. A vorbit Cuza, am vorbit și eu. Ce căldură, ce furie de entusiasm, ce furie de naționalism! Niciodată candidați n'au fost încunjurați de o iubire mai zgomotoasă. Fiecare pasagiu smulgea aplause nesfîrșite. În Piața Unirii amabilul prefect de poliție, conservator de-ai ministrului de interne atunci d. Marghiloman, comandase un conduct de facile, și șerpi ca ai politicianismului se suciau în noapte, răspinzind scînteii durabile cît un proiect de reforme în România. A doua zi, cădeam rușinos: nici un șfert din voturile de mai înainte. Ce se întîmplase ? Și în ziua alegerii amabilitatea prefectului de poliție se unise cu entusiasmul „națiunii” pentru a duce la acest rezultat.

La București. Prințul Carol fusese primit la Roma cum n'a mai fost primit vre-un membru al unei dinastii străine. Spontaneu

și sincer, toată presa italiană cînta calitățile tînărului principe și valoarea politică a României. Trebuia să răspundem cu ceva la o iubire așa de măgulitoare și așa de utilă. S'a înjghebat — o spun acum: am înjghebat un grup de parlamentari pentru a organiza o manifestație de simpatie față de regele Italiei și de poporul său. Oameni de samă au primit să se adreseze «opinie publice». Era dr. Istrati, era d. Fleva, era d. Bianu, și alții, și alții. Am colectat bani pentru a lua «sala Dacia», scumpă ca într'o țară în care întrunirile se plătesc de Guvern ori de milionarii opoziției ori de finanța socialistă germană. La două ceasuri eram acolo toți. Publicul — de două ori cit noi de pe scenă. Și ce public! Cine n'avea de lucru la ceasul acela. Am vorbit înaintea «nației» — ziaristii constataseră o afluență extraordinară —; «opinia publică» ne-a aplaudat. Am ieșit în stradă — avînd prudența de a nu ne fotografia ; s'au strîns în cale cîteva sute da curioși, între cari mulți Evrei, căci Legația Italiană este în cartierul locuit de dînșii. Și astfel am putut avea cu cine să se strige în curte «ura» pentru Italia, în momentul cînd d. Fasciotti ni întîndea păhare cu vin italian pentru a ciocni de înfrățire.

Și cîte, cîte ceasuri ca acestea! Am văzut și aiurea „opinie publică“. La Sașii din Ardeal ea vine — nelipsit, până la unul, — cu convocări individuale. Fiecare ține să se știe că a fost. La Bulgari societățile sînt înștiințate și-și trimit toți membrii, negustori, meșteșugari, oameni cu gospodăriile lor. Nu e public «select» poate, dar e foarte serios. Am fost de față la organizarea manifestațiilor din Filipopol cu prilejul exceselor contra coloniei grecești. Era sălbatec dar era *real*.

La noi, funcționarul se teme să fie văzut, „boierul“ nu vine decît pe scenă ca să fie văzut; negustorul cînd se întîmplă a fi Român, se mișcă numai pentru „partiă“. Noroc că sînt școli multe și cîteva mii de oameni cari se primblă în permanență ca și cum i-ar fi plătit cineva pentru aceasta. Ei sînt «opinia publică» pe care trîmbița presei o vestește la cele patru colțuri ale țerii.

Nenorocit popor am fi noi dacă «fasonelul» de la Capșa, dacă băiatul care a fugit dela școală, dacă speța de student cu patron politic, dacă «cetățeanul» „șefului de culoare“, dacă cucoanele doritoare de emoțiile retorice — să nu le uităm! — ar hotări viitorul nostru! Toate mistificațiile ar prinde și toate aventurile ar reuși, în

numele a ceea ce e mai puternic: «nația», a ceea ce e mai stimabil: «opinia publică».

Dar, din fericire, e altfel. Ce face un foarte restrâns grup de profesioniști are, cu tot concursul. naiv sau interesat, al presei, un foarte slab răsunet. Lipsa noastră de o civilizație națională serioasă are un mare rău: că nu putem avea *altă* opinie publică, și un mare bine: că *aceasta* nu răsbate. Sănătatea cea mai viguroasă se păstrează acolo în adânc, unde hotărîrea e grea, și de aceea și tragică. Lipsește conștiința limpede, care ne-ar așeza între cele două popoare ale lumii, dar este în schimb un atotputernic instinct național care, fiind totuși dintre cele mai nobile, are valoarea de înțelepciune și vitejie a strămoșilor.

Și de aceea cine știe, nu se emoționează de ceea ce fac profesioniștii, de o parte și de alta, pentru „opinia publică“ a „nației“. Ei știu că mine vom merge liniștit pe drumul sigur al biruinței, călăuziți de sănătatea instinctului național!

27 Septembrie, 1915

Un ceas decisiv.

La Sofia s'a petrecut un lucru grav.

Interpretarea pe care noi n'am dat-o, nu eram în situație să o dăm măsurilor luate de Bulgaria, o dată hotărît și energic Rusia, și aliatele ei se unesc la această interpretare.

I se spune Țarului balcanic și ministrului său președinte că alianța cu Germania e un fapt, că ea înseamnă o abdicare ca a Turciei în mâna Puterilor centrale, că, înlocuind ca în Pașalicul de vasalitate al lui Enver, care a fost odată Imperiul otoman, conducerea militară o au în Bulgaria Austro-Germanii, că Turcia e ajutată pe toate căile și că e vorba de un atac contra Serbiei, că, așa fiind, miniștrii Triplei Înțelegeri nu mai pot rezista, fără a primi o satisfacție, care e de fapt imposibilă în Capitala unei simple sucursale a dușmanilor, unde n'au întâmpinat decît rea voință și minciună.

Iar în același timp ministrul Franciei la Atena anunță d-lui Venizelos debarcarea la Salonic a primului detașament din trupele franceze destinate să ajute pe Sîrbi și să fie liber drumul la dinșii.

Măcar acuma, Tripla Înțelegerere a vorbit tare și a vorbit la timp, față de adversari cari n'au putut fi prinși niciodată că ar fi lucrat cu timiditate sau cu zăbavă.

Pentru România, care *nu poate să nu creadă* ce s'a spus la Sofia și *nu poate să nu vadă* ce s'a petrecut la Salonic, e o însemnată schimbare a situației.

Locul Bulgariei rămîne fixat acum: nimic nu-l poate schimba. Între ea și noi este numai forma diplomatică.

Dar acest fapt impune Guvernului o mare și solemnă responsabilitate. *Și din punct de vedere militar totul trebuie să fie gata în România pentru orice. Gata în acel sens că nimic să nu ne poată surprinde, nimic să nu ne poată păgubi.*

Supravegherea acestei pregătiri integrale nu se poate face din afară de Guvern. Din afară, ea se poate tulbura numai. Cu atît mai mult, cu cit cei ce vreau să ajute sînt mai însuflețîți în acțiunea lor.

Dar noi cari o spunem aceasta și marea mulțime care o crede delegăm Guvernului răspunzător numai drepturile unei națiuni perfect orientate asupra intereselor sale și gata să le susție cu orișice jertfă, și nu abdicăm în minile lui convingerea și judecata noastră, care sînt mai presus de orice.

Rămînînd la cîrmă singur—putem zice singur *ca om*—, d. Brătianu înțelege, evident, *tot ce i s'a incredințat* în momentul cînd de hotărîrea d-sale prudentă, dar neapărat energică, atîrnă cea mai mare fericire, dar și nenorocirea cea mai înspăimîntătoare pentru această țară și acest neam întreg.

Din partea mea, într'o anume privință, nu am tăcut pînă acum, pentru a rămînea mut, ci pentru ca nimeni să nu-mi poată tăgădui astăzi dreptul de a vorbi, liniștit dar limpede, *astfel*.

27 Septembrie, 1915

O excludere «patriotică» în Ungaria.

D. Octavian Goga, membru al societății „Petöffy”, a fost exclus dintr'însa. Ni-o spune, cu satisfacție, «Telegraful Român».

Mărturisesc că nu înțeleg această măsură.

Din orice societate ungurească putea fi exclus poetul național care și-a părăsit o „patrie” ce nu e de o potrivă cu nația sa, ci tocmai încearcă să o suprime pe aceasta, dar din societatea «Petöffy», nu.

Căci Petöffy, băiatul de Slovac care a cîntat în versuri nemuritoare ura contra Austriei, contra oricărei tiranii și apăsări, contra tuturor felurilor de a se înstăpîni cineva asupra sufletului unei națiuni, revoluționarul pentru dreptate și drept, el e prototipul tuturor acelor cari scriu și simt ca poetul Romînilor ardeleni.

Era altcineva de exclus astăzi la societatea „Petöffy“. Și anume: amintirea lui Petöffy el însuși.

27 Septembrie, 1915

Cei mai răi dușmani ai Germaniei.

Rusia a schimbat acum cîteva luni vechiul nume istoric de Petersburg, legat de amintirea lui Petru-cel-Mare, cu acela, curat slav, de Petrograd. Se urmărește în mijlocul războiului, cu învierșunare tot ce înseamnă organizație economică, dacă nu și influență culturală germană; se ia înapoi „Neamțului“ ceia ce, pe făcutele, cu sirguință și îndărătnicie, a cucerit. La cei mai mulți dintre Francezi se ridică sus flacăra urii contra aceluia cari au amestecat în nenorocirile fatale în orice război uciderea oamenilor fără arme și desonoarea femeilor. Slavismul urăște pe Germani, chiar cînd, supușteagul austriac, e silit să lupte pentru cauza germană. De sigur că și aiurea, unde nu s'a ridicat încă un steag de luptă împotriva alianței germane din centrul Europei, sentimentele celor mai mulți —și între ei se cuprînd și ațiția dintre cei mai buni—nu sînt favorabile Germanilor.

Dar este un dușman mai învierșunat decît oricare din aceștia, ba chiar decît toți laolaltă.

E ideea pe care și-o fac despre valoarea actuală și viitorul posibil al nației lor unii din publiciștii germani, a căror cugetare amenință să ajungă crezul unei întregi generații.

Slavul fantastic, grăndoman pentru sine și pentru teoriile sale, Nietzsche, a avut nenorocitul noroc de a face o școală, pe care dăunăzi o complectă Englesul renegat și dușman al propriului său neam Houston Stewart Chamberlain. Ea înaintea, și, pe cînd orice înaintare în rațiune, e lămurire, orice înaintare în absurditate ajunge a fi nebunie

Am lăsat din mîna o carte, o elegantă cărțică învelită în co-

perți negre-galbene, ca ȃoliul și ura ȃin Austria. Ea mi s'a pȃrut mai atroce decȃt un cȃmp de luptȃ cu cȃrnuri sfișiate și pȃmȃnt rȃscolit de bombe. Autorul, Robert Mȃler, e un Vienese, care scrie despre: „Ce așteaptȃ Austria de la Prinȃul ei moștenitor?“ („Was erwartet Osterreich von seinem jungen Thronfolger“, Mȃnchen, Hugo Schmidt-Verlag). Om versat ȃn teoriile de rase, ȃn doctrinele de filosofie ale timpului nostru, scriitor energic și curajos; opera lui e cuprinsȃ ȃntr'o bibliotecȃ de cȃrȃi pentru popor.

Ce zice acest Austriac, German pȃnȃ ȃn mȃduva oaselor, de mult ce e Austriac, despre rasa prin care, și pentru care, ȃupȃ sofinȃa lui, Austria viitorului trebuie sȃ trȃiascȃ ?

Pe lume existȃ numai o rasȃ, nu mai multe. Și „rasȃ“ nu ȃnsamnȃ pentru ȃinsul sȃnge, ci ȃdeie, concepȃie politicȃ — *singura* concepȃie politicȃ —, ordine. E rasa germanȃ, care de mult a trecut de marginile materialitȃții ca sȃ ajungȃ o ȃdeie — *singura* ȃdeie —, un ideal — *singurul* ideal —, o ȃmpȃrtȃșanie pentru omenire; o picȃturȃ dintr'ȃnsa ajunge ca sȃ facȃ dintr'un noroiu ȃnform de barbarie o statuie divinȃ. Și e așȃ de minunatȃ acȃiunea ei, ȃncȃt rasele ȃn carȃ s'a coborȃt ceva ȃin fiinȃa ei germanȃ ajung a birui, trezind toate energiile omenești, chiar rasa germanȃ materialicește curatȃ.

Rusia, o „bȃtrȃnȃ cocotȃ asiaticȃ“, Italia, Franȃa, putregaiuri latine—care nici nu sȃnt mȃcar latine, cȃci ceilalȃi nu pot ȃa mȃcar o rasȃ; Slavii,—amestec antropologic cu basȃ hunicȃ.

Și atunci Germania e lumea, e viitorul, e totul. Austria e un organ al germanismului și atȃta; e mȃna cu care Berlinul se ȃntȃinde spre bogȃȃiile Mediteranei ¹. Serbia cea adevȃratȃ nu poate fi decȃt o prelucrare germanicȃ ȃn Austria viitorului; Romȃnia, Bulgaria, State „provisorii“, tolerate. Peste Italia trebuie sȃ se treacȃ; țermurile ei sȃnt necesare rasei unice, și ajunge. Centrul Africei se cade sȃ ajungȃ un nou Stat german; Arabia o ȃntregire a cercului germanic ce va mȃrgeni Ecvatorul.

Și apoi: germanisarea pentru toȃi, cea ce ȃnseamnȃ adoptarea fericitȃ care poate duce la civilizație.

¹) „Acum se aratȃ ȃnsȃ cȃ interesul germanismului la Marea Mediteranȃ e mai mare decȃt al Imperiului german. Austria ȃnsȃși, ca deȃșare a Imperiului german, se virȃ cu toatȃ greutȃtea ei ȃn fiecare lacunȃ ce se ȃeschide spre Sud. Desvoltarea spre Ost ii e ȃnchisȃ momentan (*vorlȃufig*) prin ivirea Romȃniei și a Bulgariei“ (p. 80).

Războiul se va sfîrși. Nu creîd că o singură nație să poată birui pe toate, cu atît mai puşin să-şi poată menşinea rezultatele biruinşei.

Rasa germană s'a ridîcat împotriva lumii; lumea va birui energia germană, oricît ar fi ea de admirabilă. Acestea sînt lucruri fatale.

Dar cînd toate se vor întoarce la viaţa normală şi Germania pîgubită şi izolată, cu toată gloria victoriilor sale, va căuta pe vinovaşi, ea trebuie să ardă în piaşa publică aceste produse de brutală nesănătate intelectuală şi să umple cu autorii lor casele de nebuni.

Căci aceştia i-au fost cei mai răi duşmani.

27 Septembrie, 1915.

Unguri şi Croaţi — atît!

Nu s'au bătut fruntaşii Romînilor din Ardeal ca să fie aleşi în deputaţia ce a mers la Viena pentru a da bătrînului Împărat o asigurare de care simte nevoie, şi cît de des. Dar cu oarecare mîndrie s'au dus la „preainnaltul prag“ foşti deputaşi şi episcopi ca să arăte că şi în viaşa civilă tronul „Regelui“ e încunjurat de Romîni.

Au vorbit ce li se impunea să vorbească, ceia ce erau datorî a vorbi faşa de situaşa lor şi faşa de ceia ce, în cazul cel mai rău, poate aştepta pe ai lor. Apoi presa a dus vîştea în cele patru unghiuuri.

Şi a dus şi cuvintele împărăteşti.

Francisc-Iosif I-iul cunoaşte numai trei factori: „coroana“ sa, „naşiunea maghiară“, „naşiunea croată“.

Restul, — cîni de împuşcat pentru Ruşi, Sirbi, Italieni şi oricine atacă acea „coroană“.

Cu această solie s'a întors deputaşa acasă.

Şi nu i se va fi părut cuiva oare că buzele care au sărutat „pragul“ sîngeră?

27 Septembrie, 1915.

Două feluri de oameni.

Mai grozave împrejurări decât acestea de astăzi, care ceas de ceas ne fac să ne cutremurăm la gândul celor ce aşteaptă această ţară, acest neam, n'au fost niciodată. Visurile hrănite, o viaţă întreagă, moştenite de la înaintaşi par a se întuneca tocmai în momentul când se aprindeau de lumina unor mai vii speranţe. Sînt clipe în care-ţi pare rău că nu te-a cuprins de la început topeala împotriva căreia ai luptat o viaţă întreagă, că n'ai fost un paşnic şi fericit animal bugetar în această naţie pe care ai crezut-o menită celor mai înalte chemări.

Şi atunci, cu chinuri de cuget, te întorci în urmă, îţi aminteşti tot ce ai spus, tot ce ai făcut, tot ceia ce din gândul tău intim s'a împărtăşit altora şi a căutat să lucreze asupra lor, şi, pe cît de crud te sileşti a fi cu tine, pe atîta de îngăduitor te apropii, în această operă de amintire, de ceia ce au spus şi au făcut alţii. Ai fi bucuros să afli că într'o lume în care toţi şi-au făcut datoria tu singur ai dosit de la dînsa, ai fost inferior chemării tale. Atunci cel puţin ai pe cine pedepsi fără să-ţi ceară nimeni socoteală de ce eşti aspru în ceasul reculegerii tuturor.

Şi, totuşi, nu, nu e aşa. Alurea, sînt cei greşiţi, la cei mulţi, foarte mulţi, covîrşitor de mulţi, la cei pe cari naşterea, bogăţia, calităţile sociale i-au aşezat în rîndurile întăiu, la aceia cari puteau face, dacă nu tot, măcar acel puţin care ni trebuia acum cîteva luni şi care nu s'a făcut.

Iar pe tine, ca şi pe tovarăşii tăi, te vezi scormonind dureos în carapacea de lene şi de vicii a unei societăţi ca aceasta, căutînd un punct simţitor pentru a o trezi din adîncă-i somnolenţă mulţămită, sunînd alarma în mijlocul taberei încremenite ca de un farmec rău, semnălînd duşmanul care se apropie, prăpădul care vine, ceasul rău care stă să bată. Şi toate acestea fără alt efect decât ridicarea într'o rină a cîte unuia dintre vrăjjiţii aceştia, care se uită la tine batjocuritor, îţi aruncă o insultă şi—recede.

Acum, fireşte nu e nimeni care să nu vadă cît avem de făcut şi ce puţin ne-am pregătit pentru aceasta. O vād, o simt toţi. Numai cît, în acest *ceas al ceasurilor*, oricît de mult ne-ar uni acelaş simţ al primejdiei, aceiaşi dorinţă de a o înlătura, aceiaşi nobilă pasiune a biruinţei, prin *alte* manifestaţii trebuie să se tra-

ducă la unii și la alții, la cei mulți cari au dormit și la cei puțini cari au dus o viață de veghe.

Cei d'întăiu au încă ochii plini de somn, trupul țapăn de prelungita odihnă. Își caută armele pe care nu le-a furat nimeni fiindcă nu era ce să fure și, negăsindu-le, se aruncă unii asupra altora, insultându-se și făcându-se răspunzători, cu cele mai grele cuvinte, care răsbat până la dușman și-l fac să petreacă, de o infernală plăcere.—Tu!—Ba tu!, strigă glasurile răgușite. Și în această hîdă luptă internă se usează puterile cîte mai erau pentru a se opune o rezistență unită împotriva năvălitorilor, de la cari chiar se găsește cîte unul —ce miserabil!—ca să aștepte foloase personale ori de partid.

Ori, alte ori, cînd mai dăinuește totuși ecoul ultimelor ofense, ostașii lungului drum se îmbracă în veșminte de paradă și, cu trîmbițele înnainte, străbat glorioși lagărul. — Noi sîntem vitejii, noi sîntem eroii! Și același hohot de ris răspunde de dincolo, din tabăra dușmanilor, siguri de dînșii, fiindcă niciun moment nu s'a oprit munca lor și ei știu bine că luptătorii celei mai exaltate iubiri de patrie n'au armele, care prețuiesc mai mult decît uniformele de procesiune triumfală și că steagul ce se învîrte pe sus l-au făcut în pripă din șervetul pătat de șampanie al celei din urmă orgii.

Iar cei puțini stau și privesc. Ar fi vrut ca vorbele lor de înștiințare să fi fost prea tari, ca prevestirile lor să fi rămas mincinoase, ca aceia despre cari au spus bine să-l fi meritat de o sută de ori pe alîta, iar aceia pe cari i-au osîndit să fi fost năpăstuiți și ponegriți de dînșii. Ar fi vrut măcar ca, dacă toate erau să se îndeplinească, ei înșii să fi fost de multă vreme acoperiți de pămîntul milos al țerii lor.

Și, nu,—soarta-i ține ca să vadă o ispășire în care nu-și găsesc nicio vină. Ar putea să se dea la o parte, să denunțe, să înfiereze, să cheme miile de mii ale mulțimilor trădate de ostașii vițioși și leneși pe cari nu fuseseră în stare a i înlocui. Ar putea măcar să-și spele mîinile și să se depărteze de sînta cetate care se cutremură din temelii. Dar nu, — ei își adună toate puterile, în acest loc de furie și destrăbălare ei caută cu o'ii postul care păzește și, fără să-i întrebe pe păzitori de unde vine cum îi chiamă,

ce au făcut înainte, câtă vinovăție poartă pentru trecut, alături cu ceilalți, i se înfățișează fără condiții pentru a-l întări. Poate să fie în zădar, dar, atita lucru se poate face, atita fac.

Aceasta e „politica” noastră.

4 Octombrie, 1915.

«D. dr. Paul Ernst» și teoriile sale.

Într'un articol din «Der Tag» un domn dr. Paul Ernst, publicist german destul de june, nepot de componist musical și el însuși autor de felurite nuvele — care *nu* sînt celebre — deneagă brutal, ca un pumn între ochi, dreptul de a trăi al națiilor.

„Principiul naționalităților poate că a fost numai un accident istoric, tot așa ca și luptele religioase astăzi dispărute. În epoca noastră de amestec reciproc, niciun popor nu mai găsește nicăiri puritatea singelui său. Limba chiar nu mai caracterizează esențial o națiune. Irlandezii au renunțat la limba lor fără să renunțe și la individualitatea lor, pe cînd membrii familiei austro-ungare și-au păstrat limbile lor confundîndu-se armonios (*sic! N. R.*) supt sceptrul Habsburgilor, așa precum Elvețienii, Italienii și Francesii se contopesc în unitatea elvetică. Nici sentimentul, nici tradiția nu mai formează baza Statului modern, ci dreptul grupărilor superioare de a ținea lîngă ele pe celelalte, cum și interesul acestora din urmă de a se desvolta supt protecțiunea celui mai tare.

„Războiul va demonstra Alsacienilor-Loreni superioritatea evidentă a Germaniei asupra Franciei; va demonstra locuitorilor din Trento și din Trieste superioritatea Austriei, și popoarelor balcanice falimentul slavismului. Poate chiar că acest războiu va da și altor populațiuni, reținute pînă acum de prejudecăți de limbă și de origine, dorința să meargă de aci înainte, în urma Germaniei mai mari”

După el, limba, fleac! Tradiția, nimic! Sentimentul, moff!

„Cel mai tare” poruncește, cellalt culege fărături de robie sale

Dietzsche așa zice, precum și alții cari au nebunit înainte de a scrie cărți.

Nu se poate zice că nuvelistul nostru nu e clar. Dar i-am pune o întrebare.

Națiile nu rămân totdeauna tari. Când beau prea multă bere, când mănincă prea multă carne și fac prea mulți copii naturali —fără a mai vorbi de aplecări amoroase către „prieteni—, ele slăbesc moral și pe urmă, evident, și material.

Și, atunci când Germania nu va mai fi „cea mai tare“, îi facem și ei la fel,—nu-i așa d-le dr. Paul Ernst?

4 Octombrie, 1915.

Cine poartă vina: slovele chirilice!

Că este ură în Ungaria contra Statului, contra tuturor elementelor care-l conduc, apăsînd prin mijlocul lui, cine se îndoiește oare? Și cine nu știe că ura aceasta, dacă se împlință la Romîni, nu lipsește la vecinii lor Rutenii?

Motivul? Unii bănuiesc că ar fi pornirea nebună de a face Unguri din toate făpturile pe care blăstămii lui Dumnezeu le-a legat de pămînturile Coroanei Sfîntului Ștefan.

Dar nu, ne înșelam. S'a luat măsura ca .. Rutenii să nu mai scrie... cu litere chirilice!

Buchile erau vinovate, și, odată ce alte litere li vor lua locul, va fi bună pace în părțile rusești ale „Magyarország“ului.

Dar, vorba e, ce facem cu cei cari *nu* scriu chirilic?

4 Octombrie, 1915.

Politica regelui Constantin.

Acum cîteva luni regele Constantin al Greciei, „Bulgarocton“ cum i s'a zis, se despărțea de omul talentat pe care soarta-l dăduse Greciei, alegîndu-și din grămada politicianilor obișnuiți, gata oricînd să guverneze pe d. Gunaris.

Explicația care se dădu e aceasta. Venizelos vroia întregirea neamului în Asia și în insule, cu ajutorul Triplei Înțelegeri. Iar regele, care știa cîte ostenele se cheltuiseră, cîte jertfe se făcuseră pentru cucerirea Ținuturilor macedonene și care simția cît de mult sînt ele rîvnite de lăcomia Bulgarilor, învinși numai în anume împrejurări.

regele doria mai mult decît orice să se păstreze ceia ce soarta-l ajutase să adauge regatului Eladei.

Venizelos se retrase tăcut. N'a organizat niciun instrument de opoziție, n'a ținut nicio intrigă, n'a rostit nicio amenințare. El știa bine că, și împotriva celui mai sus așezat dintre oamenii mici, oamenii mari au un aliat sigur: timpul.

Timpul n'a zăbovit să răsbune pe izgonitul din primăvara trecută. Cu toate presiunile guvernamentale, poporul grecesc a fost destul de hotărît pentru a-i da o însemnată majoritate la ultimele alegeri pentru Parlament. Omul a revenit cu aceeași dorință de a folosi țerii sale, neamului său, cu aceeași capacitate politică, dar în împrejurări, firește, deosebite.

El se găsea înaintea pregătirilor Bulgariei, ațîțată și salariată de Austro-Germani, pentru a smulge Sirbilor partea lor de Macedonie, un punct întăiu din programul care avea ca punct al doilea, neapărat luarea celeilalte părți de Macedonie, de la Greci. A mobilizat cînd au mobilizat Bulgarii. Și, cînd soldații Triplei Înțelegeri au debarcat la Salonic, a acoperit cu frasele unei protestări formale bucuria că alții vin să-l ajute în opera sa de apărare.

Dar regele îi stă iarăși în cale și a doua oară. Venizelos cade pentru ca, data aceasta, tot politicianismul de corupție, toți oamenii trecutului, să-i ia locul omului de viitor.

Explicația?

Care poate fi explicația? Doar acum e vorba de Macedonia, e vorba de Bulgari, e vorba de ceia ce a determinat pe acelaș rege Constantin, acum citeva luni, să se despartă de același Venizelos.

Deci nici Macedonia nu trebuie păsirată? Nici primejdia bulgărească înlăturată? Nici Serbia ajutată conform tratatului?

Întrebarea ni-o punem noi, cu surprindere. Grecia și-o pune de sigur, oricare ar fi popularitatea regelui, cu durere și indignare.

4 Octombrie, 1915.

Zlăua de la Argeș.

Un an după coborîrea în pămînt a rămășițelor aceluia care a fost regele Carol I-u al României, la mormîntul său din Argeș au venit pentru îndeplinirea rugăciunilor cerute de tatina țerii urmașul său, familia regală, cei ce înfățișează astăzi orînduirea înfățișat în trecut

Statul Român și câțiva alții. Pe piatra fără inscripție, care așteaptă pare-că însemnările unui viitor apropiat, flori multe se revărsaseră și dădeau în mijlocul aurului greu, trivial, din biserica refăcută impresia unui colț de seninătate pașnică, de adevărată natură, așa cum a dorit acest Rege care numai la coborîrea în mormînt a vult să se știe că era un om și cît era de om.

Au răsunit în cuprinsul bolților aceleași cîntări cu care s'a cerut iertarea Cerului pentru greșelile Voevozilor mari, vecinii săi de acuma, cari în pacea misterioasă a nopților îi spun astăzi de lupte pentru țară — până la moarte! — și de cumintea chibzuire a intereselor ei, de vraja prin care se pot ținea și neamurile mici în mijlocul celor mari, fără să-și închine steagul. Și, ca acum un an, muzicele plîngeau, clopotele frămîntau văzduhul și în ultimele raze de soare foi galbene se desfăceau încet, căzînd.

Data aceasta nu era oaste, nu erau tunuri, nu erau steaguri. Ele nu jălesc astăzi, ci așteaptă, înfiorîndu-se de aceiași mîndră nerăbdare, oțelul, mătasa și sufletele.

Dar în locul lor trebuia să se aducă și altceva decît doziul protocolar al celor d'întăiu oameni în viața României. Mormintele au și ele așteptări dure-oase, nerăbdări cumplite, sete de fapte pe care cel înmormîntat n'o mai poate îndeplini. Și la Argeș e uvenia să aducem roadele vieții unui an într'un timp cînd din douăsprezece luni se poate face un secol.

Și ce-am adus! Discordii interne, neîncrederea unuia în altul, cele mai cumplite învinuiri reciproce, amenințări de revolte și șoapte de conspirații. Așa de mult ne vedeam unii pe alții, și ne vedeam astfel, încît uitam de Dînsul, de Regele nostru de ieri...

Și, orice solie s'ar aduce unui mormînt, răspunsuri vin din adîncimile lui. Răspunsuri au venit și de supț piatra de marmură din Argeș, goală de toată goliciunea unui an pierdut, în toate, de toți.

Ele nu privesc o anume politică. Istoricul știe cît a iubit Carol I-iu pe lingă poporul misiunii sale și poporul în mijlocul căruia s'a născut și a crescut. Dar el știe că s'a gîndit la Germania nu pentru a o servi, ci pentru a ne sprijini pe dînsa. Și, iarăși, el știe că a fost dese ori înșelat în speranțele sale, că i-a părut rău, dar a recunoscut-o. Iar cugetătorul politic nu-și închipuie că peste mormînt se transmite, dintr'o politică, *direcția* ei.

Dar el știe că *metodele* ei se transmit. Și aceste metode, da se cuprind în răspunsurile de la Argeș. Ele sînt pentru însuși Domnitorul țerii: loialitate, cinste, nepărtenire, hotărîre chibzuită, dar neînduplecată, prudență și avînt. Iar la cei chemați să-l ajute în numele țerii sfat bun totdeauna, dar totdeauna încredere și respect.

Cu toate aceste povește s'a întors de la Argeș cine e în stare să înțeleaga.

4 Octombrie, 1915.

Ceasuri cari întră în socoteală.

Zi de zi telegramele, în care unii oameni s'au deprins să afle o distracție, ca și cum toate aceste lucrări ar fi organizate, ca la cinematograful, pentru plăcerea spectatorilor, ni anunță că de jur împrejurul nostru mii de oameni, tineri și bătrîni, cad în luptă, că populații întregi își lasă avuțul pradă focului și jafului, că mii de ostateci sînt tîrîți în țeri străine ca să lincezească și să piară, că unde a fost muncă și bucurie omenească, unde copiii au ris vesel în jurul vetrei, acolo e prăpăd și pustiu, e iadul revărsat pe pămînt. Bucovina e un mormînt, Banatul e cotropit de miile de mii ale «aparătorilor» unguri și germani, Ardealul moare de foame, Bulgaria e pusă pe drum întreagă ori silită a-și scormoni pămîntul pentru tranșeele unei desnădăjduite apărări, iar, cît privește Serbia, ce țară de pe lume, fie chiar și Belgia, ar putea fi comparată cu acest pămînt al celui mai înalt eroism, dar și al celui mai cumplit martiriu?

Noi sîntem încă în așteptare. Că așteptăm, cine se îndoieste?

Ba unii zic că prea așteptăm. Dar sînt mai multe feluri de așteptare.

Este stupida așteptare pasivă. Vita așteaptă să fie junghiată. Picioarele-i tremură. I se împăienjenesc ochii. Simte ce se petrece cu dînsa și s'ar putea apăra cu mijlocul ce i-a dat natura. Dar, îndobitocită de presimțirea fatalității, ea întinde gîtul fără împotrivire, pe jumătate moartă prin renunțarea ei la viață.

Este și așteptarea desperată. Ca pentru mahalagiilor cari, acum cîteva ani, așteptau de la cometă sfîrșitul lumii, ca pentru Florentinii năpădiți de „moartea neagră” a ciumei, oamenii caută, știind

că tot nu scapă, să stoarcă vieții, cu frenesie, cu turbare, ultimele picături ale plăcerii care îmbată

Sînt și așteptări ușuratece. Ți se vorbește de o primejdie, pe care o știi chiar apropiată, de o sforțare pe care va trebui s'o faci în ceasul ce urmează. Socoți însă că acel ceas îți va da și inspirație și energie. Și luneci mai departe pe pantă lină a traiului obișnuit. Așa făcea în pragul Marii-Revoluții cu eșafoduri zilnic scaldate în singe acea societate din secolul al XVIII-lea cu care samănă așa de bine, ca frumuseță, inteligență, spirit și ușurătate, societatea noastră dominantă.

Trec ceasurile, și noi zîmbim fiecăruia. Dacă petreceam înaintea, petrecem, dacă ne certam înaintea, ne certăm, dacă făceam intrigi unii împotriva altuia—Greci de Bizanț înaintea lui 29 Mai 1453, cînd caii Turcilor nechezau supt ziduri, le facem și acum. Căutăm fineța atacului în sportul politic al zilelor noastre goale și publicul, ce se simte gîdilat în vechi deprinderi, aplaudă.

Și totuși aceste ceasuri *întă în socoteală*. O mină nevăzută, inexorabilă, le trece în sama noastră, tot așa cum trece în sama altora eroismul și suferința. Le trece la *ce ni-a dat, la ce are dreptul să ni pretindă*.

Gîndiți-vă la aceasta, violii mîei domni vorbareți și agitați, ageri regustori, oficiali și neoficiali, de afaceri extraordinare, frumoase doamne luxos gătite, purtători ai cuvîntului în numele tuturor, ziaristi, scriitori, profesori. Gîndiți-vă!

Încordați-vă închipuirea. nu mult, atîta cit trebuie. Veți auzi cînd conversația spirituală tace, cînd frămîntarea se încetinează, cînd o clipă de liniște se face, gemete de răniți, urlete de agonie, zgomotul de Infern al celor mai nouă mașini de distrugere. Și, mai de aproape, veți simți dorul de acasă și suferința fizică a fratelui nostru care păzește în munte, suspinul femeii lăsată fără sprijin la vatra săracă, pentru ca noi să putem fi liniștiți și să facem — ce faceți voi acum.

Și atunci veți înțelege pentru ce ni sînt lăsate încă de Acela a cărui mină înseamnă neconținut meritele și demeritele, datorită și drepturile popoarelor, aceste ceasuri de așteptare!

11 Octombrie, 1915.

Declarația de războiu a Bulgariei.

Bulgaria a făcut pasul hotărîtor. După prefața neonestă—care putea lipsi—a atacului unui tren cu muniții de soldați cari în asemenea împrejurări nu sînt decît bandiți în uniformă, deci de două ori bandiți, Serbia a fost înștiințată că miserabila stare de „pace” care din 1913 până azi exista între cele două mai mari State slave din Balcani a încetat.

Cei cari nădăjduiau să vadă pe Bulgari făcînd o politică de orizont sînt astfel înșelați: Bulgaria face politica lui „ce-i în mîină nu-i minciună” și nu urmărește „vrabia din par”. Orice ar zice Rusia, orice ar zice sentimentele firești ale poporului bulgar chiar, Țarul Ferdinand vrea, pe calea unei revanșe de mult și cu sete pregătită, să scrie capitolul al doilea din opera unității naționale (al treilea privește pe Greci, al patrulea pe noi).

Ce vrea Bulgaria, astăzi?

Vrea Macedonia. Până la Ohrida. Și dincolo de Ohrida. Până în munții Albaniei. Până dincolo de acești munți. Până la Marea Adriatică. Ea vrea să fie o Împărăție *adevărată*, oglindind în trei Mări steagul noului Țarat.

Și mai vrea ceva: Austria i-a fagăduit o participare largă la împărțirea vechii Serbii. Aliata balcanică va lua teritoriul până la Morava, iarăși mult *dincolo* de aspirațiile de ieri, asupra Pirotului. Același steag oglindit în trei Mări trebuie să se ridice deasupra Dunării dela Vidin până lingă Belgradul rămas austriac. Astfel s'ar îndeplini harta federației celor patru Împărății: germană, maghiară, bulgară și turcească, întinzîndu-se de la Rügen până la Basora.

Ce poate Bulgaria?

Ori cu cine te-ai alia, nu poți mai mult decît *ai*. *Ce nu-ți ia dușmanul, fii sigur că-ți ia aliatul.*

Bulgaria poate birui azi cînd od. Köves de Köveshàza și Mackensen își fac plăcerea de a nimici un Sîrb eric între zece Austriaci fără curaj. Poate ajunge să întindă o mîină plină de viteaz altora cari se vor fi mînjit în acelaș sînge. Ferdinand I-iu al Bulgariei se poate plimba pe străzile Belgradului execrat și poate

petrece o noapte în cămăruța părăsită a moșneagului fugar Petru Caragheorghevici.

Dar după azi vine *mîne*.

Fiecare își va lua din pradă, — *dacă va fi o pradă și dacă biruitorii de azi nu vor fi vărsați ei în prada altora*, — cît înseamnă el cu adevărat, în cea mai precisă din cîntărituri.

Și atunci pe ruinele Serbiei distruse se va vedea un turc ungînd cismele rasei germane biruitoare iar mîndrul Bulgar, săturat înșfirșit, dînd lustrul.

Dacă lumii îi e păstrată — ceia ce nu credem nici acum — nenorocirea victoriei acestei monstruoase coaliții între cea mai perfectă civilizație materială a veacului și cele mai urîte amintiri istorice, aceste lucruri se vor vedea. Le vom vedea noi, aceștia de acum, fără să avem o viață prea lungă.

Căci „lăcomia pierde omenia“, la State ca și la oameni.

11 Octombrie, 1915.

Războiul Bulgariei.

Bulgaria a declarat că Serbia a atacat-o pe dînsa. Serbia, cu jumătatea de milion de Germano-Unguri în fața ei, n'a avut, vezi bine, altceva de făcut decît să-și mai creeze un dușman. Pentru orice om cu bun simț, Bulgaria oficială a mințit. Nu ca la 1913, cînd cel puțin n'a dat asigurări nimănui, cînd s'a ținut în rolul de brutalitate oarbă al călcătorului de tratate fără frase, ci în toate formele de înșelare, de perfidie teatrală pe care le-a învățat de la maieștrii săi de morală. Întăiu solemne asigurări din partea tuturora, și din partea noului comandant suprem, apoi atacarea trenurilor cu muniții rusești ale Sîrbilor.

La 1913 li s'a spus Țarului Ferdinand și uneltelor sale militare, li s'a spus de o gură bulgărească, a celui căruia i se datoroște Unirea balcanică biruitoare, d. Gheșov, că „atacul bruscat“ contra Sîrbilor și Grecilor era o «nebunie a crimei». Muștrările de atunci au avut efectul de a se perfecționa sistemul pentru a se da măiastra lovitură infamă de astăzi.

Infamă cel puțin pentru cîți cred că n'a sosit pentru omenire — la State azi, la indivizi mîne — vremea cînd orice alte raporturi decît ale jafului și omorului, pentru răsbunare și cîștig, încetează, pentru cîți nu cred că veacul al XX-lea poate însemna repetarea epocii de piatră cu mijloace tehnice superioare.

Ce vor Bulgarii, — nu poporul, care e viteaz și recunoscător, care e muncitor și pașnic, care e hotărît în ce privește dreptul său, dar știe că mai sînt și alte drepturi, — ci oficialitatea bulgară de azi, prinsă de frigurile de ambiție ale oricărui parvenit? Macedonia. Toată Macedonia. Iar ocrotitorii ei, cari ni dădeau odată, — precis în 1900 — cadrilaterul Rusciuc-Șumla-Varna (d. Gheșov însuși o spune), i-au convins că pot să ia, că trebuie să ia și Serbia până la Morava, după., „dreptul istoric“.

Vor izbuti ori ba? Nu ei vor decide, aceasta e sigur. Și eu cred că ceilalți nu vor fi în stare să decidă.

Si, dacă e așa, zile grele vor veni pentru autorii actului din 29 Septembrie 1915.

Căci se va ști de acum înainte — odată ce protestatorii contra celei de-a doua ‘crime nebune’ n’au putut s’o împiedece — că împotriva unui Stat care-și permite totul, totul va fi permis. Păcat de superioarele însușiri ale unei națiuni căreia împrejurările i-au pus în spinare o clasă dominantă ca aceasta!

11 Octombrie, 1915.

L-am văzut...

Un dec et al bătrînelui Împărat și rege Francisc-Iosif a dat un nou steag, dublu ca și regala și imperiala sa persoană, Statului său, de acum înainte și mai dublu decît înainte, dar exclusiv dublu.

Pe un fond de o albeață nulă se desface o pasăre de pradă și o cruce strîmbă: una de-o parte, *Oesterreich*, alta, pe partea opusă, *Magyarország*.

Auzisem de steagul acesta, dar niciun Român de aici nu-l văzuse. Acuma Severinenilor el li s’a arătat.

De-asupra ruinelor Cladovei, capitala Timocului românesc, pe cerul roșu de flacărele desperării eroice a Sîrbilor, fantasma amenințătoare a răsărit, tocmai în momentul cînd Mackensen triumfătorul trecea pe teritoriul „neutru“ de la hotarul „neutralității“ noastre — deschis, se vede, oricui — ca să-și admire isprava.

S’a ridicat fantasma amenințătoare, înfățișîndu-ni, de sigur, crucea strîmbă a suferințelor românești din Ardeal.

O, de-ar veni vremea să putem trage în această profanare a crucii de dreptate!

18 Octombrie, 1915.

Evoluțiile Greciei.

Cînd istoria va scrie cele ce s'au petrecut în Balcani de la 1911 înnainte, ea va trebui să caute formule nouă, neîntrebuîțate, pentru a explica și califica atitudinile succesive ale Greciei.

O țară demoralizată de politicianism. Ofițerii fac politică decăpătuală alături cu toți ceilalți; sublocotenenți pot combate pe generali în Parlament; opoziția singură plătește impozitele; școala elementară aproape nu există; alianții militare expulsează din armată pe moștenitorul Coroanei și pe frații lui; finanțele complet ruinate sînt supt control european. Politică externă consistă în petiții către Europa cu piese doveditoare luate din timpul lui Leonida și lui Pericle. Pretenții care se întind asupra întregii moșteniri bizantine, și în sprijinul lor o armată de jandarmerie și de paradă, avînd ca state de serviciu mai recente: Domokos.

Un om *providențial* vine: avocatul Venizelos din Creta, fost șef de insurgenți. Vorbește sincer și naiv în mijlocul isteților și șireților acestora spălați în toate apele. Răsare de-adreptul din legenda eroică, și acest lucru-i face un pedestal. N'are nevoie de nimic și de nimeni, de aceia e al tuturor și deci mai presus de toți. Ambiția și interesul nu se pot prinde de marmura lui. Nimeni nu-l cunoaște— așa cum „se cunosc” oamenii politici — și deci toți îl urmează. Ajunge prim-ministru, dictator: legiferează, destituie, pedepsește, reformează. O Grecie nouă a apărut.

Vremuri *providențiale* vin. Slavii din Balcani se înțeleg pentru împărțirea Turciei. Rusia-i sprijină, Austria nu-i poate împiedeca, România e neutră, Europa are nevoie de pace. În mijlocul negocierilor dintre Serbia și Bulgaria, Venizelos strecoară tratatul său de o superioară dibăcie. Războiul începe: Bulgarii trec prin criza de la Liulë-Burgas, Sîrbii prin aceia de la Cumanovo; regimentele grecești trec granița și, plecîndu-se jos, culeg o victorie pe săptămîină și, cînd vine ceasul împărțelii, cînd aliații se incaieră, Grecia dispune de o armată intactă și nu e legată de niciun tratat. Bate pe cea mai strașnică din oștile în adevăr biruitoare. Și Providența lucrează înnainte. Ea dă Greciei, a doua oară învingătoare, intervenția României, tratatul din București: e de două ori mai mare decît cu doi ani în urmă.

Vine însă *alt* ceas extraordinar, în 1914. Războiul european' atac anglo-francez la Constantinopol... Ce va face Grecia? Ea lasă să cadă pe Venizelos. Urmează atacul austro-germano-bulgar contra Serbiei. A doua oară cade Venizelos; se declară nul tratatul de alianță defensivă cu Serbia,—invocînd motivul că în el e vorba de un singur atac, pe cînd acuma s'au produs... două!—, și Grecia afirmă hotărîrea ei de a rămîne neutră pînă la sfîrșit, orice ar fi.

Cine a făcut așa? Se răspunde: regele Constantin. De sigur. Și, împreună cu el, Zaimis. Și cu Zaimis, Dragumis. Și cu Dragumis, Teotokis. Și cu Theotokis, Rhallys. Și cu Rhallys, statul-major și Parlamentul care părăsește pe Venizelos. Și cu Parlamentul această Grecie întreagă, care — îndură.

La sfîrșitul războiului se va face o socoteală. Se poate ca ea să lase Grecia întreagă, afară doar de mai tot ceia ce i-au dat omul providențial și împrejurările providențiale.

Căci multe i se pot da unui popor de un om și de un moment, dar el păstrează numai ce este în stare, prin toți oamenii săi și în orice fel de momente.

Și în Grecia ca și aiurea.

18 Octombrie, 1915.

Un îndemn în ajunul răscoalei de Duminecă.

Către adevărații credincioși
al idealului nostru.

Sînteți chemați Duminecă la o mare întrunire publică în sala Dacia. Două din grupările opoziției voiesc să vă vorbească, acelea care au declarat că sînt pentru izbîndirea drepturilor noastre față de Austro-Ungaria și anume imediat, printr'o acțiune peste Dunăre sau peste Carpați, atunci cînd altele sînt pentru neutralitatea definitivă, pentru neutralitatea expectativă sau pentru unirea cu Puterile Centrale în vederea unei anexări, ușoare astăzi, a Basarabiei.

Personal și fără să vorbesc în numele nimănui, într'o vreme în care eu nu-mi permit și nu-mi voi permite a vorbi în numele niciunei grupări și cu atît mai puțin al unei confusii politice, eu sînt pentru o politică externă ținînd la Ardeal, cu concursul grupului de Puteri beligerante care ni l-a făgăduit, și *îndată ce, com-*

www.dacoromanica.ro

binînd mișcările noastre cu ale lor, ne vom putea ajuta pe noi în rîndul întăiu, servindu-le esențial pe dînsule. Doresc ca aceasta să se împlinim cît de curînd, de și *sînt sigur că aceasta nu atîrnă numai de noi.* Aș fi foarte nenorocit, de și nu descurajat, orice s'ar întîmpla, dacă *fără vina noastră* am zăbovi prea mult, cum fără vina noastră—sînt convins—am zăbovit pînă acum.

Urmînd cu aceste declarații, n'aș admite nici într'un cas politică alături cu Puterile Centrale, de și nu-mi ascund forța Germaniei, care nu va putea înșă atinge scopurile sale. Mi-e drag pămîntul moldovenesc al Basarabiei cît și celui care-l iubește mai mult, fiindcă știu cîtă glorie se ascunde în adîncurile lui și a cui este această glorie. Ceasul Rusiei libere n'a venit încă, și el nu trebuie să ne găsească dușmani ireconciliabili ai unui popor de 160.000.000 cu care sîntem în hotar. Mai sînt și alte motive pe care nu e rostul să le arăt din nou aici. Dar repet: niciodată contra Rusiei în acest moment al istoriei, cînd poporul nostru are *o singură datorie*, pentru îndeplinirea căreia trebuie să lucrăm cu toții, și cu toții uitînd cum ne chiamă și din ce firmă politică facem parte.

La Dacia și în cellalt loc de întrunire vi se vor spune în fond aceleași lucruri ca și aici. Uitați-vă în ochii vorbitorilor, lung, adînc, adunați-vă toate amintirile și, de cîte ori cuvîntul va veni din inimă, aplaudați din răspuțeri. Primiți călduros mai ales pe frații noștri cari, adăpostîndu-se aici, au fiecare pe inima lor o fișie din drapelul unui ideal sfășiat de nenorocire. Ascultați și rețineți cele spuse. Apoi, acasă, gîndiți-vă la ele îndelung. Sînteți cetățeni liberi și atitudinea voastră nu e o chestie de interes, nici una de pripeală, ci *o chestie de conștiință.*

Vă vor îndemna unii să manifestați, să vă bateți cu acei Romîni cari represintă autoritatea și cari poate n'au nici ei tactul necesar pentru a ști cum se oprește de fapt o demonstrație pe care în inima ta o aplauzi.

Nu vă lăsați ispitiți de nerăbdarea onestă și cu atît mai puțin de interesul nimănuia.

Regele știe ce dorim. A spus solemn că nu se desparte de țară. Cei ce-l cunosc știu lealitatea lui de militar și cavalier, înalta ideie ce are de datoria Sa. Guvernul țerii nu «trădează» și șeful său nu e în zădar fiul lui Ion Brătianu. Dacă sînt oamenii, porniți pe căi greșite, ei nu se află între acei ce represintă azi

România. O pot spune cu încredere, căci nu sînt doar un copil pe care să-l poată purta cineva de nas, n'am niciun alt interes decît al țerii și nației mele și am atins în viață tot ce poate dori o ambiție simplă și cinstită. Iar, dacă lucrurile nu merg cum voim, e că, pe lîngă o grea fatalitate, sînt păcatele pe care toți le-am făcut împreună și ciți nu le-am făcut, le-am suferit.

Între Guvern și opoziția care vă chiamă nu e o *deosebire de dorință sau de tendință, ci numai o divergență de modalitate*

Pentru atîta lucru nu se schimbă o întregă ordine de lucruri, nu se varsă sînge românesc la București, nu se insultă Tronul, cum nu vîdesc de sigur nici organizatorii, oameni cu o înaltă situație, plîni de răspundere, dar o pot voi pescuitorii în apă tulbure și străinii.

Dați Duminecă lumii întregi spectacolul măreț al unui popor luminat care afirmă încă odată, uifînd total de partide și desprețuînd ambiții și interese, că politica sa e *una singură*, că s'ar sfărîma cine ar încerca în lumea politică — și sînt cîțiva oameni — să-i stea în cale, că un neam ca al nostru nu se tirăște în aventuri, ci se reprezintă în idealul său. Dar dovedești și aceia că în Capitala României, dacă poate fi o plebe politică pantru agitație, este un popor care să-i impuie prin demnitatea liniștii sale respect față de Tron și de ordine, ceia ce înseamnă și respectul pentru idealul care mine va chema la jertfa supremă.

18 Octombrie, 1915.

Stîmpărați-vă!

Lupte și injurii, destăinuirii și răspunsuri, calomniile și contra-calomniile, ațîțări și alte ațîțări, valuri de noroiu care curg fără să le purifice măcar o picătură de sînge românesc vărsat contra dușmanilor țerii, iată spectacolul de azi al României.

Iată spectacolul pe care clasa dominantă a României îl dă, tirînd în vîrtejul miniilor sale de războiu civil și pe refugiații desperării țerilor robite.

Hiidos și condamnabil spectacol!

Ni întorcem fața de la dînsul și spunem tare, fără frică de „teroarea“ unuia și altuia, aceste cuvinte de mustrare, care ni vin pe buze, nu de la jignirile sau ambițiile noastre, care nu sînt, care nu pot fi, ci de la marele sentiment de revoltă tăcută a țerii:

De șezeci de ani țara, abia alcătuită, v'a fost pe mină: pe rînd familiilor dintr'o tabără și familiilor din cealaltă tabără a unei protipendade putrede, galvanisată cu setea de parvenire a unei burghesii de avocați.

- Nu i-ați putut da pămîntul țeranului;
- Nu i-ați putut da școala poporului;
- Nu i-ați putut da administrația interesului public;
- Nu i-ați putut da politica națională a Statului;
- Nu i-ați putut da armata idealului.

V'ați mîncat între voi ca niște cîni, ca niște fiare, pentru glorie, pentru cîștig, pentru ambiții de leneși și capricii de femei. Ați făcut dintr'o țară întregă scopul desprețuit al gilcevilor voastre copilărești și criminale.

Și, azi, vă sfășiați din nou, la un ceas ca acesta, punînd pe ruinele oricărui ordine și autorități, care dispar, cu Tron cu tot, în furioasa voastră încleștare, stegulețe de partid, în locul marelui steag al țerii, prea greu pentru minușitele voastre boierești!

Ei bine, nu. Aveți o datorie. Sînteți obligați la o expiație pentru tot ce ați făcut și mai ales ce *n'ați* făcut. O condamnare vă apasă: aceia de a-vă uni pentru ca într'o supremă sforțare să dați țerii măcar cît se poate din idealul primejduit prin fapta voastră.

Toți laolaltă legați de cătușele acestei condamnări, să căutați a stoarce din ce a mai rămas bun în voi un desperat asalt către *gloria* noastră, către *iertarea* voastră!

Poi nu ne putem amesteca, poporul acesta nu poate să se amestece. Nu știm tainele voastre, sîntem străini de urmările faptelor voastre. Din necunoștința și din slăbiciunea politică nația cea ade-vărată nu se poate ridica într'un moment. Cei ce vorbesc în numele ei nu știu ce spun sau înșeală.

Voi sînteți cei mari și tari. Voi să faceți cît vă taie capul, pe un drum care nu e al vostru, îngust, murdar, ci noul drum, curat și larg, al idealului. Să vă silească Regele, al cărui Tron e tot așa de primejduit ca și tot viitorul nostru, a lucra, a lucra harnic și desinteresat, cum nu vă e obiceiul. Să vă înțelegeți și să lucrați, politicieni de toate spețele!

Situația voastră, a partidelor, n'o veți salva. A ucis-o momentul istoric. Dar măcar ca oameni veți putea trăi între noi pentru cea

ce veți fi dat *positiv* după șezeci de ani ai negației constituționale.

Iar, dacă nu veți face-o, se va deschide scaun de judecată la București, a doua zi după totala risipire a speranțelor noastre.

S'o știți!

25 Octombrie, 1915.

Ce trebuie azi: Sfatul țerii.

D. general Crăinicianu mă întreabă dacă era odinioară la noi instituția Consiliului de Coroană ca Sfat al țerii.

Răspund: pe o vreme când administrația nu fabrică pe rind un Parlament liberal ori un Parlament conservator, represintînd o simplă emanație a guvernelor și neavînd vre-o autoritate în afară de zisele guverne, Domnii, în clipele mari, convocau Sfaturi ale țerii.

Ele nu sămănuau însă cu Consiliul de Coroană de la Sinaia, în care toți au venit, nu ca să se înțeleagă, ci ca să se menție ori să se înlătore și în care unii au luat note supt masă, ca să se servească încă de a doua zi de ele, tocmai pentru că onoarea impunea oricui ca lucrurile petrecute acolo, acolo să rămîie.

«Sfatul țerii», așa-i e și numele, a fost compus, în Iulie 1631, cînd s'a hotărît izgonirea Grecilor din țară, de către un Domn, care era ca și un Grec el însuși—ceia ce arată ce autoritate putea să aibă acest sfat—, din „boieri mari și mici, roșii (săteni soldați) și mazili și toți slujitorii (ostașii)”. Adecă, pe atunci, *represintanții claselor utile ale națiunii, care ele, și nu conducătorii ce se schimbă, prin crîncene lupte între ei*, au să hotărască în momentul cînd, față de interesele supreme ale țerii, aceștia se află în cea mai hotărîtă și înveninată neînțelegere între sine.

È locul azi pentru un asemenea Sfat? Da. Guvernul face o politică pe care n'o poate mărturisi oricui. El asigură că e o politică patriotică, întrebunfînd mijloace înțelepte. Dar sînt oameni cari nu-l cred și alții cari au interes să nu-l creadă. Unii și alții, la un loc, pretînd că represintă majoritatea țerii. Numeroase adesiuni, întruniri foarte frecventate și lupte de stradă sînt invocate în sprijinul acestei asertiuni, că „țara” e contra Guvernului, ceea ce, firește, Guvernul contestă. Dar el n'are, vizibil, totuși acea încredere în sine, absolută, fanatică, în stare a te face să iei orice măsuri împotriva unei răzvrătiri continue pe care o crezi că amenință viața St tului și viitorul unui popor.

Un Consiliu de Coroană? Dar pe toți îi știm bine ce cred! Fiecare pornește din cămăruța intereselor sale de partid, oricât s'ar sili să se învingă. Ar veni crezînd că pot să impuie o hotărîre, și cei rămași în minoritate ar ieși mai ireconciliabili încă pentru a în-
trebuința procedeele de care nu se pot despărți.

Altfel ar fi dacă—față de impopularitatea unei Constituante de partid, aleasă prin presiuni,—Regele ar chema, nu pentru a-I impune o hotărîre, ci pentru a-I da un sfat sincer și patriotic, pe șefii tuturor marilor instituții ale țerii, pe președinții Camerelor de Comerț din centrele cele mari, pe cîte un primar de sat din fiecare județ, ales de El însuși, și pe generalii armatei sale. *Acești oameni nu fac politica țerii, dar reprezintă țara.*

Li s'ar putea vorbi limpede, și mai ales ei ar vorbi limpede. Pentru toți ar fi o lămurire și o ușurare.

Iar după aceia fiecare șef de partid să spuie ce crede, ei neîntînd constituțional decît uneltele prin care Regele lucrează.

Dar Regele însuși e icoana țerii, tare în măsura în care o înfățișează. Împotriva Lui se poartă furioase campanii și—o spun cu durere—, cu cît sînt mai nedrepte, cu atîta prînd mai mult. Anarhia se instăpînește azi în suflete, mîni va fi stăpînă pe fapte și nici cei cari au deslănțuit-o n'o vor putea stăpîni.

Regele trebuie să între în contact, pentru întăia oară, peste țara în discordie a partidelor politice, cu țara cea adevărată. A nu o face, ar fi o mare greșală. Și, cînd o spune un om care nu odată a pus datoria sa de lealitate mult mai sus decît grija popula-
rității sale, el poate fi crezut.

În loc de a declara aceasta într'o audiență, o declar aici, înaintea tuturor. Și sînt sigur că țara va putea, pe de o parte, să dea curaj voințelor ce șovăiesc, iar pe de alta, să strivească anarhia politicianismului, care azi se revoltă împotriva relexelor care sînt produsul acțiunii sale de o jumătate de veac.

25 Octombrie, 1915

Generalul Marchand.

Între cei cazuți în groaznicele lupte din Campania franceasă, cea mai scumpă jef a fost a generalului Marchand, „Cu pipa în gură și cu cravașa în mînă“, el înainta, zîmbînd, în fruntea trupelor, cînd un glonț îi strălucise în cap.

Cel căzut pentru Franța e Marchand de la Fașoda.

Se știe cazul. Franța era în vremea cînd primia orice. În rivalitatea colonială cu Anglia în Africa, se cerea un gest de îndrăzneală. Căpitanul Marchand l-a făcut, cînd, fără să consulte nicio autoritate, și-a înfipt steagul la Fașoda

Anglia a protestat. S'au schimbat note violente. Era să se ajungă la războiu. Franța, la sfîrșit, cedă. Steagul de la Fașoda fu dat jos.

Dar stegarul rămase,—acela care cel d'întăiu inaugurase ofensiva francesă. Rămase ca o înviorătoare amintire pentru alții, pentru el ca o datorie.

Acum, și-a plătit-o în Campania, mergînd cu un zîmbet pe buze înaintea inamicului și căzînd cel d'întăiu.

25 Octombrie, 1915

Cum au perit Bizanțul și Polonia.

Nu se prea cunoaște la noi cîtă învățătură cuprinde trecutul. Alțișia nu-și dau seamă cît de mult se repetă la alte nații și în alte momente ceia ce a mai fost odată, așa de asămănător încît încremenești înaintea comparației.

La începutul veacului al XV-lea—e tocmai o jumătate de mileniu de atunci—Turcii înaintau biruitori în Balcani. Într'un colț se strîngea Imperiul bizantin, care fusese odată Roma răsăriteană. Nu se strîngea de frică: erau acolo oameni de Stat cu multă dibăcie, erau cărturari foarte luminați, s'ar fi putut să fie și o armată, căci locuitorii cetății erau mulți și viteji. Nu era descurajare în Bizanț, ci, privind toate popoarele, nouă și vechi, ca «barbari», frunțașii acestei țeri visau, după exemplul strămoșilor, o stăpînire pînă în Dunăre. Și Turcii, inculți și nu așa de numeroși, nu aduceau neapărat biruința cu dinșii.

Și, totuși, în ziua de 24 Maiu 1453, Bizanțul e perit. Nu din lipsă de «patriotism»—era, și poate chiar prea exagerat,—nici din lipsă de puteri, ci pentru două motive mai ales:

Întău fiindcă se deprinsese a se razima pe strain: pe străinul d'innăuntru, stăpîn pe toată viața economică și în permanență tră-

«dător», fiindcă interesele lui l-o cereau, și pe străinul din afară, Papa, Veneția, Genova, Regele Franciei, creștinătatea care nu putea să îngăduie peirea cetății lui Constantin.

Și, al doilea, fiindcă fiecare se credea mai priceput decât altul, fiindcă, fiind mulțimea în ignoranță, frunțașii se sfășiau între ei ca fiarele, fiindcă strada bizantină era la orice prilej albia singeroasă a răskoalei. Unii strigau: trăiască Papa, ceilalți: trăiască, mai bine, Sultanul Mohammed.

Astăzi hoguea se roagă în Sfinta Sofia.

Acum vreo sută cinzeci de ani, Rușii, Prusienii, Austriacii înaintau la hotarele Poloniei. Un neam de cavaleri, de înfocați patrioți, de vorbitori aprinși, de idealști, Polonii! Nimic nu li lipsia din ce face un popor mare: nici numărul, nici calitățile, nici tradițiile de glorie.

Și, totuși, după două silinți dureroase, Polonia și-a dat sfârșitul. Din lipsuri fatale, care nu se pot îndrepta de nimeni. Ci pentru două motive mai ales.

Întălu pentru că se răzima pe străini: pe cel d'innăuntru, căci averea și munca erau ale altora, «trădători», fiindcă țara însăși era numai locul lor de câștig, și pe străinul din afară, unii mergînd, ca ortodocși, cu Rusia, alții, catolici, preferînd alte legături. Se formă o confederație patriotică, acela de la Bar, în 1768, contra influenței rusești, de care se ținea Curtea, și pentru influența francesă și turcească. Se dădură lupte. Polonia căzu odată, pierzînd jumătate din moștenirea sa. Ea se ridică, pentru a cere sprijin Franciei revoluționare, printr'o revoluție. Franța avea de lucru acasă... Polonia căzu a doua oară, întreagă.

Astăzi biciul prusian înlocuiește în Varșovia, cine știe până cînd, nagaia rusească.

Așa s'au pierdut două țeri în care erau mai multe iluzii decât simț al realității, mai multă vorbă decât faptă, mai multe realități personale și de partid decât bună înțelegere, mai multe înțejiri străine decât instinct de conservare. Au perit fără să fi trădat nimeni, dar fiind convins fiecare că fratele său e un trădător, iar străinul un prieten.

E adevărat că nici în Bizanț, nici la Varșovia nu s'a scos un strigăt suprem de alarmă. Cei cari putem, cei cari ni păstrăm firea, să-l scoatem la București, cît mai puternic, spre a trezi toate conștiințele oneste, sălășluite în minți clare.

Și, dacă vom fi ascultați—și *trebuie* să fim, de și nu strigăm și nu înțeleg, de și nu urim și nu atacăm—, țara nu va peri, ci se va face mai mare și mai puternică.

25 Octombrie, 1915.

O victorie austriacă.

Nu e vorba de «victoria» din Serbia, în adevăr uimitoare când inimicul e ținut solid de Germani și Bulgarii îi cară pumni în spate, ci de o altă, mult mai grea, fiindcă Austriecii au reformat-o singuri.

Aeroplanele Împăratului-Rege plutiau de-asupra încântătoarei priveliști a Veneției și ofițerii monarhiei aveau aceleași sentimente ca și cum s'ar fi uitat de sus la noroaiele, porcii și gîștele din Nagy-Kikinda ori din Beeskerek.

Ei voiau să facă o faptă mare.

Puteau să distrugă cu bombele lor stațiile de hidromodernism budapestan de la Lido, «szállódele» secesioniste care insultă pămîntul și cerul la doi pași de San-Giorgio Maggiore, vechile depozite de spioni și de cîntărețe ieftene.

Dar nu: căutînd în Baedeker au aflat că în frumoasa biserică *dei Scalzi* marele Tiepolo a dat o viziune sacră la care de două veacuri se închină omenirea. Și reprezentații trivialității, hîzeniei în politică, literatură și artă, creatorii lui «Venedig in Wien» și lui „Os-Budavár» au lăsat să cadă mijlocul sigur de distrugere.

Plafondul a crăpat, marmurele s'au împrăștiat, bucăți din pictura neimitabilă s'au amestecat cu țărna.

Și, la vederea isprăvii lor, biruitorii din văzduhuri au rîs ca după a zecea halbă peste o movilă de cîrnați și, fredonînd o arie de *café-chantant*, s'au îndreptat spre casă.

Dăduseră o victorie italiană, o revanșă italiană lui Francisc-Iosif Întăiul, care, odinioară rege al «Lombardo-Venetului», trimetea acest dar Veneției tinerețelor sale.

25 Octombrie, 1915.

«Soluția».

Un cetitor, enervat și el ca toată lumea, are bunătatea să nu mă așeze între trădători, cu circumstanțe atenuante de vanitate și alte defecte de temperament, ci mă pune numai în rîndul babelor bocitoare, care nu folosesc la nimic în momentul de față. Și anoni-

mul îmi pretinde, imperios, o „soluție“, adăugînd că aceasta nu poate fi decît una din două: declarația fățișă că leg cugetarea și horărirea mea de a ale d-lui I. Brătianu ori alipirea la agitațiile „Federației Unioniste“. Ori una ori alta, cu teribilul risc de a-mî pierde calitatea de bărbat și de a mi se adăugi, ca femeie, aița la vrista pe care am ajuns-o, încît să fiu—și să progrez — babă

Absurdul, chiar în cele mai tragice împrejurări, stîrnește risul, arma prin care singură te poți apăra de contagiunea hîdă a nebuniei.

Soluția, cetățene, dar ce fel de soluție dorești d-ta ?

O soluție politică ? Dacă trebuie,—în neputința, evidentă, de a se îndeplini astăzi idealul integral, de care vorbesc tocmai aceia cari au misiunea de a împiedeca atingerea lucrurilor ce stau mai la îndămină,—dacă trebuie să ne uităm, după formula unui parlamentar liberal, «la dreapta, sau la stînga?» Dar am spus-o, de o mulțime de ori și fără nicio prudență de «babă»: Monarhia care se desface, cu toată bagheta magică a fermecătorului german, care dă o impresie de viață galvanisată, e a Austro-Ungariei, și noi, nefiind destul de tari — și cine pe lume ar fi așa de tare? — ca să cerem de la două Puteri mari dreptul nostru istoric și național, ne înfățișăm cu acea reclamație care poate fi satisfăcută astăzi după un ultim și decisiv sacrificiu din partea României. Și adaug părerea mea de bine că de Ardeal este vorba astăzi, dată fiind nemăsurata lui superioritate de conștiință, de suflet asupra oricărei altei provincii românești nelibere.

Este aceasta o soluție, cetățene, ori ba ?

Atunci ce mai voiești de la mine, o patriotule sincer al absurdității și papagalismului declamațiilor de gazetă ? Să «mă pronunț» asupra «momentului?»

Nu-ți cunosc profesia, dar în orice profesie de pe lume este ceva care rămîne exclusiv în sarcina aceluia pe care chemarea sau întimplarea sau fatalitatea l-a pus singur în cunoștința tuturor resorturilor unei mașine. Ca să-ți dau această soluție, ar fi trebuit ca măcar din Iulie 1914 acțiunea diplomatică a României să se fi condus supt ochii miei, ca eu atunci să fi putut aduna și controla, să fi ajuns a stăpîni toate firele fără care nu se poate țese — căci e o complicată țesătură de pînză, nu o grosolană împletitură de frînghie—soluția pe care mi-o cei d-ta și care nu e numai o vorbă rostită azi, ci o răspundere de purtat mîni și o îndatorire de muncă

pe acest drum, muncă pe care nimeni nu mi-a cerut-o și nimeni nu se gîndește a mi-o cere, căci eu nu sînt „federatul“ Guvernului de mine, cum nu sînt sfătuiorul informat și ascultat al Guvernului de azi.

Ce știu eu din atîtea lucruri pe care neapărat ar trebui să le știu ca să-ți răspund Ț-tale? N'am văzut de zece ori pe primul-ministru în zece luni și ca să „merg cu el“, cum spui Ț-ta, ca la alegeri, ar fi trebuit să-l văd de zece ori pe zi. Iar, în ce privește «Federația» de azi, «Acțiunea Națională» de ieri, n'am știut decît din ziare că s'au întemeiat, nu știu nici pînă azi ce a fost cea d'întăiu și zece rînduri dintr'o scrisoare pe care mi se cerea, vag, un concurs nu m'au lămurit pe deplin, nu asupra soluției pe care o presintă cea de-a doua ci asupra motivelor și garanțiilor ei. D-ta cei deci unui trecător pe piață să-ți spuie ce se petrece în fundul templului, unde auspicii examinează măruntaiele victimelor!

Dar vei zice: diplomația nu plătește niciun ban, și, de oare ce și Tisza, cu toată grandomania lui, e de această părere, trebuie să fie ceva adevărat. E vorba de alt ceva deci: de „soluția militară“. Trebuie să intervenim azi pentru Sîrbi? Răspund: de sigur, —în marginea puterilor noastre și oferind prietenului alt concurs decît al sinuciderii noastre răsunătoare. Dar soluția pe care o preținzi cere mai mult: să-ți spun *cînd putem, pe ce cale și cu ce mijloace?*

Aici eu, care nu vreau să fiu un șarlatan—și nu numai pentru că numărul lor nu trebuie să mai fie crescut—, mă dau sfios la o parte, cu toată hotărîrea ignoranței mele, și-ți spun: Țara Românească are zeci de generali, cari aceia, numai aceia, și nu profesorul de istorie universală la Școala de Războiu, îți pot da un răspuns. Și chiar pe dinșii i-aș sfătui ca, înaintea de a ț-i-l da, să se lămurească între sine și să arăte altui cuiva părerea lor, de specialiști, cu neputință de infirmat: *Regelui!* Aș crede chiar că sînt datori s'o facă, atunci cînd alții cari nu sînt datori cu nimic ni dau pe fiecare zi un chilometru de strategie imprimată.

Deci, domnule, care este vina mea ca să îmbraci un onest bărbat de 45 de ani în fustele unei babe, numai pentru că Ț-ta nu poți trăi decît într'o atmosferă de soluții, cum n'are norocul nimeni pe lume în aceste momente de grele îndoieli și de nesfîrșite chinuri de cuget?

Dar vei zice: poate că am greșit cuvîntul. Mie nu-mi trebuie atîta soluție, cît o siguranță.

Așa da, putem vorbi.

Eu am o siguranță, pe care aș dori să ți-o transmit și Ț-tale. Ia'to.

Că planurile n'au nicio altă valoare decît a mijloacelor prin care sînt aduse a se realiza.

Să ne înțelegem.

De două politici se vorbește astăzi, și eu țin morțiș, cum Ț-am spus mai înainte, la *una singură*. Și cred că nimeni nu va avea îndrăzneala nebună de a încerca pe a doua. Aș găsi chiar mijloacele de a-l împiedeca.

Dar cea mai bună politică de pe lume nu-și poate atinge scopul decît cu o singură condiție: ca *mai mulți să fie gata s'o ajute decît s'o conducă*. Și ajutorul efectiv este unul singur: *munca disciplinată, în tăcere*.

D-ta zici că nu e nouă soluția. Soluțiile însă rămîn nouă pînă cînd sînt îndeplinite. Cine zice: „iaca tac“ nu face încă nimic; el trebuie să nu mai zică: „iaca tac“, ci să tacă.

Încredește-te de un lucru, de care m'am încredeșat eu de mult: că nu ești nici cel mai mare, nici cel mai inteligent patriot al României. Că, adevă, mai sînt ca d-ta și, dacă permiși, și ca mine. Și Ține-te gata să-i ajuți, cu tot ce poți face—și cu ceva mai mult.

Atunci nu vei mai vedea în bărbați, babe, ci orice făptură omenească de pe acest pămînt va fi un bărbat prin siguranța și energia sa tăcută.

Începînd cu d-ta.

1 Novembre, 1915.

Graiu și steag românesc în luptele străinilor.

Unui ziar din București i se raportează că la Cladova „Austro-Ungarii“ cari au patruns acolo, după îndirjite lupte, ce au sămănat malul Dunării cu trupurile lor și au amestecat apele cu sînge, au început a vorbi românește cu locuitorii și că înștiințările către aceștia s'au făcut în limba noastră.

Ziarul se bucura. Sași, Unguri, Germani s'ar fi gîndit că limba

Dunării e limba noastră și ar fi adus astfel un omagiu amintirilor și drepturilor românești. Nu, — s'au gândit Romîni, căci biruitoarii erau catanele Ardealului.

Și, acum citeva luni, alții din bieții noștri frați Ardeleni, pradă lăsarilor de sînge și a deportărilor, au fost plini și ei de o mare bucurie cînd li s'a spus că la Ivangorod cei dintăiu cari au pătruns erau Romîni, că steagul tricolor a fost înfipt pe dărîmăturile mărețelor fortificații rusești.

În sfîrșit, cînd Viena anunță victorii pe frontul italian, la înălțimi unde numai vulturii și-au sfășiat prada, din amănunte scapă une ori adevărul că acei cari mor pentru Monarhie sînt Romîni ardeleni, și ațiția se mîndresc de isprăvile peste puterile omenești ce se îndeplinesc pe vîrfuri de stîncă, supt ploaia de foc și cu prăpastia deschisă jos ca mormînt.

Dar la Cladova învingătorii romîni au răpus frați de-ai lor, pe vitejii „sirbi“ din Valea Timocului.

La Ivangorod peste cadavrele Basarabenilor s'au avîntat frupele învingătoare ale Romînilor Ardealului.

Iar, în Karst, sus, între nori, cei cari trebuie cufundați în adîncuri sînt Latinii cei mai aproape de noi, frații din Italia.

Se poate o ironie mai grozavă și un mai cruț act de impietate decît ridicarea peste mormintele fraților, cari s'au omorît între sine pentru dușmanii amîndurora, a steagului românesc, a graiului Romînilor ?

Este ironia grozavă și actul de cruță impietate. Dar cine a crezut că în atîta se încheie morala tragediei s'a înșelat.

Acest graiu, acest steag *acolo*, în acele clipe, înseamnă altceva: pentru morți o mîngiere mai scumpă decît toate florile se s'ar arunca pe mormîntul lor, iar pentru cei vii: amintirea pe care nu vom uita-o niciodată și care va fi înțeleasă în valoarea ei de ceilalți cînd se va preface în faptă, în faptă românească, în faptă latină. Se va vedea mai curînd de cum o cred.

1 Novembre, 1915.

Serbia eroică și martiră *).

Eroismo stà sempre (Eroismul totdeauna se menține).

(Cuvintele unui hamal din Messina spuse unui călător înaintea statuii întregi a lui Garibaldi între ruinele cutremurului).

I.

Să-mi dați voie, față de aplausele acestea, să amintesc o vorbă pé care o spuneam acum câteva luni de zile și pe care și astăzi trebuie s'o spun: anume că în Țara Românească nu există niciun om care să merite aplause; aplausele să le rezervați pentru cel d'întăiu general biruilor care vă va aduce steagul românesc încununat de triumf. (Aplause înflăcărate, mult prelungite).

După răspunsul acesta dat unei manifestațiuni pe care n'aș fi dorit-o la începutul conferinței mele, pentru că aceasta va fi o conferință tristă, din care se vor putea culege și învățături, care nu sînt triste, pentru că învățăturile sînt bune și rele, iar triste și vesele niciodată, după aceasta să-mi dați voie să mă scus față de aceia dintre asistenți cari n'au în inima lor numai simpatie față de un nobil popor care se luptă pentru o cauză dreaptă, ce este puțin și cauza viitorului nostru, ci cari aparțin chiar poporului mucenic care într-o a cincea luptă pentru apărarea drepturilor sale singură la fiecare colț din pămîntul strămoșesc. Față de dînșii trebuie să mă scusez: nu așteaptă Sirbii cari sînt aici, nici Sirbii cari, în țara lor, stau în fața unui întreit dușman, nu așteaptă o conferință; eu însă nu pot să dau decît o conferință, rămînînd ca alții, atunci cînd împrejurările o vor înqădui, să dea tot ceia ce se poate da. Și cred că nu este indiferent—orice va face Statul român la ceasul său, și spun încă odată: *va face neapărat la ceasul său* (furtunoase și înflăcărate aplause, mult prelungite)—, nu este indiferent să se știe că în dosul acestei hotărîri este voința unui popor întreg, unui popor liniștit, cuminte, respectuos față de acei cari țin în minile lor steagul național, dar hotărît să facă a birui singura politică în care se unesc cele mai glorioase amintiri ale trecutului cu cele mai îndreptățite cereri ale viitorului. (Puternice aplause.) Și, dacă este vorba să vă dau un sfat în ceia ce privește lucrurile pe care trebuie să le cre-

) Conferință ținută la Ateneul Român în ziua de 24 Octombrie 1914

deți și cele pe care ați putea să nu le credeți, voiți zice: să credeți mai mult pe cine vorbește mai puțin și mai rar, să credeți mai mult pe acei în dosul vorbei cărora este o îndelungată răbdare, este o reținere dureroasă și este o sâșnică luptă cu ei înșiși. (Aplause prelungite).

De ce, în România aceasta, prinsă de nerăbdarea firească a așteptării, de durerea pentru cei ce sufăr, nu numai cei ale căror interese de Stat samănă cu interesele Statului nostru și a căror luptă e vrednică de admirația tuturor, ci și aceia ale căror suferințe frățești pling și în inimile noastre, de ce în România aceasta, torturată și de durerile celor de neamul nostru, dintre cari pe unii îi vom mai vedea poate, iar pe alții îi știm duși fără să-i mai putem vedea vre-odată, de ce în această Românie a cărui oprire nu este o făgăduială de nemișcare, a cărui tăcere nu este o muțenie și a cărui rezervă nu este o abdicare, — *nu este o abdicare*, să o știe oricine —, de ce simțim cu toții nevoia, astăzi, de a afirma simpatiile noastre pentru poporul sîrbesc?

Din mai multe puncte de vedere. Să începem întâiu cu acel punct de vedere care este mai puțin egoist, în care nu se amestecă nimic din dorințele noastre de viitor, nimic din alianța aceia firească care, între ei și noi, va trebui să fie, oricît ar greși, în unele privințe, unii dintre ai lor și unii dintre ai noștri. Să începem întâiu cu datorია elementară de umanitate, cu datorია elementară de ideal, de a fi cu inima alături de neamul, puțin, slab, nenorocit, care-și încordează ultimele puteri pentru a rezista celei mai sălbatece tendințe de asuprire, celei mai nemiloase pofte de a domina. (Aplause puternice).

Aș înțelege, d-lor, ca o națiune puternică, o națiune pregătită cu toate mijloacele forței materiale, o națiune care simte în ea însăși pornirea de a cotorpi lumea, aș înțelege ca o astfel de națiune să zică: nu-mi pasă de suferință, desprețuiesc eroismul, piară cei slabi; astăzi biruiește cel mai tare; mine și eu, care sint tare, voi ajunge poate să impun voința mea împotriva voinței zdrobite a celor mai slabi. Dar am putea noi, vreodată, să spunem astfel? Noi, ai căror trecut întreg nu înseamnă altceva decît eroismul celor puțini, cari până la sfîrșit au stat apărînd pămîntul moștenirii lor? De la un capăt la altul al istoriei neamului nostru nu se întîlnește altceva decît această îndărătnică iubire de pămînt, decît acest despreț de

forță, decît această scîrbă de număr, decît această cerere desperată către Dumnezeu ca să unească trăsnetul lui cu loviturile armelor omenești pentru a liberă pămîntul nostru strămoșesc de năvălirile barbarilor de pe vremuri. Și putem noi,—orice ni s'ar făgădui, oricît am admira organizația năvălitorilor și cotropitorilor, orice perspectivă ni s'ar deschide și orice amenințare ni-ar răsări în față, putem vreodată, noi, urmașii acelor țerani săraci cari au perit sup steagul lui Ștefan-cel-Mare, noi, urmașii acelor flămînde și nenorocite cete care au ieșit înaintea miilor de mii ale Sultanilor de pe vremuri, putem noi să spunem: unde este biruința, acolo este dreptatea lui Dumnezeu, atunci cînd noi tocmai am chemat totdeauna dreptatea lui Dumnezeu împotriva unei astfel de biruințe? Nu. Trecutul nostru întreg, ca și interesul nostru actual, ni împune să fim cu inima astăzi, să fim cu fapta cît se va putea mai curînd, alături de aceia cari represintă sublimul eroism nenorocit înaintea obrăsniciei cuceritoare a celui mai puternic. (Furtunoase aplause prelungite).

Și, astfel, fiindcă sîntem cu Serbia,—și *toți* sîntem cu Serbia, *toți*, acei cari pot vorbi, și acei cari încă nu pot vorbi,—de ce sîntem cu dînsa?

Pentru că sîntem cu tot trecutul nostru fiind cu dînsii, pentru că sîntem cu tot rostul nostru de astăzi stînd alături de eroismul lor, pentru că vom fi pe calea viitorului nostru, atunci cînd vom face cel d'întăiu pas pentru a veni în sprijinul sublimei lor nenorociri. De aceia! (Mari aplause).

Și mai sîntem cu dînsii din două alte puncte de vedere. Avem frați în lumea largă, cari ne-au uitat uneori, cari și-au adus alteori aminte de noi și cari astăzi, din fericire, sînt sufletește împreună cu noi, pînă ce va veni vremea de vom putea alipi, unul lingă altul, steagurile națiunilor latine. Afară de frații aceștia prin graiu și prin o parte din sîngele nostru, mai este o frăție de sînge, o comunitate de rasă și în locuri unde nu ne-am aștepta. Cîte generații au trăit în credința că aceia ce ne poate sprijini pe noi, că aceia ce noi putem și trebuie să iubim se găsește numai în părțile depărtate ale Europei, unde trăiesc Italienii, Francesii, Spaniolii și Portughesii, cu cari ne înfrățim în amintirea depărtatului Împărat roman care ne-a așezat pe malul acesta dunărean și a fost Împărat și peste plaiurile lor, acela al cărui graiu îl vorbim noi, așa cum îl vorbesc și

ei. Cercetări mai noi arată însă că avem și aici, în apropiere, un sprijin firesc, care nu e numai sprijinul intereselor politice, ci, în același timp, dacă nu ceva asemenea cu conștiința clară a solidarității latine, cel puțin conștiința instinctivă a unei alte frății, a unei alte comunități de rasă.

De sigur ne coborim din Romani, deși nu o mai strigăm pe toate drumurile; de sigur că în singele nostru picătura cea mai scumpă este aceia cari vine și de la îndepărtatul strămoș care ne-a strămutat aici la Dunăre, venind din părțile Italiei. Nu e mai puțin adevărat însă că nu din Romani singuri ne-am alcătuit noi, că elementul de rasă fundamental, cel mai puternic, cel mai însemnat, cantitativ, dacă nu calitativ—cu toate că m'aș îndoi dacă trebuie să fac această distincție între cantitativ și calitativ —, este elementul celuilalt strămoș, care se întindea din depărtatele văi ale Asiei-Mici până în Panonia, până dincolo de Carpați prin urmare, unde era odinioară, prelutindenii, o puternică națiune, ce a dat omenirii, în cele d'întăiu forme ale sale, forma tragică și ilirică, vitejia mai mult decât omenească, trecută în legendă, înveșmîntată în strălucitele povești orientale, a lui Alexandru-cel-Mare însuși. Din Traci și Iliri ne coborim. Precum bătrînul rege Decebal din Sarmisagetuza, strămoșul cestălalt a stat în viață înaintea lui Traian și precum moartea lui în mijlocul flăcărilor care-i consumau cetatea nu e mai puțin glorioasă decât triumful roman al lui Traian învingătorul, tot astfel ar trebui să stea el alături de strămoșul imperial roman și în amintirea noastră. Dar acei cari luptă și sîngeră astăzi, acei cari astăzi pierd și cari, tocmai că pierd astăzi, mine vor birui, — căci cineva mai puternic decât toate cuvîntările cancelarilor, decât toate strigătele de războiu ale generalilor, decât toate urletele mulțimilor pornite pe peire, a spus cîndva, în glas din Cer coborît asupra pămîntului: cei puternici se vor coborî și se vor ridica cei smeriți —, ei bine, acei cari astăzi își plătesc cu sînge dreptatea și viitorul, sînt coboritori, ca și noi, din Traco-Ilirii de odinioară. Toată Peninsula Balcanică, această peninsulă sfîșiată de discordie, de nenorociri în dauna intereselor ei fundamentale, se găsește pe o basă etnică aceeași ca și basa etnică barbară, mai veche, a națiunii noastre. Nu Slavi de o parte, Romîni de altă parte, Turanieni-Bulgari, Greci curați, coboriți din Temistocle și Pericle; ci mai adînc decât Slavii veacului al VII-lea, mai adînc decît Traian și mult mai

ađinc decit pođhiđa de Turanieni đin Bulgaria: stă basa aceasta comună, a noastră a tuturora.

Đacă nu credeđi, đacă ađi fi đispuđi prin întreaga đ-voastră cređtere în școli, să nu credeđi acest lucru, în mândria romanității noastre curate, deschideđi ochii și priviđi. Treceđi Dunărea: vi se pare țara atit de deosebită în ceia ce privește clăđirea caselor, rinduiala satelor, în ceia ce privește đatinile đin viața populară, în ceia ce privește îmbrăcăminte, în ceia ce privește cîntecile, în ceia ce privește poveștile, đanșurile, toate manifestăđiunile materiale și sufletești ale omului; vi se pare așa de deosebită lumea de acolo de lumea noastră? Nu vă simțiđi puđin acasă până și în cel mai depărtat colț đin Balcani, pe cînd un pas făcut în lumea germanică vă arată că ađi trecut peste limita tradiđiunii, pentru obiceiurile noastre? Đincolo de cucerirea romană, de năvălire, slavă, đincolo de apariđiunea unei bande turanice în Balcani, frađi am fost, și frađi ne cunoaștem, nu numai prin înfăđișarea locuințelor și îmbrăcămînții noastre, nu numai prin óatinile poporului nostru, ci prin felul nostru de a fi oricînd, și prin felul cum înțelegem noi suferințele și încercările de astăzi. Alđii, Ungurii, înțeleg, înfigînd rîndru minile în șolduri, zornăind đin pint-nii trufiei, chemînd Cerul însuși ca să vie să admire biruința rasei maghiare, alđii înțeleg războiul succesor de astăzi ca pasul greoiu al puternicului care se lasă nemilos asupra celui slab cufundat în prafu însîngerat al înfrîngerii. Noi nu înțelegem războiul astfel! războiul nostru și al Sîrbilor, acela pe care-l poartă ei astăzi, și pe care-l vom purta noi înșine mină. războiul nostru este un războiu de omenie, este un războiu de milă; războiul nostru este un războiu uman și creștin; războiul nostru este, ca al strămoșilor Traci de odinioară, un războiu de jertfă, de jertfă primită bucuros, și cel đin urmă strigăt al rînitului care îngenunche pe pămîntul părintesc spre a-și da sufletul nu e un urlat de ură, ci vrea numai să mulțămescă lui Dumnezeu că i-a hărăzit această supremă fericire: de a peri pentru neamu său. (Mari aplause).

Acesta este felul nostru de a fi, al tuturora, și, đacă voiđi să-l vedeđi înfăđișat în piatra nemuritoare, priviđi pe columna lui Traian, pe Decebal bătrînu, pe Tracul de pe vremuri, care, îmbătat de fericirea morții, în mijlocul flăcărilor acelora, își închină voios sufletul său zeilor părintești. În tragedia de acum atitea sute de ani, ca și

în tragedia de astăzi, de dincolo, peste Dunăre, nu vedeți d-voastră acelaș suflet? Între tovarășii lui Decebal, cari, întrebați în ceia ce privește hotărîrea de luat, au luat cupa de otravă și au băut-o până la capăt, nebuni de bucuria acestei supreme hotărîri, și între primul ministru sîrb, bătrînul Pasici, care, întrebat ce se mai poate face pentru Serbia, care este acum datoria ei, a spus lăcrămînd în mijlocul hohotelor de plîns ale tuturora, a spus: Serbia mai are ceva de făcut: să moară frumos, între așest răspuns al tovarășilor lui Decebal, străbunul nostru, și între acest răspuns modern—antic în frumusețea sa —al bătrînului care represinta în momentul acela eroismul sufletului sîrbesc, nu vedeți comunitatea frățească, aceiași datină care, de veacuri, la ei și la noi, dăinuiește: datina de a nu cunoaște frica, de a nu cunoaște ingenuncherea și de a mulțami morței cîă dă voe ceva pe care nimeni nu-l poate învinge? (Mari aplause).

Cînd am cetit proclamația regelui Petru, care se plîngea de povara anilor săi numai pentru că nu-i îngădue până la capăt să fie în fruntea vitejilor, dar care a făgăduit că ultimul ceas al țerii sale—și *acela nu va fi!*—ar fi și cel din urmă ceas al vieții sale chinuite, mi-am adus aminte de strămoșul nostru dacic de odinioară, rătăcind, fără tristeță, dar fără supunere, în fața soartei, pribegind prin văile Carpaților, hotărît să încheie cu ultima clipă a regatului său dacic clipa cea de pe urmă a vieții sale. Și de aceia, fiindcă avem același suflet, transmis de strămoși, păstrat până astăzi, de aceia ne înțelegem, ne compătimim și de aceia sîntem datorî să ne ajutăm. (Aplause mult prelungite).

Și mai e ceva: un popor mic nu înseamnă un popor izolat: un popor mic înseamnă numai acel care trebuie neapărat să caute pe tovarășii firești ai suferințelor sale de astăzi, ai aspirațiilor de mîne. Cei mari pot să se isoleze, deși nu isolează nici ei, deși sînt deștu! de cuminși pentru a nu se isola; celor mici traiul deosebit, răsleț, nu li e îngăduit. Dacă această isolare se produce, rezultatul firesc este priveriștea dureroasă de astăzi. Dați-mi voie să luminez mai bine printr'o comparație. Cît de înalt e muntele, nesfirșit de înalt față de mijloacele aceluia care se hotărește să se suie până la vîrfu! său cel mai apropiat de ceruri! Idealul este și el foarte înalt, și asprul munte deasupra căruia se bat furtunile nemiloase este în stare să arunce pe călătorul rătăcit în adîncul prăpăstiilor. Mici ei, Sirbii, mici și noi, — dar am trăit, nu pentru împrejurările

De fiecare zi, ci pentru niște speranțe mai mari decât noi înșine, pentru speranțele acelea care se transmiteau din generație în generație, care făceau rostul vieții de ieri și pot face strălucirea îndelung așteptată a zilei de mâine 'Vor fi trăind alții din amintiri, vor fi popoare care trăiesc din stăpînirea lor de astăzi, noi am trăit de o parte a Dunării și de alta, pentru mine, pentru ceia ce așteptăm, pentru ceia ce trebuie să fie, pentru acea unitate națională și politică fără de care nu ne simțim asigurați în fața națiunilor.

Cînd călătorii vreau să se suie, în vîrfurile muntelui, biruind furtunile și evitînd prăpăstii, ei își aleg un călăuz bun, care cunoaște locurile și se leagă apoi, strîns, unii de alții. Dacă se întîmplă ca unul mai slab să alunecă, greutatea celorlalți îl reține. Așa era datorită și a lor și a noastră să facem în urmărirea idealului sublim, către care ne încordăm toate puterile. Dacă lucrul acesta se întîmplă, dacă, în loc ca fiecare să cercăm a sui muntele în deosebi, legătura aceia nebiruibilă ne-ar fi strîns, dacă aceiași călăuză ar fi stat în fruntea unora și altora, evident că nu se întîmplă ceia ce cu durere vedem că se întîmplă astăzi. Astăzi, călători răzleji, unul dintre noi, Sîrbii, se rostogolește spre prăpastie. Lipsește legătura pe care, după tratatul din București, eram datori să o fixăm noi, ferindu-ne de superba libertate de a peri separat. Dacă tratatul acesta n'ar fi fost frumoasă reprezentare în palatul din capătul Căii Victoriei, ci ar fi fost începutul unei politici reale de solidaritate balcanică între toți cei buni și împotriva celor răi, cari și ei, supt presiune, ar fi fost siliiți să-și schimbe obiceiurile, atunci un șir întreg de ascensionisti ar urca azi muntele fără nicio teamă de primejdia care amenință.

Și, cînd vedem pe unul dintre noi cufundat în prăpastie, ce poate face cellalt? Cu ce sentimente se oprește lângă cel căzut, aceasta o înțelege oricine; nu e durere omenească mai mare decât aceea de a-ți vedea tovarășul firesc de înălțare coborîndu-se sub loviturile nenorocirii. Și totuși trebuie să așteptăm, să căutăm o cărare, să ne frămîntăm pentru a putea să-i alergăm într'ajutor, ca să-i alinăm suferințele, să-l ridicăm, într'o clipă prielnică, din nou pentru a-l îndrepta pe calea care duce sus. Dar, dacă legătura ar fi existat de la început, nimeni n'ar fi alunecat acolo jos în prăpastie. O teribilă învățătură! A ne isola prin indiferență sau prin trufie, prin egoism național, este fără îndoială cea mai puternică lovitură pe care fiecare din noi o poate da viitorului comun.

Să ne învățăm, să se învețe ei din ceia ce s'a întâmplat, astăzi ca altă dată niciun nou avînt către ideal să nu ne mai găsească deosebiți. Căci, fără aceasta, trebuie să o spunem hotărît, idealul comun nu poate fi atins.

Se vorbește de noroc, de împrejurări fericite, de momente și de împrejurări, ca în 1912 și 1913, se face comparația, foarte trivială, a „trenului“,—care cuprinde și vagoane de bagaje. (Ilaritate.) Comparația trenului e răspîndită, dar nici trenul, nici momentul, nici binefacerea dumnezeiască, nimic din lucrurile acestea nu ne poate face să ajungem unde nația noastră trebuie să ajungă: nu se ajunge acolo decît prin pregătire, prin muncă și solidaritate, prin strîngerea laolaltă a acelor cari, avînd aceleași drepturi, numai pe aceiași cale pot ajunge la același ideal. (Aplause mult prelungite.)

II.

Și, acum, după ce am arătat de ce ținem la Sirbi, de ce suferim de înfrîngerea lor, de ce sintem siguri că urmarea acestui războiu nu ne va găsi decît alături, de ce avem convingerea profundă că roadele pe care le putem cîpăta și unii și alții din împrejurările de astăzi nu pot veni decît prin acțiunea solidară a noastră, să încercăm a explica—și aici dați voie să apară profesorul de istorie, după scromonitorul părții eroice din sufletul fiecăruia—acest admirabil eroism, atît de admirabil, încît mulți nu l-ar crede, dar trebuie să-l creadă toți pentru că-l mărturisesc însiși învingătorii în condițiuni așa de ieftene: două mari Împărății plus candidații la cea de a treia (ilaritate) și trebuie pomenit și acel imperialism satisfăcut prin victorii care nu-i aparțin numai lui, care se oglindește, «triumfător», în undele Bosforului; prin urmare patru «Împărați» coalișați: Împăratul turcesc, Împăratul bulgăresc, Împăratul austro-unguresc, și Împăratul german, patru Împărați coalișați pentru a smulge de pe umerii bătrînului, moșneagului Rege Petru acea purpură care samănă astăzi fără îndoială mai mult cu tunica lui Nesus ce se smulgea împreună cu carnea eroului din vechea legendă. Cum să înțelegem de ce împotriva a patru «Împărății» Serbia a îndrăznit să spuie nu: Împărățiilor adevărate și acelor care au fost și acelor care nu pot fi niciodată; aceasta este definițiunea cea mai potrivită

(ilaritate, aplause),—și, chiar din acelea care sînt, este una care crede ea că este, dar noi, nu (ilaritate)... Cum se poate explica eroica negațiune a Serbiei de astăzi, faptul acesta că un popor care a trecut prin patru sforțări războinice, îndrăznește încă să infrunte soarta? Și anume în înfățișarea ei cea mai teribilă, căci oricine va recunoaște că năvălirea de astăzi nu se poate asemăna cu năvălirea austro-ungară singură, sau a cetelor albanese ale «bretului» de Wied—care și acela tot Împărat era căci „bret“ este «Imperator»ul latin, așa încît se poate zice că plouă cu Împărați în timpul de față—cu întreprinderea austro-ungară de ieri, deci, și nici cu luptele purtate împotriva Bulgarilor și Turcilor în trecut. Cum se face că n'a reușit nici această formă mai înspăimîntătoare a amenințărilor de nimicire unite cu făgăduelile a fel de fel de fericiri pămîntești, în cazul cînd Serbia ar consimți să încheie celebra pace separată, care se oferă la toată lumea și pe care nimeni nu vrea s'o primească,—și nouă ni s'a oferit un fel de... pace separată, nu ca să încetăm războiul, dar ca să nu-l facem;—cum se face prin urmare că, această încîntătoare ofertă a unei păci separate, plină de toate roadele pînă la pacea definitivă n'a izbutit, că, Serbia s'a îndărătnicit în rezistența ei și că ea resistă? Căci patru săptămîni întregi au trecut și Serbia resistă. Oștile dușmane, înaintea urmărilor pe Sîrbi tot așa precum în altă parte urmăresc pe Ruși, întocmai—și să mi se ierte comparația vulgară—, ca anumite rozătoare, care, cu mult curaj, urmăresc bucata de hrană ce se tot depărtează, pînă cînd cade capacul. (Ilaritate.) Evident că au acum hrana—, cum să n'o aibă?—și au tot răgazul de a o mîncă, dar este, la spate, capacul. Înaintarea aceasta este un progres evident, dar ea nu ne emoționează de loc. Sînt armate care pier prin propria lor greutate, pătrunzînd de sigur, dar e totuși adevărat că neconținut în fața lor răsar alte armate. Și eu aștept oștirea aceasta a biruinței pe cîmpia de la Cosovo, pe cîmpia tradițională a eroismului sîrbesc.

Vremea noastră nu mai crede în puterea supraumană a morților, care, fiind nevăzută, se pare că poate fi înlăturată în chibzuirea valorii luptătorilor; eu însă cred în această misterioasă putere a aceloră scrii nu mai sînt, dar cari, cînd erau, au făcut ceia ce urmașii lor fac în momentul acesta. Puterea strămoșilor n'o vei avea niciodată cînd vei merge pe alt drum decît al lor; strămoșul va

răsări în calea ta, te va opri. Și eu cunosc unul pe care nu-l putem înmormînta. Da, mormîntul i l-am gătit, dar rămășițele lui nu se pot coborî înnăuntru. Dacă am încerca să mergem pe un anume drum, el s'ar înfățișa înnaintea noastră, însîngerat ca acum trei sute de ani, și ni-ar aminti că drumul biruinței noastre nu poate trece niciodată peste locul muceniei sale, fără a-l răsbuna. Cu el n'am isprăvit. Ori dușman al greșelii noastre, ori ajutor al dreptului nostru, îl vom avea înnaintea ochilor pe acela care la 1601 s'a coborît trupește în pămîntul de acolo ca să ia stăpînire asupra lui și al cărui cap odihnește la noi pentru ca gîndul care a fost înlăuntru să rămîie singurul gînd capabil de a porni faptele noastre. (Înflăcărate aplause.) Și, cum pe dînsul l-am găsi totdeauna prieten sau dușman în calea noastră, năvălitorii de dincolo vor găsi pe cîmpul de la Cosovo altceva decît artilerie modernă și decît hotărîrea țeranului sîrb de a cheltui pentru țara sa cea din urmă picătură de sînge; vor găsi pe luptătorii de la 1389, cari au mai dat biruințe. Biruința de la 1912 este doar biruința strămoșilor. Ei stau acolo și veghează. Cum au înfruntat puterea turcească acum 500 de ani, sînt gata să înfrunte și astăzi alte puteri.

Să așteptăm deci cu încredere la Cosovo. Cînd a căzut Belgradul, anul trecut, în altă conferință ca aceasta încheiam spuînd că acel ce intră în Belgrad nu înseamnă acela care va rămînea în Belgrad, și cei cari intraseră n'au rămas. Simți une ori ceva care nu se desface din argumentele și nici din cunoștințele tale, ceva instinctiv, tainic, care-ți stăpînește sufletul, și această putere mă face astăzi să zic: să așteptăm după zilele Belgradului, Pojarevașului, Șabașului, după biruințele ușoare de pe malul Dunării, să așteptăm ziua cînd copiii îmbrăcați în uniformă ai Împăratului german se vor înfățișa la Cosovo. Se vor ridica acolo puteri care vor fi miloase pentru bieții noștri flăcăi ardeleni, mînați, ei, mucenicii libertății naționale încălțate, pentru a zugruma înșii libertatea altui popor; vor fi miloși eroii de la Cosovo pentru acei cari sînt mînați în luptă ca pedeapsă; vor fi cruzi însă față de aceia cari niciunul nu poartă în sufletul său altceva decît dorința de a dîstruge și pofta de stăpînire.

Și, dacă mă întrebați de unde vine acest eroism, răspunsul este: din tot trecutul poporului sîrbesc, din toată înfățișarea fazei mai nouă a istoriei acestui popor.

Vorbim dese ori de Sirbi de la o bucată de vreme. Cine se rătăcește pe la vre-o Universitate poate să audă mai mult, dar aceia sînt puțini, lucrul nefiind în obiceiul nației; cine cetește—sînt și oameni cari cetesc la noi, de și nu se prea simte, de cine scrie,— poate ști mai mult din trecutul poporului sîrbesc, dar eu, în cărțile de cetire, care trebuie să cuprindă altceva decît copilării pentru copii, ci să fie un manual de umanitate și de eroism, de bunătate și de hotărîre, de iubire față de oamenii cari o merită și de sfințită ură împotriva acelor cari se ridică împotriva dreptății, care este elementul principal din partea ideală a omenirii, în cărțile de cetire aș pune alături de exemple de istoria veche, din trecutul roman și grcc de odinioară, toată povestea vieții Serbiei în epoca modernă.

Cum se întemeiază o țară modernă? Sînt multe căi. Bulgarii s'au întemeiat, cum se știe, după un număr de răscoale nenorocite. După sacrificarea cîtorva tineri entusiști, prin intervenția Rusiei în Balcani, prin războiul de la 1877-8, prin tratatul din San-Stefano, care crea o Bulgaria mare, prin tratatul din Berlin, care a fost cea mai nedibace și mai pedantă revisuire a unui tratat absurd. Diplomatul nu e de obicei inteligent—nici nu e dator să fie, și, dacă ar fi, nu s'ar alege cu nimic; dar trebuie să recunoaștem că diplomații din Berlin s'au întrecut ei înșii, producînd tratatul lor care este originea tuturor nenorocirilor, tuturor suferințelor și discordiilor balcanice. Tratatul din San-Stefano a înșelat pe Bulgari asupra drepturilor și puterilor lor; tratatul din Berlin a lăsat în toate părțile umilințe și dorință de răzbunare, de revanșă. Oricum, tratatul din Berlin a creat Bulgaria modernă. Fără nicio supărare. Nu-mi trece prin gînd a tăgădui vitejia țeranului bulgar, cum n'aș putea niciodată să afirm cuminenția bărbatului politic bulgar. (Ilaritate, aplause.) Și succesul nu trebuie să ne înșele; națiunile pier prin unele succese obținute pe altă cale decît pe calea intereselor lor reale. Sînt succese care înseamnă pentru politica bună ceea ce înseamnă creșterea nemăsurată a cancerului în organele sănătoase ale unui corp. Spun acestea, încă odată, fără să tăgăduiesc însușirile fundamentale ale poporului bulgăresc, care-l fac, cînd scapă de supt anume îndreptări nenorocite, îl fac vrednic, nu numai de a fi prețuit ca aliat, dar de a fi stimat ca prieten—, să zicem: cînd scapă de supt înrîurirea nefastă a unor oameni cari-l duc pe alt drum decît drumul firesc al intereselor lor.

Vorbesc poate complicat, dar trebuie să se ia lucrurile așa

cum le spun, în toată complicația lor justă. Va să zică, fără să mă gândesc lucrurile acestea, nicio națiune balcanică nu s'a liberat mai *ieftin* decât Bulgarii. Aceasta este de neîngăduit. Mulți au făcut haz, în atâtea timpuri, de trecutul, puțin exagerat prin gazete și opere poetice, al poporului grecesc modern; n'au dreptate. Am spus-o totdeauna și afirm și astăzi: a fost un eroism adevărat și o jertfă imensă la temeliiile Statului grecesc. El a intrat pe urmă în minile politicianilor, și într'un moment s'au găsit foarte greu, foarte strimtorafi, până a venit un om cuminte pe care până acum l-au trîntit de două ori, dar omul resistă și mai așteaptă să fie trîntit de cîteva ori, căci numai trîntindu-se un om cum se cade, ajung și ceilalți să samene cu dînsul puținel. (Ilaritate, aplause prelungite.) Două lucruri sînt sigure: nici omul cum se cade, trîntit, nu moare, nici acei cari l-au trîntit nu scapă nemolipsiți de dînsul. (Ilaritate.)

Prin urmare, la Greci, la începutul formării Statului grecesc—, Eteria de la 1821, luptele din Moreia, din Principatele noastre, Drăgășani, Sculeni—, a fost, în toate silințele acestea, eroism autentic, frumos și glorios eroism, și au fost momente cînd se credea că eroismul acesta nu va produce nimic. Europa nu voia să audă de Grecia liberă, foarfeca inteligentă a diplomației crea hărți cu fel de fel de întortocheri posibile pentru a lua cît mai mult din drepturile unui popor de a fi stăpîn pe pămîntul său. La urma urmei, tot s'a putut și s'a făcut o Grece, întăiu mai mică, pe urmă transformată într'una mai mare, și tot așa o să se mărească până va ajunge la stăpînirea tuturor drepturilor sale naționale. Căci foarfecele diplomației au o virtute minunată: unde taie, crește din nou și, cu cît taie diplomatul mai îndărătnic ca să nu fie, cu atît mai energic pornește viața în partea aceea, ca să fie. (Ilaritate.) Cum e și lucru firesc, foarfecele fiind un lucru mort, iar dincoace o putere de viață care gilgîie, răscolind și biruind la sfîrșit.

Ei bine, dacă Grecia a avut eroismul, al tuturor claselor din care se alcătuiește populația ei, Sirbii au înfățișat o formă mai unitară, mai frumoasă în unitatea ei, mai înduioșătoare în spiritul ei naiv, a eroismului. *Serbia este o țară creată printr'o revoltă de țerani*. Nimeni nu i-a îndemnat la revoltă. Vă vorbiam odinioară de eroii de la Cosovo; ei bine, eroii de la Cosovo singuri sînt cei cari au creat Serbia modernă.

Cine avea interes să creeze Serbia? Turcul, din stăpînirea căruia ea se desfăcea? Austriacul că-i dădea fircoale la hotar, oferind fel de fel de combinații arhiducale și vasale, specialitatea Casei (ila-ritate)? Sau poate interesul acesta îl avea acei lingă cari dorim a fi, căci împrejurările ne vor face să fim, vecinii noștri de la Răsărit, cari trimeteau consulii lor specialiști în a dădăci tinerele națiuni în așa fel încît niciodată să nu poată umbla pe picioarele lor? Trebuie să spunem în această privință, oricît am recunoaște că, dacă lucrurile nu s'au schimbat în cancelariile rusești, s'au schimbat în conștiința de interese pe care Rușii le au astăzi—trebuie să recunoaștem că diplomații Rusiei din veacul al XVIII-lea au avut totdeauna talentul de a crește națiunile ortodoxe, cum cresc Țigăncile pe schilozi. (Ila-ritate.) Asămănarea e perfectă pentru că aceste națiuni nu erau copiii Rusiei, ci copiii altora, ajunși în minile Rusiei ca să rămînă totdeauna cu picioarele moi.

Ei bine, evident că n'avea interes nici Rusia să creeze o Serbie. Atunci, va zice cineva: au fost cărturarii: ei au făcut cărți, cărțile au fost cetite de toată lumea, în școli s'a predat idealul național, iar acei cari au avut nota 10 la idealul național, mai tîrziu au vorbit cu talent retoric la întruniri publice; aceia, prin frămîntarea desinteresată a opiniei și fără niciun gînd altul decît al interesului obștesc, aceia au creat generația care a luptat pentru eliberarea Serbiei. Nu e adevărat, Serbia n'a citit cărți: tipografii nu erau, școli nu funcționau—era doar o școală «sloveno-sîrbească», de veche slavonă, cu un dascăl rus pentru elevii sîrbi, cari ieșiau din acea școală cu cunoașterea alfabetului chirilic. Atunci se întrebă cineva: de unde totuși a ieșit răscoala Serbiei? Mă rog, n'a fost nicio gazetă de agitație, n'a fost nicio întrunire publică, nicio manifestație, nimic în niciunul din safele sîrbești? Nimic. De alminteri manifestațiile ar fi fost cu totul în afară de tradiție, și ei trăiau numai în tradiție: fiecare gospodar acasă la dînsul, fără să se unească în grupe pentru a spune ceia ce se spune mai bine în intimitatea sufletului fiecăruia și prin munca rodnică pe care o provoacă la fiecare conștiința datoriei sale. Nu zic că nu e patriot acela care se și înfățișează, dar mai zdravăn este patriotul care se ascunde întăiu și, în ceasul primejdiei, se vede, pușintel mai înnainte decît ceilalți.

Care e atunci puterea care a ridicat Serbia? E cîntecul popular,

balada, ceia ce cîntăreții orbi, întovărășindu-se din cobză cîntau la adunările țeranilor. Acolo era religia lor națională, idealul lor întreg; acolo conștiința lor de vitejie trecută; în acest graiu vagabond al cîntăreților era ceia ce se numește astăzi cu pretențiune, cînd trecutul este de multe ori lăsat la o parte din preocupările educative ale unui popor, tablele de bronz ale istoriei,—frumoase, dar adese ori lumea nu se uită la dînosele. Graiul viu al povestirii despre luptele contra Turcilor, despre toate suferințele și toate bucuriile, despre hotărîrea de răsbunare pentru triumful creștinătății și al rasei, amintirea morților eroi, toate acestea au creat în mijlocul unui popor de țerani, la începutul veacului al XIX-lea, hotărîrea de a se jertfi mai bine cu toții decît a trăi în robie. (Mari aplause.)

Și, atunci, de la un capăt la altul al țerii, s'au ridicat cete. Cine era în fruntea lor? Generali împodobiiți cu fireturi, bărbați de Stat mîndri de activitatea lor diplomatică, meșteri agitatori ai mulțimilor, oameni cu stat de serviciu în viața parlamentară sau politică a unei națiuni? Nu. Cnezi, juzi de sate, popi, protopopi; cei mai mulți nu știau să scrie; niciunul n'avea Constituțiunea în buzunar și, dacă li s'ar fi vorbit de Constituțiune, ar fi crezut că și aceasta este un fel de firman prost, destinat să crească birurile, cum erau altele care aduseseră împovărarea sarcinilor asupra țeranului sîrb.

Din mijlocul acestor țerani a răsărit un porcar, un vînzător de vite și porci, a răsărit Caragheorghe, care, stringînd în sufletul său tăcut și întunecat toată hotărîrea de a trăi și birui a poporului său, a creat un Stat modern. Cu un mare suveran, cu diplomați transcendenți, cu generali, cu școli, se poate întîmpla să moară o națiune; un porcar a fost în stare să creeze un Stat, și va trăi națiunea porcarului în Statul întemeiat de porcar, cînd multe State care au fost create de Papi și Împărați și binecuvîntate veacuri întregi cu toate farmecele religiei și autorității, vor peri.

Caragheorghe a liberat Serbia și, după dînsul, după înlăturarea și moartea lui, s'a ridicat Miloș Obrenovici; a venit cumintele după entusiast; socotitorul după erou; continuaătorul biruinței după acel care o smulsese soartei. Și în felul acesta s'au ridicat două dinastii, care s'au luptat între ele, care s'au înlocuit și s'au jertfit una pe alta, două dinastii răsărite însă din rîndurile aceleiași țerănimi pentru a stăpîni Statul. Și oamenii cari incunjurau pe Caragheorghe și pe

Obrenovici erau urmașii simplilor țerani cari asistaseră la înălțarea steagurilor, cari cheltuiseră toate puterile lor pentru biruința acestora,—fiecare de glorioasă origine țărănească. Glorioasă, fiindcă este făcută toată din muncă, din răbdare, din sacrificii. Glorioasă din cauza aceasta. (Aplause îndelung prelungite).

Și au trebuit și cărturari. De unde s'au luat cărturarii? Serbia n'avea carte, prin urmare nu putea să existe o clasă de cărturari. Era însă alături, peste Sava și Dunăre, în Ungaria austriacă de atunci—, cum e azi Austria urgurească (ilaritate), cu drapelul purtând un drac de o parte și un drac de altă parte și nu se știe care e mai rău! (mare ilaritate.)

În Ungaria aceasta austriacă *erau* cărturari, oameni cari știau ce înseamnă școala, ce înseamnă scrisul, ce înseamnă tipografia. Și ei veniră, când a trebuit, lângă Miloș, care n'a scris niciodată. Fiul său Mihail a fost învățat, dar Miloș și-a scris volumele în inima lui, care de sigur cuprindea mai mult decât comuna enciclopedie de drept internațional și național din timpurile noastre; era o bogată bibliotecă sufletească în inima țeranului acestuia simplu care a trăit până la sfârșit, cu toată uniforma lui de paradă, țărănește, care mai bine s'a simțit între țeranii lui și a murit într'un pat simplu, într'o casă de țeran. Se păstrează încă patul acesta, dacă nobilele ghiulele care au bombardat Belgradul, vădînd triumful unei mecanice superioare, nu vor fi distrus, între alfe lucruri, și colțul Museului care păstrează pios ultimele rămășițe ale vieței bătrînului țeran Miloș.

Trebuiam deci cărturari, oameni de condeiu, logofeți, membri ai Ministeriilor, căci s'au creat Ministerii de la o bucată de vreme, alcătuite de Constituție. De unde au fost luați aceștia? Din țara apăsării, din țara suferinței, în care gilgiia dorința răsbunării, și ei au venit aducînd un idealism îndărătnic, nebiruit. Mare lucru era pentru ei slova, ca pentru orice cărturar, dar, pe lângă slovă, mai mare era gîndul acela care-i făcuse chiar să apuce întăia oară condeiu în mînă. Și, atunci, cu o dinastie de porcari, cu o nobleță de țerani, cu o clasă de cărturari culeasă între pribegi cari aduceau numai ideal, și amintiri de suferințe, și dorință de luptă, și spirit de răsbunare, așa s'a întemeiat Serbia modernă.

Veți zice: Serbia a avut politiciani. De sigur că i-a avut. Și politicianii aceștia au făcut ceia ce fac politicianii oriunde? Cine

s'ar gîndi să o tăgăduiască! Au fost malversații și discordii și destrăbălare? Fără îndoială. Dar supt aceste fenomene de suprafață a rămas un lucru: bunul simț țerănesc, iubirea îndărătnică, eroică de pămînt: și la cel mai corupt dintre politiciani, o călduroasă iubire de țară și de neam, capabilă a face să se uite toate greșelile, toate păcatele lui.

Dacă o spun numai așa, n'o să înțelegeți deplin într'o țară așa de vecină cu Serbia și așa de deosebită de dînsa. Voiu căuta să transpun în posibilități de ale noastre ceia ce acolo a devenit o realitate. Și noi am avut o revoltă țerănească, la 1821. În fruntea ei a stat un om care și el a avut începuturi foarte modeste: a răsarit într'o căsuță țerănească din județul Gorjului, trăind pe lingă boieri, învățînd mai bine slova pe care boierul tînăr o învăța mai prost, pentru ca acesta să ajungă Vornic-Mare, Logofăt-Mare, iar el să se ridice doar la demnitatea de Sluger, la rangul smerit al Slugeriei. Da, Tudor Vladimirescu nu era inferior lui Caragheorghe. Dar soarta l a împiedecat să ajungă la capătul dorințelor sale, să se ridice unde ar fi vrut. Să zicem însă că ar fi izbucit, că el, eroul teranilor de la 1821, ar fi întemeiat, el, și nu Grigore și Alexandru Ghica ori Bibescu, el ar fi întemeiat o dinastie țerănească aici. Și atunci, pe lingă dinastia țeranului de la Vladimiri ar fi fost cei d'întăiu în aristocrație, nu descendenții limonagiilor din Fanar (aplause puternice), ci urmașii căpitanilor de odinioară, cari, în loc să înfățișeze diplome care se pot găsi și la Constantinopol și în insule și la Atena, cu steme mîndre pentru bătut de-asupra porților, ar fi înfățișat simplul veșmînt însingerat în lupte al strămoșului lor, opinca frămîntată în noroiul biruințelor, cojocul tăiat de sabie și străbătut de gloanțe. Nu simțiți d-voastră că alt eroism ar fi trecut prin inimile celor mai depărtați urmași ai acestor oameni, cînd oamenii aceștia s'ar fi ridicat, călcînd greu, pe pămîntul lor, cu călcîiul lor, pe treptele puterii, în loc să lunece ca șopîrlele și să se firie ca șerpii către înălțimi? Și, dacă, în loc ca viitorii cărturari ai României să sosească cu diplome de prin țeri îndepărtate, cuprinzînd, pe lingă testimoniul de știință, și testimoniul de înstrăinare și neînțelegere al nevoilor țerii, întemeietorul clasei cărturarilor romîni ar fi fost dascălul Lazăr de la Avrig, dacă toți cărturarii romîni ar fi fost asemenea cu dascălul acela care, acum aproape un veac, pleca,

zdrăbit de osteneală și aproape de mormint, binecuvîntînd în cele patru colțuri pămîntul Țării-Românești pentru ca din învățatura lui să răsară spor și vitejie și triumf pentru ai săi, de sigur multe lucruri ar fi astăzi altfel de cum sînt și multe hotărîri pe care astăzi le strigă lumea în nerăbdarea sa ar fi fapte, nu de ieri, ci fapte de zeci de ani îndeplinite. (Puternice aplause, mult prelungite.)

III

Dar, d-ilor, eu nu vreau să vă las astăzi cu o strîngere de inimă, cu slăbiciune și neîncredere în viitor. Nu, *eu cred*. Am spus-o întotdeauna și o spun și astăzi, *cred*. Orice ar lipsi la unii dintre noi, orice ar prisosi la dușmanii noștri, eu *cred*, și *voi crede* până la sfîrșitul zilelor mele. Și, dacă ar fi să mintui undeva în pribegie, eu voiu crede, precum neam de neamul nostru, în cele mai cumplite suferințe, a crezut și prin credința aceasta păgînă am trăit și ne-am menținut împotriva tuturor furtunilor și împotriva celor mai cumplite dușmăanii.

Și iată de ce *cred*. Nu e de-ajuns să spui: *cred*, fiindcă-ți vine la socoteală sau fiindcă sună frumos pe buze; trebuie să știi dovezi pentru ce crezi, — și a doua zi după înfrîngere, a doua zi după cucerire și anexare, după cele mai cumplite umilințe și suferințe ale poporului tău încă, a-i crede. Este cu neputință — veacurile ne-o spun, dreptul nostru nebiruit o strigă —, este cu neputință ca, la urmă să nu biruim, și, cu cît mai mult vom suferi, cu atît vom birui mai deplin și cu atît mai bine întemeiată va fi biruința noastră. (Înflăcărare aplause.)

Și vă voiu spune de ce *cred*: puterea unui popor o formează două lucruri: sau o sublimă cunoștință de ideal, de datoria sacrificiului, cuprinzînd pe toți, sau o tradiție unitară, atît de adînc înrădăcinată în mulțime, încît orice s'ar petrece la suprafață, orice slăbiciune ar fi, nimic nu-i poate înlătura puterea.

Idealul acela mare, puternic, stăpînînd toate sufletele, împăcînd toate urile, făcînd să dispară toate personalitățile, amuțînd toate gurile gata să blăstăme, unînd pe toți într'o perfectă și dumnezeiască armonie pentru a sta ca un singur trup și un singur suflet înaintea dușmanului, acesta nu-l văd. Dar văd altceva: văd puterea cu neputință de zguduit a tradițiunii noastre naționale.

România modernă a adus multe lucruri bune, a adus însă și acel lucru îngrozitor și, întrebuițez un cuvînt străin abominabil de rău, care este ruperea unei părți dintre noi de la tradițiunea noastră națională. Nu vorbesc numai de întrebuițarea altui graiu, — un fenomen trecător, în mare parte înlăturat: — dar chiar aceia cari vorbesc mai mult de țară și de neam nu sînt încă de la începutul ființei lor sufletești frămîntați numai de acele amintiri și de nădejțile acelea care formează adevărata ființă etnică superioară a unei națiuni. Multe lucruri s'au înstrăinat, multe s'au rătăcit, multe au fost părăsîte, și a dause multe care nu merită să trăiască. Din fericire însă nu ajunge o jumătate de veac pentru ca să scoată din sufletul unui popor puterea nebiruită a tradițiunii sale.

Noi, cînd facem un lucru, noi cărturarii, cînd scriem în cărți și cărțile se așează în biblioteci, ni-am plătit datoria; poporul are însă ca bătrînul Miloș al Serbiei, comoara amintirilor sale în suflet. Neglijează-l, desprețuește-l, aruncă-l în sărăcie, nu ținea seamă de dînsul; vine o vreme cînd, totuși, la el trebuie să te adresezi, fiindcă ei, la un loc, sînt cei mulți, sînt cei curați, sînt cei tari, cei meniți biruințelor; sînt acei cari sprijină pe umerii lor Statul și poartă înmănta tuturora steagul de luptă. Și, atunci, rămînem uimiți, fericit uimiți, cînd vedem cu cît mai mult plătește muta tradiție, gata de a se preface în fapte, din inima lor față de gălăgioasa modă, incapabilă de fapte și muncă, din vorbele și cărțile noastre.

Nu cred în cărți, nu cred în cei cari le scriu, nu cred în alcătuirile de vorbe ale nimănu. Cred în cei mari și tăcuți, în aceia al căror suflet cuprinde tot cît am suferit, tot cît am luptat, tot ceea ce avem dreptul să smulgem prin luptă. În ei, cred. (Înflăcărate aplause mult prelungite.)

1 Novembre, 1915.

Ceasul conștiințelor.

Recriminările se aud în fiecare moment și ele sînt cu atît mai violente, cu cît faberele cedează una în fața celeilalte. Alături cu ele, se ivesc însă nedumeririle, îndemnurile și toate manifestațiile sufletelor tulburate, care de sigur ar voi ceva, ceva clar, imediat, efectiv, dar, din nenorocire, nu știu ele singure ce vor.

Pentru a face pe unul și pe altul a lua cutare direcție față de problema, sfășiilor de actuală, a politiceii externe de făcut *acuma*,

se întrebunțează, pe lângă o terorizare, ce izbutește numai rare ori, și celelalte mijloace, „blinde“. Ți se amintește tot ce ai făcut, tot ce ai zis, tot ce se aștepta de la tine, din partea cui te-a înțeles și din partea cui nu te-a înțeles, și se mărturisesc toate iluziile ce s'au format despre tine; datorii de grupare, de partid, și se strigă în urechi. Și lumea e adînc uimită cînd vede stînd fiecare în altă parte, oameni pe cari i-a legat o activitate politică îndelungată.

Ea suspectează.

Dar face rău că suspectează. La mijloc nu e nici vînzare, nici ispitire, nici ambiție, nici intrigă.

În lucrurile foarte mari nicio legătură de pe pămînt n'are putere: în clipa morții ori supt lovitura celei mai grozave dureri, a celor mai sînte speranțe s'a gîndit vre-un om pe lume ce fac alții. fie și cei mai de aproape, ce se face *în grup*, ori s'a întreat, cu desoperare sau cu entuziasm, ce trebuie să facă el însuși?

Așa e și cu întrebarea de azi.

Căci e ceasul *conștiințelor și ceasul conștiințelor singure.*

8 Novembre, 1913.

Florile de la Niș.

Bulgarii gustă astăzi toate plăcerile revanșei. Pe cînd în Belgradul ruinat, părăsit de locuitori, patrulează Austrieci și Germani, Nișul se află în stăpînirea ostașilor regelui Ferdinand, cari, pătrunzînd pînă la Morava, încearcă a trece astăzi rîul pentru a colabora și mai departe cu aliații lor. Ba încă, pentru adăugirea bucuriei, vine știrea că, în Sud, s'ar fi cîștigat un succes asupra Anglo-Franceșilor de lângă defileurile macedonene.

Chiar de s'ar trimite la ocnă șefi de partide populare și dacă s'ar împușca ofițeri trădători, totuși este bucurie în Bulgaria. Singele sîrbesc se varsă cu sete, se calcă în picioare cu frenesie steagul care odată, alături cu cel bulgar, a dus la biruință contra Turcilor, și, cînd se aruncă flori la Niș soldaților invasiunii, pentru a conjura grozăviile unui măcel, fețe de mult încrețite într'o așteptare tăcută rîd de o bucurie fără de margini. Ba cite unii visează în depărtare o gardă bulgară la Cornul de Aur supt steagul cu vulturul german!

Revanșele nu sînt sănătoase, nici în pregătirea lor, care otrăvește singele, nici în săvîrșirea lor, care astupă ochii înnaintea realităților viitorului, care se apropie. Popoarele sănătoase nu le au. Ele știu că ura vine din ură și că acela care stinge cel d'întăiu ura în sufletul său este cel mai mare.

Dar nu este încă vremea azi pentru ca Bulgarii să înțeleagă aceste lucruri. Au atins granița Moravei, făgăduită printr'un tratat pe care acum o lună îl denunțam aici, au anexat „cuibul minciunii“, Nișul, și, „zdrobind“ pe nobilii ostași ai Franciei, pe mindrii luptători ai Angliei, ei visează Macedonia întregă, Albania, Adriatica.

Nu voim să întrebuițăm nicio comparație din fabulă. Dar, dacă exagerările în vorbă aduc discreditul permanent, exagerările în faptă au adus, de cînd există omenirea, ruina Statelor. Diminețile celor mai vesele beții sînt cele mai grele și mai amare.

Și va veni vremea cînd se va înțelege la Sofia ce înseamnă memoria sigură a Angliei, a Franciei, a Rusiei, cărora astăzi li se varsă singele și li se batjocorește prestigiul militar. Și se va înțelege atunci și ce făgăduiau florile de toamnă de la Niș.

8 Novembre, 1915.

O poveste.

Cui nu mă întreabă nimic.

De obicei poveștile nu s'au întîmplat niciodată; aceasta pe care vă voi povesti-o poate că nu s'a întîmplat, dar mi se pare că se întîmplă, și poate chiar — aici, cu oameni pe cari-i cunosc bine și — cu mine însumi.

Barbarii erau stăpîni pe o țară: Al lor era bielșugul muncii tuturor, al lor dreptul de a porunci, mîndria toată a lor. Căpeteniile de seminții hotărău în orice privință. Mulțimea supusă gema doar din greu, dar privia ca un lucru firesc, lăsat de Dumnezeu, pedeapsa ce căzuse asupra-i. Ea simția creștinește, — dar nu îndrăznia să calce pragul casei ascunse unde ci,iva creștini cari știau că Domnul lor a legat Credința de Speranță, se rugau pentru dinșii, pentru mulțimea de afară, neînțelegătoare și mută, ba chiar și pentru barbari, a căror mintuire sufletească prin trecerea la legea cea adevărată o cereau.

Barbarii veniau une ori prin împrejurimi, și aceia dintre dânșii cari știau că acolo este o casă de rugăciuni, se așezau în prag și rîdeau.

Vreamea a trecut.

A fost o minune? S'au gîndit barbarii că legea cea nouă poate să-i ajute, împreună cu zeii cei vechi sau și mai mult decît dânșii? Și-au dat sama că se apropie lumina a acelor mulțimi care până atunci erau tăcut și sfios creștine? Sunau arme la hotar, ameninșind, cu viața futurora, puterea șefilor de seminții? În cronică nu spune, dar poate să fi fost ceva din toate, căci, dacă poftele barbarilor sînt mari, cumplite, dacă pornirile lor de răsbunare sînt sigure, mintea lor e tulbure.

Și iată-i că într'o zi cu miile au năvălit la bisericuță. Nici vorbă de intrat în ea, fiind prea muși. O năbușiseră.

Făceau cruce cu toții și toți strigau numele lui Isus. Dar crucea lor era așa de brutală, încît li sunau piepturile cînd o făceau cu pumnii, și invocația Mintuitorului răsuna ca urletele lupilor și răcnetul leilor în pustie.

·Erau creștini, de sigur, dar cu o groaznică și hîdă frenesie.

Totuși ceata creștinilor se bucura. În sfirșit va înceta jaful și vărsarea de sînge. Stăpînitorii și stăpîniții vor fi împreună. Cu toții vor apăra cetatea. Și pe urmă se va face în locul chiliuței de adăpost o biserică mare, unde vor sta în frunte, smeriți acuma, uriașii șefi de seminții. Și ei strigau osana și laudau pe Dumnezeu care a schimbat inimile.

Încetul pe încetul toți creștinii își biruiră neîncrederea și teama și se alipiră la mulțimea beată de solia legii celei nouă.

Trebuia acum să se facă slujba: era ceasul Tainei.

De-odată șapte mîni sîngerate se răpeziră la potir și, răs-pîndîndu-i pe lespezi cuprinsul cel sfînt, înfățișară „Trupul lui Dumnezeu” pe locul dverelor care fuseră trîntite la pămînt de îmbulzeală. Iar, în strane, foștii preoți ai idolilor rupeau carnea jertfelor pe care erau deprinși să o înfățișeze zeilor.

Trebuiau spuse însă cuvintele sacramentale, și nimeni nu le știa, fiind noi.

Atunci un glas se ridică în mulțime: Preotul, preotul!

Preotul încremenise. Era *singur*. Cum să nu fi dorit și el convertirea futurora, mîntuirea sufletului futurora, și a celor mai

vechi dușmani! Dar el știa orînduiala Apostolilor: catehisarea în-
ceată, smeritul catehumenat, afară de porțile bisericii cît se săvîrșesc
taînele, tărzia și sigura împărtășire cu credincioșii. Această zarvă-l
îngrozia, atingerea profană a potirului îl zguduise de revoltă, iar
jertfa de sînge era pentru el cea mai oribilă profanare.

Dar ai lui chiar îl firiră spre altar și cu sila-i puseră în mîni
potirul pe care, din tinereță, mînilor lui cu evlavie îl purtaseră.

Îl privi cu lacrimi, îl ridică sus, buzele-i tremurară, se păru
că vorbele sacramentale se vor desface. Dar un cutremur îl cuprinse
și, cu o mișcare de furie îngrozitoare, el zvîrli potirul de lespezi,
și-l zdrobi.

Barbarii l-au ucis, și creștinii aplaudau fapta lor. Căci toți
erau acuma creștini, dar preotul trădase, lucrînd pentru zei.

Ce-a fost cu barbarii, cu creștinii, cu celatea, nu mai știu. Dar
cărțile spun că Dumnezeu a primit la sine sufletul preotului ucis.

Căci în potirul sfărîmat nu mai era El.

15 Novembre, 1915.

Neamțul care nu e «Neamț» din Sofia.

Patriotismul ca și spiritul, umblă, cum se știe, străzile de o
bucată de vreme.

Între probele cele mai alese de patriotism spiritual este și
aceia de a zice regelui României: „Neamțul“, și la o întrunire re-
centă s'au găsit oameni bine crescuți și—evident—spirituali înaintea
de toate cari au cîntat în cor și cîntecul „Neamțului“.

Se știe că regele României e fiul unei princese de Braganța,
Portughesă, latină, și că, după tată, se coboară din familiile Beauhar-
nais și Murat.

Dar aici e vorba de politică, Ferdinand al României fiind în-
vinuit că face politică de „Neamț“, pentru sîngele său de Hohenzollern.

De odată eu, care trăiesc în România, de și nu sînt nici patriot,
nici spiritual, văd un lucru. Anume că toate ofertele, importante,
toate amenințările, imposante, tot succesul militar, incontestabil (până
acum), al Puterilor centrale n'au clintit—Ferdinand de Hohenzollern
fiind rege al României—această țară din neutralitatea ei și că nici
Franța, nici Serbia nu se pot plînge că România oficială li-ar fi
făcut altceva decît bine,—fără a mai vorbi și de Rusia.

Văd însă și altceva.

Dincolo de Dunăre nu e niciun „Neamț”. Ferdinand de Coburg, cu tot numele său germanic, e fiul unei principese de Franța, al fiicei lui Ludovic-Filip, care a fost rege în Paris. După strămoși are sînge maghiar—Koháry—pe lingă acel sînge german, comun și regelui Angliei și reginei Maria, pe care niciun patriot spiritual n'a calificat-o până acum de „Nemțoaică”. Și știu iarăși că Ferdinand al Bulgariei și-a avut toate legăturile în Franța, că a privit Franța ca patria sa d'întăiu, că a vorbit în casă limba franceză, că era fiul mamei sale în tot ce privește sufletul.

Și totuși acel Ferdinand care nu e «Neamț» ucide pe Francesi în Macedonia, ceia ce Ferdinand «Neamțul» din București n'a făcut.

Și ceia ce n'ar face niciodată.

Dici pentru că fineri patrioți și spirituali din Iași au cîntat, în auzul satisfăcut al celor cari aspiră a fi mîne consilierii Tronului, „Hai diridi Neamțule”, un surogat de circumă și lupanar pentru «Trăiască Regele».

15 Novembre, 1915.

Ce va schimba lumea?

După ce mai bine de jumătate de veac omenirea noastră europeană a trăit în nedreptatea hotarelor și, prin atîtea țeri, în apăsarea interioară, după ce a întrebuițat toate mijloacele răbdării și toate mîngîierile unor speranțe îndepărtate pentru a putea trăi fără aierul libertății și fără pînea zilnică a dreptului, un războiu s'a pornit cum nu s'a mai văzut altul pe lume. Caracterul lui grozav, întipărit de nemilostivirea tehnicei moarte, care nu știe ce înseamnă omul ca erou sau ca martir, s'a văzut din cele d'întăiu zile. Și totuși mulți oameni, cei mai mulți s'au bucurat: fie ce-o fi, piară milioanele, fărâmițeze-se orașele, dispară cea mai sacră moștenire a artei, numai să scăpăm toți din ghîara nesiguranței, amenințării, lipsei de scop și de înțeles a vieții de carceră pe care o ducem, unii ca temniceri, alții ca închiși, — nenorociți, în fond, și unii și alții. Strigătul vechilor gladiatori din Arene care se îndrepta în ceasul morții către Cesar, privia data aceasta Dreptul. Să piară militarismul, zicau unii, să se înlătore piedecile artificiale din calea avîntului lor, strigau alții: ~~Jov~~ ~~vegis~~ ~~nu~~ ~~și~~ ~~sita~~ ~~și~~ ~~trăie~~ ~~să~~ ~~libertatea~~, ~~umanitatea!~~

Iar diplomații, la masa verde, enunțau formulele viitoarei Europe de drept național, de libertate internă.

Și totuși lunile trec, oamenii mor, orașele ard, civilizația stă în loc, dar *unul pe altul nu se răpun, ci se consumă*. Și poate, la urmă, în stoaarcerea tuturora, se va vedea doar, ca singur semn de biruință, căderea biruitorului asupra ultimei sforțări a învinsului pentru a putea face el însuși singura sforțare a strigătului de triumf.

Și totuși, fiindcă vor mai fi oameni, acest războiu trebuie să fie fecund.

Sila nu eliberează, chiar când poartă steagul sfânt al dreptății. Eliberarea cea adevărată și trainică se face numai atunci când și cel învins consimte. Dar aceasta e lucrul din lăuntrul omului, nu din afară.

El se va face însă.

Se va face prin toată durerea pe care acest războiu a adus-o tuturora, prin tot ce a răscolit în sufletele tuturora. Se va face după războiu, și *orice rezultat ar avea războiul*.

Nu Hindenburg va schimba lumea, și nici Joffre, ci altcineva, *lumea însăși*. Omenirea se va răscumpăra pe sine.

Odată, ca să mîntuie pe oameni de urmările păcatului, Dumnezeu a trimes pe fiul său ca să stea pe cruce sîngerat, dînd cea mai mare suferință pentru binele cel mai mare. Acum omenirea întreagă a consimțit să se suie pe crucea celei mai grozave suferinți.

Și la capăt, neapărat, trebuie să fie răscumpărarea, pe care *astfel și-a cîșligat-o*, nu prin triumful unuia și altuia, ci prin suprema suferință a tuturora, prin răstignirea, de bună voie, a Umanității.

15 Novembre, 1915.

Parlamentul.

Un mesagiu scurt a deschis într'o atmosferă furtunoasă sesiunea Parlamentului.

Regele a spus puțin. Și e ușor de înțeles. Scopul cuvintelor regale nu e să facă destăinuiți cum se fac în audiențe față de oameni cari nu vin să spioneze nici să adune material pentru campanii contra Coroanei. De obicei în acele cuvinte de salutare se anunță programul unei activități legislative, direcția unei acțiuni interne. Politica externă nu poate fi atinsă decît într'un singur caz, cînd în timp de pace asigurată, se constată anumite rezultate ce s'au cîș-

tigat, consolidînd situația Statului. În zile ca acestea de azi atingerea chestiei de direcție și hotărîre care pasionează, destăinuirea unor atitudini apropiate înseamnă înștiințarea oficială a adversarului ce va fi și compromiterea rezultatului prin grăbirea lui.

Dar, firește, naivii așteaptă și rămîn desilusionați, nerăbdătorii critică fereala neapărată a formulelor, iar șireții atacă la altul ce ar fi făcut ei singuri.

În foaia noastră ni-am interzis, de la începutul acestor așa de grele împrejurări, de a nota orice privește viața partidelor, chiar dacă ele se îndărătnicesc să arăte că trăiesc, atunci cînd nimeni n'are nevoie de ele, iar ridicolul scandalurilor personale n'a meritat niciodată un rînd de semnalare. Mai la urma urmei, face fiecare ce poate!

Regele a cerut unire înaintea primejdiei și a ispitelor. Președintele Camerei, d. Pherekýde, îndată după alegerea sa, a vorbit despre aceeași pace, în cuvinte pline de asigurări discrete pentru aceia cari cred că e o acțiune patriotică a luptă înlăuntru ca o pregătire a luptei în afară.

Probabil însă că aceste sfaturi nu se vor urma. Practica vieții noastre polițice a lăsat urme indelebite în sufletul celor ce le-au purtat. Ei sînt, înaintea de a fi oamenii unui *scop*, aceia ai unei *modalități*, și aceasta e natural căci modalitatea a fost sportul lor de căpetenie o viață întreagă, iar scopul nu l-au descoperit decît ieri. De ce n'ar crede că în astfel de momente a „combate“ un guvern, fără a-l putea măcar răsturna, e îngădui, atunci cînd, dacă s'ar dovedi că urmează o direcție greșită, el se răstoarnă fără a-l «combate!»

Cu cît Parlamentul va urma însă vechea rutină de suspiciune și ură, cu cît se va pierde în atacuri personale și în scandaluri, cu cît se vor lua normele de conduită de la exagerații din sistem și se vor scoate înaintea, pentru îndrăzneala lor, oameni compromiși, cu atîta se va depărta de dînsul atenția națiunii. Aplausele cume-trilor și ale Bucureștenilor doriți de „amusement“ să nu înșele pe nimeni.

Această țară vrea azi lucruri mari pe calea sacrificiilor pe care, în tăcerea ei solemnă, s'a hotărît să le dea, pe toate.

S'o știe Guvernul, dar și opoziția «federată» s'o știe! Nu pe scărița de din dos a vreunui politicianism se va ridica România,

în focul bengal al entuziasmului de comandă pentru convingeri improvizate, la izbîndirea idealului ei, ci printr'un uriaș și decisiv asalt, venit la momentul său.

Guvernul să nu încerce a-l împiedeca, nici opoziția a-l teatraliza trivial în interesul ei. Căci popoarele nu sufar ca politicianismul de duzină să strice momentele unice în dezvoltarea lor milenară:

22 Novembre, 1915.

Creațiunea Rusiei în Balcani.

Se spune — și e foarte admisibil — că Rușii au strîns forțe însemnate în Sudul Bulgariei și că, într'un viitor foarte apropiat, ele vor fi trimise contra Bulgariei muțămite, săturate, scăldate cu bucurie în sîngele fraților creștini și slavi din Serbia.

Azi, presa din Sofia tratează pe Francesi ca pe niște bieți învinși vrednici de compătimire și-i sfătuiește să se întoarcă spre casă, căci altfel li se va arăta ce poate un popor care-și apără drepturile. Mîne, somașii analoage vor fi îndreptate către Ruși, probabil cu tot atîta compătimire pentru slăbiciunea lor în momentul cînd leul bulgăresc trage la carul biruinței cu două pajuri, dintre care una destul de smuță.

Și Rușii vor primi aceste insulte ale sfaturilor binevoitoare, mai dureroase decît cele mai grosolane injurii, — fiindcă, prin politica lor de un secol în Balcani, le-au meritat.

Vorbim numai de Bulgari și Sirbi.

Pe o vreme cînd la Belgrad începea a se crede că s'ar putea uni tot slavismul balcanic supt steagul sîrbesc, Rusia oficială punea la cale, prin Venelin și alșii, o mișcare de idei bulgară tinzînd a dovedi cu lucrări de istorie că în Balcani n'a fost pe vremuri decît două puteri rivale, cam de aceeași forță, înlocuindu-se pe rînd: Bizantinii de naționalitate grecească și Bulgarii cu conștiința naționalității lor slave.

O lume întreagă, naivă, îmbătată, în sclăvia ei, de cel d'intăiu îndemn către libertate, a crezut că Rusia crea astfel *idealul* Marii Bulgarii.

Vre-o treizeci de ani mai tîrziu, a doua zi după ce Racovschi

cel național, predicase la Belgrad regalitatea sîrbo-bulgară a cneazului Mihail Obrenovici, Ignatiev, ambasador al Țarului la Constantinopol și mare panslavist, smulgea Turcilor firmanul din 1870 care crea o Biserică *bulgară* pentru toți Slavii din Balcani, supt un exarh. Prin această lovitură dată Grecilor și *Sîrbilor* se fixau și *hotarele* Marii-Bulgarii.

Alți opt ani se strecoară. Sîrbii sîngerează pentru Bosnia și Herțegovina, pentru Vechea Serbie, pentru egemonia slavă în Balcani. Rusia intervine cu arme la sfîrșit biruitoare și, lăsînd o Serbie mică și amenințată, fără Bosnia și Herțegovina, date Austriei, crează Bulgaria tratatului de la San-Stefano, dînd astfel și un *Stat* ideii Marii-Bulgarii și puiađu-i în față ispita Țarigradului, deci *datoria de a fi „nerecunoscătoare“*. Și, pentru că trebuia și înțefirea unei umilitoare tutele rusești, i-a dat'o și pe aceia, avînd, în schimb, pe Sambulov.

Ce a mai fost pe urmă: Hartvig, războiul balcanic din 1913 sprijinul din 1914, n'au mai putut schimba situația. Rusia, din trei lovituri, făcuse opera care, neapărat, trebuia să se întoarcă în contra ei

Mîne, la Sofia se vor publica buletine de «victorie» contra Rușilor.

Dacă măcar această crudă experiență ar fi pentru Rusia cea din urmă.

22 Novembre, 1915.

Prietenii Austriei.

Liberali și conservatori, mai ales conservatorii, parveniți și boieri de viță, advocați și proprietari, instinctivi cu ochii injectați de sînge și eleganți cugetători cu vorbă rafinată,—nu-i putem privi altfel, pe toți «germanofili» laolaltă, decit: prieteni ai Austriei.

Ăceastă singură calitate explică aparentele inconsecvențe și contraziceri ale politicei lor, chiar atunci cînd nu li se întîmplă să scape mărturisirea, ca aceia din foaia de odinioară de la Iași a d-lui Virgil Arion, că, orice politică balcanică s'ar face, în politica europeană una singură se poate: cu Austria contra Rusiei.

Să ni amintim pușin în această țară a uitărilor lesnicioase care permit, în mijlocul considerației publice, cele mai uimitoare lepădări

Era în 1912. În Ministeriu, d. Maiorescu și d. Tache Ionescu, —și d. Marghiloman, și d. Filipescu. Războiul Balcanicilor uniți contra Turciei fierbea. Președintele Consiliului îl îngăduise în Septembrie, iar în Novembre, după victoria Bulgarilor, cerea compensații acelorași Bulgari. D. Tache Ionescu se temea de primejdiile Silistrei și voiă, cu admirație, prietenia învingătorilor. D. Marghiloman nu voiă nimic în deosebi. Iar d. Filipescu cerea trecerea Dunării contra confederației balcanice, dacă nu satisface imediat anumite cereri de cesiune teritorială, foarte grele.

Cređ că-mi aduc bine aminte.

În afară de Ministeriu, d. Carp cerea să mergem la Chiev, provocînd noi războiul european. Spre intransigența sa provocătoare, spre dîrzul său bismarckianism de atitudine, se îndreptau toate speranțele patriotice. Alături de ebulițiunea naționalismului de sport și de generositate, era și al acelor cari în Cameră anunțau interpellări nimicitoare, plănuiuau strașnice comploturi dn răsturnare, iar în afară chemau lumea, supt aripile «Ligei» în care dicta d. Virgil Arion, pentru a-i spune că, fără Cadrilater, murim în tina umilinței. Cel mai mic gest de neîncredere era taxat de trădare, și în plin Parlament doi deputați au ținut la stîlpul de infamie lipsa scandaloaasă de patriotism care mă distingea. Nu puteai vorbi cu dd. Virgil Arion, M. Săulescu, C. Meissner, C. Bacalbașa și atîția alții fără să fi se spuie, cu indignare, că un Guvern incapabil a distrus toate speranțele noastre.

Dar, pe vremea aceia, un tratat contra Austriei lega pe Sirbi de Bulgari, Hölzendorf făcea la ceasuri adînci de noapte revisia planurilor noastre de războiu în odaia din dreapta sălii tronului, honvezii își ascuțiau săbiile la hotar. *De aceia* d. Carp voiă atacul subit, năprasnic «la Chiev», fie și via Sofia; *de aceia* prietenii aceștia alții ai Austriei l-ar fi vrut șef de guvern aducînd la îndeplinire cu sabia dorobanșului vechile sale planuri de mărire.

Vine 1915. Austrieii calcă Serbia. Bulgarii pregătesc lovitura de moarte. Viața celui mai simpatic și mai folositor pentru noi din Statele balcanice pare amenințată. Ne temem pentru noi înșine. De la un capăt la altul al ferii vuieste strigătul de revoltă, zvonul de nerăbdare. Guvernul poate înfrina abia un avînt nerăbdător, în focul căruia suflă agitatorii de meserie ai partidelor de opoziție. În fruntea lor ai căuta zădarnic înșe de belicoșii din 1913, afară de aceia

cițiva cari fac naționalismul de sport și de generositate a temperamentului lor, la cari se adaugă convincțiunile tardive ale d-lui Tache Ionescu, și d-sa în opoziție. Oamenii de concepție, cugetătorii politici, autorii de formule stau de-o parte, pacifiști, neutraliști, indiferenți la zugrumarea Serbiei, la triviala satisfacție de răsbunare a Bulgariei.

Și de ce ?

Un singur răspuns e posibil. Acuma interesul Austriei e altfel, și deci aliatul Austriei, Bulgaria, e bună.

Nu bănuiesc motive, ci constat fapte.

Acești bărbați politici au neapărat temeuri serloase pentru atitudinea lor, mai serioase decât chiar statisticele d-lui C. Stere. Ceia ce pentru d. Carp e o butadă de original, la domniile lor e o concepție, un sistem de filosofie politică. Sprijinirea Austriei formează cheia de boltă a sistemului, orice altă chestie neputînd avea importanță pe lîngă dînsa. E punctul întăiu al unui Crez, nucleul unei religii.

Opinia publică poate să aibe față de domeniile lor o singură atitudine: să înlătore titluri usate sau usurpate, de politică internă, și să-i numească după ce sînt în adevăr, cu calificativul de politică, externă: partidul Austriei.

29 Novembre, 1915.

Căderea prin victorie.

Încet-încet, în amețeala strigătelor de biruință, Sfinta Alianță a Europei Centrale, cu tot ce tirăște după sine, turcesc și bulgăresc, cade prin victorie.

E și aceasta o cădere, și mai rea decât aceia prin înfrîngere. Nu e un paradox, ci o constatare.

Învîngerea se produce în momentul, cînd unul din luptători crede că nu mai poate merge înnainte, că e dator a-și părăsi ținta pentru a frăi. Une ori această conștiință se impune răpede, A doua zi Statul acela va fi din nou pe picioare.

Sînt însă victorii care cer neapărat alte victorii. În beția avîntului, în bucuria crudă a triumfului, luptătorul nu simte singele care i se scurge și care, dacă el n'ar fi biruit, l-ar fi făcut îndată să se lase. Orb merge înnainte triumfătorul, până ce toate puterile i-au secat. Cade atunci, une ori ca să nu se mai ridice; oricum, ca să nu mai fie cea ce-a fost.

Niciodată nu e mai splendid atacul taurului din arene decît atunci cînd, într'un ultim asalt, se aruncă asupra sprintenului *banderillero*, lăsînd în urmă valurile calde ale vieții sale. El nu se fîrăște, nu șovăie, ci cade trăsînit.

Biruințele au tocmai atîta valoare, cîtă rămîne după ce s'a dedus tot ce lasă în urmă și tot ce mai au de înfruntat înaintea-

Pentru fiarele războiului ca și pentru fiarele cercului.

29 Novembre, 1915.

„Mai învie Serbia“ ?

Domnul bătrîn din vagon se aplecă misterios 'spre mine și, ca și cum s'ar fi adresat unui specialist pentru a-i cere o părere cu privire la o chestie controversată și abstrusă, mă întrebă: «Crezi d-ta? Mai învie Serbia?»

Și se vor mai fi întrebînd și alții așa. Ciudată și tristă nedumerire la un popor ca al nostru, care, ca și cel sîrbesc, trăiește din amintiri și pentru drepturi și căruia nu-i permis a se îndoii niciodată de biruința finală, neapărată, a celor două idei prin care sîntem și unii și alții, de-a lungul veacurilor, pentru totdeauna: ideia națională și ideia dreptății.

Cum? Să piară Serbia pentru că la un moment dat, în anul 1915, s'a *întîmplat* să se adune contra ei trei oști din trei țeri, între care două Imperii, aducînd cu ele tot ce tehnica de distrugere avea mai desăvîrșit? Pentru că s'a *întîmplat* că aliatul grec a trădat și prietenia romînă n'a putut interveni? Pentru că s'a *întîmplat*—ce egoistă întîmplare!—că patronii ruși, englesi, francesi n'au venit la ceasul lor și în numărul cerut? Pentru că s'au întîmplat aceste lucruri, atunci cînd peste toate capriciile, grozave, dar trecătoare, sînt factorii permanenți, veșnici, acei factori cari se chiamă: conștiința unui popor, amintirea tuturor jertfelor pe care le-a adus, hotărîrea de a îndura orice numai să nu trăiască pentru alții? Înfîngerea de azi, cumplitele chinuri din sufletele oamenilor politici și ale ostașilor, nemărgenita durere a celor rămași acasă, jalea după cei morți pentru patrie, acestea sînt *puterile noi de mine*. Ura împotriva Turcilor a adus Serbia cea mică de azi; ura, mai adînc simțită, deci mai rodnică, împotriva «Șvabului», Ungurului și Bulgarului va da, cînd vor crește copiii de azi și vor povesti copiilor lor prin ce foc a trecut țara lor iubită, Serbia cea mare.

Așa trebuie să judecăm, fiindcă numai așa am putea primi cu dragă inimă surprinderile, care pot fi și amare, ale viitorului, în care sîntem gata, a ne arunca.

Și fiindcă am început, cu vorba bătrînului nostru care se îndoia de «învierea Serbiei», să citez alta, din gura unui Belgian, care, în același tren *n'avea nicio îndoială*.

«De peste un an», spunea el, „n'am nicio veste de la mama. Cineva mi-a propus să-i scriu prin Legația germană din București.“

— Și ai izbutit?

— Eu? Prefer să nu știu nimic despre mama.»

29 Novembre, 1915.

Contele Bellegarde.

Mort pe cîmpul de luptă sau pierdut între mulțimile prizonierilor cari nu mai pot vorbi, cari nu sînt în stare să comunice nimic nimănuia? Cine știe!

Contele Bellegarde însă, ostaș credincios până la sfîrșit al Austriei sale, soldat al Împăratului său, urmaș fără greș al tradițiilor familiei sale, a dat tot ce avea: fericirea casnică, situația, și, la sfîrșit, viața.

De sigur, un viteaz.

Si cine l-a urmărit în viață putea fi sigur că la ceasul celei mai mari primejdii pentru steagul în care credea el va fi la locul său, ca să biruiască ori să moară.

S'a coborît în munții Cîmpulungului românesc, sînt vre-o zece ani de atunci. A văzut pe acei simpli țerani, cari sînt batjocura Evreimii parasite și veșnicul obiect de despreț al tuturor surtucarilor străini. El era mai nobil decît rasa tuturor laolaltă și cu situația lui administrativă îi domina pe toți. Avea dreptul să batjocurească și să desprețuiască mai mult decît oricine. Și nu. Curios om!, el s'a coborît pînă la acești oameni *dați în sama lui*—așa credea în calitatea lui de creștin și de curtean — *de Dumnezeu și de Împăratul*. L-a interesat vederea lor, s'a aplecat să li audă graiul, și, cînd l-a deprins, el nu s'a oprit pînă n'a smuls taina sufletelor. Și aceste suflete i s'au părut din cele mai frumoase pe care le-a cunoscut în viața lui.

De aceia, pornind de la datorie, el a ajuns la iubire, la o mare și sinceră iubire. Contele Bellegarde va fi simțit în fundul

ființei sale un răsunset al singelui său latin? Natura omenească are mari și ciudate taine. Oricum să fie, între pușinii străini în stare să iubească simpla sinceritate curată a țeranului a fost el.

Și a arătat-o *prin fapte*.

Că n'a părăsit pentru aceasta pe domnul și Împăratul său, că n'a înțeles iredentismul nostru decât ca o fantomă ispititoare, rea și făcătoare de rău, cine s'ar putea mira? Că a vrut să ne împiedece, prin orice mijloace, de a pătrunde până la ai săi pe cari voia să-i ferească de „primejdia“ libertății *românești* gata însă a li da toată libertatea *umană*, se înțelege așa de bine!

Din cauza contelui Bellegarde eu n'am mai putut intra în Bucovina decât cu permisie specială, în vagon închis. Mi-a spus de ce se crede dator a lucra așa; mi-a spus-o cavalereste și—românește. I-am răspuns cum eram dator eu, la cealaltă soluție a problemei. Dar oameni ca acesta se respectă și când ai încrușișă cu dinșii spada. Sint două credinși care se înfruntă și se înțeleg în motivul moral care le trezește în două suflete pe care soarta le mână pe alte drumuri.

Și de aceia, când am aflat moarrea contelui Bellegarde,—undeva, în steпа Poloniei, poate lângă unul din acei ostași bucovineni pe cari ca țerani i-a iubit așa de mult—, am avut o strinsoare de inimă. Păcat de dînsul!

Căci în lumea aceasta, conte Bellegarde, una din cele mai rari fericiți, când te-a făcut Dumnezeu cu un suflet drept, e să afli adversarul pe care-l meriți!

6 Decembre, 1915.

«Belgia orientului».

Odată, bucuroși că am căpătat libertăți constituționale și că întreținem o mașină parlamentară, am declarat, în frazele aprinse ale unei demagogii naive, că sintem «Belgia Orientului». Iar, din tabăra cealaltă care-și amintea un trecut mai favorabil intereselor sale, s'a răspuns cu zeflemeaua care a făcut ca «Belgia Orientului» să însemne alegeri falșificate, rea administrație și incultură.

N'aveau dreptate nici unii, nici alșii. Dar nu pentru că eram mai răi ori mai buni supt raportul legalității administrative și culturii școlare, ci pentru că nu cunoșteau Belgia.

Belgia? E o țară unde «Regele domnește și nu guvernează»

o țară de presă liberă, de meetinguri, de voință populară? De sigur. O țară de bogăție și de petrecere? Incontestabil. O țară de muncă, de aprigă muncă neobosită. Câtiva o știam —, dar și noi muncim, măcar aceia care muncim și pentru cei ce nu muncesc.

Dar 1915 a venit și a spus ce nu găsim fără aceasta: *Belgia e o țară de sacrificiu general, total și absolut pentru ideal și drept.* De și e bogată, de și petrecea, de și... avea libertăți publice.

Și atunci vedem că nu se potrivește. Nu sîntem Belgia Orientului, nici în serios, căci ar fi pretențios, nici în glumă, căci ar fi obraznic.

Dar Orientul are o Belgie. Era săracă și n'a petrecut niciodată. Ea zace astăzi la picioarele învingătorilor, ca și cealaltă, însă ochii ei urmăresc fix idealul și dreptatea așteptîndu-și ceasul.

E... Serbia.

6 Decembre, 1915.

Două întrebări în Cameră.

I.

În frământările de azi, această Cameră a uitat prea mult că face parte dintr'o Constituantă aleasă pentru a da țerănimii temelie economică a libertății sale.

De oarece Guvernului îi revine, după obiceiurile noastre, inițiativa în asemenea lucrări, pun ȃ-lui președinte al Consiliului această întrebare:

Nu crede ȃ-sa că înainte de a se cere țeranului român supt arme jertfa supremă se cade să-i dăm mîngîierea asigurării de acum înainte a clasei sale, marea masă a poporului nostru, procedînd la înlăturarea din Constituție a articolelor care împiedecă atingerile dreptului de proprietate în vederea interesului general național?

Din parte-mi sînt încredințat că unirea noastră în jurul acestui măreț act de dreptate ar da țerii alte păreri despre clasa politică decît sfișieri cari nu-și pot avea îndreptățirea nici în cele mai sacre sentimente

II.

În războiul grozav care face zilnic atîtea victime sufăr și Românii supuși Statelor beligerante.

Răniții romîni cari zac cu miile în spitale cer, pentru mîngî-

ierea sufletelor lor, carte românească de cetit, o cer cu atîta insistență, încît s'au emoționat și conducătorii armatei austro-ungare, făcînd un apel către public.

Din România am da bucuros cu toții, dar considerații cunoscute ar face ca darurile noastre să fie bătute.

Este însă o carte pe care nici această epocă de civilizație tehnică a barbariei n'o poate bănuî: Sfînta Scriptură. Și pe aceia tot mai o cer rîniții.

O ediție a Sf. Sinođ, a ieșit de curînd de supt tipar, așa încît Statul romîn dispune de mii de exemplare.

Așa fiind întreb pe d. ministru de Externe, dacă nu crede că trebuie a se dărui cit mai mult dintr'însa rîniților romîni, cerînd Statelor respective o învoire pe care nici un membru al marii familii creștine n'ar putea-o refuza.

6 Decembre, 1915

Oltenia și Serbia ¹⁾

Vă rog să nu mă judecați după cele ce le-a spus d. dr. Laugier, nici chiar după conferința pe care îndrăznesc să o desvolt înaintea domniilor voastre, ci numai după intenția care m'a îndemnat să vorbesc, intenția de a ajuta, întrucît putem și noi, dacă nu putem ajuta de-ajuns, cum datorim, poporului nobil care nu «piere» dincolo de Dunăre ci, din potrivă, își afirmă dreptul de a trăi în mijlocul celor d'întăiu popoare din lume, cărora li s'a făcut egal prin biruință, prin spirit de jertfa, prin toate suferințele îndurate pentru țară, poporului acestuia care afirmă înaintea unei lumi robite triumfului și interesului material care l-a provocat, afirmă înaintea lumii întregi că nu vor trăi, de fapt, popoarele mari în sensul vastelor teritorii pe care se întînd, nici popoarele mari prin numărul mare al acelor cari le alcătuiesc, prin tehnica lor perfecționată, prin norocul generalilor buni și al diplomaților iscusii, ci popoarele în care de la cel d'întăiu la cel din urmă arată toți, până la ultima picătură de sînge, hotărîrea de a trăi și mai departe în cultul tradițiilor naționale și în îndeplinirea datoriei către urmași. (Puternice aplause).

¹⁾ Conferință ținută la Craiova în ziua de 22 Novembre 1915, în folosul refugiaților sîrbi.

Spun anume persoane, dar n'au dreptate, că noi trebuie să ni interzicem astfel de manifestări. Și nu din lipsă de simpatie, căci care ar fi omul afit de putred la suflet, afit de pușin înțelegător pentru lucrul cel mai mare din lume, care e jertfa pentru țară? Sînt foarte sigur că nu sentimentul acesta poate lipsi la noi. Ci pentru alt motiv ar trebui să ni interzicem a vorbi de Sirbi. Oamenii aceștia au trecut prin cel mai greu moment din viața lor națională, ei nu s'au putut răscumpăra nici printr'o biruință fără păreche în istoria biruințelor unui mic popor modern față de oștirile unei mari monarhii. Cîtă așteptare dureroasă, cîtă încordare de puteri, cîtă hotărîre de a întrebuița orice pentru a curăți pămîntul național de dușmani și cîtă fericire a doua zi după triumf! Cîtă nenorocire apoi, cînd alți nori s'au ridicat la orizont, și cîtă desperare cînd s'a văzut că tot ce poate face un om e zădarnic împotriva armelor teribile pe care le aduce civilizația mai înaintată! Sîntem deprinși prin cărțile de istorie cu povestirea grozăviilor de pe vremuri, cu miile de mii de oameni care ar fi perit, cu orașele care au fost distruse, cu comorile de civilizație prăbușite în flăcările care distrugeau cetățile; sîntem deprinși cu paginile acelea pe care cronicarii le-au zugrăvit adunînd tot ce era mai înspăimîntător în imaginația lor. Și noi, istoricii, de at tea ori am spus tineretului care vine la lecțiunile noastre: nu credeți toate lucrurile acestea; nu se poate să fi fost așa. Și, astfel, din Turcii, din Tatarii de pe vremuri, din Avari, din Huni am făcut niște înfățișeri mai acceptabile ale ființei omenești. Ziceam că au exagerat contemporanii, că retorii au împodobit cu flori roșii mormintele celor căzuți, dar că realitatea a fost mai pușin dureroasă de cum apare din scrisul vremurilor. Ei bine, au trebuit zilele acestea de astăzi ca să ni arăte că, dacă atunci n'a fost, fără îndoială, așa cum zugrăvesc cronicarii, că barbarii au fost mai miloși, mai înțelegători de rosturile și drepturile unui popor, se poate totuși ca, în cea mai înaltă dezvoltare culturală, în cea mai deplină stăpînire a mijloacelor prin care s'a subjugat natura, umanitatea, prin oameni cari stau în fruntea ei, să fie capabilă de a îndeplini, netăgăduit, așa cum vedem noi înșine și cum nimeni nu poate spune că n'a fost, lucruri de care Hunii, Aarii, Turcii, Tatarii n'ar fi fost în stare. Și, dacă ar fi fost în stare, ei, barbarii de odinioară, ar fi o motivare: e mai pușin vinovat acei care îndeplinește un lucru fără

a-și da samă de crima pe care o săvârșește Omenirea a trecut însă din fasa instinctelor sălbatece, aruncate fără nicio stăpînire a minții, la fasa în care mintea stăpînește instinctul: dacă instinctiv, în pornirea lui oarbă, barbarul poate să distrugă, omul cugetării, omul planului, omul răspunderii, omul modern, care face ceia ce vrea, omul acesta modern nu trebuia să înfățișeze povestirii veacurilor care vor veni infamia ce se săvârșește astăzi la doi pași de noi, dincolo de Dunăre.

Și atunci zic unii: condamnarea aceasta a noastră de ce nu s'a prefăcut în faptă, în ajutorare, în intervenție alături de acei cari dădeau sîngele lor scump pentru mîntuirea poporului lor? La aceasta voi răspunde că în poporul nostru, care nu e de ieri, de alaltăieri hotărîrile care s'au luat pe vremuri n'au fost niciodată hotărîrile fricei, că poporul acesta ține minte, că-și așteaptă ceasul și, dacă în cutare moment a fost așteptat și n'a venit, aceasta înseamnă că în clipa următoare va veni fără îndoială, răsbunînd zăbava pe care împrejurări fatale au putut-o aduce. (Puternice aplause, îndelung prelungite.)

N'aibă nimeni grijă: Or să ne vadă. Și or să ne vadă unde trebuie și cum trebuie. Și atunci o să înțeleagă oricine că nici pe prietenii adevărați nu i-am uitat, nici pe aliații noștri firești nu i-am părăsit, nici pe acei cari sînt dușmanii oricărui Stat național, oricărui viitor național liber de stăpînirea altor neamuri, nici pe dușmanii aceștia ai tuturor și ai noștri nu i-am iertat. Și va veni vremea de vom dovedi cum am capitalizat numai, trecînd în samă dobinzile convenite, datorita noastră, pe care o vom plăti cu siguranță, *o vom plăti!* (Mari aplause.)

Vă aduceți aminte, din vechea istorie a Moldovei, de scena aceia de aparentă desnădejde, de aparentă abdicare, de aparentă părăsire a rosturilor de luptă a lui Ștefan după Valea-Albă.

Se adunaseră împotriva oștilor moldovenești puterile admirabil organizate — mai admirabil și decît puterile austro-germane de astăzi —, puterile nesfîrșite ca număr, dar mai ales minunate ca alcătuire, ale Împărăției turcești. Domnul moldovean a fost înfrînt și s'a retras în munți. A fost un triumf atunci în tabăra turcească. S'a isprăvit cu Moldova! Niciodată steagul moldovenesc nu va mai umbrî oști care să meargă la luptă! Domnul nu era n'căiri. Dacă ar fi fost și atunci o judecată europeană, dacă ar fi fost aici la noi ceva

cere să semene cu opinia publică nerăbdătoare — și poate e nobil să fie cineva nerăbdător, și poate că e cuminte să fie și cel care înfrînează pe nerăbdători —, judecătorii ca și nerăbdătorii ar fi zis: s'a mîntuit cu Ștefan: și-a părăsit steagul, și-a părăsit oastea, s'a ascuns în munți; ba unii ziceau că a fugit în Polonia și'că l-au văzut pribeag la un han de drumul mare. Au trecut însă cîteva luni de zile numai și, cum ni spune un vechiu povestitor venețian, Ștefan se vedea călărînd din nou în fruntea oștilor sale de-a lungul pămîntului Moldovei. Nu fugise, se pregătise; nu părăsise lupta, se rezervase. Știa, cum știm și noi, că, oricîte clipe ar avea nedreptatea, dreptatea are o veșnicie. (Puternice aplause.) Și, în veșnicia aceia, cumintele găsește totdeauna clipa 'n care, în numele lui Dumnezeu și pentru cele mai scumpe interese ale umanității, se spune cu sabia în mînă cuvîntul hotărîtor.

Sînt biruitori aici aproape, dincolo de Dunăre. Nu voiu discuta valoarea unei biruințe pe care o cîștigi alături cu două armate alcătuite din elementele cele mai bine pregătite ale unor State de veche dezvoltare militară. Nu voiu califica iarăși cît de frumos este din partea unui principe de Franța, unui coborîtor al lui Ludovic al XIV-lea și al lui Ludovic-cel-Sfînt, ba chiar al lui Francisc I-iu, acela care înțelegea să piardă totul, dar onoarea nu, cît este frumos din partea unui principe de Franța, cu crinii albi ai Bourbonilor în armele sale, să între 'n orașul unde, în cea mai strașnică tortură a sufletului său, și-a petrecut ultimele momente de luptă un bătrîn rege plîngînd asupra soartei teribile care fără dreptate îi lovia regalul, un tînăr principe erou care trebuia să întovărășească steagurile sale în rătăcire, acel vechiu om politic sîrb, Pașici, care, cu cîteva luni innainte, binecuvîntase ceasul ce-l făcuse să presideze la întemeierea Serbiei mari pe care trebuia să o lase acum sfișiată în mîinile dușmanului, și soldații aceia hotărîți la moarte, cari părăsiau cea din urmă Capitală de refugiu a Statului sîrbesc pentru a căuta colțul de munte unde se poate cheltui ultima sforțare pentru onoarea națiunii lor. Nu se urmărește decît de un biruitor ieftin, — cu doi cari-l sprijină, la dreapta și la stînga, — satisfacția ignobilă de a vîsita un cîmp de luptă asupra căruia plutesc încă umbrele mucenicilor cari bucuros au murit pentru țară. (Aplause puternice.) Dacă nu mă înșel, în lumea aceasta, îu care n'a perit onoarea, *din*

fericire n'a perit încă onoarea, și unde este o onoare militară de la care se cere mai mult decît de la onoarea unui simplu cetățean, în lumea aceasta, zic, nu poate să meargă cineva într'un loc cum e Nișul, nu poate să calce pe cîmpuri de luptă cum sînt acelea care au fost părăsite numai după ultime silințe, de Sirbi, decît aducînd prinosul său de flori, de păreri de rău, de laude pentru eroii cari s'au sacrificat acolo. Cine face altfel, se osîndește, vădînd însuși motivele de trufie zadarnică, de lipsă a simțului de înțelegere pentru adevărata viteză care l-au îndemnat la luptă.

Spun buletinele că regele Petru, întovărășit de fiul său și de Pașici, de cîțiva ofițeri, a luat drumul Albaniei. Anumiți oameni, cari se bucură la noi, cari cred că au motiv să se bucure de așa ceva, anunță că Serbia s'a sfîrșit, că de acum înnainte, spre fericirea noastră, se vor întinde provinciile austriace până în fundul Balcanilor. Și, natural, noi vom fi absolut garanțați prin faptul acesta, prin zugrumarea unui popor cu drept la viață pe pămîntul moștenirii sale; în aceasta este o asigurare că noi, în orice fel de împrejurări, vom trăi liberi și glorioși pe pămîntul pe care ni l-au lăsat strămoșii noștri. Dacă Serbia ar fi fost cuminte, ea ar fi trebuit să îmbrățișeze picioarele Puterilor Centrale, și copilașii balcanici s'ar odihni împreună, în cuibul pajurilor întovărășite. Acuma însă, cînd gîtul unuia a fost sucit de mîna năvălitorilor, ceilalți trei copilași, — Grecii, bunii noștri prieteni, Bulgarii și noi înșine, — o să găsim mai mult loc supt aripile calde ale biruitorilor, care-o spun, în treacăt, — uită să numească precis, cu un nume și cu o dată biruința lor.

Fiindcă, vedeți, Serbia se pare că e zdrobită. Dar unde? În ce luptă? Care e clipa aceia mare de atac cavaleresc, de superioară viteză, de desfășurare a tuturor mijloacelor nobile ale războiului, în care armata sîrbească să fi ieșit biruită de armata cealaltă? A urmări prin mijloace tehnice o armată care se retrage și a crede că, atunci cînd ea a părăsit cîmpiile de luptă ale solului său propriu s'a isprăvit cu dînsa, aceasta este o iluzie. Nu știu, de altfel, dacă acei cari o spun o cred sau dacă este numai o minciună ieftină pentru oameni creduli, cum se pare că sînt între noi, dar, din fericire, sînt alți de puțini între noi. Și, cu cît lucrurile se vor desfășura, vor fi tot mai puțini între noi aceia cari se pot prinde alți de ușor, cu vîrful auriu, dar ascuțit, al unei undițe ținute într'adevăr

de mini dibace, în care trebuie să se prindă însă numai cei mai proști dintre peștii mărunți. (Mare ilaritate, aplause.)

Eu, d-lor, cred că Serbia nu moare. Fiindcă eu cunosc o altă Serbie, care a fost înfrântă, o Serbie distrusă, stăpînită de Turci. Și, oricît ne-am lăuda că a isprăvit umanitatea cu concepțiile stupide ale filosofilor și cărturarilor de pe vremuri cu privire la dreptate, totuși nicio Putere din Europa nu va putea stăpîni Serbia biruită la 1915 așa cum au stăpînit-o Turcii după 1389. Și, oricum, obrazul omenirii s'a sufliat: acum, dacă nu se observă lucrul, din cauza stratumului de murdărie morală ce s'a depus, dedesupt tot va rămînea un obraz mai suflire decît la oamenii de acum cîteva secole. Și ceia ce Turcul și-a putut permite la 1389 pe pămîntul Serbiei, o Putere creștină, oricare ar fi ea, n'ar îndrăzni să facă astăzi. Eu știu însă, supt regimul turcesc de la 1389 până la 1800, cît de puțin moartă a fost această Serbie, cît de mult în adîncul pămîntului ei s'au adunat apele acelea din care trebuiau să răsară mai tîrziu izvoarele vieții moderne a Statului sîrbesc. Trei secole, n'a venit acolo nicio carte, niciun îndemn de cuvîntător; nicio organizare nu era ca să apere conștiința națională a poporului; mergeau doar din sat în sat cîntăreții povestind luptele de odinioară, îmbrăcînd în strălucitoarea haină a poeziei ceasurile de vitejie de pe vremuri, și afît. Nu exista nicio conștiință publică europeană; cine, în Europa de la începutul timpurilor moderne, s'ar fi gîndit la o Serbie etnică? Cine s'ar fi crezut în stare să scape Serbia supusă de dominația turcescă? Și ar putea spune cineva foarte ușor: dacă trei veacuri trec asupra unui popor supus și acest popor nu se mișcă printr'o răscoală, printr'un strigăt de durere, printr'un apel către dreptatea lumii, printr'o chemare către pedeapsa lui Dumnezeu, poporul acela e mort într'adevăr. Ei bine nu: după trei veacuri care sînt ca acele trei zile de petrecere în mormînt ale Mintuitorului, Serbia a înviat. A fost de ajuns ca în mijlocul țeranilor să apară un țeran ca dînșii, un negustor de vite, un haiduc, un fost auxiliar al oștilor creștine austriace care străbătuseră provinciile turcești de dincolo de Dunăre, pentru ca mulțimea aceasta țerănească să se ridice întregă supt călăuzirea lui Carageorghe și să întemeze această Serbie nouă, care, supt dinastia lui și a lui Miloș Obrenovici, a trăit, s'a dezvoltat, s'a întemeiat moral, s'a organizat material până în timpul nostru. Și, atunci cînd trei veacuri de stăpînire turcescă, trei veacuri de

întunerec, fără școli, fără carte, trei veacuri de părăsire din partea lumii întregi, fără îndemnuri, fără făgădueli, fără o zguduire trezi-toare din partea nimănuși, n'au putut să omoare vechea Serbie, care și-a vărsat sîngele pentru creștini în lupta de la Cosovo, crede cineva că ajung triumfurile lui Galwitz, ale lui Mackensen, ale lui Köves de Kövesháza (Iilaritate),—care este pregătitorul, vă rog, pentru unii dintre Romîni, al idealului de dezvoltare către Dîstru, către Ucraina, către stepa rusească, către Marea Neagră, Marea de Azov, Marea Caspică, poate, a poporului românesc—, ajunge biruința d-lor Mackensen, Galwitz, Köves de Kövesháza, plus un număr oarecare de inteligențe militare bulgărești (mare ilaritate), pentru a dîstruge Serbia de astăzi ?

Într'adevăr au căzut mulți, căci mult poate să omoare mașina modernă a oștilor pornite către dîstrugere, dar până la omorîrea metodică a copiilor nu s'a ajuns. Sînt acolo, în adăposturi ca arestea de la noi, în văile albanese, pe pămîntul primitor, dar nu ajutător, cum trebuia, al Greciei, legată prin alianță (aplaude puternice), și în largă noastră ospitalitate frățească, plină de făgăduințe, în retragerea din munți, deci, cu așteptarea unei nouă lupte, care va birui, la noi și acolo, în Grecia, unde fețe rușinate primesc pe camarădul de arme din 1913, care a dat Eladei mai mult decît avea dreptul să sperie numai după vitejia și jertfa ei, sînt acolo copii cari vor răsbuna cîndva pe părinții lor. (Furtunoase aplause.) Și cine omoară pe bărbații unui popor supt ochii femeilor, înaintea copiilor, acela pregătește în copiii aceștia, sfătuiți de femeile care-i vor crește în lecțiile aspre ale durerii, răsbunători cum nu s'au mai văzut vreodată în istoria popoarelor. (Puternice aplause, mult prelungite.)

Credeți d-voastră că așa se alcătuiesc și se desfac Statele ca o Austrie pe care o faci cît de mare, tocmai fiindcă n'are suflet, n'are necesități organice și o întinzi cît poate diplomatul să întindă mușamaua ? Nu! un popor-Stat cum este Serbia e un organism, iar Statele cum e Austria sînt aglomerațiuni: un conglomerat grosolan, în care se amestecă în marmura curată, piatra cuprinzînd într'însa metale nobile, cu prundul rîurilor, legate toate împreună prin ordinarul lut care este birocrăția, funcționarismul austriac. Statele acestea se rup, la ceasul lor, și de minile unui copil, pentru a pune marmura de o parte și pentru a arunca lutul, cu toată netrebnicia și murdăria ce o cuprinde, a lăsa jos și ca un praf netrebnic. Fîn-

țele organice însă, acelea nu se distrug; se strâng, se mutilează, dacă voiți, dar din suferința lor izvorăsc puteri nouă; creațiuni nouă vin să înlocuiască pe cele vechi.

Dacă am vrea să înfățișăm printr'o singură comparație ce este un popor adevărat, am putea întrebuița următoarea: buruiiana care cuprinde foarte răpede un câmp foarte întins, nu cere nici plug, nici sămînță, nici îngrijire. Cresc ierburile în univers de se sperie omul înaintea lor. Cine e cunoscător însă în aceste lucruri, știe că buruiiana abia se vede în Martie, că în April răsar din ea flori modeste care parcă se roagă să o cruți, făgăduind că n'o să ocupe loc mare și că ea, floarea, o să te mîngîie și mai departe; în Maiu, abia poți trece prin dudăie, dar vine pe urmă căldura lui Iunie și, în locurile unde se frufia buruiiana, cu toate podoabele sale, nu se mai găsește altceva decît frunze uscate pe care le bate vîntul în toate părțile. Buruiiana nu trebuie nici arată, nici sămănată, nici plivită, dar fine din Mart și până în Iunie. Iar ceia ce punem noi în țărînă ca să ne hrănim cu dînsul fiindcă voim, fiindcă ni trebuie, se face tăind întăiu dureros pămîntul cu fierul.

Așa se întemeiază popoarele cele adevărate. Veacuri întregi, și în Serbia și la noi, s'a tăiat adînc pămîntul țerii, cu durere, cu silinți nepilduite, pentru ca brazda să se facă. Și pe urmă au venit cărturarii naționali și au sămănat așa de bine după războinici; pe locul unde fierul suferinței deschisese brazda, ei au aruncat larg sămînța viitorului. Iar, la capăt, ceia ce s'a ridicat prin darul seminței cărturarilor a fost hrană îndelungată pentru toți, veacuri întregi. Așa se întemeiază popoarele, în felul acesta se alcătuieste trăinicia și nemurirea lor. Brazda plugului de suferință a fost și la dînșii, la Sîrbi, larg sămănată de cărturari. Iar cine crede că lovind la suprafața unei țărîne care a încăput în mîna lui, poate distruge recolta întregă, acela se înșală: rupînd spicele tocmai se desface dintr'însele sămînța, care intră din nou în pămînt, și ea va hrăni, la vremea ei, nu pe hoții care au năvălit în recolta străină, ci pe fiii pămîntului aceluia. (Furtunoase aplause, îndelung prelungite.)

D-Ior, eu nu cred în triumful brigandagiului. Nu cred. Acum cităva vreme, corectam niște pagini istorice de mai veche grecească din care am cules un proverb care la noi nu se aude, dar care e bine să se știe. Bulgarii, după 1913, au pomenit și ei un proverb,

a cărui realizare cred a o vedea astăzi; dar ceia ce au spus ei după 1913 pentru 1915, se poate spune astăzi de Sirbi pentru ceia ce o să fie după 1915. Spune proverbul: morile lui Dumnezeu macină încet, dar sigur. E adevărat. Dumai cit morarul știe că esențialul nu este ce se macină întâiu, fie chiar și încet și sigur, ci ceia ce se macină *pe urmă*. După tărița pe care a măcinat-o moara lui Dumnezeu pentru dinșii astăzi, ea va măcina făina cea bună pentru Sirbi mine. În privința aceasta nu poate fi nicio îndoială. (Ilaritate, aplause puternice.) Iar, în ceia ce privește proverbul meu, e foarte scurt și foarte bun: Dumnezeu priește hoșului, dar păgubușului ceva mai mult. Și cred că Dumnezeu însuși abia ajunge ca să răsplătească paguba nedreptății de astăzi.

Cred în viitorul lor cum cred în viitorul nostru; privesc suferința lor cum aş privi suferința noastră; admir energia, liniștea cu care ei au primit această suferință, cum sînt sigur că aceleași însușiri zac în rezervoriile adînci ale poporului nostru—nu în cei de sus—, în aceste nesfîrșite rezervorii, orice suferință ni va rezervă Dumnezeu. Și poate să ni reserve și nouă, cînd ni vom face datoria, căci nu mergem mîni nici la o excursie, nici la o pleacă nici la un chiul, ca să întrebuițez cuvîntul orășenesc, ci mergem la întrebarea teribilă a viitorului, care cu o mîna dă biruința și cu cealaltă dă suferința, și nu dă biruința cu mîna dreaptă fără să dea și suferința cu mîna stîngă. Da, eu cred că urmașii noștri vor admira energia liniștită, sigură de sine, de dreptatea sa, cu care și noi vom primi încercarea noastră, ca să ajungem și noi împreună cu aceștia, la biruința comună împotriva nedreptății. (Mari aplause.)

Pentru cei cari cred că s'a isprăvit cu Serbia, voi mai pune în asămănare scena ultimă a înfrîngerii sîrbești de azi și a înfrîngerii bulgărești de ieri.

În 1914, oștile noastre slăteau aproape de Sofia; oștile grecești innaintau către aceiași Capitală bulgară; între Sirbi și între Bulgari se urma o luptă în care Bulgarii își făceau iluzii dacă socoteau că biruința lor era aproape. Reședința Regelui Ferdinand era flămînzită, amenințată, și atunci el, regele, a trimis telegrama pe care o cunoașteți bătrînului rege Carol al României, făgăduindu-i ce

n'avea intenția să dea și ce nu i-a dat, și iscălinind, cînd a fost vorba de pace, ceiace era hotărît să nu respecte, căci a doua zi după încheierea tratatului de pace se trimetea ordinul de zi către armată care se știe de toată lumea, și care făgăduia răsbunarea zilelor acestora de umilință.

Și acesta este un sfîrșit pentru un popor învins. Să mi se dea voie să găsesc mai nobil actul regelui Petru al Serbiei. Și el a fost rugat să încheie o pace care i s'a oferit înainte de înfringere, a doua zi după o biruință care poate fi înscrisă între cele mai nobile ce s'au cîștigat vreodată de un popor mic împotriva unei forțe covârșitoare. S'a cerut poporului sîrbesc să se împace cu acei cari se pregăteau să-i năvălească teritoriul. Cineva care a străbătut Serbia atunci, a vorbit cu o sentinelă, cu un țeran bătrîn de cînzeci de ani, îmbrăcat în hainele de acasă și care înfățișa atunci însuși sufletul poporului său. I-a spus: Se pregătește o luptă nouă: vi se oferă pace; nu vă împăcați?—Să ne împăcăm.—Dar fără prietenii voștri, numai cu voi! Și atunci bătrînul, scuturînd din cap, zise: nu; mai bine ne batem!

S'au bătut. Și, cînd, după două luni de sforțări fără exemplu, 100.000 oameni, păstrați prin geniul militar al lui Putnic, au găsit, prin munții înghețați, prin văile prăpăstioase, cu o mămăligă de hrană la trei zile pentru soldați, au găsit drumul lor de refugiu, li s'a oferit încă odată pacea. Și regele Petru a căutat, nu pacea asigurătoare, ci moartea de erou și, neputînd-o afla, a avut singura durere în sufletul său că nu i-a fost dat să cadă în fruntea ostașilor săi înainte de a părăsi ultima brazdă a pămîntului sîrbesc apărât de dînsul.

Să mi se dea voie atunci să aleg, între telegrama mincinoasă din Sofia dela 1913, între măgulirea sentimentelor bătrînului vecin a cărui blîndețe de suflet era cunoscută, între încheierea unei păci pe basă de minciună, între sfruntata ei tăgăduire a doua zi, de o parte, și, de alta, între bătrînul acesta, încunjurat de tot ce este în Serbia eroism și cugetare politică, care apucă drumuri de munte ca și Stefan cel-Bătrîn al nostru, atunci cînd se ascundea în peșterile Carpaților așteptînd ziua răsbunării, să mi se dea voie să aleg pe regele Lear în locui lui Shylock rege.

II.

Partea aceasta era absolut necesară fiindcă toți avem în sufletele noastre o nesfârșită datorie morală de plătit și trebuie s'o plătim, cu orice premedie, către dînsii, afirmînd că în dosul cuvintelor noastre este o hotărîre, că hotărîrea aceasta se va preface prin voia noastră, în faptă și, prin voia lui Dumnezeu, se va preface în biruință.

După această lămurire trec și la partea explicativă, care va fi poate mai scurtă spre a nu obosi prea mult. Trec deci la partea care lămurește legăturile speciale ale Olteniei d-voastră cu Serbia.

Din tot cuprinsul Țerii Românești, în Oltenia s'a arătat mai multă simpatie pentru Sîrbi. Poate fiindcă i-a văzut mai de aproape, fiindcă aici tunurile s'au auzit bubuind, fiindcă aici eroii au fost întîmpinați în nenorocirea lor, fiindcă supt ochii d-voastră rătăcesc încă mulțimile acelea de femei, de copii, de bătrîni, de preoți, — din cari unul s'a tocmit porcar pentru o bucată de pîne. Poate, însă, că nu numai de aceia ci și dintr'alt motiv, de aici au venit sentimentele cele mai calde de milă, sentimentele cele mai înalte de admirație, de asigurare a prieteșugului față de poporul sîrbesc. Și bine s'a făcut, și, de cîte ori, oricui, i se va oferi ocazia să ajute pe Sîrbul pribeag, să se gîndească : vorbele acelea din Evganhelie că prin orice drum eț care calcă pragul casei tale Dumnezeu însuși intră, și cu atît mai mult prin drum ețul acela nenorocit care a luat cîrja, toiagul pribegiei fiindcă a căutat să apere pînă la sfîrșit dreptatea lui Dumnezeu. Să-i privim ca pe frații noștri fără să așteptăm nimic dela dînsii. Au plătit lumii așa de mult în ceia ce privește îmbogățirea comorii morale a umanității, încît noi n'avem nimic să li cerem în schimb pentru tot ceia ce, individual sau ca națiune, am fi în stare să li dăm.

Și mă gîndesc cu oroare, față de sentimentul acesta firesc, la ideia, pe atît de ne bună, pe cît de stupidă, care a încolțit în mintea unor oameni pervertiți prin imoralitatea luptelor politice de interes particular, ideia aceia de a ne așeza în rîndurile despoietorilor Serbiei învinse.

Sînt oameni cari nu se mulțămesc să atragă urgia Rusiei, refăcuiă mine, prin luarea Basarabiei, înainte de momentul său, înainte de momentul său — așa trebuie să se înțele gă lucrul, — ci

mai vreau ceva pe lângă această Basarabie, care, național, este locuită de ai noștri. Nu, n'am uitat-o, căci să nu creadă cineva că sentimentele care nu se manifestă prin cereri nu se ascund în a dîncul sufletului omenesc.. (un domn protestează cu jumătate de glas)—Numai cit — fiindcă am auzit o protestare — trebuie să fie cineva un idiot (mare ilaritate) ce să și închipuie că un Stat mic poate să provoace o Putere mare vecină cu dînsul în afară de cazul cînd Puterea aceasta în momentul înfrîngerii, se sfarmă pentru totdeauna. Ei bine, vom ataca Austro-Ungaria la momentul său, fiindcă Austro-Ungaria trîntită la pămînt nu se va ridica niciodată, pe cînd Rusia are încă înaintea sa un viitor pe care-l vom măsura cu răbdarea și pregătirea noastră. (Aplauze)

Și iată unde aveam intenția să ajung: s'au găsit oameni atît de ignobili, cu o atît de totală ignorare, nu numai a dreptului, dar și a cavalerismului celui mai elementar, adevărate hiene, săpătoare de morminte, care au spus: Serbia e jos, să ni luăm Valea Timocului. Și au scris aceasta! De altminteri la noi a scrie nu e un act de curaj, așa de mare, fiindcă în dos nu e un sentiment de răspundere și consecvență atît de puternic ca la popoarele a căror civilizație e pe deplin isprăvită; a doua zi scriitorul politic a uitat și el ce spusese în ajun.

D-lor, Romîni din valea Timocului alcătuiesc într'adevăr o populație foarte numeroasă. Această populație nu e însă originară de acolo: sînt pribegi olteni de-ai d-stră; au fugit de urgia fanariotă și au găsit, acolo, pe pămîntul sîrbesc, un loc de libertate și ocrotire. Dacă se găsește o minte umană care să creadă că ospitalitatea, frățește acordată, creiază musafirului dreptul de a despoia pe gazdă de casa sa, evident că în psihologia ei nu se poate amesteca istoricul, ci e rolul psihiatrului. Că noi dorim ca această populație să se desvolte național, da, și va veni vremea; ba, cu cît vom merita-o mai mult prin ajutorarea ce vom da Sîrbilor, cu atît această vreme va veni mai repede. Crușarea unei naționalități pierdute într'un corp etnic străin se capătă, în adevăr, prin îndatoriri esențiale față de acela căruia îi aparține acel corp etnic în care s'au mutat anume elemente ale naționalității tale.

Niciodată Romîni de pe valea Timocului, Oltenii d-voastră, vechi Olteni din veacul al XVIII-lea, strămutați acolo, dar păstrînd toată amintirea malului stîng al Dunării, niciodată Oltenii aceștia nu

trebuie să ajungă un măr de discordie, între noi și Sîrbi, ci, din potrivă, ei trebuie să fie un element de continuă legătură frățească între noi și dînșii, Sîrbii respectînd deplina și statornica lor suveranitate asupra pămîntului care a ocrotit pe acești pribegi. Aceasta este formula. A umbla unde alții au biruit, a despoia pe învinsul care zace sîngerat pe cîmpul de luptă, pentru o cauză care este și a noastră, a-l desbrăca de avutul său, este o faptă pe care Fanarul politic „romîn” din secolul al XIX-lea o admite poate, dar pe care cavalerismul românesc moștenit o desprefuiește. (Puternice aplause, îndelung prelungite.)

Dar, ò-lor, nu trebuia veacul al XVIII-lea, nu trebuia urgia fanariotă, nu trebuiau contribuabilii puși la fum pentru a li stoarce dăjdiile, nu trebuia nesiguranța socială din aceste vremi de grea apăsare țerănească pentru ca să se creeze între Oltenia și Serbia legături. Legăturile acestea sînt tot atît de vechi ca și începuturile inșeși ale neamului lor și ale neamului nostru.

Domnii noștri știți că se chemau *Voevozi* în timpurile vechi; știți iarăși că țeranii liberi de pe vremuri se chemau *judeci* și că împărțirea țerii noastre e în *judete*: Mehedînșii, cele două județe ale Jiului, de sus și de jos, sau, cum zicem noi după un nume slav: Gorj și Dolj, Vilcea, Romanașii, toate sînt județe mai vechi decît întemeierea principatului muntean. Și numele lor s'a luat după numele juzilor de pe vremuri: Vilcea s'a numit după un Vilcea, care a fost cîndva jude acolo; Romanașii după un vechiu sătean și ostaș Romanaf, județul Mehedînșului după un Mehedinș, — fără i la sfîrșit, — care el a dat numele acesta teritorial. Pe urmă a venit, mai mare peste juzi, Voevodul. Judele eră civil, Voevodul ostaș; Voevodul era duce, judele arată prin însuși numele său atribuțiile pe care le îndeplinește; acesta judeca pe cei de-acasă cu crucea în mînă, iar cellalt, Voevodul, cu buzduganul în mînă, judeca pe cei de peste granițe, — pe «sfînta dreptate» și judecătorul de acasă, pe «sfînta dreptate» și acela al dușmanilor de peste graniță.

Dincolo de Olt județele nu se mai chiamă după oameni, ci după rîuri, iar în Moldova nu sînt județe, ci Țăuturi. În Ardeal însă, prin sate, pînă foarte tîrziu, se păstrează juzii sau cnezii, cum li ziceau Slavii. Se vede foarte limpede cum pe pămîntul românesc, în părțile acestea apusene, a fost o regiune de temelie, o regiune fundamentală, alcătuită din Oltenia, din Ardealul de Vest și întin-

zindu-se până în Maramurăş, deasupra Moldovei, care este regiunea Voevozilor şi a juzilor sau cnezilor

Ei bine, între toţi Slavii, numai Sîrbii sînt acei cari au avut ca şi noi organizaţia Voevozilor şi cnezilor. Bulgarii nu: Slavi cu-ceriţi de războinici de origine turaniană, ei au avut cu totul altă orînduială, şi, dacă răsare şi la ei cite un Voevod, niciodată nu o să răsară un cneaz; ba Voevodul care se poate întîlni la Bulgari este de împrumut, şi nu originar. Pe cînd în Serbia, Bosnia şi Herţegovina, în Dalmaţia—şi Bosnia şi Herţegovina, ca şi Dalmaţia, sînt Sîrbeşti, tocmai ca şi Serbia care singeră acum supt ochii noştri, iar Dalmaţia e o Serbie avînd pe mal oraşe romane trecute supt stăpînire şi influenţă veneţiană, dar încolo, tot o Serbie curată, ca şi Croaţia—, rostul lor e originar.

Deci, precum la noi Oltenia şi plaiurile Ardealului apusean formează regiunea Voevozilor şi cnezilor, tot aşa la Slavi Sîrbia, Bosnia, Herţegovina, Dalmaţia formează altă regiune de Voevozi şi cnezi. Şi va înţelege oricine că, atunci cînd instituţiile fundamentale ale acestei părţi româneşti care este Ardealul de Vest şi Oltenia corespund cu desăvîrşire cu instituţiile fundamentale din regiunile slave reprezentate de Serbia-Stat şi de regiunile sîrbeşti de lîngă dînsa, aceasta înseamnă că am avut odinioară, noi şi ei, o viaţă politică comună. Aceasta nu se poate spune de niciun alt popor în preajma noastră. Cu nimeni n'am împărţit aşezămintele de temelie ale vieţii noastre decît cu dinşii. Se arată astfel de la început, din veacurile cele mai vechi, cît de naturală, cît de indicată de geografie, ca şi de influenţe culturale, este legătura dintre regiunile oltene şi ardelene, de o parte, şi regiunile sîrbeşti de dincolo de Dunăre, de altă parte.

Am mai spus aceasta, li-am spus-o Sîrbilor, în revista lor, *Delo*. A răsărit atunci unul dintre oamenii politici improvisaşi pe cari-i produc azi decoraţiile Europei centrale şi cite un cuvînt de amabilitate care li se aruncă cu despreţul pe care străinul îl are totdeauna pentru acela care-l serveşte din corupţie, din vanitate sau din simplă prostie congenitală, a răsărit, zic, un bărbat politic improvisat care a spus: «Domnule, mai încet cu comunitatea aceasta între Sîrbi şi între Olteni, fiindcă ă-ta pregăteşti lucruri teribile!» (Ilaritate) Mărturisesc că nu m'am aşteptat să descopăr în fapta mea un așa de oribil complot în momentul cînd trimiteam unei re-

viste sîrbești, a doua zi după biruința contra Austriei, ca demonstrație, o contribuție la cunoașterea legăturilor dintre noi. „Știi ce pregătești! Pregătești aneștiunea Olteniei de către Sirbi!” (Ilaritate.) Ei bine cu astfel de capete ce poți face? Și vedeți cît de rău e ca un «cugetător», care, în loc să vorbească, scrie, nu poate să audă risetele cetitorilor săi, și chiar de aceia comite articole peste articole, pe cînd, altfel, de ar putea vedea de-a dreptul cum rîde lumea de el, s'ar lecu. (Ilaritate)

D-lor, nici noi nu sîntem așa de slabi ca să ne poată cuceri Sirbii, nici Sirbii așa de tari ca să ni ia Oltenia, și nici noi, nici ei așa de nebuni ca să schimbăm o prietenie de veacuri întregi pentru astfel de idei mai ilogice, mai stupide decît însuși planul de a mări România întinzînd un fel de tentaculă de caracatiță prin valea Timocului, ceia ce ar însemna ca și cum un original ar lua pe badea Ion, cu sumanul ori cojocul lui, și, ca să-l „completeze“, i-ar anina la spate o șuviță cu un clopoșel în vîrf. (Ilaritate.) Și România s'ar înfățișa, cu valea Timocului cucerită peste Dunăre, întocmai ca badea Ion care ar umbla cu codița și clopoșelul după dînsul.

Dar legăturile acestea de la început n'au fost singurele legături dintre Sirbi și noi.

Domnilor, a venit o vreme cînd s'a întemeiat din Oltenia și din „Muntenia“ de la Argeș un Stat *romănesc*, Statul care s'a făcut prin unirea liberă a județelor Olteniei cu județele muntene ale Argeșului. Atunci a-ți pierdut d-voastră Capitala, care s'a mutat la Argeș, fiindcă dela Argeș mergeai, prin Cîmpulung și Tirgoviște, la Brăila, la Dunărea-de-Jos, la Dunărea comercială, de comerț universal, și prin Dunărea aceasta ajungeai la Marea Neagră. Și, cînd s'a întemeiat Statul unitar, noi, Romîinii, am avut nevoie să prefacem o democrație țerănească într'o formă de Stat orientată după normele cele vechi ale Răsăritului. Pe atunci Domnul nostru era încă un jude ori un Voevod îmbrăcat țerăncște și represintînd datinele țerănești. Ni mai trebuia însă ceva pe lîngă aceasta.

Aceasta nu înseamnă că democrația țerănească n'avea avantajii, dar nu e aici locul să le arăt: o să vie vremea cînd o să se vorbească larg de democrația țerănească d'innainte, chiar dacă multe scaune șubrede s'ar clătina puțin în viața noastră socială și politică,

în urma acestei zguduiri cu amintirile democrației de la 1300. Cea ce a fost atunci, o să se facă din nou acum, o să se facă, de sigur, acest lucru mare din lăuntru, cum o să se facă și lucrul cel mare de peste graniță. Oricine ar zice: *nu!* Căci pe *nu*, nu se clădește nimic, ci totul numai pe *da*, piatră ce se lasă adânc, formînd temelia pe care poți sprijini apoi clădirea. (Aplause.)

Nu zic că democrația țerănească de la început a fost rea, dar trebuia să avem ceva mai mult: o cancelarie organizată, o ordine de demnitari, o Curte, mai ales o legitimitate dinastică încununată de prestigiu, și lucrurile acestea, care erau indispensabile, nu le-am luat de la Bulgari, ci de la Sirbi.

Cele d'ntăiu înrudiri ale Domnilor noștri, care au prefăcut pe acești mîndri și viteji țerani în purtători de purpură și de coroană, au fost cu dinastiile slave din lumea sîrbească de peste Dunăre, pe o vreme cînd noi și Sirbii dădeam, pe la Vidin, stăpînituri Bulgarilor în veacul al XIV-lea. Căci Bulgarii erau în decadență, Sirbii în plină putere, iar noi alcătuiam tocmai viața noastră de Stat, influențați de viața politică sîrbească.

Apoi, în limba slavă, întrebuițată atîta vreme de cancelariile Domnilor noștri, se cînta și cetia cuvîntul lui Dumnezeu în Biserică. Această limbă, ca și scrișul ei corect, ca și frumoasa caligrafie împodobită a diecilor domnești, ni-au venit, aici, în Oltenia, din Serbia. Cea d'întăiu mănăstire de cărturari pe care am avut-o noi, este cea ale cărui temelii se mai văd la Vodița, apoi acela pe care, într'o formă prefăcută, o avem și astăzi, Tismana; după ele numai a venit Prislopul în Ardeal și apoi fundațiunile mai nouă ale lui Mircea-cel-Bătrîn. Cine ni-a adus însă viața veche de cărturari, care a fost temelia culturii noastre celei vechi? Sfîntul Nicodim. Sfîntul Nicodim era un Greco-Sîrb, avînd sînge grecesc, dar cu o direcție culturală exclusiv slavă, sîrbească. A trecut dincoace, s'a adăpostit pe pămîntul nostru și a plătit printr'un dar de cultură neprețuit acest adăpost pe care i l-am dat noi, tocmai așa precum pribegii sîrbi de astăzi aduc pentru noi, ca răsplată a ospitalității, un dar de idealism, un exemplu viu de eroism și suferință, prin care se vor înălța sufletele copiilor cari văd ce poate suferi cineva pentru țara sa fără a pierde vre-odată nădejdea în învierea, în răsbunarea și biruința ei. (Aplause călduroase.)

Și, cînd Sfîntul Nicodim a venit, el a adus și arta, vechea

noastră artă, ce are ca fond, ca temelie, piatra pe care a așezat o pribeagul călugăr sîrb din veacul al XIV-lea.

Comunitatea politică în cele mai depărtate timpuri, legături dinastice în veacul al XIV-lea, împrumutarea din Serbia a limbii de Stat și a limbii din Biserică, a caligrafiei celor d'întăiu dieci ai noștri, împrumutarea din Serbia a cărturarilor religioși, inspirația artei noastre începătoare, — ce dar mai bogat și mai înflorit voiți d-voastră să fi avut noi de la un popor care, în clipa ultimelor lui sforțări împotriva Turcilor, dăruia vecinului mai tînăr în viața politică întreaga moștenire seculară a străduințelor sale către cultură? (Călduroase aplause).

Le rîndul nostru, am plătit aceste datorii. A fructificat cultura slavonă pe pămîntul nostru, cărturari moderni au plecat de la noi spre Sîrbi; clerici cărturari au plecat din această Oltenie către provincia turcească a Serbiei. Așa încît lumina adusă cu mini pioase, așa cum aduce cineva o luminare de Paști în bătaia vîntului de Marte, lumina adusă de evlavioasele mini ale Sfîntului Nicodim a ajuns a fi pentru Balcanul întreg o mare flacără de viață, din care s'a aprins noua cultură a popoarelor creștine, îndușmănite azi, criminal și stupid.

Și mai găsim o legătură între Oltenia d-v. și viața sîrbească: cînd s'a ridicat Caragheorghe dincolo, cînd s'a intitulat „căpetenie a norodului sîrbesc“, cînd a ridicat între țerani un steag țerănesc de libertate și a îndrăznit să stea, el, robul, înaintea „Împăratului“ turcesc, cerînd pentru săracii lui dreptul la viață creștină, s'a mișcat și inima țeranilor noștri de dincoace. Pe cînd era încă un începător în cariera armelor, slujind supt steagul Țarului, Tudor Vladimirescu a luptat la Dunăre pentru libertatea sîrbească. Și, cînd vom merge și noi spre a lupta pentru același scop, să știm bine că înaintea noastră a mers stegarul care represinta, în umila hotărîre a vitejiei sale, frăția de cruce a Romînilor cu Sîrbi. Așa precum îl vom vedea pe Tudor cu ostașii țerănimii de la 1821 în fruntea noastră de cîte ori vom revendica dreptul sfînt al țerănimii noastre, îl vom vedea în fruntea noastră și de cîte ori vom da ajutorul cuvenit prietenilor noștri cari supt o nouă apăsare sîngeră dincolo de Dunăre. (Aplause puternice.)

Și darul acesta se plătește: ostașul Tudor s'a întors de peste

Dunăre ca omul politic Tudor: ideia politică a mișcării sale, de dincolo a luat-o el; ca un al doilea Caragheorghe, căpetenie de țerani s'a simțit la 1821 pe pământul Olteniei, cînd pentru a răpune elementele grecești și ciocoimea grecisată, dedată numai operațiilor fiscale remuneratorii, cultivării asidue, dar barbare, a unui buget începător, el a avut curajul să adune un «Sfat al norodului». A ridicat și el un steag ca și Caragheorghe, același steag al săracilor: al drepturilor și al viitorului lor. Și precum Caragheorghe a isprăvit ucis pentru îndrăzneala faptei sale, și Tudor a plătit cu sîngele său hotărîrea sa de a ridica poporul nostru, în calitatea lui națională, în rîndul națiilor moderne. Aceasta a fost învățătura pe care, prin Tudor, ca răsplată pentru ajutorul de arme ce i-l adusesem, ni-a dat-o Serbia nouă; cea d'întăiu manifestație, și mîndră, și biruitoare, de conștiință națională țerănească, — și vom adăugi, cîtă vreme conștiința națională nu este atributul clasei *fundamentale* a unui popor, el nu e în stare, nu numai să-și întindă hotarele, dar nici măcar să asigure Statul. (Aplause prelungite).

Un istoric care ar avea mai mult răgaz decît mine acum, ar putea să arate în istoria modernă a noastră alîtea alte legături între Sîrbi și Romîni.

Pot să mai amintesc doar că între toți acei cari stăpîneau ori stăpîniseră țeri, singurul care a felicitat călduros, care a aclama cu bucurie Unirea Principatelor noastre, a fost bătrînul țeran Miloș Obrenovici, care fusese cneaz al Serbiei. Vestea Unirii i-a scos din suflet cuvinte care merită să fie însemnate de cîte ori se vorbește de legăturile între Sîrbi și noi. Oaspete pe pămîntul nostru, cunosător al împrejurărilor politice în care trăiam, acest străin, care nu era cu totul străin, a simțit instinctiv importanța actului din 1859 pentru viitorul nostru. Și între acei cari au urat trăinicie actului Unirii și carieră glorioasă lui Alexandru Ioan Cuza a fost cneazul sîrbesc.

* * *

Dar mă opresc aici. Nu este nevoie să se spuie mai mult pentru a se afirma, pe basa amintirilor istorice, necesitatea durabilă-eternă a acestor legături dintre dînșii și dintre noi. Pot fi curente politice, de o parte și de alta, care, într'un moment, să cauzeze, cum au și causat, o înstrăinare între o țară și alta. Pe lîngă toate

www.dacoromanica.ro

tradițiile istorice, pe lângă datoria actuală de a admira eroismul Sirbilor, se mai adaugă însă ceva pentru a ne uni durabil în sforțările noastre.

Serbia nu poate trăi de cît întreagă: de pe cîmpul înfrîngerii sale din 1915 ea se va ridica mai mare; trei secole, de la Cosovo pînă la Caragheorghe, au adus întemeierea Serbiei celei mici; anul de suferință de la 1915 va clădi Serbia cea mare. Tot așa, veacuri întregi de suferință ale noastre ni-au dat România mică; chinurile sufletești ce le simțim astăzi, zbuciumul care frămîntă inimile noastre, setea arzătoare care ni arde sufletul, jertfele pe care mîne le vom aduce pentru îndeplinirea celui mai sfînt din gîndurile noastre, vor întemeia o Românie mai mare decît cea de astăzi. Amîndouă popoarele deci, pe același drum, prin aceleași suferințe, nepuținînd trăi decît în marginile dreptului național, vor forma, aici, în Orient, zăgazul contra apetiturilor imperiale, din Apus astăzi, poate din Răsărit mîne, și contra atacurilor lașe care, în chiar Orientul Europei reprezintă trecutul chiar și atunci cînd se prind, într'o ultimă mișcare de agonie, de brațul viguros al Germanului, pornită, prin cucerirea lumii, către păgubirea sa proprie. (Îndelung prelungite aplause.)

6 Decembre, 1915.

Italia în Balcani.

Târziu, dar în sfîrșit Italia apare în Balcani.

Trupe debarcă la Vallona, fără ca flota de frică lașă a Austro-Ungariei să iasă din adăposturile siguranței sale; se vorbește de o declarație de războiu față de Germania și se proclamă dreptul exclusiv al Italianilor asupra acelei coaste răsăritene a Adriaticei care e sămănată toată de ruine în care trăiesc amintirile unei mîndre și glorioase dominații.

Ne bucurăm de aceasta. Intervenția acestei civilizații autentice, care servește interese economice reale și se sprijină pe tradiții istorice așa de vechi și așa de însemnate, e un element de speranță pentru toți aceia cari se indignează la gîndul că tot Balcanul, cu cele trei Mări care-i scaldă coastele, ar putea ajunge în mîinile unui popor de brută energie elementară, care n'ar ști însuși ce să facă din neașteptatele daruri ale unui noroc nebun, ori și în ale asocia-

ției zilnice, presădată de orgoliul maghiar exasperat, a «naționalităților» întemnițate și exploatare din Monarhia Habsburgilor.

Acestualt concurent, Italiei, oricine admite și iubește dreptul națiunilor în marginile valorii și muncii lor nu-i va putea denega tot ceia ce legitimează o dominație: frumoase amintiri istorice, o veche moștenire de binefaceri culturale, privilegiul exclusiv ce se poate reclama de cine-a adus întâiu cultura în pustiu și întunec, expansiunea firească a unei activități economice oneste și o concepție umană, modernă despre supremație.

Să vie Italia în Balcani, să lupte, să biruiască și să rămie!

Pe noi nu ne va găsi, sînt sigur, numai ca spectatori simpatici, ci și ca auxiliari energici și siguri.

Fajă de Italia oficială de la declarația războiului a fost aici — de ce s'o ascundem? — un oarecare scepticism și o vagă nemulțămire, ale cării motive nu se pot spune încă. Aceasta nu ne-a împiedecat să fim din suflet împreună cu frații noștri de rasă, cari scaldă în singele lor nobil stincile sălbatece pe care se sprijină usurpația seculară a Austriacului. N'am înțeles totdeauna amănuntele comunicatelor lui Cadorna, făcute pentru militari cu harta de Stat-major înainte, dar nu ni-a putut scăpa din vedere răbdătorul eroism — pe care Latinul nu-l are totdeauna —, cu care se cuceria și se întăria un punct după altul. Și revolta noastră contra întrebuițării ce se dă forței captive a eroismului românesc din Ardeal n'a fost niciodată mai puternică decît atunci cînd rezistența Moșilor a fost expusă avîntului italian.

Unii dintre noi ni-am mai dat samă de un lucru. Că, oricît de ispititoare ar fi fost pentru setea de răspătire a Italianilor o mare luptă cu flota Austro-Ungurilor, o debarcare în Dalmația sau la Trieste, o înaintare neasămănat mai răpede pe locuri mai limpezi, fatalitatea, dăunătoare lor, a graniței pe care în 1866 știuse a și-o păstra Austria, impunea acest sacrificiu obscur al sutelor de mii de-asupra prăpăștiilor, fiindcă altfel teritoriul italian *putea fi invadat*. Și era o datorie pentru Italiani, nu numai față de ei înșii, ci și față de cultura omenirii, din care o largă parte e dată strajei lor pioase, să se împiedece reapariția bandelor „barbare” de odinioară, dispunînd astăzi de mijloacele celei mai nimicitoare tehnice.

Acuma însă aprecierii înțelegătoare trebuie să-i urmeze din partea noastră, în momentul cînd satele Atrominilor din Albania văd

crucea albă a Savoii, care nu va mai pleca, o călduroasă mișcare de prietenie, care se va preface mîne într'o camaraderie de arme.

De departe salutăm și noi acest steag, care represintă azi biruința unei opere de iređentism devotat, primită și susținută de oficialitate, ăusă la biruință de oști entusiaste și al cărui succes e o lecție pentru noi, pe cari nu ne-a ajutat încă Dumnezeu să putem începe opera corespunzătoare.

13 Decembre, 1915.

Candidatura d-lui

Racovschî.

Radu Ivănescu-Goga

Lucaciu-Racovschî.

La Galați, unde „Federația“ d-lor Tache Ionescu și N. Filipescu presintă candidătura unui Român cu trecut în luptele politice de dincolo și... cu present în cele de aici, părintele Lucaciu, „partidul social-democrat“ presintă, la rîndul său, pe un Bulgar cu trecut familiar în luptele naționale din Balcani și cu present în luptele internaționale politice de aici.

Nu pot zice că nu ăoresc succesul părintelui Lucaciu, președintele Comitetului Central al Ligei Culturale, din care, de și demisionat ca secretar, fac totuși parte. Ba aș fi gata să intervin la Cameră pentru prealabila recunoaștere a cetățeniei sale, condiție pe care legile țerii o cer pentru ca o candidatură să fie primită și, astfel, aș răpi adversarilor acestei simpatice candidaturi, care represintă un întreg capitol din istoria Ardealului, argumentul că, pe lîngă toate, e la mijloc și intrigă de partid, ăorință de a se crea încă o difiicultate, pe lîngă ațitea pe care le avem.

Nu știu ce alt Asiatic va propune partidul liberal contra părintelui Lucaciu. Dar aceasta n'are interes. Mult aș vrea însă se se aleagă și d. Racovschî.

El ar fi de un folos netăgăduit în Parlamentul nostru.

Bulgaria ne-a mințit — ca pe toată lumea — asupra intențiilor sale, ațita vreme. D. Tache Ionescu, un diplomat perspicace, jura că oastea Țarului inferior va ataca Țarigradul. D. Radev ne asigura că țara sa nu vrea decît idila înarmată a unei neutralități ăesinteresate.

De unde erai să afli adevărul, cînd minciuna e așa de indiferentă la orice critică și la orice considerație?

O, să-l fi avut atunci pe d. Racovschi la îndămină, între o sută de colegi parlamentari, ce n'am fi putut ști, ce n'am fi putut evita!

Și acum vor mai fi împrejurări ca acelea din Octombre. Se va mai minți la Sofia, fiți siguri. Se vor complota și alte fapte decît aceia care, în Serbia, s'a consumat.

De unde să li aflăm rostul? D. Racovschi le știe de sigur. Dar pas' de-l întreabă! Cu ce drept ai face-o și cită dreptate ar avea să-ți spuie: Ei bine știu, dar ce te privește pe d-ta!

În Cameră ar fi altfel. Ne-am strînge în jurul d-sale, l-am ruga, l-am sui la tribună, l-am forța, cu blindeță, să ni spuie.

Și, fiind d-sa, slavă Domnului, om bucuros de vorbă, ca unul ce se știe meșter la cuvînt, ce n'am afla, Doamne, ce n'am afla! Ni s'ar revela toate misterele politice bulgărești, și aplausele noastre, firește, l-ar răsplăti.

Ce păcat că nu sînt două locuri la Galați... Pe părintele Lucaciu, președintele Comitetului Central al Ligei Culturale, trebuie să-l doresc, dar nu mă pot împiedeca, în interesul țerii, să-l doresc și pe cestălalt.

O, de l-am fi putut avea în Parlament! O, de am putea să-l avem... până la sfîrșitul războiului european.

Că, pe urmă, nu ni mai trebuie!

13 Decembre, 1915.

Steagurile de la Plevna.

Calea Victoriei era plină de steaguri în această zi de 28 Novembre. Bucurie de azi pentru o biruință. Pentru o veche biruință, cînd cetatea Plevnei s'a dat, după îndelungate silințe de apărare, în minile aliaților Ruși și Romîni.

E aproape o jumătate de veac astăzi. Luptătorii de atunci, cîți au scăpat, sînt acum oameni bătrîni. A treia generație după dinșii vine la rînd.

Fără voie m'am gîndit la alte biruinți, mai singeroase, pe care le-au purtat alții, cari atunci nici nu erau, la frămîntările sutelor de mii în războiul balcanic, la fulgerătoarele nimiciri de țeri întregi în timpurile noastre, cînd cele mai mari popoare stau în picioare, gata

să se sfișie. M'am gîndit la atîta glorie și la atîta nenorocire. Și mărturisesc că am avut o clipă de nedumerire; mi s'au părut aceste steaguri — cam vechi.

Dar o altă amintire a venit îndată să îndrepte pe cealaltă. Atunci cînd s'a căpătat biruința pe care o pomenesc aceste steaguri, războiul era altceva. Un sfînt principiu de dreptate, un nobil avînt către independență îl provoca. Tehnica era încă înapoiată. Soldașii mergeau după steaguri, în sunet de muzici. Oricîte zile reci și negre s'ar fi petrecut în șanțuri — și atîncea —, venia ceasul asaltului, care acela era hotărîtor. Oțelele scînteiau și, cu ochii la vulturii ferii, ostașii tineri își oferiau bucuroși viața, servindu-și patria, dar și *aprobînd cauza pentru care muriau.*

Acum...

Și niciodată nu mi s'au părut mai mîndre și curate steagurile de la Plevna!

13 Decembre, 1915.

Nota Americii.

Dincolo de Oceanul cel Mare este o lume nouă, lumea pe care pe basă de dreptate, de libertate a conștiinței, au întemeiat-o în veacurile trecute pribegii tiraniilor europene.

A crescut pe încetul pînă a ajuns la proporții imense. Nu e o țară Republica Statelor Unite, ci e o lume. Și ea a pretins totdeauna că e și altfel decît prin momentul descoperirii o lume nouă.

Mult timp nu li recunoșteam Americanilor acest drept, noi, Europeanii. Doar tehnica lor dacă inova. Negustori de petrol, de fier, de bumbac, de untură—, atîta vedeam în ei.

Și, de fapt, așa erau. Dar supt această suprafață de zbugium pentru ban, ceva se pregătia, în amestecul raselor și în acumularea bogățiilor. Se pregătia *forma modernă a conștiinței de drept de ia care plecaseră odată cele d'întăiu colonisări creatoare.*

Nu o formă a dreptului individual, dreptul fiecăruia de a-și avea conștiința și o acțiune sprijinită numai pe dînsa, în marginile stricte ale drepturilor altuia. Pe aceia o avem și noi. Poți gîndi și în Europa cum vrei, și în Europa civilisată poți vota cum vrei și trăi cum vrei. Aici ca și acolo însă, dacă furi, te închiide, dacă ucizi, prin unele locuri te taie ori te spînzură. Sînt toate și aici, însă numai în ce privește *individul.*

Statele,—ele pot face ce vor. Sînt tari, —smulg oameni de la muncă și fac din ei bande uriașe de cuceritori; pîngăresc știința smulgîndu-i taine nouă ale omorului. Și, cînd, uifîndu-se la ceasornicul său de precisiune, diplomatul face semnul, — națiuni întregi sînt executate, ca un simplu vînat al celui mai puternic.

E anul 1914...

America însă ridică azi, solemn și inexorabil, alt drept.

După observații făcute pirateriei oficiale germano-austriace, prin nota de ieri ea cere Austriei să declare în termen de o săptămînă că ofițerii și soldații cari au torpilat «Ancona» sînt niște asasini cari vor fi pedepsiți. Altfel, America va intra în scenă.

Și conștiința umanității salută acest d'întăiu comunicat al unui drept internațional care va asigura în sfîrșit viitorul lumii de banditismul colectiv și de asasinatul în masă...

13 Decembre, 1915.

Cuvîntare la discuția adresei.

— Ședința Camerei din

14 Decembre 1915. —

D. N. Iorga: D-le președinte, de oarece discuția se întinde asupra politicii externe a României, de oarece nici d. ministru de Externe, nici d. prim-ministru, care de fapt conduce politica externă a României, nu sînt de față, cred că aș lipsi față de un sentiment de demnitate natural dacă aș începe discuția înaintea de a fi de față acele persoane pe care le privește în primul rînd cuvîntarea mea.

Voci: D. prim-ministru vine.

D. Mihail Phereckyde, președintele Adunării: Sînt anunțat că d. prim-ministru va veni imediat.

D. N. Iorga: Atunci vă rog, d-le președinte, să ridicați ședința până la venirea d-sale. Cînd d. prim-ministru va fi acolo pe acea bancă, voi vorbi.

Voci: D. prim-ministru a venit.

D. Mihail Phereckyde, președintele Adunării: d Iorga are cuvîntul.

D. N. Iorga: Onorată Cameră, cred că în împrejurările de azi, cea d'întăiu datorie ce o are cine se suie la această tribună este

să arăte două lucruri: întâiu, în ce calitate vorbește și al doilea, cu ce scop vorbește.

Sînt persoane care au vorbit în numele unui partid.

Fericite persoane!

În vremuri ca acestea, cînd fiecare luptă în fiecare zi, în fiecare clipă, cu chinurile proprii sale conștiințe, cînd tot ce știe și tot ce poate să afle, toate elementele de judecată și de simțire pe care le posedă, toate cunoștințele pe care le poate strînge nu-i sînt de-ajuns ca să poată să-și înfigă o credință în suflet și să lucreze după dînsa, de sigur, că foarte fericit este omul, care vine și profesează de la această tribună sentimentele sau ideile unui partid, fără ca ele să-i fi trecut prin conștiința proprie. A le primi și păstra pe acestea ca o simplă formulă dată de partid este de sigur mare fericire omenească.

Îmi pare rău că această fericire omenească nu o pot avea. Dacă aș avea-o, ar fi o mîngîiere și o siguranță pentru mine că spun ceia ce cred ațiția alții.

Sînt alte persoane cari vin să vorbească din bogăția cunoștințelor lor ca represintanți ai cunoașterii perfecte a chestiunii despre care este vorba azi.

Fericiți oameni aceia cari, în împrejurările de azi, pot să vorbească, cu autoritate, din bielșugul unor cunoștințe de care nu se îndoiesc!

Foarte fericiți toți acești oameni!

Sînt dintre acei—poate pușini și, de sigur, nu din cei mai norociți oameni ai acestei țeri,—cari în momentul de față se îndoiesc de cele mai solide din cunoștințele lor, cari le verifică în fiecare moment cu elemente noi, stăruind cu durere, cu chin asupra lor. Și iarăși sînt persoane care au vorbit aici cu multă căldură.

Declar de la început că nu vreau să fac alusie la d. Leonte Moldovan. Discursul d-lui Leonte Moldovan m'a mișcat adînc. Un Ardelean a vorbit aici de durerea Ardealului, și, atunci cînd Camera aceasta e foarte adese ori ca o sală de conferință din Roma pe vremea lui Pliniu cel tînăr, cînd fiecare venea să-și arate meșteșugul glasului și figurile pe care le adusese de acasă și pe care trebuia să le debiteze la cutare moment, specialiștii așteptîndu-le să vină,

glasul acesta sincer, aspru, cruđ, neîndurat în multe privințe, glasul acesta m'a mișcat' ca și pe toți cari au fost aici.

Pentru întâia oară a vorbit în Cameră nu o intenție, nu o pornire, nu o pasiune, ci a vorbit, adînc și sincer, durerea. Dar ă. Leonte Moldovan este Ardelean, și mulți Ardeleni care să-și fi păstrat legătura cu Ardealul nu-i avem aici. Avem Ardeleni aclimatizați și Țara Românească este o admirabilă grădină de aclimatație, (Ilaritate), în care și cei mai crunți se deprind de la o bucată de vreme să „facă frumos“. Dumnealui a păstrat din asprimea munților de unde vine, ceia ce trebuia să ne miște inimile, dar sînt alții cari au adus și ei pasiune, cari au vorbit cu multă căldură de chestiunea națională. Omul care de ieri și-a căpătat idealul, acela îl strigă. Omul care l-a avut în toată viața lui, acela îl șoptește; păgînul care a călcat întâia oară pragul bisericii, acela răcnește credința sa către Dumnezeu blînd al creștinilor, iar acela care l-a păstrat în sufletul său, găsește că și șoptirea ușoară a unui cuvînt de închinare este o îndrăzneală. Vă rog, deci, să nu interpretați lipsa de pasiune din această cuvîntare ca o lipsă de simțire,—căci o viață întregă am avut iubire, nu pot zice mai mult, pentru această cauză, — ca o renegare, în momentul cînd tot sufletul nostru trebuie să-l dăm idealului. Aici, și în afară de această Cameră, și în toată viața, și în lupta care se va deschide. Fiindcă însufleșirea de aici din Cameră, care se oprește la pragul Camerei, și însufleșirea din viață, care se oprește în momentul cînd se deschide lupta, nu sînt altceva decît cabotinaj, sau, pe românește, păpușerie. Iar, dacă această țară a ajuns în unele momente să nu dispună nici de a suta parte din forțele ce le are, aceasta se datorește păpușeriei elegante, estetice, netrebnice în care am trăit decenii întregi.

Prin urmare, nu ca membru al unui partid, nici ca un adînc cunoscător al chestiunilor, nici ca un fanatic sguđuit în fiecare moment de o credință pe care nu e nevoie să o spui, ca să dai dovadă de existența ei, voi vorbi eu aici. Voiu vorbi în altă calitate, în acea calitate ce s'a putut vedea și din cele d'întăiu cuvinte ale mele.

Eu cred că noi nu existăm astăzi decît supt două raporturi: oameni cari închid totul în conștiința lor și oameni cari n'au nicio conștiință unde să închidă totul. Și cei d'întăi sacrifică bucuros tot interesul lor, toată popularitatea lor, tot ce viața li poate da, pentru

conștiința lor, și alții pentru cari toate lucrurile se împulzesc la porțile minții căutînd o conștiință care însă este inexistentă.

Prin urmare, în numele unei conștiințe, unei dureroase conștiințe, de neconținută observare, de adunare febrilă a amănuntelor noi, de silă pentru a fi drept, în numele acestei conștiințe îndrăznesc a vă vorbi. Și dacă n'aș avea această conștiință, aș considera prezența mea aici ca adăugirea necuviincioasă a încă unui actor la o comedie ridiculă.

Dar, dacă vorbesc aici, vorbesc și din alt punct de vedere. Dacă nenorocirea ar fi făcut ca împrejurările să-mi schimbe convingerile, să fi avut o convingere în Iulie, alta în August, alta în Septembrie, alta în Octombrie și așa mai departe, o convingere pe lună, știind foarte bine că aceia ce se spune dispăre, iar ceia ce se scrie rămîne, nu m'aș expune, nu aș avea curajul de a mă expune criticelor ce pot veni pe urmă, după controlarea lucrurilor, scrise pentru permanență, cari rămîn în urma acțiunilor noastre. Am pretenția de a fi un cugetător consecvent. M'am gîndit adeseori la aceste lucruri și mi le-am concretizat în suflet într'o apreciere exprimată fără șovăire dela început până la sfîrșit.

Citațiile sînt totdeauna neplăcute, dar în unele cazuri necesare. Chiar cu riscul de a vă fi neplăcut, voi face cu toate acestea cîteva pentru a dovedi aceasta. Și, fără nici un gînd rău, voi apropia ultimele declarații ale mele de declarațiile altora, ca să vadă, nu că ceilalți n'au fost cum doreau poate să fie și cum au ajuns astăzi să fie, dar că eu n'am fost în urma lor în ceia ce privește afirmarea necesității unei singure politici. Prin urmare, cu gîndul la mine și cu gîndul la aceia cu cari, în ce privește scopul final al acțiunii noastre, sînt în perfectă concordanță de vederi — căci modalitatea aceasta este o chestie de caracter, o chestie de punct de vedere, de sentiment al răspunderii —, pentru a dovedi că, de la început, în ceia ce privește scopul politicii noastre în aceste teribile împrejurări, am avut o părere care nu se deosebește de părerea celor mai încălziiți, celor mai convinși, celor mai zgomoși în convingerile lor de astăzi, voi face citațiile care urmează.

D-lor, toată lumea aștepta, la sfîrșitul lunii Iulie, cu o dureroasă nerăbdare, hotărîrea care se va lua la Viena, acea Viena care, în ceia ce privește hotărîrea, era — cum se deprinsese de multă vreme să fie — o Budapestă. Pentru că de fapt, politica

externă a Austro-Ungariei a fost făcută foarte multă vreme de Budapesta, după interesele Ungariei, de oamenii Ungariei. Și înainte de toate de acel om care represintă astăzi toată energia, dar și toată orbirea rasei sale: de contele Tisza. Contele Tisza e acel care decidea la sfârșitul lunii lui Iulie; contele Tisza și nu Împăratul de la Berlin, care va fi avînd părțile sale în acțiunea desfășurată de Germani în ultimul timp, și nu mai e nevoie să-i adăugim răspunderi cari nu sînt ale sale. Contele Tisza ținea la sfârșitul lui Iulie în mîină soarta lumii; el avea pacea și războiul. O mai mare nenorocire pentru omenire decît ca un om cu un astfel de temperament, ca violență intrupată, ca îndărătnicie nebiruită, ca lipsă de orice sentiment de dreptate și de umanitate în afară de interesele exclusive ale poporului său, o mai mare nenorocire decît ca un astfel de om să țină în mîină soarta omenirii, n'au simțit-o veacurile. (Aplause).

Vă mulțămesc foarte mult, dar sînt unele persoane mai nervoase pe cari le văd înaintea mea și pe cari aplausele d-voastră le supără foarte mult; fiindcă nu vreau să se supere persoane, pentru cari fără să am o considerație politică, am o considerație personală, v'aș ruga să nu le supărați și să nu aplaudați.

Da, contele Tisza era acela care hotăra ceia ce se va întîmpla de acum înainte cu Europa aceasta străbătută de sentimentul celei mai teribile probleme. Îmi închipuiam ce va urma. Oricine a studiat în ultimul timp politica Europei și în special pe a Austro-Ungariei, își dădea seamă de acest fapt; că el, contele Tisza, numia cancelarii, că el îndrepta cancelarii, că el avea în mîină, nu numai, exclusiv, Ungaria sa, dar și Austria, care era cea d'întăiu în numele Monarhiei duble, dar nu a fost niciodată, în ultimele decenii, în rîndul întăiu în ceia ce privește direcția. Știam. Ni închipuiam cu toții — și de aceia ne îngroziam — ni închipuiam cu toții că actul acesta, somația către Serbia, va fi de o extraordinară brutalitate, că va cere lucruri care nu s'au cerut vre-odată unui Stat independent, că va impune o umilință înaintea căreia și poporul cel mai decăzut trebuie să tresalte de indignare. Și în adevăr actul alcătuit de Tisza și de cercurile militare care înconjurau pe Arhiducele, mort de curînd, care trebuia să moștenească cununa de spini a Austro-Ungariei, a fost așa. Serbia l-a primit,

afară de câteva puncte, și i s'a impus ca și punctele acelea să le primească.

În sfârșit, nu s'a putut ca și cea mai îngerească răbdare o-menească să reziste acestor torturi continue. Și, atunci cînd eram în pragul războiului, cînd fiecare căuta o îndreptare, în momentele acelea am căutat și eu în conștiința mea, — în clipa care nu mi-a fost mai teribilă decît fiecăruia dintre d-voastră, dar nici mai puțin teribilă.

Am căutat o îndreptare, și înainte de hotărîrea pe care toată lumea, mai mult sau mai puțin, a schimbat-o, pe urmă, am tipărit în foaia mea următoarea declarație :

DECLARAȚIE

«Dacă soarta rea a omenirii va da, ca o urmare a conflictului provocat de Austro-Ungaria, oribilul războiu general, naționalității-democrații nu pot înțelege ca forțele, cu greu adunate, ale României să fie risipite în aventuri lîngă un Stat a cărui politică internă a fost totdeauna dominată de tendința scăderii și slăbirii elementului românesc cuprins în el, precum e Austro-Ungaria, și lîngă un popor pe care fatalitatea l-a opus silințelor noastre de desvoltare, precum sînt Maghiarii.

«Ei cred că Guvernul român va fi în stare să păstreze României o neutralitate demnă, rezervîndu-i puterile pentru locul și momentul în care s'ar pune în vecinătatea noastră probleme de transformare politică în care calitatea noastră etnică ni dă dreptul de a ne amesteca, fără ca din partea noastră să fi contribuit pînă atunci la nenorocirile ce amenință umanitatea și civilizația.

«Orice altă politică e menită să întilnească desaprobarrea opiniei publice, la care, întrucît îngăduie interesul țerii, consecvenți principiilor noastre, ne vom asocia.»

Două zile după aceasta Consiliul de Coroană a hotărît neutralitatea României.

Cred, — mă mîndresc că pot spune acest cuvînt — cred că în momentul acela eram, între oamenii cari mai de curînd sau de mai multă vreme făceau politică în țara aceasta, singurul care adăugam la declarația aceasta a necesității neutralității, explicația că motivul adevărat al ei este imposibilitatea absolută de a merge

alături cu Austro-Ungaria prin amintirea întregii soarte pe care Austro-Ungaria a făcut-o Românilor de a merge alături cu Ungurii, alături cu poporul maghiar, prin amintirea întregilor suferințe mile-nare, pe care ai noștri de dincolo le-au îndurat din partea lor.

În momentul acesta se ținea în foile de partid altă atitudine. Nu vorbesc de foile d-voastră, ale Guvernului, care trebuiau să tacă și care de câte ori au făcut, și în unele privințe au făcut foarte bine, fiindcă, de câte ori au vorbit, au făcut ceva mai rău decât dacă ar fi tăcut. Vreau să vorbesc de foile celorlalte două partide căci pe atunci erau două: sciziunea nu se produsese încă între conservatori

Atitudinea era următoarea: Pe cînd foaia mea, din care am scos declarația de mai sus, poartă data de 20 Iulie, *Epoca* de la 17 Iulie recomandă, „în circumstanțele grave care caracteriză clipele de față“, alegerea d-lor P. Carp, D. Penișescu și Dobrescu; recomandăția era iscălită în același timp de d-nii Filipescu și Marghiloman. La 20 Iulie se califică situația astfel: „răspunsul nostru se presintă ca o formidabilă problemă.“

La 21 Iulie *Epoca* cuprinde în articolul de fond această declarație: „O neutralitate absolută între cele două partide beligerante ar satisface amîndouă partidele.

„Soarta României nu poate și nu trebuie să fie pusă la cale în cafenele, în stradă, de te miri cine.“ Iar la 25 Iulie: „Evenimentele impun de sigur o unitate națională, care să nu fie alterată de luptele dintre partide.“

Aceasta și până la cinci August, cînd o altă notă se tipărește într'un articol trimis de mine, în sensul declarațiilor mele de mai sus, un articol care apăruse în foaia mea, de o răspîndire cu mult prea slabă ca să fie cunoscută de un public mai larg: acest articol din *Neamul Românesc* a fost trimis *Epocei* cu rugămîntea de a-l tipări, și l-a și tipărit, dar cu toate rezervele. Aceasta era deci atitudinea foii care reprezintă vederile partidului conservator. Veți zice că și atunci erau conservatori cari aveau aceeași politică pe care o fac astăzi și pe care o pune în perspectivă declarația din foaia mea.

Da, însă e o mare nenorocire ca în chestiuni de această importanță oamenii să poată merge unii alături de alții o viață întreagă fără să fi cunoscut care sînt vederile unora sau altora cu privire la probleme esențiale ale țerii

Nu poate fi o nenorocire politică mai mare. S'a văzut această

absurdă comicărie în Țara Românească: oameni conlucrând decenii întregi fără să aibă aceleași păreri în chestia țerănească, principala chestie internă, și în chestia viitorului poporului român de dincolo de graniță, singura chestie externă pentru noi.

În acelaș timp, celălalt partiđ, conservator-democrat, exprima în ceia ce privește marea problemă următoarele vederi. Culeg după ziarul *La Roumanie*, și dacă ar fi ceva care nu ar corespunde adevărului, rog să fiu îndreptat; dar ca vechiu și încercat istoric, sînt deprins să ieau citațiile cu multă îngrijire și să le verific totdeauna.

La 22 Iulie se zicea acolo: «Și mai ales nu manifestații tumultuoase, nu din acele mișcări ale mulțimilor care nu pot servi de cît să crească enervarea națională și care nu vor da inimilor un atom de putere mai mult.»

Aceste cuvinte corespundeau deci perfect declarației care se întilnește în același timp și în ziarul *Epoca*, ceia ce înseamnă repudiarea pentru totdeauna a unor proceduri care nu servesc nici-o chestiune, dar le deservesc pe toate, căci nimic nu e mai respectabil decît mișcarea spontană a mulțimilor, și nimic mai condamnable decît mișcarea provocată, întefită a aceluși mulțimi.

La 24 Iulie se califică în *La Romanie* războiul european drept un act de «nebie generală», și se adăuga că, dacă Belgia s'a amestecat în această furioasă deslănțuire de lucruri absurde, fără roșt, aceasta se datorește faptului că a fost silită.

Prin urmare, nu e așa? acela care nu e silit, nu trebuie să se amestece în acest conflict de furie «nebuă».

La 30 Iulie se afirmă pentru întăia oară în foaia d-voastră, d-le Tache Ionescu, necesitatea „neutralității legale și definitive“ cu motivare. Termenul s'a păstrat, dar motivarea s'a uitat, căci formulele rămîn mai ușor în minte, pe cînd argumentele pe care se sprijină formulele dispar mai iute. Formula este ban curent, cu care poate cumpăra și altu!, dar motivarea este medalia comemorativă pe care o păstrează numai acela care a bătut-o pentru un anume scop. Se spune în această motivare așa: «Diciun interes vital românesc nu poate împinge România să participe la războiul de față. Echilibru! în Balcani, care este un interes românesc, se află astăzi înglobat în chestiunea generală europeană“.

Luna lui August a fost o lună de nehotăriri pentru toată lumea. Înainte de a trece la o a doua declarație cuprinsă în foaia

mea, este bine să reamintesc iarăși ce ziceau ziarele. Nu ale Guvernului, care nu ziceau nimic, sau, cînd ziceau ceva, ar fi fost mai bine să nu zică, și care totuși ar fi trebuit să zică ce se cuvenea. Am spus de mai multe ori, în conversațiile pe care d. prim-ministru mi-a făcut onoarea să mi le acorde, după a d-sale dorință sau, mai tîrziu, și după dorința mea, și, natural, din care nu va ieși nimic aici, căci toți aceia de la cari a eșit ceva după asemenea conversații nu au fost numai niște oameni politici puțin demni de acest nume, dar și din aceia cari au uitat că și în viața politică cea d'ntăiu normă este norma unei perfecte discreții, adecă a unui perfect cavalerism (aplauze). Am spus atunci un lucru: că nu este da îngăduit, nu este de admis ca un partid pe umerii căruia se sprijină viitorul unei țeri și tot ceia ce poate aștepta un neam, să nu inspire, nu o presă de divulgare și de revelație, dar una din acele prese, care față de exagerările acelor cari nu știu, sau acelor cari nu vreau să știe, trebuie să păstreze întreaga sănătate morală a unei națiuni.

În presa d-voastră ați ignorat toate atacurile din despreț. Desprețul de multe ori, d-lor, face mai mult rău decît pasiunea oarbă, căci ar fi fost mai bine atacuri pasionate, care să restabilească lucrurile ce erau de restabilit, care să nu lase a pătrunde în minte informații, care, odată întrate, chiar dacă nu se repetă mai departe, totuși produc o stare de spirit din care suferiți acum, și pe nedrept.

Dar era mai bine să se răspingă îndată, și cu dovezi, aceste afirmații decît să așteptați efecte innaintea cărora veți sta, mine încă mai mult decît astăzi absolut neputincipși de a opune pavăză de apărare.

Da, a fost de sigur—și acum mențin părerea mea—, o capitală greșală a d-voastră aceia de a crede că în această Românie a noastră, în care oamenii sînt mai deștepti de cum îi credeți d-voastră și de cum îi cred și eu, poate chiar de cum îi credem cu toții, și mai de treabă de cum se crede de obicei, că în România factorul opiniei publice este un factor care nu trebuie preparat, supravegheat și îndreptat.

Închid această lungă parentesă și mă întorc la atitudinea presei celeilalte, atitudine pe care a avut-o până în Septembrie, cînd s'a produs ceva nou, despre care vom vorbi mai pe urmă.

Epoca, la 15 August, după întoarcerea d-lui Filipescu și, într'un moment cînd nicio declarație contrarie Puterilor Centrale sau pentru Quadrupla-Înțelegere nu se făcuse în coloanele ei și cînd o altă foaie conservatoare, pentru a exprima sentimentele acelor care astăzi simpatisează, cu atît de sinceră căldură, pentru cauza Împătritei-Înțelegeri, nu exista, *Epoca* publică la 15 August, după întoarcerea d-lui Filipescu, și arătînd punctul d-sale personal de vedere, următoarele rînduri:

„În ceia ce privește însă informațiile făcute de unele ziare, cum că aş întrevedea succesul unora sau altora dintre beligeranții asemenea afirmațiuni nu am putut și nu o pot face, fiindcă nici nu cunosc pe acela care ar putea face asemenea prognosticuri.“

Pe la 10 August s'au produs, de fapt, lucruri pe care eu nu mi le explic. De sigur nu cer să-mi dați un răspuns. Mi-ar părea bine să fi venit dintr'o veritabilă necesitate și mi-ar părea bine ca această necesitate să fie de așa natură, încît și cel mai crud dușman al d-voastră, d-le Brătianu, să fi fost silit a face tot așa. Au trecut anumite trenuri. Cînd au trecut? Pe unde au trecut? Unde au ajuns? Cine mergeau cu trenurile acestea? E un lucru pe care nu vreau să-l discut. Îmi dau seamă pe deplin că pot să existe strașnice necesități la un moment dat. Dar voiu adăuga că, atunci cînd aceste necesități se produc, omul de Stat se gîndește ca îndeplinirea lor să nu provoace în public păreri despre o îndrumare false a singurei politice, pe care la un moment dat, poate să o facă un popor. Se pare însă că indiscreții s'au făcut, la un moment dat, de acei cari au cunoscut anumite rosturi ale d-voastră, și aceste indiscreții au devenit generale, ca și cum anumite lucruri nu puteau să fie făcute decît fățiș și brutal. Au fost atunci, în *Epoca*, cîteva cuvinte împotriva celebrelor trenuri germane.

Această informație era dată într'un ton ascuțit și în cuvinte amare. Dar, îndată după aceasta, într'un comunicat cu data de 22 August, al aceleiași foii, se afirma că niciun fapt nu s'a produs, iar d. C. Arion ne îndemna pe toți să fim Romîni.

Doamne, cît de mult s'a abusat de acest termen «de a fi Romîn»! Romîni, fără îndoială, sîntem cu toții, dar a fi „Romîn“ e ca un termen negativ, adică înseamnă a nu fi ceia ce nu-l convine cutăreia sau cutăreia persoane, care te bănuiește că vrei să mergi într'o anumită direcție. Să fim Romîni da, filo-francesi înseamnă

să nu fim germano-fili, dar «să fim Romîni» la germano-fili, înseamnă să nu cumva să fim franco-fili. Căci Francesii, se ştie, sînt o naţie imposibilă. Ne-au căşunat o mulţime de nenorociri, ne-au hrănit tineretul atîtor generaţii, au coborît în sufletele noastre, prin literatură, comorile sufletului lor şi este un sentiment explicabil ca tocmai acelor cărora li datorăm atît să nu li arătăm o recunoştinţă care ne-ar face să trecem drept bărbaţi politici de o calitate puţin cam inferioară!

D. C. C. *Arion*: D-le Iorga, eu am înţeles să fiu Romîn înainte de a fi franco-fil sau germano-fil, şi cred că aceasta este o datorie.

D. N. *Iorga*: Dacă cineva este un adevărat Romîn, nu e nevoie să i se aducă aminte; dar cu cît cineva este mai puţin Romîn, trebuie să aducă aminte altora, şi cu atît mai mult trebuie el însuşi să şi-o aducă aminte.

(D. Cuza întrerupe.)

D. N. *Iorga*: Aici ai nevoie de dublă autorisaşie ca să întrerupi. (Ilaritate.)

La 23 August, d. Mehedînţi, a cărui cugetare politică, cunoscută, pe vremea aceia da notă dominantă, în „Epoca“, d. Mehedînţi, supt conducerea căruia, ca director al «Convorbirilor Literare» s'a spus că vremea lichidării României a venit şi că trebuie să intrăm alături cu Statele Austriei, d. Mehedînţi iată ce zicea în „Epoca“ şi necontrazis: «Nu cumva România va trebui să plătească mai târziu unele ediţii speciale şi exerciţiile de stil ale celor ce fac larma de azi împotriva cutărei sau cutărei Puteri?»

E adevărat că d. Filipescu a intervenit, data aceasta, şi d-sa a pronunţat această formulă, energică şi spirituală în acelaş timp: «Neutralitate leală da, dar provisorie». «Epoca» însă nu a continuat să represinte acest punct de vedere. Şi mai departe ea se îngrijeşte să nu s'rice tratatul de la Bucureşti, pentru ca pe urmă la 14 Septembrie, tot d. Mehedînţi să facă această misterioasă declaraţie în «Epoca», o foaie cunoscută ca aparţinînd unui partid şi «oglinzînd» cum ar zice d. Marghiloman, cu eleganţă, părerile aceluia partid. (Termenul s'a spus în ceia ce priveşte „Steagul“, ceia ce arată cît de mult se gîndeşte d. Marghiloman la lucrurile în care se oglindeşte.) (Ilaritate.)

Va să zică într'o foaie ca aceasta, care «oglindea» părerile

partidului conservator, d. Filipescu consimția să fie oglindit așa în oglinda d-lui Mehedinți, prin această declarație :

«Ce am pierdut prin declarația intempestivă a neutralității, știe bine Guvernul, și se va vedea numai după războiu».

Dar sfârșitul articolului nu era de loc de politică externă, ci de cea mai răspicată politică internă: „De ce n'am avea noi un Guvern *al tuturor*?”

Într'un sens, Guvernul ori care ar fi el, este «al tuturor», cît timp nu-l răstorni. (Ilaritate.)

Într'alt sens, însă, un Guvern „al tuturor”, în România, este imposibil. Guvernul tuturor ar fi Guvernul celor 5 milioane cari n'au glas și voință aici, aceia pentru cari ne-am adunat, pentru cari ne-am zăbovit, pentru cari ni-am certat, pe cari i-am uitat și cu ajutorul cărora, dacă vom face ceva, vom face. Aceasta înseamnă un „Guvern al tuturor”. Dar un Guvern al cîtorva mii de oameni, cari uită totdeauna de a se iubi, muncind, pentru a nu munci urîndu-se, —căci aceasta este clasa politică dominantă—nu înțeleg cum poate însemna un „Guvern al tuturor”.

„Guvern al tuturor? Noi am avut un Guvern nu «al tuturor» dar a două nuanțe singure, și d-ta (oratorul arată către d. Take Ionescu) știi amărăciunile unui astfel de Guvern: le știi fără îndoială, pentru că ai spus-o la toată lumea. Și une persoane le știu foarte bine aceste amărăciuni, fiindcă și ele le-au spus la toată lumea, începînd cu reporterii cari se aflau după fiecare Consiliu de miniștri în sala de așteptare. (Ilaritate; aplause.)

Prin urmare, odată ce un Guvern «în doi» produce astfel de rezultate — numai eu știu chinurile acelor confesiuni continue de o parte și de alta, care nu mă interesau de loc (Ilaritate), odată ce un Guvern „în doi” produce astfel de rezultate, și aceasta în timp de războiu la hotare, cînd era să ieă hotărîri mari, vă închipuiți ce o să fie un Guvern «al tuturor». Cu un Guvern „în doi” se vorbea pe ușă, cu un Guvern „al tuturor” s'ar vorbi pe toate ferestrele; ba s'ar mai practica ferestre care nu există, pentru ca să mai iasă revelațiile lucrurilor care n'ar mai încăpea în odaia de Consiliu.

Dar d. Mehedinți era urmărit atunci de ideia «Guvernului tuturor».

La 20 Septembre, de altminteri, părerile d sale deveneau au-

torisate, fiind iscălite și de d. C. Arion, care spunea: «Guvernul trebuie să plece».

Și, ca explicație de politică externă, urmau rîndurile, menite să explice: «De ce trebuie să plece Guvernul». «Dacă din informațiile culese ar fi reieșit pentru Guvern că grupul germano austriac ar avea toți sorșii de izbindă, datoria lui era să ni ceară să mergem contra Rusiei, chiar sfidînd pentru aceasta opinia publică».

Prin urmare, formula care vi se atribue d-voastre, d-le Iarca, ori la dreapta, ori la stînga, e ceva mai veche. (Rîsete)

D. C. Iarca: Da, e mai veche.

D. N. Iorga: Dar mai este și conclusia cealaltă, care s'ar părea secundară, dar care revine la sfîrșitul articolului. Și eu scriu articole, cît mă pricep, articolele acestea însă exprimă totdeauna scopul principal prin formula de la sfîrșit. Dar trebuie să se admită că în practica obișnuită a scrierii articolelor—fiindcă altfel ar fi prea urît—lucrul de căpetenie se pune la început. De aceia nu pot accepta decît ca un lucru foarte secundar ceia ce pune d. Arion la sfîrșitul celui articol: am voi ori ce Guvern «fără d. Ion Brătianu cu ai lui».

D. C. C. Arion: Nu știu nimic.

D. N. Iorga: Eu scriu mai multe articole și totdeauna îmi aduc aminte de dînsule. (Rîsete.)

Trecînd, prin urmare, de la articolul d-lui C. Arion...

D. C. C. Arion: Este supt semnătura mea articolul din «Epoca»?

D. N. Iorga: Rămîne ca d-voastră să vă verificați articolul. Da, la 20 Septembrie spuneai că Guvernul trebuie să plece. Articolul e semnat C. A. E altceva?

D. C. C. Arion: Nu știu nimic, și vă declar că niciodată nu am cerut ca Guvernul să plece.

D. N. Iorga: Cine este acel C. A?

D. C. C. Arion: Vă rog să luați informații.

O voce: D. C. Argetoianu. (Rîsete.)

D. N. Iorga: Atunci, scuzați-mă d-le Arion. (Rîsete.)

D. C. C. Arion: Dacă mă cunoșteai pușin mai bine, mă recunoșteai după stil; sînt erori gramaticale pe care eu sînt incapabil să le fac.

D. N. Iorga: Fiindcă vă datoresc o explicație, nu aș zice că vă dau un sfat, căci vrîsta d-voastră și trecutul d-voastră nu-mi

permis să vă presint un sfat, dar vă comunic că s'a desfăcut din experiența mea un lucru: E foarte bine ca persoanele de notorietate cari fac politică să se gîndească biné și la proprietatea inițialelor numelor lor. Nu sînt singurul care...

D. C. C. *Avion*: Sînt foarte mare avocat în țara mea, nu se poate intenta procese pentru inițiale.

D. N. *Iorga*: Din punctul de vedere de drept, da, dar nu din punct de vedere politic.

În sfîrșit, se pot produce confuzii care trebuiesc evitate.

Fapte că, în «Epoca, în foaia partidului conservator, sînt două inițiale care se pot aplica unei persoane de o mai mare importanță în cele politice, s'au făcut declarațiile acestea.

Acum venim, după declarațiile culese din «Epoca» la acele care, în acelaș timp, apar în foaia care represintă vederile celui alt partid de opoziție. (Sgomot.)

Nu mi-am putut închipui că greșeala mea în materie de inițiale poate să producă un așa de... vast interes în această Cameră.

La 23 August, în foaia partidului conservator-democrat, se făcea următoarea declarație, în ceia ce privește ieșirea din atitudinea de la început: „Nu vom face niciodată d-lui N. Filipescu injuria de a ni închipui că viitorii sau înfrîngerii ale unui grup sau a celui alt dîntre beligeranți, ar putea constitui circumstanțe nouă, care ar legitimă o intrare în acțiune a României“.

Aceasta a fost atitudinea foii acreditate a partidului conservator-democrat — cu articolele scrise de d-voastră, d-le Tache Ionescu—, și această atitudine s'a menținut până ce Rheims, strălucitul oraș de artă, a suferit acele daune pe care civilizația întregă le-a plîns și care nu mai pot fi îndreptate.

Atunci a apărut, la 10 Septembrie, articolul «Alaric I, Wilhelm al II-lea». «Întăiu, era de prisos la Alaric, căci nu a fost niciodată un al doilea; la Wilhelm „al II-lea“, de se potrivea, pentru că a mai fost un Wilhelm, care însă avea alt temperament decît acela care ni-a dat frumoasele lucruri pe care le vedem acum.

De la Alaric I începe, deci, o altă atitudine a partidului conservator-democrat.

Vin la atitudinea cealaltă, permanentă, manifestată cu energie, cu violență uneori și—după opinia mea—cu nedreptate a partidului

conservator, în care s'á făcut apoi deosebirea față de părtașii vederilor d-lor Mehedinți și inițialelor A. și B. de atunci.

D. C. C. *Arion*: Așa scrii istoria?

D. N. *Iorga*: Istoricul are datoria de a verifica lucrurile, pe baza unei logici care nu există în acțiunea d-voastră, și atunci da, sinteți în stare a mă încurca cu astfel de declarații ale unui om, care în Septembrie e de-o opinie și în primăvară de altă opinie, ba puteți să încurcați nu numai pe un istoric ca mine, dar și pe toți istoricii din lume, cari nu vă cunosc așa de bine.

D. C. C. *Arion*: Prin urmare, să se ia act că v'am încurcat. (Înteruperi.)

D. N. *Iorga*: Numai în lucruri de acestea mă puteți încurca d-voastră pe mine. (Înteruperi.)

D-le președinte, d-voastră lăsați ca desbaterile să se tulbure astfel! Vă rog să luați măsuri.

Iată ce se întâmplă cu inițialele d-voastră, pe care le schimbați cum își schimbă cineva gulerul, o inițială într'un moment însemnând un lucru, iar în alt moment un alt lucru, chiar când represintă pe același om. Deci nu puteți cere cuiva să se informeze la cluburile d-voastră.

La începutul lunii Septembrie însă, în momentul când nu se luase încă o atitudine lămurită, nici de unul, nici de altul din partidele de opoziție, foaia noastră a naționaliștilor, simțea nevoia să-și fixeze punctele sale de vedere prin alte declarații netede. Din ele se vede că noi nu eram atunci ori cu dreapta ori cu stînga, cum se vor petrece lucrurile.

Atitudinea pe care o luasem la sfîrșitul lui Iulie era aceeași și la începutul lui Septembrie, în momentul când se găsesc cele d'întăiu siguranțe ale d-voastră. Spuneam: „Ne-am învoit asupra neutralității pentru că nu se putea, pentru că era o imposibilitate națională, o imposibilitate morală să mergem cu Austro-Ungaria, fie și pentru Basarabia de mine, pentru teribila răsbunare de poimîne a unei Rusii care nu e încă în halul Austro-Ungariei“.

Decît mi s'ar face, dintr'o parte, observații atît de severe, supt aparența lor spirituală, în ceia ce privește inițialele, mai bine s'ar asculta ce se spune aici. Pentru că eu cred că poți asculta cu folos pe 'un istoric în ceia ce spune relativ la politică, și la o anu-

mită politică, aceia care spune, într'un moment de mare încintare sufletească, atunci cînd Dumnezeu știe cum e sufletul acestui popor: «Aș vrea să am Ardealul, dar m'ași consola și cu Basarabia». Istoricul, care se poate înșela în inițiale, dar nu în părerile sale fundamentale, în interpretarea dorințelor unui popor întreg și care păstrează toată superioritatea cui cunoaște viața unui popor față de cine-și apără doar inițialele împotriva unor inițiale apropiate de ale sale, istoricul vă spune că era și este «o imposibilitate națională, o imposibilitate morală să mergem cu Austro-Ungaria, fie și pentru Basarabia de mine și pentru teribila răsbunare de poimîne a unei Rusii care nu e în halul Austro-Ungariei». «Voiau sau ba anumiți factori să mergem cu Austria, dintr'un motiv ori altul, bun sau rău? Unii cred că știu și că trebuie să spuie. Eu multe lucruri nu le știu, iar cîte le știu nu cred să am dreptul de a le spune.

«Dar țara a spus, prin buzele mai mult sau mai puțin bucu-roase ale persoanelor invitate la Consiliul de Coroană că orice ar fi încheiat, în limitele Constituției, ori ba, oricine, nu putem merge cu Austro-Ungaria.»

Acesta a fost și sensul hotărîrii Consiliului de Coroană.

«Și aceasta nici dacă s'ar fi îndeplinit două condiții și anume:

«Întăiu, să se fi acordat cele mai largi drepturi naționale Romînilor din Monarhie, să-i fi tratat cu cea mai mare dreptate, și prietenie, și

«Al doilea, să fi dovedit că Statul Habsburgilor poate lupta, birui și trăi.

«Nici atunci noi n'am fi putut da mai mult decît o neutralitate, care însemna față de dînsa o prelungire de termen și nu o renunțare, nu o abdicare, *căci nația care renunță ori abdică de la drepturile ei naturale, nu merită să trăiască*».

Am ținut să înfățișez această declarație, datată la șapte Septembrie, pentru ca să arăt că, dacă impopularitatea, provocată artificial, a unora li-a smuls mulți prieteni, pe cari-i meritau, ei au conștiința că au fost de la început până la sfîrșit de o francheță desăvîrșită. Și, dacă un Guvern este silit să nu afirme în fiecare moment cu aceiași francheță desăvîrșită, jucîndu-se astfel cu interesele Statului, politica pe care o face o opoziție pe o chestie națională nu poate fi niciodată ipocrită și echivocă. (Aplause).

Ce se petrecea în momentul acela, la începutul lui Septembrie? Era jertfirea, adusă nu de necesitățile aspre ale unei armate, de cerințele firești ale unui Stat, ci de altceva, jertfirea specială, particulară, voită până la capăt a unui întreg popor.

Au spus unii și alții ce a însemnat lupta de la Marna. Eu general nu sînt, specialist în lucruri militare nu sînt, ministru de războiu n'am fost; prin urmare nu pot să afirm care este însemnătatea reală a luptei de la Marna.

Alții au spus, în Septembrie, că luarea Lembergului de ruși era singurul moment potrivit pentru intrarea noastră în războiul Cineva care în *Epoca* iscălia: „Un ofițer de stat major” — n'o fi fost ofițer, dar de unde vreți să știu, ca unul ce nu pot să întreb la redacție ce se ascundea, și de data aceasta, nu supt anumite inițiale, ci supt cele patru mari cuvinte de: «Ofițer de stat major» — spunea că odată cu Lembergul totul s'a încheiat, că intervenția noastră este imposibilă de acuma înaintea și că, dacă se va face ceva pentru noi, se va face prin alții, dar cu noi înșine s'a isprăvit.

Cum vedeți, cît de greu se simte un particular care se ocupă și el de lucrări politice și se ocupă cu iubire de lucrurile politice ale țerii sale, atunci cînd, fără competență specială strategică, fără a îndrăzni măcar să-și atribuie această competență, i se servesc rețete de acestea, toate sigure, dar puțin cam deosebite din zi în zi

Dar cugetătorul politic poate să înțeleagă un lucru, că după ce Austro-Ungaria, întrebuițînd forțele naționale ale poporului român pentru războiul său de răzbunare și de cucerire, a făcut să apese toată greutatea și toată cruzimea acestui războiu asupra mulțimii Romînilor supuși sceptrului Habsburgilor, cu intenția hotărîtă de a distruge elementul bărbătesc al Romînilor de dincolo, orice altă politică este posibilă pentru poporul românesc, afară de o politică alături de asasinii cu premeditare ai representanților națiunii noastre de peste Carpați. (Strigăte de bravo, aplause.)

D. Filipescu a citat la Senat un act de o mare importanță morală. Zic: de o mare importanță morală și pentru toate timpurile. Căci multe lucruri se vor uita din acest războiu, dar astfel de acte nu vor dispărea niciodată din amintirea oamenilor. Actul prin care guvernatorul Bucovinei, contele de Meran, o personalitate eminentă în viața Statului austriac, om înzestrat cu foarte mari însușiri și

care, în Bucovina, prin legăturile sale de sînge, de familie,—un fel de Habsburg—represinta altceva decît cea ce ar represinta un guvernator-funcționar, orînduia acte care se pot judeca de oricine. Proclamația contelui de Meran a fost dată, și în românește și în nemțește, dar cu aceleași litere de sînge, într'o limbă ca și în alta. Afișată pretutîndeni în țară, ea are, în româneasca ei stricată, acest cuprins :

PUBLICAȚIUNE.

«În războaiele din urmă purtate în țară cu dușmanul, s'au ivit iarăși casuri sigure de trădare față de trupele militare.

«Populația se face la aceasta luătoare de samă cu obiecția «că comandanții militari au ordin strict să impuște imediat pe loc «pe oricare s'ar face numai chiar suspicios de trădare sau de altă «purtare dușmănoasă Statului.

«Gura Humorului, la 13 Septemvrie 1914.

«De la comanda supremă.»

Orice s'ar întîmpla pe lume, orice biruință s'ar produce în orice punct al vastului cîmp de războiu; dacă ar veni, cu mîna plină de daruri și cu toată cîntea în suflet, Statul acela care a dat o formă oficială acestor sentimente față de populația românească de acolo, răspunsul României nu poate să fie decît: *Nu se poate; în orice fel de împrejurări, nu!* (Aplause.)

Și se vedeau atunci pe drumurile și străzile Bucovinei convoiuri care se pot vedea și pe străzile orașelor principale din Ardeal, astăzi: preoți arestați pe basa a cine știe ce destăinuiri false evreiești; preoți romîni purtați din loc în loc, bă uși și scuipați, aruncați în locuri depărtate, spînzurați pentru o crimă mai mare decît toate crimele, crimă că aparțin aceluiși neam ca și Statul prieten și aliat al României. (Aplause.) Vă trebuiesc dovezi? Vă trebuiesc nume? Iată-le.

„1 Parohul din Iacobenii, Mihălceanu, a fost arestat pentru simplul fapt că ar fi întrebat pe un soldat dacă avem și tunuri în Bucovina. A fost scuipat, pălmuit și batjocorit de Evrei, cum nu se poate spune.

2. *Preotul Gheorghe Lanioschi a fost arestat, scuipat în față și pâlmuțit pentru că s'a găsit la el o scrisoare rusească.*

3. *Preotul Dimitrie Țopa, din Cornești, a fost arestat, scuipat în față și lovit cu bastoane de către Evrei, pentru că a vorbit cu foștii săi parohieni din satul Rarancea.*

4. *Preotul Gheorghe Prelici, din Toporăuți, a fost arestat, batjocurit și dus legat în fiare prin mijlocul Cernăușilor, pentru că a plecat la drum în direcția în care erau soldații ruși.*

5. *Preotul Ioan Bucevschi, din Budeni, a fost arestat și batjocurit, legat și chinuit pentru că s'a refugiat la el o cumnată a sa, soția unui preot arestat, a lui Ilarion Prelici din Rarancea.*

6. *Preotul Ilarion Prelici, din Rarancea, este arestat și, se spune, și executat de mult, pentru că Rușii au împușcat în soldații austriaci din turnul bisericii de acolo“.*

Acestea sînt șese casuri; aici la mine am 24. Aceste 24 casuri au putut răzbi până la noi. Cel puțin de două ori pe alitea sînt cele care nu au putut răzbi până la noi.

Fiindcă nu am făcut încă statistica morșilor noștri, numărul martirilor noștri nu se știe încă exact. Prin urmare ce ne mai încurcăm aici cu lupte de argumente în ceia ce privește direcția „la dreapta sau la stînga“? Poate cineva pe lume să meargă, indiferent pentru orice, alături de oameni cari au săvîrșit asemenea crime contra unei populații aparținînd aceluia neam care a întemeiat, care apără și susține Statul român?

Pentru orice Român este o chestiune încheiată (aplaude). Ceia ce se poate face în afară de aceasta, ceia ce se poate chibzui și socoti este un alt lucru: este felul de intervenție, este momentul de intervenție, sînt condițiile de intervenție.

Dar aici sîntem noi cu chestiunea românească în momentul de față.

Ași putea să fiu bănuțit de cîțiva că printre o parte din lucrurile ce am spus până acum aș avea intenția să fac servicii amabile Guvernului, sau prin altă parte aș voi să ajut pe aceia cari fără îndoială n'au amabilitatea față de dînsul în fundul cugetului lor, atunci cînd înaintea Guvernului discută chestiunea națională, scoțînd din faptele petrecute cele mai teribile acușări împotriva celor cari astăzi deșin Guvernul român. Căci o mai teribilă acușare decît aceia

că, cu știință și voință, a neglijat interese esențiale, veșnice, ale unei națiuni, pierzînd prilejul pe care veacuri l-au pregătit și pe care, după părerea lor cel puțin, veacurile ce vor veni nu-l vor aduce înapoi, o mai strașnică învinuire de cît aceasta nu i se poate aduce. În adevăr, dacă cineva este adînc convins în conștiința sa de acest lucru, și aduce o astfel de învinuire șefului unui Guvern înseamnă că hotărăște în sufletul său moartea morală a omului împotriva căruia îndreaptă aceste acușajii.

D. prim-ministru a răspuns la Senat cu o cuvîntare prea lungă, și să-mi dea voie să-i spun: nu prea blîndă, ci debilă. Căci răspunsul d-sale putea să fie înlocuit printr'o singură întrebare, întrebare făcută direct tuturor aceluia cari-l acuzau, făcută cu acea vehemență pe care omul cîștit și muncitor o găsește totdeauna în fundul conștiinței sale. Atacurile acestea, în astfel de împrejurări, nu se combat, ci se resping. Și a fost o greșeală politică cînd d-sa, cu acea debilitate de argumente, a încercat să răspundă la lucruri împotriva cărora nu răspund argumentele unui om, ci întreaga sa ființă morală, întreg trecutul său și toate tradițiile de familie care sînt adunate într'însul (Aplause prelungite.)

D-lor, n'am venit aici ca să vă servesc. Nu cunosc în amănunte politica d-voastră. Dacă aș cunoaște-o în linii generale, nu aș veni aci ca să arăt acele linii generale. Nu aș lăsa să se recunoască în niciun fel aceia ce am putut prinde cu cîtă comprehensiune psihologică pot avea—în afară de interpretarea inițialelor volatile din felurite gazete—nu mi-ași îngădui să aduc înaintea Camerei și țerii lucruri pe care, am zis, cu cîtă comprehensiune psihologică pot avea, le-aș fi prins din conversațiile cu d-voastre. Voiu zice ceva mai mult. Oricît i s'ar dăstăinui cuiva direcția generală pe care o urmărește un Guvern, mai însemnate de cît dînsa sînt împrejurările nespuse de complicate. Căci acum nu este ca în 1913 întrebarea simplă: „Mergem cu Turcii sau cu Bulgarii?, mergem cu Sîrbii sau cu Bulgarii?“ Acum este așa de întrefesută imensa problemă, încît direcția înseamnă prea puțin față de felul cum se urmărește acea direcție. Măiestria cea mare stă aici, căci, în ce privește direcția, am arătat că este o imposibilitate morală ca o anume direcție să existe măcar în cugetările ipotetice ale unui om politic. Măiestria e, prin urmare, în aceste socoteli fine. Dar care este primul-ministru

răspunzător, care este omul avînd în mîna sa firele acțiunii diplomatice ale țerii sale, care ar consimți să înfățișeze cuiva, unui deputat, fie el și un om în care ar avea cea mai multă încredere pentru onestitatea pe care crede că o descoperă în sufletul lui, să-i arate pas cu pas tot ce constituie acțiunea sa ?

Vă înțeleg că nu comunicați astfel de lucruri; e o pretenție a vi le cere și e o indiscreție condamnabilă a răspîndi ceea ce totuși credeți că trebuie să spuneți.

Dar vă zic, nu pot, nu poate nimeni, să iea asupra sa, supt niciun raport, o politică în care amănuntele, modalitatea de fiecare clipă, sint totul.

Prin urmare, chiar dacă aș fi legat de d-ta, d-le Brătianu, printr'o prietenie personală, pe care împrejurările n'au stabilit-o, o regret, între d-ta și mine, cari ne cunoaștem de mult dar nu așa strîns, chiar dacă aș fi fost inițiat mai mult decît în anumite momente, dacă aș fi putut prinde din acțiunea d-tale mai mult, nu m'aș putea preface în avocatul Guvernului, sau pentru că n'ar fi la locul său acest termen profesional, în apărătorul Guvernului.

Nu numai atît, dar eu cred că orice apărare a d-voastră, în astfel de împrejurări, ar fi din partea aceluia care o încearcă o presumpție, o presumție care nu e bine să o aibă nimeni. Însă, dacă nu am intenția de a apăra politica d-voastră, al cării ceas de apărare n'a sosit încă, cu atît mai pușin am intenția să mă unesc cu acele persoane cari, din adîncul convingerilor lor, fără îndoială, din grija puternică pentru interesele țerii, vă pun somații cu termene scurte, de a lăsa conducerea țerii în minile altora, dacă d-voastră nu vă veți conduce după anumite formule care nu se pot improvisa, care se desfac, formulele acestea, din observația atentă a împrejurărilor, din îndefungata practică a condițiilor în care se desvoltă probleme internaționale, a căror soluție nu se poate elabora în cabinetul unui ziarist, sau în biblioteca unui cugetător politic.

Problema aceasta a înlocuirii unor oameni prin alții s'a pus și aiurea, și la noi s'a aplaudat de cîte ori la Londra sau în altă parte, s'a format un Ministeriu național. Și fiindcă am pomenit termenul acesta: „Ministeriu național“, vă rog să credeți că nu sint dintre aceia cari socot că oamenii cari au avut prilejul să fie de mai multe ori miniștri, să aducă servicii mari țerii, oamenii aceștia

sînt îndreptați în acțiunea lor numai de dorința de a figura încă odată ca miniștri, de a figura poate ca elemente secundare, neesențiale, într'un Minister de coaliție, sau ca elemente de paritate, care, în cazul acesta, incurcă mai mult decît folosesc. Părerea mea este că un Ministeriu național ar face ca acțiunea noastră, destul de difusă și astăzi, cu Ministeriul care este cu totul în minile șefului său, că acțiunea aceasta ar deveni încă mai difusă, mai nesigură, mai plină de contradicții, mai rea decî în urmările ei, decît și acțiunea celui mai slab Ministeriu, pe care l-ar avea România. Cînd s'a ivit chestia Ministeriului național în Franța, un om, care e fără îndoială, de o competență deosebită, și ca istoric, și ca scriitor, și ca om politic, Hanotaux, a întrebuițat o figură, care se pare că nu a pătruns la noi, dar care însă e de reținut, fără îndoială Hanotaux a zis: «La vad nu se schimbă caii». La trecerea vadului decî caii nu se schimbă. Eu cred că Hanotaux avea foarte mare dreptate. Și vă rog să credeți că, dacă vre-unul găsește poate o lipsă de eleganță, ea nu mi se datorește mie ci scriitorului frances care a aruncat această formulă.

D. *Barbu St. Delavrancea*: Este foarte elegantă.

D. *N. Iorga*: Dar am crezut să recunosc cum că i s'a părut cuiva neelegantă.

(O voce întrepru.)

D. *N. Iorga*: Aveți poate în loc de «caii» altceva. (Risete.)

Și ca să nu fiu acusat că aceasta e o părere nouă a mea, să-mi dați voie—aici apelez la amintirile d-lui Take Ionescu—să cetesc citeva rînduri, a căror dată dumnealui ar putea-o fixa foarte bine. Cineva a zis aici în Cameră, într'un moment:

«Calitatea mea de istoric îmi impune, înainte de toate, o datorie: să nu judec lucrurile pe care nu am mijlocul de a le cunoaște în întregime și să nu osîndesc oameni pe care nu aș fi în stare să-i înlocuiesc cu succes.

«Și, prin urmare, d-lor miniștri, nu am nimic, nici în clin, nici în mîncă, cu d-voastre. Am un singur lucru comun cu d-voastră: doriți ca această țară a noastră să fie cît mai puternică și cît mai mîndră; tot așa doresc și eu. Și, cîtă vreme sînteți acolo și aveți o majoritate care vă susține și luați toată răspunderea pentru faptele d-voastră, găsesc că este și de rău gust și puțin cuminte să amestecăm la greutățile din afară greutățile dinlăuntru.

Dacă se va face o greșală, Ț-voastră veți fi răspunzători; dacă va fi un merit, Ț-voastră îl veți împărți. Și, cînd lucrurile sînt astfel, nu este cavaleresc ca represintanții independenței parlamentare să aibă altă atitudine de cît aceia pe care o am aici. Independența trebuie să fie sinceră, dar independența trebuie să fie și dreaptă».

Acela care vorbea de la această tribună, la data de 16 Ianuarie 1913, eram eu, iar ministrul atacat în momentul acela și care s'a găsit dacă nu mă înșel destul de bine de această intervenție a unui adversar care nu era adversar de-un moment ci era un adversar politic, aproape personal, de o viață întreagă, acel ministru era Țumneata.

D. A. C. *Cuza*: Care Ț-ta?

D. N. *Iorga*: D. Take Ionescu

Și ceia ce alții Ț-au făcut Ț-tale într'un moment, poate că ar fi bine să faci și Ț-ta altora.

Acum după aceste explicații preliminare, să-mi dați voie să trec la partea a doua a acestei cuvîntări, a cărui lungime vă rog să o iertați din partea unui om care are multe pe suflet și care vă spune puține din acele multe ce se îngrămădesc în sufletul său.

— Ședința se suspendă pentru 5 minute.

— La redeschidere: —

D. M. *Pherekyde*, președintele Adunării: D. N. *Iorga* are cuvîntul în continuare.

D. N. *Iorga*: Onorată Cameră, sînt persoane cari cred că e tristă situația de azi, așa cum rezultă, zic acele persoane, înaintea de toate, din vinovăția conducătorilor României, desfăcuți din clasa din care fac parte. Aici stă deosebirea punctului de vedere între Ț-lor și mine. Eu zic că o vinovăție este, fără îndoială, dar această vinovăție o împart cei cari conduc azi România cu cei cari au condus-o altădată. E o vinovăție mai largă și mai veche. Dar anume persoane zic: Din vinovăția conducătorilor actuali ai României, scoși din clasa din care fac parte și făcuți singuri răspunzători pentru aceste lucruri, am ajuns într'o situație nespuse de tristă, într'o situație ce are nevoie de un noroc, și, cum s'a zis, de un mare noroc, care prin urmare, nu poate fi îndreptată decît printr'o intervenție fericită, providențială, venită din afară.

Pot eu oare spune că situația ar fi de așa natură, încît noi nu am avea motive de a fi triști? Fără îndoială, cum se exprima

cineva foarte bine în presa cotidiană, «este o tristeță în aier»; tristețea aceasta o simțim, dar ea nu trebuie să se prefacă niciodată într'o adîncă și iremediabilă melancolie, în acea melancolie care secătuieste puterile unui popor, care îl face să-și piarză încrederea în tot ceia ce are la îndămîna sa și în tot ceia ce el este în stare a îndeplini. Ar fi mai bine atunci să mințim, să' ignorăm tristețea existentă, să aruncăm un vâl asupra tuturor lucrurilor în adevăr dureroase de astăzi, dacă ar fi să tragem din aceste lucruri conclusia că viitorul României și al neamului românesc, inseparabile una de altul în momentul de față, este iremediabil pierdut. Poate să vie cineva aici la tribună, pentru a dovedi că interesul României ca Stat este în cutare sau cutare direcție și poate să o și dovedească, cu logică sa și exemplele culese din experiența sa, cu convingerea sa, pe care fiecare i-o respectă, atunci cînd nu este amestecată cu corupția și atunci cînd nu tolerează nicio corupție lîngă dînsa. Da, poate să vie cineva aici să spuie acest lucru. Dar atunci el va osebi două lucruri care nu se pot osebi în momentul de față: Interesul României ca Stat și interesul poporului românesc în toată întregimea sa. Politica României ca Stat, osebită de poporul care a întemeiat-o și pentru care ea trăiește, politica României numai ca Stat nu poate exista în preocupățiile noastre de astăzi. Aceasta nu înseamnă a sacrifica România într'o aventură, la capătul căreia nu ar ieși binele neamului întreg. Dar aceasta înseamnă a nu ne preocupa numai de interesele României, fără ca, la capăt, amintind și poruncind în fiecare moment, să stea interesele cele mari ale națiunii întregi.

Încheiu această parentesă, ce privește pe aceia cari aparținînd altei vremi, văd Statele și nu văd națiunile, cari nu înțeleg, că tot ce este viu într'un Stat ca al nostru este națiunea și că națiunea este tot așa de vie și dincolo de marginile Statului și are același drept să ceară a fi ajutată și sprijinită viața sa în Statul național el însuși, cît și dincolo de marginile acestui Stat național.

Și, întorcîndu-mă la ideia de la început a acestei părți a două din cuvîntarea mea, *cred* că e jale în țara aceasta. Este o adîncă și mare durere pe care voiu și arăta-o în elementele ei, fără niciun fel de considerație pentru anumite sensibilități, fie personale, fie de partid, față de această durere.

Dar, pe urmă, voiu căuta să arăt și cât e de greșit să se prefacă această jale într'o descurajare permanentă și fatală.

De unde vine jalea noastră de azi?

Ea vine, în rîndul întâiu, nu din cutare sau cutare atitudine, într'un moment dat, a Guvernului acestei țeri; nu, ci, din situația fără păreche de nenorocită a părții celei mai mari din neamul nostru.

Nicio dată Neamul Romănesc, a cărui existență întregă nu este decît un șir de suferințe și de nobile sforțări împotriva apăsătorilor, de căderi, care n'au fost niciodată înfrîngerii, de silințe reinnoite care și ele s'au isprăvit, nu printr'o îngenunchiare, dar prin amînarea soluțiilor definitive, mîntuitoare, niciodată neamul nostru întreg nu s'a găsit în împrejurări mai extraordinar de dureroase decît acelea din momentul de față.

Între Bucovina și orice regiune din Belgia eu nu văd deosebire; pot să zic chiar că Bucovina de azi e într'o stare mai rea decît orice regiune din Belgia.

Stăpînitorii germani, dușmanii ajunși stăpînitori în Belgia, au tratat populația cucerită și supusă cu mai multă milă de cum au tratat organele administrației imperiale populația romînă din Bucovina.

Este un cas unic în istoria lumii să vezi de o parte, că o țară care s'a împotrivit, care s'a luptat, care a fost biruită după ce a căutat și prin toate armele răscoalei și conspirației, prin războiul din casă în casă, să-și apere independența și care pe urmă, conform principiilor dreptului internațional, — de și în ceia ce privește modalitățile, contra oricărei morale internaționale — este stăpînită de un alt Stat, în umilință și suferință, este într'o stare mai bună decît o provincie ce are în fruntea sa pe suveranul ei legitim, pe acela pentru care — pentru el și pentru înaintașii lui! — secole întregi s'a jertfit toată vlaga populației, ca în Bucovina.

Nu se poate spune cu cît drag, cu cîtă inimă, cu cît spirit de sacrificiu, cu cît respect de onoarea militară au mers toți flăcăii acestei Bucovine, toți urmașii luptătorilor lui Ștefan-cel-Mare și ai marilor Domni de odinioară ca să apere tronul Habsburgilor.

Și, în acest timp, acasă la dînșii era sila femeilor pentru a

lucra la tranșeie, era tot ceia ce samavo!nicia, sărăcia, împilarea și desonoarea pot să săvîrșească împotriva unei populații.

Acum, în urmă, cineva a primit din Bucovina—și știe oricine cu câtă greutate poate să vie o știre de acolo, o scrisoare strecurată peste graniță fiind considerată ca un act de înaltă trădare, din cauza căreia poate să piară și acela care a scris o și acela care a încercat s'o treacă, dacă ea cuprinde un grăunte de adevăr—, a primit, zic, de acolo o scrisoare pe care, de altfel, înainte de a v'o împărtăși d-voastră am împărtășit-o mai multora prin foaia mea.

Primitorul o reproduce în termeni simpli, în care se oglindesc totuși suferințele cele mai groaznice. În zădar s'ar forța o minte de artist să alcătuiască ceva mai teribil decît ceia ce, cu duioșia particulară poporului nostru, se rostește așa de simțit în aceste puține cuvinte:

«De înmormîntări cu ceremonii religioase nici vorbă. La început nu eram deprinși, ni se părea lucru păgînesc, dar la urmă «nici noi nu aveam cînd îi zice un Tatăl nostru; lăsam groapa deschisă și fugiam. Se întimpla să ne roage cite odată Rușii să «primim și pe tovarășul lor căzut în aceeași groapă. La botez erau «zilnic cite vre-o 12 copii, iar bietul nostru popă n'avea vreme nici «să-i moaie bine în aghiasmă.

«Dar toate acestea n'au nicio însemnătate pe lîngă celelalte «nenorociri.

«Peste Prut, în Bucovina, se sîng țeranii harnici și dîrzi, cari «până azi au păstrat cu sfințenie graiul strămoșesc și au păzit ca «o strajă neadormită la un hotar îndepărtat obiceiurile românești. «După ce răzășimea încetase de a mai trăi pe acele locuri, se sîng «și ceilalți cu zile în fața ochilor noștri nepăsători».

Și după Bucovina a venit Ardealul. Toți cei ce erau în stare să poarte arma au plecat. Trebuie să-i fi cunoscut cineva altfel decît prin ziare, altfel decît prin convorbiri de cafenea, trebuie să fi petrecut cineva vreme mai multă acolo pentru ca să cunoască toate comorile morale cuprinse în sufletele acestor oameni, acopeți acum de pămînt în stepile Poloniei, în văile Alpilor, în mlaștinele Serbiei și cari au fost duși anume la moarte fără socoteală. „Mișcă tu, cine“, acesta era cuvîntul de îndemn către ostașii cari

muriau, „mișcă tu, cine de Român“ — și ca un adaus — „ca să vă piară sămînța“, ca „să vă pustiiți cu totul“.

Nu era o brutalitate de ofițer sălbatec, care nu vede dincolo de interesul națiunii sale, ci executarea crudă și rece a unui program. Nu sînt îngropați bine, și se și vinde ceia ce a fost mai scump inimilor lor. Pe de o parte, foile înaghiare au cerut ca pămînturile celor morți pentru biruința rasii maghiare să fie confiscate, scofîndu-se văduvele și orfanii pentru a se împărți reprezentanților fanatici ai celeilalte rase. S'au adunat represintanții băncilor sătești din Ardeal și au pus patru milioane la dispoziție pentru a se aduce din Germania oameni cari să fie așezați acolo unde au fost până atunci Romîni cari au murit luptîndu-se pentru Tronul habsburgic. Și în Camera din Pesta, fără a se ținea în seamă că jertfa unei națiuni impune măcar acel grad, cel din urmă, al bunei cuviințe care este ipocrizia, — forma cea mai înjosită a cuviinții, care se numește ipocrizie—, călcînd peste această datorie umană, primul-ministru al Ungariei a zis: „vom lua măsuri pentru a coloniza „ținuturile nesigure.“ Ținuturile pe care până acum noi le-am cruțat, *acestea* sînt ținuturile nesigure, și acolo vor fi așezați Secuii sălbateci, plebea barbară din mahalalele Pestei, ca să însemneze o dungă de ură între noi cari nu i-am atacat și frații noștri, mulțămînd în felul acesta pentru larga omenie a neamului nostru. S'ar putea crede că în depărtare se mișcă poate sufletul mai adînc decît în fața realității înseși, cu care ajunge cineva să se deprindă, căci vorba românească plină de înțelepciune zice: Doamne, nu da omului cît poate răbda. Dar dovađa vine de acolo, în fiecare zi, dovađa că *nu se mai poate răbda*.

Faceți-vă a întreba, nu pe Ardelenii talentați, culți, cari vă pot fi folositori, faceți-vă a întreba pe Ardelenii din popor, pe acele femei nenorocite cari cerșesc aici ca să hrănească pe nepoții fiilor lor, plecați în războiu și poate morți de mult, căci pierderile de oameni se dau după războiu, faceți-vă a-i întreba. Și o lacrimă a lor însemnează mai mult decît spunem noi aici, în atîtea discursuri.

Puteți ținea mii de discursuri, de adînci cugetători ai problemelor de Stat; puneți-le alături de manifestarea naivă a durerii lor, și veți vedea cine biruiește. Și doresc să vie vremea cînd, fiind și ei împreună cu noi, împărțîșind viața noastră politică, țeranii aceș-

„tia umili vor drege aici, în acest loc, pe cei mai înfumurați dintre reprezentanții în forme europene ai disprețuitoarei protipendade fanariote de odinioară. Vorbim de Fanarul care a murit: a murit Fanarul cu giubea, a venit însă Fanarul european cu reîngotă, cu aiere mari, pe care nu-l putem răpune. Dar o să vie cîndva țeranul, și, fiindcă al nostru nu ajunge, o să vie țeranul de dincolo, care e un altfel de om, și atunci să poftescă înaintea unei adunări a țeranilor acestora să vorbească cineva, ofensînd cu logica și „talentul“ lui sentimentele cele mai firești ale unui neam. Atunci vom fi răsbunați cu toții pentru tot ceia ce am fost siliți să îndurăm într'o viață politică atît de adînc străbătută de neînțelegerea și neîngrijirea pentru interesele superioare ale unei țeri.

Iacă ce-mi spun, după știri de acasă, pribegii de dincolo: „Sute de mii de bărbați au mușcat în țernă“ — și aceasta nu e retorică, vă rog, nu sînt cîntece de pișigoii artistici, cum avem aici destui, ci e însuși graiul unei inimi însingerate — „zeci de mii de femei sînt firite la săpat tranșee..“ — și la altceva; „sute de preoți venerabili și alți fruntași cărunți sînt înghesuți la temnițele Clujului, Aradului și Seghedinului. Școala și Biserica românească tînjesc și se zbal după o rază de soare, după o gură de aier.. E distrusă orice asociație și întreprindere culturală românească, e desființat orice drept cetățenesc, și chiar opera marelui Andrei baron de Șaguna: „Statutul organic al Bisericii romîne“ se zguduie în temelile lui.

«Ori poate exista vre-un popor fără școală, fără biserică, fără organizații culturale și politice și, în sfîrșit, fără de.. bărbați? Da sau nu?»

Iată întrebarea care ni vine de la dinșii. O mai mare durere decît a lor, un mai adînc răsunset decît acel din sufletele noastre nu se poate. Este peste puterile omenești să se găsească ceia ce ar da formula sentimentală a unei astfel de dureri. Ar trebui să argumentăm mai puțin, să ne sfișiem mai puțin: ar trebui să ne strîngem mai mult, să ne înțelegem mai bine, să culegem din inteligența și inima fiecăruia mai bogat scînteia care îndeamnă la faptele mari, ca să fim în stare a plăti toate aceste lucruri, a salva ceia ce a mai rămas încă. (Aplause).

Fanarul și Bizanțul, știu, nu fac așa. Ni zicem într'una descendenții Romei, dar în Roma se făcea altfel. Fanarul primia cu

pietre pe cel învins, Roma întâmpina în triumf pe Paul Emiliu, după înfrîngerea de la Canae. Fiindcă învinsese fatalitatea și soarta înșăși a neamului, era aceia care, tristă, venia cu învinșii în mijlocul alor săi. Și de aceia Roma n'a avut soarta pe care au avut-o ceilalți.

Atunci cînd aștepți, cu ură, pe fratele tău să greșească, pentru a-l ucide, distrugi în viitor orice bunăvoință și orice avînt, pe cînd fratele tău, care în greutățile cele mari simte sprijinul cald al ființei tale întregi, se ridică de la ceia ce este la ceia ce toți împreună putem să fim. (Aplause).

Și, d-ilor, mai avem o durere; durerea aceasta este unită cu o umilință. O simțim cu toții. Iată, nu odată ni s'a cerut să vorbim, să dăm pentru pribegii sîrbi adăpostii pe teritoriul nostru. Am făcut ce am putut; am vorbit, bine-rău, am strîns bani, am împărțit, dar am evitat, cel puțin în ceia ce mă privește pe mine, să intrăm în contact înșine cu acești oameni. Știm cît li datorăm, știm cît de puțin fac acești bani smuși de la plăcerea bogatului, care niciodată nu a fost mai puțin înțelegător și mai obraznic prin luxul său de București, în mijlocul suferințelor românești din toate Ținuturile care ne încunjură. (Aplause prelungite). Dăm banul acesta dar ni pare rău de un lucru: că nu e acolo o picătură de sînge eroic, vărsat de noi pentru ei, că această picătură de sînge nu a sfințit darul pe care mîna noastră, tremurînd de umilință, li-l întinde.

În toată Peninsula Balcanică era un singur neam de cuvînt, de credință, de vitejie, pe care ne puteam sprijini: Sîrbii. (Aplause prelungite.)

Stat întemeiat de prietenii de luptă ai lui Tudor Vladimirescu al nostru, care era un simplu țeran, fără redingotă, fără ochelari, fără prestigiu social, fără idei politice prinse de la Universitățile din străinătate, dar un om care în afară de ființa țerii lui, nu înțelegea nimic alta. Învățătorii lui Tudor Vladimirescu au fost țeranii aceștia sîrbi, cari au întemeiat un Stat, fară a-l exploata, pe cînd alte clase conducătoare au exploatat Statul pe care nu ele l-au întemeiat. S'a ridicat Serbia aceasta cu aspirații naționale, cum sînt și aspirațiile naționale ale noastre. Soarta i-a dat același dușman pe care ni l-a dat și nouă. Generații întregi au trăit în

sărăcie, în muncă, în credință, gîndindu-se la momentul acela cînd poate să se desăvîrșească Statul național deplin. Soarta a fost neșpus de crudă pentru dinșii. Dacă i-ar fi supus măcar fără o mare biruință! Dar *li-a dat* întăiu această biruință. Toată puterea sufletească la acești oameni a crescut, cînd se credeau ajunși acolo unde năzuiseră o viață națională întreagă. Și atunci, de odată, duhul cel rău al lumii a sfărîmat opera Dumnezeuului celui bun al dreptății.

Nu s'a întîmplat în istoria lumii un mai dureros conflict decît conflictul dintre dreapta biruință a Serbiei de ieri și nedreapta zdrobire a Serbiei de azi.

Ne-am uitat la ei, i-am văzut; ce rău ni-a părut! Va zice cineva: Erași siguri de puțința intervenției noastre pentru a-i mîntui? De o mie de ori am fi vrut să avem puțința intervenției noastre pentru a salvă, odată cu ființa lor de azi, viitorul nostru comun de mîne. (Aplause.)

S'a obiectat: *Nu se putea*. Îngrozitoare fatalitate. Nu numai îngrozitoare fatalitate, dar teribilă îndatorire pe care față de ei ni-o luăm pe mîne pentru ceia ce n'am fi fost în stare să facem ieri. Nu acuz pe nimeni, nu întreb pe nimeni; îmi este frică să întreb pe oricine. Înțeleg tot ceia ce se cuprinde nobil pentru ei și dureros pentru noi în această tragedie, și mă închin cu tot respectul de care un străbătător al soartei omenirii în cursul veacurilor poate să fie cuprins față de o națiune, care pușin a avut, și mai mult decît tot ceia ce a avut a fost gata să dea pentru a îmbogăți viața morală a omenirii în toate timpurile. (Aplause prelungite.)

Este tristeță? Cine ar putea să spună că nu e tristeță; tristeță în jurul nostru, la ai noștri, tristeță dincolo de Dunăre, unde a căzut acela singur pe care soarta îl putea pune alături de steagurile noastre mergînd, mîne, către îndeplinirea ursitelor acestui neam?

Tristeță este. Cred însă, și aceasta am spus-o și în prima parte a acestei cuvîntări, că ar fi o mare greșală dacă am restrînge marginile răspunderilor. E așa de ușor să le restrîngi; e așa de greu să le primești. Dar e așa de nefecundă restrîngerea la oameni, așa de nefecundă în urmări, și e așa de fecundă acceptarea din partea unei clase întregi a greșelilor sale! De atîtea ori la noi, cînd

se întâmplă ceva rău, care vine de la toți, de la o stare morală nenorocită, de la o ușurățate de student parisian, ca și de la o încăpăținare de vechiu student german, care, în afară de lucrurile pe care le-a prins acum o jumătate de veac, nu mai știe și nu mai vrea să primească nimic, e așa de ușor să absolvi lenea, intriga și toată acea aristocratică morgă constantinopolitană, care zace încă în făptura noastră și care își închipuie că un popor se alcătuiește din cine se plimbă pe strada principală a unui oraș de căpetenie, e așa de ușor să lași la o parte toate aceste păcate și să zici: *el* e de vină, pentrucă, mîine, cei din Guvernul de azi, la altă greutate —căci dacă condițiile nu se schimbă, vom mai întâmpina atîtea greutăți, și le vom trata cu aceiași neputință—să se zică, cu acelaș gest: nu e vina noastră, e a *lui*, Guvernul de atunci. Pentru ca apoi un popor întreg să-i creadă și pe unii și pe alții, să piardă încrederea în singurii cari-l pot conduce, pentru că el, poporul, veșnic ținut în ologie politică, nu e în stare încă a conduce rosturile Statului. Foarte rău procedeu: nedrept în prezent, sterp în viitor. Altceva trebuie. Trebuie, înainte de toate, să ni dăm seama că oricîtă durere ar fi, și ori cîte dovezi de insuficiență s'ar da, dintr'o parte sau din alta, elementele principale ale puterii noastre sînt întregi

Cîte unul spune: sîntem pierduți de reputație în toate locurile Europei! Ca și cînd politica Romăniei s'ar ținea printr'un plebiscit în străinătate. Dacă ai mai mulți votanți, ai făcut o politică bună, iar, dacă-i ai pe toți, ai făcut politica cea mai bună. Dacă s'ar putea la Petrograd, la Paris, la Berlin, la Viena, la Stambul, la Sofia, la Belgrad, la Cetinje și așa mai departe să se dea un singur certificat pentru politica noastră, atunci, fără îndoială, politica noastră va fi mai excelentă...

Nu cred ca vre-odată să se fi ridicat vr'un popor îndreptînd greșelile sale și recucerind terenul pierdut prin atestatele din dreapta sau din stînga. Ce rămîne atunci? *Poporul nostru și oastea lui*; acest popor, care este o oaste și această oaste care este un popor! N'a alergat nimeni dintre ei să scape, n'a cerut nimeni să fie trimis acasă pentru nevoile acelea groaznice ale micii lui gospodării Pleacă orașanul: lasă acasă mijloace de întreținere pentru familia lui; sînt rude, sînt sprijinitori, cari acordă banul lor. Omul de la țară se duce

lăsându-și copilul gol și familia muritoare de foame. Dar în toată țara, de la un capăt la altul, după un an și jumătate de așteptare este liniște desăvîrșită la cei de supt steag, și este liniște desăvîrșită la cei de-acasă. (Aplause prelungite.)

Cînd poți să înfățișezi un asemenea exemplu lumii, este permisă oare descurajarea aceasta care pleacă de la vinovați către nevinovați, de la noi, vinovații de sus, corupînd patriotismul eroic și răbdător al nevinovaților de jos? (Aplause prelungite) Se poate un păcat mai mare decît acesta?

Acum în urmă o bună parte din foi a tipărit ceva care spune mai mult decît tot ceia ce elocvența noastră de catedră, tot ceia ce elocvența noastră de club, tot ceia ce experiența noastră estetică ne-a învățat să spunem, într'o Cameră și în cealaltă. De sigur că știți cu toții acel cas al unui ofițer care a vrut să-și încerce soldații și le-a spus: Oameni buni, a venit un ordin că cine nu vrea să meargă ca soldat activ la războiu, poate să aducă servicii țerii în alte rosturi. Numai aceia dintre voi cari se simt tari trupește și sufletește, aceia să plece la luptă. Cine vrea, să ieasă înainte.—Nu s'a mișcat unul.—Vă atrag atenția că nu este nicio desonoare, nicio dezertare de la datoria față de patrie. Cunoaștem că unii sînt mai slabi, mai săraci, mai nenorociți decît alții. Cine vrea să servească țara altfel decît luptîndu-se fățiș cu dușmanul în rîndurile d'întăiu, să iasă!—Și n'a ieșit nici unul (aplaude prelungite.) Nici unul!

Eu, dacă aș fi în locul d-tale, d-le ministru de Războiu, m'aș interesa unde s'a petrecut lucrul acesta și m'aș duce eu în persoană și aș decora pe fiecare din soldații cari au dat o asemenea dovadă. (Aplause.) Căci nu se poate da o mai frumoasă dovadă de solidaritate în apărarea intereselor supreme ale țerii. Du!

Nu trebuie să ne descurajăm cînd avem un astfel de popor! Nu ne putem descuraja nici cînd avem inteligența reală, experiența îndelungată a acestei clase conducătoare, care ar fi putut să facă de o sută de ori mai mult decît ceia ce a făcut dacă ar fi văzut virtuțile de jos, virtuțile permanente de jos, în loc să se inspire de la trecătoarele tradiții nenorocite ale trecutului fanariot de sus! (Aplause prelungite.)

Dacă voiți, veți izbîndi încă. Și trebuie să voiți, fiindcă națiunea însăși nu se poate ridica să-și apere interesele ei. Sînteți

condamnați toți să voiți. Toți, solidar. Căci nu vă este permis să vă mai luptați între Ț-voastră, să vă mai ațițați și subminați între Ț-voastră. Trebuie să înlocuiți acum, printr'o muncă însutită, toată neglijarea intereselor diplomatice, militare și morale ale acestei națiuni. (Aplause prelungite.)

Dacă mă veți întreba cum, vă voi răspunde printr'o icoană: Poporul românesc o să-și capete cîndva în întregime dreptatea lui. Pentru mine dreptatea este ceia ce e natural, ceia ce e logic pe lume. Este însă neexistentă nedreptatea altfel decît în momentele acelea în care tulburările lumii o îngăduie.

Cu sabie de dreptate vom izbîndi. Dar sabia aceasta de dreptate trebuie să fie ținută de mîna sigură a României. Mîna aceia a României trebuie să fie gata a purta sabia dreptății neamului românesc.

Dar mare greșală ar face acei cari ar zice că această sabie ar fi purtată și dusă la biruință dacă însăși România, prin porniri prea grabnice sau prin zăbăvi prea îndelungate, și-ar slăbi brațul.

Deci, o mînă sigură de sine, o mînă neslăbită prin discordii și negrăbită prin setea de aventuri. Cu sprijinul lui Dumnezeu atunci, cu sabia biruitoare în mînă, va veni vremea cînd din această Românie mică, sfîșiată și mîncată de discordie, vom face altceva decît contrafacerea modernă a organizației politice fanariote; vom face un Stat național și popular, cuprinzînd cu aceleași drepturi pe Românii din toate clasele și pe Românii din toate țerile. (Aplause prelungite și îndelung repetate.)

20 Decembre, 1915.

Politică nouă și procedee vechi.

Se pare că, în adevăr, soluția chestiei țerănești a devenit o chestie de «mai tîrziu», sub pretextul că se vor petrece schimbări mari și că, deci, ea se va presînta de acum înnainte în alte condiții.

E păcat că, în loc să intrăm în războiu cu soldații entusiaști ai libertății, vom intra numai cu soldații ierlători și mîrinimoși ai șerbiei.

Și de ce s'a întîmplat acest lucru, acest trist lucru? Prilejuri de a rezolvi, strălucit și definitiv, chestia țerănească n'au lipsit. A fost, de sigur, în 1907 unul fără păreche; a fost imediat după cam-

pania purtată de țerani în 1913 și plătită cu 10.000 din ai lor, morți, în Bulgaria și acasă, de boala neglijenței conducerii celor de sus.

Și de ce nu s'a făcut nimic? Pentru că am întrebuițat și față de această mare chestiune procedeele tradiționale din politica veche a țerii noastre.

Unde trebuia avînt, a fost tărăgăneală, unde trebuia desintere-sare entusiastă, au fost calculele egoiste, unde trebuiau cercetări locale îndelungate și adîncite, au fost „conferințele de la Cercul de Studii” al partidului și statisticele de birou, la distanță; unde trebuia consultarea țerii, a fost aprobarea unui cerc restrîns de convinși pentru orice decretare, și, mai ales, unde trebuia unire, au fost discordii de partide, lupte între ele ca pentru orice pehlivănie obișnuită și, la capăt, compromisuri mai rele decît orice discordie.

De aceia chestia țerănească s'a îngropat, cu toată dreptatea, umanitatea și naționalismul fundamental ce cuprindea într'însa.

Acuma împrejurările,—numai împrejurările, și nu inteligența sau energia partidelor noastre,—au pus la ordinea zilei o altă chestie de viitor: chestia Romînilor de peste hotar,—o altă chestie țeră-nească și ea, prin *natura*, ca și prin *urmările ei*.

O vor rezolvi tot oamenii cei vechi. O constatăm, fără zădarnice păreri de rău. N'avem noi nici puterea, nici inițierea ce se cere pentru a se hotărî în asemenea lucruri. Pe acei oameni vechi îi știm foarte inteligenți și foarte dibaci. Calitățile lor nu ne gîndim a le contesta în zădar, cum situația lor, care-i impune pe dînșii, nu ni-o putem ascunde.

Dar nu putem să ne înșelăm asupra acestor procedee de veche politică, de care s'a făcut și se face us și până acum.

Avîntul, înțeleg pe cel sincer, care face minuni, nu-l văd nicăiri,—de mult avînt falș ce se expune. Nu vorbesc de tărăgăneala acțiunii; dar de sigur—cum am dovedit-o în Cameră—că a fost, la toți, tărăgăneală în alegerea acelor norme de care în sfîrșit ne finem cu toții. Calculele egoiste,—dar trebuie să fii orb ca să nu le descoperi în orice faptă, în orice gest! Și, pe lîngă aceasta, așa de schimbătoare, încît în Parlament s'a șoptit altceva decît ce s'a strigat șese luni în țară! Studiile lipsesc și de data aceasta,—informația

nefiind culeasă cu osteneală de oameni muncitori. Consultările au loc în acelaș cerc restrîns, plin de nesinceritate și incompetență. Și mai ales e, în frase turbate de întrunire publică ori în dibace întorsături parlamentare, aceiași discordie.

Și atunci un fior de îngrijorare te trece: oare aceste procedee ale unei politice de ultima treaptă nu vor putea ele îngropa, în mijlocul unei națiuni care, din nenorocire, n'are convingeri și devotament, ci numai nervositate și capricii sentimentale, și chestia Romînilor de peste hotare?

27 Decembre, 1915.

Gesturi și fapte.

«Dacă aș avea doisprezece copii, i-aș oferi războiului pentru liberarea Ardealului»,—cam așa a vorbit un însemnat bărbat politic, într'o călduroasă întrunire publică.

Și lumea nu s'a mișcat. Ba ûnii au glumit și glumesc încă, acel bărbat politic nefiind binecuvîntat cu vre-un copil.

„Am doi fii, și ei s'au înrolat înainte de vrîsta cerută: eu însumi mă ofer țerii pentru a ține locul cuiva plecat în războiu”—cam așa a declarat un bărbat politic cu vază, în Cameră, la discuția Adresei.

Și Camera n'a aplaudat. Pasagiul a trecut ca și cum nici n'ar fi fost rostit.

Totuși amîndoi erau sinceri. Sîntem așa de mult deprinși cu gesturile altora, cari nu sînt sinceri...

Dar iată pentru ce, ieri, mi s'a strîns inima și, de cîte ori mă gîndesc la acel moment, mișcarea revine.

La un birt. Doi hamali germani ai samsarlicului de grîne și de untură mîncă. Nu: Sfișie și înghit. Masa e plină de țarfurii și sticle și tot cer. Brutele nu văd în dreapta ori în stînga: toată ființa lor e legată de ce consumă. Între două înghițituri, mîrîie, clipec și se aruncă din nou. Mi-e scîrbă: parcă ar avea în dinții lor carne de om.

Atunci de la o masă, din umbră, se desface un domn cu părul alb și vine către mine. Se oprește brusc, și ochii lui albaștri confundă în ochii miei o privire lungă, străbătătoare, pare că ar căuta

o icoană care a fost cîndva răsfrîntă și într'înșii. Și, în cîteva silabe franceze, glasul liniștit, de o perfectă stăpînire, dar venind de departe, foarte de departe, spune atît :

— Am avut un fiu. Era studentul Ț-tale. A fost ucis la Neufville-le-Vast....

Erau lacrimi în ochii pe cari i-a întors, plecînd? Nu știu. Dar în ai miei—erau.

25 Decembre, 1915

CUPRINSUL

CUPRINSUL:

1914

Pag.

1) Războiul general și România	7
2) Franța și Germania în cumpăna recunoștinței noastre	8
3) Atitudinea Italiei	10
4) După neutralitate	11
5) Către Români cari cad pe câmpurile de luptă străine	12
6) Argumente de înlăturat .	13
7) „Regele și Țara“ .	15
8) Care e dușmanul nostru?	17
9) De ce iubim Franța?	18
10) Ceasul nostru .	19
11) Înfrângerea Ungurilor în Serbia	19
12) Tratatul de la București .	20
13) Morituri te salutant	21
14) O datorie a Societăților pentru răniți	22
15) Nietzsche . . .	23
16) Trenul german	23
17) † Louvain .	24
18) Napoleon?	25
19) Copilăriile războiului	26
20) Au steagul lor .	26
21) În preajma noastră e războiul (Rușii în Bucovina)	27
22) Finis Albaniae	29
23) O declarație	30
24) Nu de aceia	31
25) Fortificarea Carpaților s'a terminat	32
26) Asasinii . . .	33
27) Două feluri de simpatii pentru Franța	33
28) Desființarea capitulațiilor	34
29) Vin dovezile! .	35
30) Ceasul desvăluirilor	36
31) Guvern și opinie publică	37
32) Xenofobie sau prevedere?	38
33) „Nerecunoștință“ și naivitate .	39
34) „Cea mai bună dispoziție“	39
35) Naționaliști, nărođnici, socialiști	40
36) Aceiași oameni . . .	41
37) Cum respectă ziarele germane din România sentimentele țerii	41

38) O tristă aventură	42
39) Cei ce au îndrăznit	43
40) † Reims	44
41) Declarația d-lui de Busche? .	44
42) Logică germană în timp de războiu	45
43) Supeul	45
44) Un factor constituțional de care nu se vorbește: Parlamentul	46
45) Ce să facem . . .	47
46) Acțiunea profesorilor universitari	47
47) Evanghelia lui Koettchau	49
48) Studenții din lagăre .	50
49) Oșți de cetățeni și porunci de stăpîni	51
50) Alții hotărâsc, domnilor !	52
51) Îndreptarea ce ar fi putut fi .	53
52) Moravuri pe care nu trebuie să le adoptăm	56
53) Atentate contra României .	57
54) „Feciorul părintelui Turcu“ .	57
55) Răniții romîni și indiferența României	58
56) Tripla alianță internă	58
57) Rușii în Maramurăș	60
58) „Minerva“ se vinde?	61
59) Mediatorul	61
60) „Negociațiile“ d-lui conte Tisza	62
61) Căpitanul Fischer	62
62) † Regele Carol	62
63) O domnie nouă	64
64) Săptămîna Regelui Carol	63
65) Aromîinii și soarta lor .	77
66) Un străin bun pentru a fi expulsat: Shakespeare	78
67) Unde-s maghiarii?	78
68) Fabricanți de abdicare	79
69) Un războiu inutil .	80
70) Cuvîntare (3 Octombrie 1914)	83
71) Regele Ferdinand și datoria noastră	86
72) Darurile Regelui .	88
73) † D. A. Sturdza	89
74) Presa bulgară și Regele Carol	90
75) A trecut soarta .	92
76) O țară care nu mai există	93
77) „Autonomia Transilvaniei“	93
78) Bucuria din Cernăuți	94
79) Donația canonicului I. M. Moldovan	94
80) „Ziua“ și I. Slavici	95
81) Întărirea guvernului	96

82) A vorbit și Burdăia	97
83) „Războiul D-lui ‘Enver“	97
84) † Alexandru Bogdan	99
85) Neutrii	100
86) Condamnarea lui Prințip	101
87) Italia la Valona	102
88) Se caută un alt nume	102
89) Haos	103
90) Războiul Islamului	104
91) O înfrângere a imperialismului în Extremul Orient	105
92) Concesii pentru Români de dincolo?	105
93) Pentru d. I. Slavici	106
94) Ce este „Ziua“ d-lui Slavici	108
95) Războiul Sfânt	108
96) „Înainte, cinilor, să vă pustiiți cu totul“	109
97) Retragerea Sîrbilor	110
98) † Avram Sădeanu	110
99) Tisza se desveleşte	111
100) Totuși mai rămîne ceva	112
101) O greșală de tact	113
102) Intrunirea din Suceava	114
103) Casul de la Turnu-Roșu	115
104) Moșiunea pentru Serbia	115
105) Declarațiile d-lui Salandra	116
106) Adăpostirea Românilor pribegi	117
107) Bulgaria și Turcia	119
108) „Otomanii“ și căderea Belgradului	120
109) Belgradul rob	120
110) Destăinuirile d-lui Giolitti	122
111) Manifestațiile din Italia	123
112) Evenimentele războinice de pe frontul de Est	124
113) Arhiducele moștenitor în Bucovina	124
114) Ucraina	125
115) Intilnirea de la Malmoe	126
116) Egiptul engles	127
117) Liga italo-romină	127

1915

118) Visita d-lui Georges Lorand	129
119) Grija țerii și preocupările de partid	131
120) Iarăși a vorbit d. Tisza	132
121) Plecarea d-lui Berchtold	132
122) Catastrofa din Italia	133

123) Expediția în Serbia și alarmismul național	134
124) Seton Watson	136
125) După o jumătate de an în România	138
126) Un criminal	140
127) Datoriile refugiaților	141
128) De când își pregătea Austria programul	143
129) Un oaspe „nedorit“	144
130) În tranșeie	145
131) Treuga Dei	146
132) „Pașiunea contelui Tisza“	147
133) O îndreptare greșită	148
134) Trebuie	149
135) Dardanelele	150
136) Venizelos	152
137) Pentru pine	153
138) La Dardanele	153
139) „Oameni mari“	154
140) Din retragere	156
141) „Moldova“ ȃ-lui Carp	157
142) Cele două noblețe	158
143) Încă un agent austriac: Ștefan-cel-Mare	158
144) Luptele din Carpați	160
145) Cuvîntare (Liga Culturală, Iași)	161
146) Politică de București	168
147) „În umbra unei negociații misterioase...“	170
148) Năravuri vechi	170
149) „Cîinii de sînge“	171
150) Răspunderea guvernului	172
151) Și astăzi	173
152) Cuvîntare (Liga Culturală, Galați)	174
153) Un atentat	179
154) La Dardanele	179
155) Două Parlamente, două suflete naționale	180
156) Încă o bandă	181
157) Și dacă	182
158) Bătaia de flori	184
159) Casul cu Italia	184
160) Mahalagiul desperat	187
161) Oameni politici și critici — nepolitici	187
162) Un nou fel de răniți	188
163) „Gazuri inflamabile“	189
164) Războiul Italiei	189
165) O presă desgustătoare	191
166) 3 Maiu 1915 (Conferință ținută la Ateneu)	193

167) O declarație	204
168) Cum ne putem lupta cu spionii	205
169) O responsabilitate pe care n'o pot accepta	205
170) Lembergul și „Liovul“	206
171) România și principiul naționalităților	210
172) Neutritii săracii	211
173) La 1-iu Iulie	212
174) Cei ce se leapădă	213
175) Studenți ?	215
176) Politică națională activă și politică națională contemplativă	216
177) Articolul 8-lui Clemenceau	218
178) D. Dungern	219
179) Desertori	220
180) Descurajare,—nu!	222
181) Căderea Varșoviei	224
182) Ciudată nație	225
183) Cei doi Barbarossa	226
184) Casul de la Severin	227
185) Aniversarea Regelui	228
186) Fanaru', Parisul, Berlinul	229
187) Canalii!	229
188) „Gazeta pentru cîmp“	230
189) Și ofițerii ?	231
190) D. Iuliu Maniu, soldat	233
191) Guvernul 8-lui Marghiloman ?	233
192) Ungurii aruncă mînușa	235
193) O serbătoare maghiară	235
194) Belgia și România	236
195) Pentru „Steagul“ și deci pentru 8. Marghiloman	238
196) Cei adevărați	239
197) Pășania 8-lui Dumba	240
198) Ce fac Bulgarii	240
199) Tunurile cele mari de la Belgrad	241
200) † I. M. Moldovan	242
201) Cîteva cuvinte ca pentru acest ceas	243
202) Mobilizarea Bulbariei și atitudinea României	244
203) Cei de optsprezece ani	245
204) Virgil Arion—Aurel Ciocan	246
205) Un mort care se îngroapă: I. Onciu	247
206) Geamurile Școlii Evanghelice	247
207) „Opinie publică“ și simț național	248
208) Un ceas decisiv	250
209) O excludere „patriotică“ în Ungaria	251
210) Cei mai răi dușmani ai Germaniei	252

211) Unguri și Croați — atît	254
212) Două feluri de oameni	255
213) „D. d-r Paul Ernst“ și teoriile sale	257
214) Cine poartă vina slovelor chirilice	258
215) Politica regelui Constantin	258
216) Ziua de la Argeș	259
217) Ceasuri cari intră în socoteală	261
218) Declarația de războiu a Bulgariei	263
219) Războiul Bulgariei	264
220) L-am văzut	265
221) Evoluțiile Greciei	266
222) Un îndemn în ajutul răscoalei de Duminecă	267
223) Stămpărați-vă!	269
224) Ce trebuie azi: Sfatul țerii	271
225) Generalul Marchand	272
226) Cum au perit Bizanțul și Polonia	273
227) O victorie austriacă	275
228) „Soluția“	275
229) Graiu și steag românesc în luptele străinilor	278
230) Serbia eroică și martiră (Conferință)	280
231) Ceasul conștiințelor	297
232) Florile de la Niș	298
233) O poveste (cui nu mă întreabă nimic)	299
234) Neamțul care nu e „Neamț“ din Sofia	301
235) Ce va schimba lumea?	302
236) Parlamentul	303
237) Creațiunea Rusiei în Balcani	305
238) Prietenii Austriei	306
239) Căderea prin victorie	308
240) „Mai învie Serbia“?	309
241) Contele Bellegarde	310
242) „Belgia Orientului“	311
243) Două întrebări în Cameră	312
244) Oltenia și Serbia (Conferință)	313
245) Italia în Balcani	331
246) Candidatura d-lui Racovschi	333
247) Steagurile de la Plevna	334
248) Nota Americii	335
249) Cuvîntare la discuția adresei	336
250) Politică nouă și procedee vechi	368
251) Gesturi și fapte	370

